

II

DZIEJE ZIEMI I POWIATU CHOJNICKIEGO

ZIEJE ZIEMI
I POWIATU
CHOJNICKIEGO

TOM II

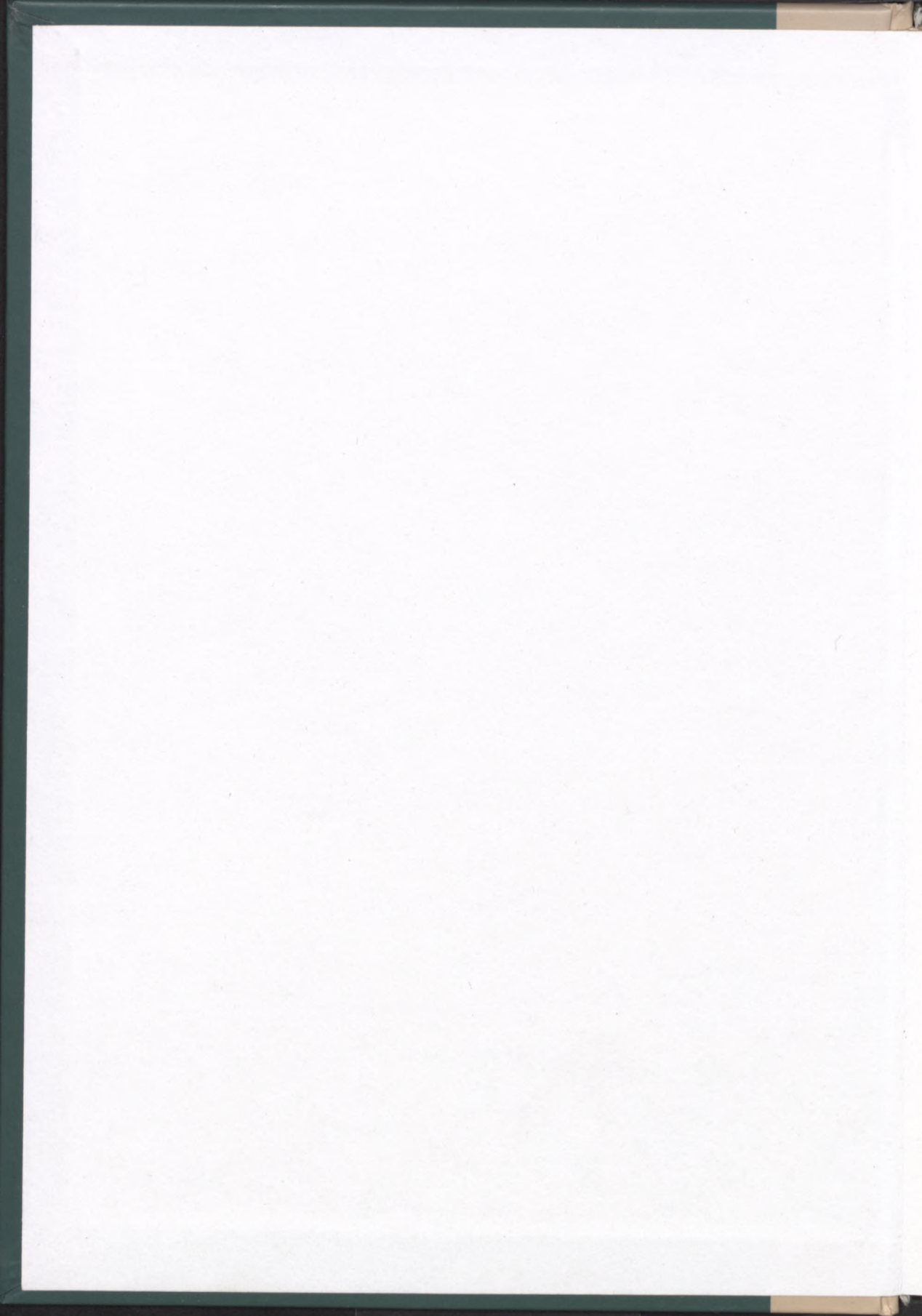
Kalendarium
ziemi chojnickiej

Crs. Ggr

Dzi t.2

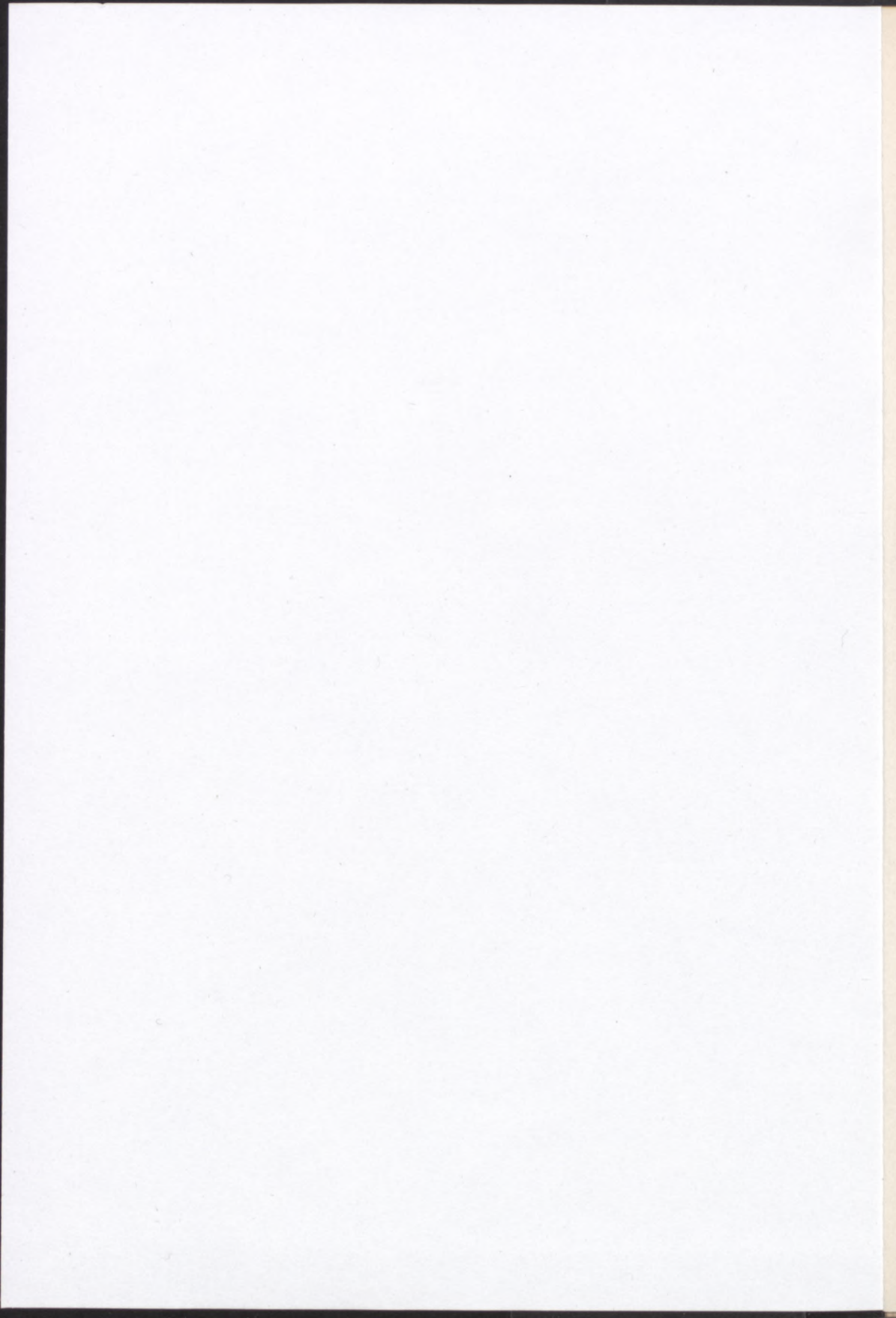
2010

Hist

255
Dobre Ziemi
i Powiatu
Chodzież

ZIEMIE ZIEMI
I POWIATU
CHOJNICKIEGO

TOM II

Kalendarium
ziemi chojańskiej

WYDOKŁADNICOWICZKA
Jacek Knapik

Chojna 2014

CHOIŃSKIEGO
I POWIATU
ZIEJE ZIEMI

886381

2000

H15

ZIEMIE ZIEMI I POWIATU CHOJNICKIEGO

TOM II

Kalendarium ziemi chojnickiej

WYBÓR I OPRACOWANIE

Jacek Knopek

Chojnice 2010

MONOGRAFIA ZOSTAŁA PRZYGOTOWANA I WYDANA
DZIĘKI MECENATOWI WŁADZ SAMORZĄDOWYCH
POWIATU CHOJNICKIEGO

Recenzent

prof. zw. dr hab. Bogusław Polak
(Politechnika Koszalińska)

Wydawca

Przedsiębiorstwo Marketingowe LOGO
na zlecenie
Powiatu Chojnickiego

© Copyright by Powiat Chojnicki, 2010

© Copyright by Przedsiębiorstwo Marketingowe LOGO, 2010

ISBN 978-83-62097-25-8

Opracowanie graficzne i przygotowanie do druku
PM LOGO, tel. (52) 340 18 52

Druk i oprawa

ZPH MAKTECH, tel. (52) 327 15 77

Nakład 1000 egz.
Ark. druk. 16

K.56 | 2011

Spis treści

Wprowadzenie	3
Kalendarium rzeźbiarstwa	17
VI w.	19
VII w.	20
XI w.	24
XII w.	26
XIII w.	28
XIV w.	31
XV w.	32
XVI w.	34
XVII w.	36
XVIII w.	38
XIX w.	41
XX w.	43
Wykaziana bibliografia	57

Czynię tak po to,
aby przeszłość przetrwała i nie zaginęła
w pamięci następnych pokoleń...

Z wypowiedzi Jerzego Rogańskiego –
czerskiego regionalisty i kolekcjonera

MONOGRAFIA ZINTEGRA PRZYSTYTIOWANA I WYDANA
INSTYCI MELNATOWI WLADEK TANKRYZATOWYCH
KOWAFU CHODNENCO

Redaktor
prof. dr hab. Bogdan Fala
(Polska Akademia Nauk)

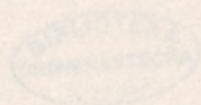
Redaktor
Pracownia Mechanizmu LOGO
i Innowacji
Materiałoznawstwo

© Copyright by Pancer Chemicals, 2010

© Copyright by Pracownia Mechanizmu LOGO i Innowacji, 2010

ISBN 978-83-887-250-2

Wydanie pierwsze / first edition
Wydanie drugie / second edition
Wydanie trzecie / third edition
Wydanie czwarte / fourth edition
Wydanie piąte / fifth edition
Wydanie szóste / sixth edition
Wydanie siódme / seventh edition
Wydanie ósme / eighth edition
Wydanie dziewiąte / ninth edition
Wydanie dziesiąte / tenth edition

100000

Wydanie 100000
Wydanie 100000

100000

Spis treści

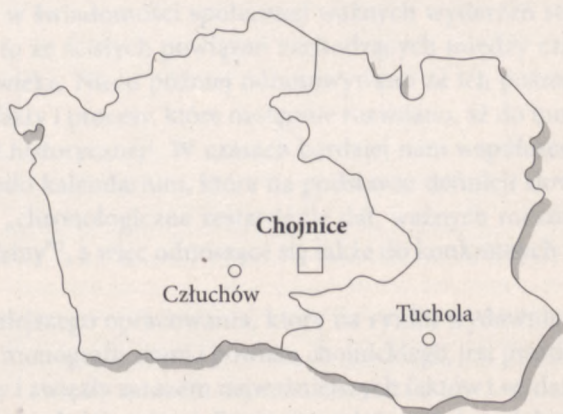
Wprowadzenie	9
Kalendarium ziemi chojnickiej	17
do X w.	19
X w.	22
XI w.	24
XII w.	25
XIII w.	28
XIV w.	33
XV w.	53
XVI w.	64
XVII w.	70
XVIII w.	80
XIX w.	93
XX w.	121
XXI w.	231
Wykorzystana bibliografia	247

Spis treści

Wprowadzenie	1
Kalendarium studiów dydaktycznych	15
do X w.	17
X w.	20
XI w.	24
XII w.	28
XIII w.	32
XIV w.	36
XV w.	40
XVI w.	44
XVII w.	48
XVIII w.	52
XIX w.	56
XX w.	60
XXI w.	64

Wskazywane bibliografie

Wprowadzenie

Wpływ dzwonek

Stosunek człowieka do mijającego czasu kształtował się, co prawda, odmiennie na poszczególnych etapach jego rozwoju, ale niewątpliwie odgrywał on istotną rolę w jego życiu jeszcze w okresie dziejów niepisanych, o czym świadczą pozostałości kultury materialnej uwidocznione chociażby w Stonehenge, zachowanej i najbardziej znanej olbrzymiej, kamiennej konstrukcji na Równinie Salisburskiej w angielskim hrabstwie Wiltshire. Nie ulega jednak wątpliwości, że czas był przedmiotem obserwacji i jednocześnie troski człowieka, gdyż z nim wiązano ludzkie życie. W kulturach pierwotnych dzięki niemu odmierzano pory roku, wyróżniano okres wędrówki zwierząt, a później także siewu i zbiorów. Początkowo starano się dokumentować tę wiedzę za pośrednictwem rytów bądź malowideł naskalnych. Wraz z pojawieniem się pisma zaczęto odnotowywać posiadaną wiedzę na tabliczkach glinianych bądź papirusach, a z czasem najbardziej popularnym nośnikiem stał się papier. W warunkach europejskich, a w tym i polskich, od średniowiecza znane były roczniki, traktaty czy kroniki, za pośrednictwem których zapisywano i odnotowywano najważniejsze wydarzenia w życiu danej zbiorowości. Dotyczyło to nie tylko kolejnych państw, ale także i wspólnot terytorialnych czy społeczności lokalnych. Z czasem najbardziej popularną formą zachowywania w świadomości społecznej ważnych wydarzeń stały się kalendarze. Wynikało to ze ścisłych powiązań zachodzących między czasem a cechami produkcji człowieka. Nieco później odnotowywano za ich pośrednictwem coraz dokładniejsze fakty i procesy, które następnie rozwijano, aż do momentu pojawienia się narracji historycznej¹. W czasach bardziej nam współczesnych formę kalendarza zastąpiło kalendarium, które na podstawie definicji słownikowej należy rozumieć jako „chronologiczne zestawienie dat, ważnych rocznic lub wydarzeń z pewnej dziedziny”², a więc odnoszące się także do konkretnych przestrzeni geograficznych.

Celem niniejszego opracowania, które na rynku wydawniczym ukazało się jako tom drugi monografii ziemi i powiatu chojnickiego, jest przedstawienie w sposób syntetyczny i zwięzły zarazem najważniejszych faktów i wydarzeń charakterystycznych dla przeszłości regionu. Region ten ujęty został, podobnie jak i pozostałe

¹ Zob. J. Topolski, *Metodologia historii*, wyd. 3, Warszawa 1984, s. 531 i nn.

² *Kalendarium*, [w:] *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, wyd. 7, Warszawa 1992, t. 1, s. 858.

tomy niniejszej monografii, dość szeroko i odnosi się to tych terenów, które administracyjnie, gospodarczo i społecznie ciążyły niegdyś i ciężą obecnie w stronę głównego ośrodka miejskiego, jakim stały się Chojnice. W związku z tym, iż współczesne Chojnice zamieszkuje niemal połowa ludności powiatu chojnickiego, a dwie trzecie całej populacji jest z nimi powiązane administracyjnie, gospodarczo i społecznie, musiało to zatem znaleźć odzwierciedlenie na kartach kalendarium. Miasto to także i w przeszłości rozwijało się, opierając się na swoim zapleczu, tak więc stanowiło centralny punkt wymiany, handlu, a także informacji dla mieszkańców ziemi chojnickiej. Nierzadko inicjatywy podejmowane w tym ośrodku miejskim stawały się inspiracją dla innych miejscowości czy też społeczności, które propagowały je następnie na własnym gruncie. Poprzez wymianę doświadczeń kontakty takie stawały się częstsze i bardziej praktyczne, przenosząc się na nowe grupy społeczne bądź obszary zawodowe.

W niniejszym tomie zdecydowano się na przygotowanie materiału, opierając się na chronologii technicznej, czyli historycznej, za pomocą której, zgodnie z kalendarzem gregoriańskim³, chciano przedstawić główne fakty, zdarzenia, ciekawostki i informacje ściśle powiązane z przeszłością i teraźniejszością ziemi i powiatu chojnickiego⁴. Założeniem publikacji stało się przygotowanie w miarę możliwości dat dziennych, które w skrupulatny sposób określałyby dane wydarzenie o charakterze polityczno-samorządowym, gospodarczo-ekonomicznym czy społeczno-kulturalnym. Nie zawsze było to możliwe, gdyż niektóre wydarzenia nie mogły odnosić się, ze zrozumiałych względów, tylko do jednego dnia. Stąd też budowa jakiegoś wzmiankowanego obiektu trwała dłużej, a wyróżniono jedynie datę oddania go do użytku bądź oficjalnego otwarcia. Podobnie kwestie te dotyczyły wykopalisk archeologicznych, zdarzeń atmosferycznych, kwestii przyrodniczych czy nawet wydarzeń społecznych. Jednocześnie zdawano sobie sprawę z trudności naukowego określenia

³ Kalendarz gregoriański został ostatecznie zaakceptowany przez papieża Grzegorza XIII, gdy okazało się, że równonoc wiosenna przesunęła się już o 10 dni w porównaniu z kalendarzem juliańskim stosowanym w starożytnym Rzymie. Nowy kalendarz ogłoszono w 1582 r. bullą *Inter gravissimas*. W zasadzie oparł się on na założeniach kalendarza juliańskiego, wprowadzał jedynie dwie proste, ale zasadnicze zmiany. Po pierwsze, postanowiono, że w 1582 r. bezpośrednio po 4 października nastąpi 15 października, przez co zyskiwano owe brakujące 10 dni. Po drugie, natomiast, że co 400 lat należało opuścić trzy dni przestępne, aby nie dochodziło do różnic między kalendarzem astronomiczno-matematycznym a techniczno-historycznym. W praktyce dotyczyło to lat zawierających pełne setki, które nie są podzielne przez 400. W ten prosty sposób osiągnięto podstawowe założenie, że rok liczony według kalendarza gregoriańskiego jest dłuższy jedynie o 26 sekund od roku zwrotnikowego, co w efekcie dało pojawienie się kolejnego „dnia zbędnego” po 3400 latach od jego wprowadzenia. Zob. H. Nielsen, *Kronologia*, Viborg 1982.

⁴ W świecie używane były i są także inne kalendarze, a wśród nich na uwagę zasługują: kalendarz babiloński, kalendarz egipski, kalendarz grecki, kalendarz juliański, kalendarz rzymski, kalendarz żydowski, kalendarz muzułmański czy francuski kalendarz republikański (rewolucyjny). Zob. tamże.

„czasu”, który występować mógł: „a) jako chwila [bądź – J.K.] zdarzenie punktowe, b) określony czas, c) trwanie, tzn. długość czasu, d) wszechobejmujący czas, nieograniczona linia czasu”⁵. Jest nie tylko charakterystyczną cechą współczesności, że ze wszystkimi tymi znaczeniami można spotkać się zarówno w źródłach, jak i w opracowaniach historycznych. Jednakże historyk nie może badać czasu w oderwaniu od ludzi⁶, od społeczeństwa, gdyż ono wraz z nim się kształtuje, rozwija czy dokumentuje swoje losy. Stąd też w niektórych zapisach przyjętych w kalendarium poza suchym przedstawieniem faktów starano się opisać pewne wydarzenia bądź w sposób przyczynowo-skutkowy zastanowić się nad ich następstwami.

Względy natury merytorycznej i popularyzacyjnej spowodowały, że w niniejszym tomie przyjęto wewnętrzny układ oparty jedynie na kryterium periodycznym. Nie zdecydowano się na podzielenie niniejszego tomu na epoki bądź okresy historyczne, a wykazano jedynie okresy chronologiczne z uwzględnieniem podziału na poszczególne stulecia. Układ taki miał swoje wady i zalety. Uwzględniwszy jednak fakt, że podział na epoki historyczne został bądź zostanie dokonany w tomach IV i I, zdecydowano, że dla Czytelnika lepszy w odbiorze będzie układ periodyczny, który w sposób przejrzysty i faktograficzny odtworzy przeszłość regionalną od czasów najdawniejszych aż do współczesności. Mimo wątpliwości w niniejszym kalendarium przedstawiono podstawowe informacje do XII w., chociaż do tego czasu nie powstały dla ziemi chojnickiej żadne źródła historyczne, a większość kwestii prezentowanych z tego okresu jest na ogół budowana na zasadzie hipotez bądź przypuszczeń. Uznano jednak, że przedstawienie kalendarium od początku XIII w. sprawiałoby wrażenie, jakby ziemia chojnicka pojawiła się na owym pomorskim terytorium nagle i bez odpowiedniego otoczenia. Z kolei powszechnie wiadomo, że ziemia chojnicka uczestniczyła we wspólnych losach i dziejach Pomorza od czasu, kiedy ustępował z tego obszaru lodowiec, co umożliwiło egzystencję wspólnotom ludzkim. Kalendarium doprowadzono z kolei do końca 2010 r., a więc scharakteryzowano jeszcze najważniejsze wydarzenia, które miały związek z wyborami samorządowymi dla ziemi chojnickiej w ostatnim czasie.

Pewną metodologiczną trudnością, z której autor zdawał sobie sprawę już w momencie przystąpienia do gromadzenia materiałów, było wypracowanie stosownych

⁵ J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, wyd. nowe, Warszawa 2002, s. 108.

⁶ Ze względu na to, że monografia składa się z czterech tomów, a tom trzeci przedstawia znaczące postacie życia regionalnego, w obecnym opracowaniu zdecydowano się pominąć daty urodzin i śmierci ludzi ziemi chojnickiej. Zwrócono uwagę jedynie na ich szczególnie dokonania regionalne. Autor jednocześnie zdaje sobie sprawę z faktu, że osobowości takie miały wpływ na miejscowe środowisko, w którym działały, ale jednocześnie – zdaniem niektórych badaczy – owo zaplecze kształtowało postawy, talenty czy zdolności takich jednostek. Zgodnie z metodologicznym określeniem monografii ziemi i powiatu chojnickiego wszystkie kwestie biograficzne znalazły odzwierciedlenie w tomie trzecim niniejszego wydawnictwa.

zasad, które zapewniłyby niniejszemu tomowi monografii jednolitą treść, a także formę zabezpieczającą go przed wewnętrznymi sprzecznościami. Wynikało to z samego obiektu badanej zbiorowości, która podlegała w okresie dziejów licznym przemianom społecznym, gospodarczym i politycznym. Dotyczyło to także edytorskiej strony opracowania, gdyż nauka polska nie doczekała się, jak dotąd, jednolitej formy takiego określenia⁷. Zamierzeniem podstawowym stało się założenie, iż Czytelnik uzyska poprzez prezentowany przekaz najważniejsze informacje o ziemi chojnickiej w jej podstawowej formie⁸, a jeżeli on go zainteresuje, to wówczas będzie mógł sięgnąć do kolejnych tomów wydawnictwa oraz skorzystać z innych opracowań, które dany problem rozwijają na szerszą skalę. Mają bowiem rację autorzy podobnego opracowania, że „możliwość wyznaczenia jednolitych i wolnych od »lokalnego ograniczenia« kryteriów ważności wydarzeń istniałaby jedynie wtedy, gdyby dzieje ludzkie stanowiły rzeczywiście proces w pełni jednolity w tym sensie, że byłoby możliwe jednoznaczne stwierdzenie wzajemnych przyczynowo-skutkowych związków zdarzeń, a nie tylko określenie czasowych relacji (równoczesności wyprzedzania i następstwa) zdarzeń, relacji ustalanych w konwencjonalnej rachubie czasu. Nie ma przecież żadnych sposobów, aby wydarzenia tego samego rodzaju lub klasy uznać za jednakowo ważne dla dalszego biegu dziejów, niezależnie od tego, gdzie i kiedy nastąpiły”⁹.

Oddając do druku niniejszy tom monografii, autor zdaje sobie sprawę z pewnych niedociągnięć natury społecznej. Wynikały one z faktu, że z pewnością osoby zainteresowane życiem polityczno-samorządowym chciałyby propagować tylko tę sferę działalności człowieka. Inne, zainteresowane kwestiami gospodarczo-rzemieślniczymi odnosiłyby się raczej do tych właśnie zagadnień. Z kolei działacze społeczno-kulturalni najchętniej widzieliby elementy promujące społeczeństwo uczestniczące bądź otwarte – zgodnie z poglądami austriackiego filozofa Karla

⁷ Dotyczyło to w szczególności imion własnych bądź nazw geograficznych. Podobnie jak w innych tomach monografii, zdecydowano się na podawanie nazw właściwych dla współczesnego odbiorcy. Tak samo uczyniono w stosunku do konkretnych postaci, którym nadawano polsko brzmiące imiona. Zabieg ten miał ułatwiać lekturę Czytelnikowi.

⁸ Z pewnością trudnością metodologiczną jest używanie sformułowania „ważność” problemu czy konkretnego wydarzenia, gdyż tylko w taki sposób można przeprowadzić odpowiednią selekcję surowego materiału. Jeżeli jakieś wydarzenia zostały uznane za „ważniejsze”, to wynika z tego prosty wniosek, że inne okazały się w drodze odpowiedniego porównania mniej ważne dla tego opracowania. Nie stosowano jednakże wyróżnika podmiotowego wydarzeń, czyli starano się w pracy objąć zagadnienia związane z wszelkimi możliwymi rodzajami wydarzeń: politycznych, samorządowych, gospodarczych, religijnych, społecznych, kulturalnych, artystycznych czy sportowych. Zauważono, że wszystkie one miały wpływ na kształtowanie określonej wspólnoty, która z czasem przybrała postać terytorialną.

⁹ S. Arnold i in., *Dzieje świata. Chronologiczny przegląd ważniejszych wydarzeń*, wyd. 4, Warszawa 1990, s. 6.

Poppera¹⁰. Nie sposób jednak zadowolić wszystkich odbiorców, ale autor jest świadomy, że niniejsze opracowanie dla każdego z tych ogniw życia regionalnego będzie stanowiło punkt wyjścia do kolejnych badań, uzupełnień czy formułowania niezależnych opinii bądź poglądów. Bez uważnego przeczytania publikacji stawianie takich tez będzie niemożliwe. Z kolei, pod określoną datą znaleźć można fakty, nad którymi toczyć można następnie merytoryczną dyskusję.

Kalendarium ziemi chojnickiej

¹⁰ Zob. K.R. Popper, *Spółczesność otwarte i jego wrogowie*, tłum. H. Krahelska, oprac. A. Chmielewski, wyd. 2, Warszawa 1993.

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli państwa w gospodarce. Wskazywano, że państwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym. Należy było również zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli przedsiębiorstwa. Wskazywano, że przedsiębiorstwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym. Należy było również zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli państwa w gospodarce. Wskazywano, że państwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym. Należy było również zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli przedsiębiorstwa. Wskazywano, że przedsiębiorstwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym.

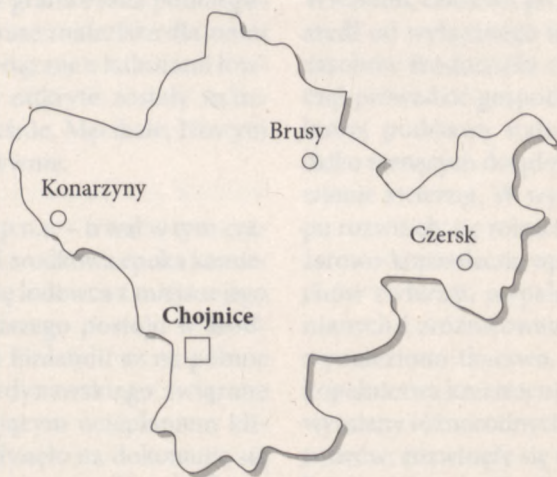
W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli państwa w gospodarce. Wskazywano, że państwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym. Należy było również zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli przedsiębiorstwa. Wskazywano, że przedsiębiorstwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym.

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli państwa w gospodarce. Wskazywano, że państwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym. Należy było również zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli przedsiębiorstwa. Wskazywano, że przedsiębiorstwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym.

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli państwa w gospodarce. Wskazywano, że państwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym. Należy było również zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli przedsiębiorstwa. Wskazywano, że przedsiębiorstwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym.

W tym celu należało przede wszystkim zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli państwa w gospodarce. Wskazywano, że państwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym. Należy było również zrehabilitować dotychczasowe postrzeżenie na temat roli przedsiębiorstwa. Wskazywano, że przedsiębiorstwo nie jest jedynie biernym obserwatorem, lecz aktywnym uczestnikiem w procesie ekonomicznym.

Kalendarium ziemi chojnickiej

Kalendarium
ziemi chojnickiej

do X w.

Ok. 12 000-8300 p.n.e. – w późnym paleolicie, będącym ostatnim okresem starszej epoki kamienia, kończyło się zlodowacenie północnopolskie, zwane także bałtyckim. Umożliwiło to powstanie flory na obszarach, które odsłonił lodowiec, a wraz nią przybyła i z południa fauna. Sytuacja taka spowodowała korzystne warunki dla osadnictwa człowieka, który mógł odtąd zasiedlać Pomorze. W okresie tym zaczęły kształtować się też warunki geograficzno-przyrodnicze charakterystyczne dla obszaru, który w przyszłości będzie nosił nazwę „ziemia chojnicka”. Tereny te przemierzali głównie łowcy reniferów, którzy podążali za tymi zwierzętami udającymi się na północ, w granice koła podbiegunowego. Najstarsze znaleziska dla ziemi chojnickiej, a związane z kulturami łowców reniferów, odkryte zostały m.in.: w Gieldoniu, Leśnie, Męcikale, Nowym Młynie i Pokrzywnie.

Ok. 8300-4300 p.n.e. – trwał w tym czasie mezolit, czyli środkowa epoka kamienia. Cofnięcie się lodowca z miejsca jego ostatniego dłuższego postoju w środkowej Szwecji i Finlandii aż na północ Półwyspu Skandynawskiego związane było z postępującym ocieplaniem klimatu, które wpłynęło na dokonanie się istotnych zmian szaty roślinnej i fauny na dużych połaciach Europy, a w tym i na Pomorzu. Tundra wycofała się ku Skandynawii, a jej miejsce zajęły lasy. Na

te tereny przybyła, głównie z nad środkowej i dolnej Łaby, ludność mezolityczna, która na obszarze ziem polskich reprezentowana była w VIII tys. p.n.e. przez archeologiczną kulturę komornicką, a w VII tys. p.n.e. przez dwie kolejne: janiślawicką i chojnicko-pieńkowską. Tę ostatnią wywodzi się od archeologicznych stanowisk mezolitycznych występujących pod Chojnicami i od stanowiska Pieńki w gminie Józefów pod Warszawą. Ludność ta prowadziła nadal gospodarkę przyswajającą, a więc pozostawała w całkowitej zależności od przyrody. Do głównych zadań gospodarczych należało wówczas myślistwo, zbieractwo i rybołówstwo.

Ok. 4300-1700 p.n.e. – wyróżniał się w epoce tej neolit, czyli młodsza epoka kamienia. W wyniku tzw. rewolucji neolitycznej, idącej do Europy z Bliskiego Wschodu, człowiek po raz pierwszy odszedł od wyłącznego wykorzystywania zasobów środowiska naturalnego i zaczął prowadzić gospodarkę wytwórczą, której podstawą stało się uprawianie dziko rosnących dotąd zbóż oraz udomowienie zwierząt. W wyniku tego postępu rozwinęły się rolnictwo i gospodarka żarowo-kopieniacza, wprowadzono orkę, chów zwierząt, wypalanie naczyń glinianych i zróżnicowane ich zdobienie, wynaleziono tkactwo, nastąpił rozwój kopalnictwa krzemienia i dalekosiędnej wymiany różnorodnych surowców i wytworów; rozwinęły się też wierzenia religijne. W archeologii wyróżnia się co najmniej kilkanaście kultur neolitycznych, które wywodzą swe nazwy głównie od miejscowości ich znalezienia bądź

od rodzaju prowadzonej działalności, np. zdobień na glinianych naczyniach. Niektóre z nich odnaleziono także na ziemi chojnickiej w stosunkowo licznych stanowiskach archeologicznych, m.in.: w Leśnie, Niezychowicach, Odrach i Pawłowie. Byli więc na tym obszarze obecni m.in. przedstawiciele kultury amfor kulistych i pucharów lejkowatych czy kultury wielbarskiej.

Ok. 1700-650 p.n.e. – w archeologii datowana była na ten czas epoka brązu. Nazwa pochodziła od głównego surowca, jakim się wówczas człowiek posługiwał i z którego wytwarzał narzędzia, broń i ozdoby. W okresie tym na ziemiach polskich miał miejsce stopniowy rozkład wspólnoty pierwotnej, a także występował niejednorodny charakter rozwijających się i zanikających kultur. Jednymi z bardziej charakterystycznych dla tej epoki są stanowiska kultury łużyckiej, które odnotować można m.in. w Brusach, Chojniczkach, Frydrychowie, Karsinie czy Rytlu.

Ok. 650 p.n.e.-500 n.e. – występowała wówczas epoka żelaza, w której zaznaczył się wyraźnie okres wpływów rzymskich, trwający od ok. 35 do 500 r. n.e. Najbardziej charakterystyczna dla tej epoki w regionie była tzw. kultura pomorska. W epoce tej żelazo stało się głównym surowcem w działalności ludzkiej. Z niego wytwarzano podstawowe przedmioty użytku domowego, jak też ozdoby, narzędzia pracy i produkty wojenne, służące do wypraw łupieżczych, ale i do obrony swych gmin i domostw. Epoka żelaza trwała także

i w okresie średniowiecza, ale w związku z pojawieniem się pisma archeologia ustąpiła miejsca historii. Grodzisko skrzynkowe z epoki żelaza odnaleziono m.in. w Charzykowach, Gliśnie i Pawłowie, a osadę – zlokalizowaną w pobliżu jeziora – w Żalnie.

I-VII w. – na ziemiach, które później weszły w skład państwa polskiego, w tym i na Pomorzu, miały miejsce wielkie wędrówki ludów, które zaznaczyły swą obecność także na ziemi chojnickiej. Przemieszczali się Prasłowianie, a później Słowianie, tworząc związki rodowe i plemienne oraz zasiedlając co bardziej żyzne ziemie. Ze Skandynawii nad Morze Czarne wędrowali Goci i Gepidzi, którzy do swych celów używali spławnych rzek. Ci ostatni zaznaczyli swą wyraźną obecność m.in. w Odrach i Leśnie, aczkolwiek kurhany będące ich znakiem charakterystycznym znaleźć można także i w innych częściach ziemi chojnickiej. Inne osady należące do Prasłowian odkryto na licznych stanowiskach archeologicznych.

VIII-IX w. – dla okresu tego datowane są początki grodów wczesnośredniowiecznych, umocnionych palisadą bądź wałami drewniano-ziemnymi. Tzw. grodziska zaczęły się pojawiać w miejscach strategicznych lub w pobliżu ważnych szlaków drogowych i rzecznych. Badania archeologiczne dostarczyły także licznych dowodów na istnienie takich grodów na ziemi chojnickiej albo w bliskim ich sąsiedztwie. Istniały one m.in. w Borowym Młynie, Charzykowach, Ciecholewach, Cisewie, Jarcewie, Obrowie,

Ostrowitem, Polnicy, Raciążu i Szczytnie. Z czasem na grodach tych zaczęła opierać się władza wczesnoksiążęca.

IX-X w. – w tym okresie wystąpiła pierwsza faza tworzenia się ośrodków centralnych na ziemiach polskich, kształtowanych między rzekami Odrą i Wisłą. Na zachodzie rozwinął się ośrodek Polan wokół Gniezna i innych grodów wielkopolskich, a na południu ośrodek Wiślan z dwoma okręgami: krakowskim i wiślickim. Ten ostatni jeszcze w 2. połowie IX w. został podbity przez państwo wielkomorawskie. Z kolei Polanie, stojący bardziej na uboczu i w pewnym oddaleniu od głównych ośrodków władzy państwowej, zaczęli podporządkowywać sobie nie tylko Wielkopolskę, ale także ziemię sieradzko-łęczycką, dużą część Mazowsza i Pomorze Wschodnie, tzn. tereny, które odznaczały się podobieństwem warunków gospodarczych i były zamieszkałe przez plemiona bliskie Polanom pod względem struktury etnicznej, językowej i kulturowej. Re-

giony te stały się podstawą do tworzenia w przyszłości polskiej państwowości. Na ziemiach tych zaczęły rozwijać się stosunki feudalne, w wyniku czego niezależni dotąd użytkownicy ziemi zaczęli stawać się chłopami feudalnymi, pozostającymi w różnym stopniu zależności od grupy możnych, a z czasem także od Kościoła. Istniała także grupa niewolnych, najczęściej jednak pochodzenia obcego, wziętych do niewoli podczas podbojów. Na czele tworzącej się państwowości Polan stanął książę, mający silną władzę polityczną i publiczną. Do swej dyspozycji miał drużynę, która była od niego zależna w sposób bezpośredni. Książę wynagradzał członów drużyny oraz ich potomstwo za wierną służbę. Sprawował ponadto najwyższą władzę sądowniczą, do niego należała także cała niezasiedlona ziemia, którą mógł dysponować w zależności od potrzeb. Z okresu tego znane są liczne osady wczesnośredniowieczne występujące na ziemi chojnickiej, co potwierdzają głównie badania archeologiczne.

966 – książę Polan Mieszko I, panujący na znacznych obszarach występujących między rzekami Odrą i Wisłą, a także sięgając swą władzą wybrzeża Bałtyku, przyjął chrzest z niemieckiej diecezji mogunckiej, ale za pośrednictwem księstwa czeskiego. Dwa lata później w Poznaniu powstało pierwsze biskupstwo misyjne, na którego czele stanął Jordan. Tym samym nastąpił początek chrystianizacji ziem, które znajdowały się pod jego panowaniem. Duchowni zaczęli chrzczyć ludność na terenie całego księstwa. Fakt ten utrwalił nie tylko panowanie Mieszka I, ale także przyczynił się do kształtowania podstaw państwowości polskiej. Jednocześnie akt ten uprawomocnił podejmowane przez niego dalsze podboje, których dokonywać mógł w imię szerzenia chrześcijaństwa. Decyzja Mieszka I w sprawie przyjęcia chrześcijaństwa miała także związek z próbami pozyskania przez niego korony, co nie tylko podniosłoby jego prestiż, ale i usamodzielniło od silnych sąsiadów tereny znajdujące się pod jego bezpośrednim władaniem.

Ok. **972** – Mieszko I opanował, przy pomocy brata Ścibora, całe Pomorze Zachodnie wraz z jego najsilniejszymi grodami zlokalizowanymi w Kołobrzegu i Wolinie, co sprzyjało przenikaniu kultury i wpływów Polan nad Morze Bałtyckie.

992 – po śmierci księcia Mieszka I rządy w państwie przejął Bolesław Chrobry, który odsunął od tronu macochę i pasierbów oraz panował nad znacznymi obszarami państwa, w skład których wchodziły wszystkie ważniejsze dzielnice, z Pomorzem włącznie.

1000 – na tzw. zjeździe gnieźnieńskim cesarz niemiecki Otton III uznał niezawisłość księcia polskiego, owocem czego było utworzenie samodzielnej organizacji kościelnej składającej się z metropolii gnieźnieńskiej i trzech biskupstw zlokalizowanych w głównych grodach. Poza Małopolską i Śląskiem zostało utworzone biskupstwo na Pomorzu z siedzibą w Kołobrzegu. Centralne położenie tego grodu względem całego regionu symbolizowało, że pod jego władzą kościelną znajdowało się całe Pomorze, rozciągające się od Odry do Wisły oraz od Bałtyku po Noteć i Wartę. Ziemia chojnicka zatem była częścią składową tego regionu. Na czele diecezji kołobrzesckiej stanął biskup Reinbern. Struktura kościelna na Pomorzu nie zdołała się jednak upowszechnić i upadła po kilku czy też kilkunastu latach. Na skutek wojen polsko-niemieckich, które prowadzone były za panowania Bolesława Chrobrego, Pomorze zrzuciło także zależność od władzy książęcej w Gnieźnie. Centralnym ośrodkiem władzy na Pomorzu pozostał Kołobrzeg, ważny gród o znaczeniu strategicznym, zlokalizowany w bliskim sąsiedztwie Bałtyku, który swą siłę opierał na handlu morskim oraz solankach znajdujących się w niedalekiej odległo-

ści od niego. Kołobrzeg prowadził wymianę gospodarczą z odległymi ziemiami oraz miastami, a handel stawał się głównym źródłem bogactwa tej krainy. Sytuacji nie zmieniła nawet koronacja Bolesława Chrobrego na króla Polski w 1025 r.

X/XI w. – zaczęła upowszechniać się nazwa państwowości poprzez łaciński termin *Polonia*. Z czasem zaczęto z nią utożsamiać wszystkie ziemie podporządkowane przez dłuższy czas władcom polskim, które łączyły wspólne więzi polityczne, gospodarcze i społeczne.

XI w.

Ok. 1010 – w czasie wojen polsko-niemieckich likwidacji uległo biskupstwo kołobrzesckie, którego ordynariusz biskup Reinbern przebywał w 1013 r. w bliskim otoczeniu Bolesława Chrobrego. Pomorze, a w tym i ziemia chojnicka, znajdowało się w coraz mniejszej zależności od Polski.

1031 – w państwie polskim doszło do rozkładu wewnętrznego spowodowanego waśniami króla Mieszka II z jego młodszymi braćmi, którzy nie otrzymali dzielnic. Jednocześnie koalicja wojsk niemiecko-ruskich sprzymierzyła się przeciwko Polsce. Król uciekł z kraju, a Pomorze ostatecznie zrzuciło zwierzchność Polski nad swym terytorium.

1037/1038 – w państwie polskim doszło do całkowitego rozkładu wewnętrznego spowodowanego najazdami państw sąsiednich oraz buntem możnych, którzy przeciwstawiali się silnej władzy centralnej. Poszczególne dzielnice usamodzielniały się, a Pomorzanie dokonywali najazdów na inne regiony ziem polskich. Na skutek anarchii na obszarze państwa polskiego Pomorze skonsolidowało się i umocniło wewnątrznie. W skład tego obszaru wchodziła i ziemia chojnicka.

1039 – na ziemi polskiej wrócił, dzięki pomocy państw sąsiednich, Kazimierz Odnowiciel, który rozpoczął dzieło odtworzenia państwowości po okresie nie-

ładu i anarchii. Wśród historyków nie ma zgodności, czy udało się mu przywrócić zwierzchność nad Pomorzem.

1058 – po śmierci Kazimierza Odnowiciela panowanie w Polsce rozpoczął Bolesław Szczodry, który mimo podejmowanych prób, nie zmusił Pomorzan do uległości. Uwikłany w politykę międzynarodową, Bolesław prowadził pertraktacje z Węgrami, dwa razy wyprawiał się na Ruś Kijowską, starał się też uniezależnić od cesarstwa niemieckiego. Dzięki temu uzyskał w 1076 r. koronę, ale wskutek konfliktu z biskupem krakowskim Stanisławem musiał ostatecznie ujść z kraju i życie zakończył na Węgrzech.

1079 – wskutek buntu możnych i wygnania Bolesława Szczodrego z kraju władzę po nim przejął młodszy brat Władysław Herman. Główną siedzibą nowego księcia stała się dzielnica mazowiecka i naczelnym ówczesnym jej gród, jakim stał się Płock. Wobec bliskości granicy z Prusami i Pomorzem, książę podejmował wyprawy na te obszary, starając się narzucić swą zwierzchność względem nich.

1091/1093 – książę Władysław Herman podjął kilka wypraw na Pomorze. Walki toczyły się jednak na pograniczu wielkopolsko- i kujawsko-pomorskim. Celem wypraw było pozyskanie tzw. grodów nakielskich, które umożliwiłyby wejście w głąb państwa pomorskiego, m.in. na ziemię chojnicką. Nie przyniosły jednak spodziewanych rezultatów polityczno-militarnych, gdyż powodowały najazdy odwetowe ze strony Pomorzan, które pustoszyły obszary przygraniczne.

XII w.

1102 – po śmierci Władysława Hermana wplywami na ziemiach polskich podzielili się jego synowie: Zbigniew i Bolesław. Między braćmi dość szybko jednak doszło do antagonizmów, które zaowocowały konfliktem wewnętrznym. Zbigniew szukał sojuszników m.in. na Pomorzu, co spowodowało najazdy rycerstwa z tego regionu na inne obszary państwa polskiego.

1106 – samodzielne panowanie na ziemiach polskich rozpoczął Bolesław Krzywousty, który po ojcu przejął gród płocki i wyznaczył go na nieformalną stolicę państwa. Jednym z palących problemów, które chciał rozwiązać, stała się kwestia Pomorza i jego podporządkowania wraz z ziemią chojnicką. W pierwszym okresie rządów musiał się jednak zmierzyć z zagrożeniem niemieckim, co odsunęło sprawę pomorskie na dalszy plan.

10 VIII 1109 – nieopodal grodu w Nakle doszło do krwawego starcia między wojskami Bolesława Krzywoustego a Pomorzanami. Według Galla Anonima władca po zwycięskim boju przyłączył do swego państwa jeszcze sześć innych grodów, ale w związku z możliwością podjęcia zbrojnej interwencji przez króla niemieckiego Henryka V, faktyczną władzę nad anektowanymi wtedy ośrodkami powierzył spokrewnionemu z nim Świętopelkowi. Zdaniem części historyków już w tej kampanii Bolesław Krzy-

wousty mógł podporządkować sobie ziemie leżące między rzekami Gwdą i Brdą oraz włączyć je do kasztelanii nakielskiej, a pod względem kościelnym – do archidiecezji gnieźnieńskiej.

1113 – Bolesław Krzywousty rozpoczął walki o całkowite podporządkowanie Pomorza, co było związane z próbami jego usamodzielnienia się wskutek konfliktu Polski z Niemcami i Czechami. W czasie tej kampanii, wobec niewierności Świętopelka, ponownie przejął Nakło i grody z nim sąsiadujące, co otworzyło jego oddziałom drogę na północ.

1116 – Bolesław Krzywousty ostatecznie podporządkował sobie Pomorze Wschodnie wraz z ziemią chojnicką, włączając je w obszar swych wpływów. Na terenie tym władzę sprawowali spokrewnieni z Piastami i zależni od księcia zwierzchniego namiestnicy.

1119/1121 – w kilku kampaniach wojennych Bolesław Krzywousty przejął kontrolę nad Pomorzem Zachodnim. Zajął on kolejno Kołobrzeg, Szczecin i Wolin, które były głównymi ośrodkami władzy pomorskiej na tym terenie. Podjął pertraktacje z księciem zachodniopomorskim Warcisławem, który najprawdopodobniej wywodził się także z rodu Piastów i stał się jego lennikiem. Wraz z nim podjął wyprawę na tereny leżące za Odrą i włączył je w skład tej prowincji. Wynikiem tej akcji było kształtowanie się lokalnej dynastii Gryfitów na Pomorzu Zachodnim, która z czasem utworzyła niezależny podmiot o charakterze państwowym. Jednocze-

śnie umocniona została bezpośrednia zależność Pomorza Wschodniego od państwa polskiego.

1124/1125 – miała miejsce I misja chryścianizacyjna biskupa Ottona z Bambergu na Pomorzu Zachodnim, której celem było przywrócenie chrześcijaństwa na tym terenie, po upadku przed stu laty diecezji kołobrzeskiej. W związku z tym, iż najdalej na wschód misja ta dotarła do Kołobrzegu i Białogardu, uznać należy, że wpływy polskie na Pomorzu Wschodnim były dużo silniejsze, a w sukurs im szedł także Kościół polski. Dla Pomorza Zachodniego powołano ok. 1140 r. biskupstwo w Wolinie, przeniesione ok. 1176 r., na skutek częstych i wyniszczających najazdów duńskich, do Kamienia Pomorskiego.

Ok. **1125** – w wyniku podbojów dokonanych przez Bolesława Krzywoustego nastąpiła reorganizacja struktury polskiej prowincji kościelnej. Powstała diecezja włocławska, która swymi wpływami objęła nadwiślańską część Pomorza Wschodniego. Drugą część tego obszaru, wraz z Pomorzem Sławieńsko-Słupskim, przejęła archidiecezja gnieźnieńska. Świadczyło to o dużych wpływach Wielkopolski na tym terenie. Ziemia chojnicka znalazła się głównie pod wpływami tej ostatniej diecezji, gdzie akcja kolonizacyjna docierała poprzez sąsiadującą z nią Krajnę. Pod względem kościelnym obszar ten należał jednak zarówno do archidiecezji gnieźnieńskiej, jak i włocławskiej. Tej ostatniej przyporządkowane były najprawdopodobniej Zabory, które z czasem wraz ze

Starogardem Gdańskim stanowiły jeden ośrodek dekanalny.

1138 – Bolesław Krzywousty podzielił, zgodnie z praktyką panującą w średnio-wiecznej Europie, państwo polskie na dzielnice, nad którymi władzę sprawowali jego synowie. Pomorze Gdańskie, wraz z ziemią chojnicką, weszło w skład diecezji senioralnej, którą nadzorować miał najstarszy syn Władysław II zwany Wygnańcem. Z czasem pretensje do części tej diecezji zaczęli zgłaszać Wielkopoleanie, gdyż wyraźne były tam wpływy miejscowego Kościoła.

1146 – odsunięcie od władzy i w końcu wygnanie z kraju seniora Władysława II przez młodszych braci, nadto rywalizacja między nimi o władzę zwierzchnią oraz wyprawa króla niemieckiego Konrada III na Polskę ponownie skomplikowały sprawę Pomorza. Walczący o tron krakowski młodszy synowie Bolesława Krzywoustego coraz mniej uwagi poświęcali północnym rubieżom państwa. Nie mogąc się doczekać pomocy od polskiej strony, książęta zachodniopomorscy złożyli w 1181 r. hołd lenny cesarzowi niemieckiemu Fryderykowi Barbarossie, co ostatecznie spowodowało utratę przez Polskę zwierzchnictwa nad tą dzielnicą. Trudna sytuacja panowała także i na pozostałych ziemiach pomorskich, zagrożonych najazdami ze strony pogańskich Prusów, a także wyprawami Duńczyków, którzy przejęli przejściowo wpływy nad Pomorzem Zachodnim. Na Pomorzu Wschodnim i Sławieńsko-Słupskim wzrosło znaczenie namiestników, tytułujących się odtąd książętami.

1. poł. XII w. – badania archeologiczne prowadzone w latach 60. XX w. w Chojnicach nasunęły przypuszczenia dotyczące istnienia grodziska bądź umocnionej osady w obrębie wschodniej części późniejszej lokacji miejskiej, w miejscu położonym na wzniesieniu, w bliskim sąsiedztwie kościoła farnego. Ewentualność taka mogłaby wystąpić w związku z pozyskaniem Pomorza przez Bolesława Krzywoustego, napływem tam ludności z głębi kraju oraz chęcią umocnienia wpływów piastowskich. Nie ma jednakże pełnego potwierdzenia tej hipotezy, która ma zarówno zwolenników, jak i przeciwników w nauce.

18 III 1178 – z okazji nadania księcia pomorskiego Sambora I na rzecz klasztoru oliwskiego wystąpiła adnotacja dotycząca „et decimam de Rezck”. Wedle starszych badań pod nazwą tą ukrywał się Raciąż, jednakże nowsze badania dowiodły, że chodziło w nadaniu tym o dziesięcinę rybną z Jez. Redzkiego, położonego na granicy kasztelanii gdańskiej, białogardzkiej oraz gardzkiej.

Ok. 1198 – badania archeologiczne prowadzone w Chojnicach już w okresie III RP dowiodły, że na koniec XII w. przypało bardziej wzmożone średniowieczne osadnictwo w granicach późniejszego miasta. Istniejący wówczas budynek bądź budowle, w zachodniej

pierzei późniejszych murów miejskich, usytuowane były na przesmyku między dwoma jeziorami z nim sąsiadującymi bądź oddzielały półwysep od dalszej części lądu. Badania prowadzone pod kierunkiem Krzysztofa Walenty z Uniwersytetu Łódzkiego dotyczyły ustaleń między ulicami Szewska i Podmurna.

2. poł. XII w. – nastąpiło wyraźne ożywienie gospodarcze na Pomorzu Wschodnim, które związane było z rozwojem handlu wiślanego. Dzięki temu powstał silny ośrodek miejski przy ujściu Wiśły do morza oraz liczne miejscowości w bliskim jego sąsiedztwie. Tym samym procesy gospodarcze zaczęły wymuszać zmiany polityczno-ustrojowe. Kolejni książęta polscy nie potrafili zabezpieczyć interesów tworzącej się własności na Pomorzu Wschodnim, stąd alternatywą było kształtowanie lokalnej władzy. Gdańsk z kolei potrzebował zaplecza do zaopatrzenia spożywczego i gospodarczego w celu budowy swoich wpływów w basenie Morza Bałtyckiego. W związku z wymarciem linii sławieńsko-słupskiej Pomorze Zachodnie podjęło rywalizację z Pomorzem Wschodnim o ziemię tej dzielnicy. Następstwem tych wydarzeń było także upowszechnienie się w nazewnictwa Pomorza Zachodniego i Pomorza, które w źródłach odtąd występowało bez określeń geograficznych.

XIII w.

Pocz. XIII w. – na Pomorzu Wschodnim zaczęła kształtować się silna władza książęca o lokalnym znaczeniu, która na skutek rywalizacji książąt polskich o władzę, powszechnych niesnasek i konfliktów zbrojnych dążyła do uniezależnienia dzielnic od wpływów księcia zwierzchniego.

1227 – w czasie zjazdu książęcego w Gąsawie na Kujawach, który uregulować miał sporne kwestie dynastyczne i terytorialne, zamordowany został z inspiracji Świętopełka pomorskiego i Władysława Odonica książę zwierzchni Leszek Biały i poważnie ranny Henryk Brodaty. Sytuację tę wykorzystał Świętopełk do uniezależnienia się od Polski oraz konsolidacji ziem wschodniopomorskich, podejmując jednocześnie działania zaczepne w kierunku Prus, Pomorza Zachodniego oraz Wielkopolski i Kujaw.

1228/1230 – nastąpiło formalne wprowadzenie Krzyżaków na ziemię chełmińską, co było skutkiem bulli wydanej w 1226 r. W przyszłości akt ten wywołać miał daleko idące zmiany polityczne, gospodarcze i społeczne. Dotyczyło to także i ziemi chojnickiej, gdzie ślady działalności braci zakonnych zaobserwować można do chwili obecnej.

26 XII 1236 – w dokumencie zredagowanym w Słupsku, w którym książę pomorski Świętopełk II nadał arcybi-

skupowi gnieźnieńskiemu Pelce dobra ziemskie zlokalizowane w bliskim sąsiedztwie Kamienia Krajeńskiego, wystąpiła nazwa Ogorzeliny. Osada ta została zapisana w dokumencie łacińskim pod nazwą Gori i była to pierwsza historyczna wzmianka traktująca o ziemi chojnickiej. Poza nią wystąpiły tam jeszcze nazwy sąsiadujące z ziemią chojnicką, jak Kamień, Orzełek, Mochel oraz nazwa nieistniejącej już osady Kruszewo.

1. poł. XIII w. – zaczęły powstawać pierwsze dokumenty pisane dla ziem położonych w południowej części Pomorza Wschodniego, zlokalizowanych między rzekami Gwdą i Brdą.

Poł. XIII w. – na ziemiach polskich uwidocznił się postępujący rozwój gospodarczy, a wraz z nim upowszechniła się trójpolówka, nastąpiła trzebież puszcz oraz dalsze oddzielanie się rzemiosła od zajęć rolniczych. Następstwem tego była kolonizacja wsi i lokacja miast na prawie niemieckim, dzięki czemu otrzymywano zwolnienie na kilka lat od ponoszenia ciężarów oraz nadawanie obowiązkowi feudalnym postaci czynszu. Zapewniało to osadnikom i mieszczanom lepsze warunki do życia oraz umożliwiało dalszy rozwój. Podobne zmiany uwidaczniały się także i na ziemi chojnickiej, co spowodowało rozwój osadnictwa na tym obszarze oraz kształtowanie władzy administracyjno-terytorialnej.

1256 – księżęta wielkopolscy Przemysław, Bolesław i Kazimierz Kujawski, w wyniku odwetowej wyprawy podjętej w związku z niszczycielskimi działaniami pomor-

skimi, zdobyli gród pomorski w Raciążu, znajdujący się na półwyspie jez. Spierewnik. Była to kara za zdobycie grodu w Nakle przez księcia pomorskiego Świętopelka II. Raciąski gród strzegł wpływów księcia pomorskiego na obszarze ziem położonych między rzekami Brdą i Gwdą. Jednocześnie rycerstwo wielkopolskie pojawiło się na ziemi chojnickiej. Po zdobyciu grodu został on splądrowany, a być może i spalony, a rycerstwo wielkopolskie powróciło do swej dzielnicy. Do niewoli u Wielkopolan dostali się wówczas kasztelan raciąski Sokół oraz nieznanymi z imienia wojski i chorąży. Ci ostatni urzędnicy mogli wywodzić się jednak ze Świecia, naczelnego ośrodka książęcego, którzy w związku z wyprawą Wielkopolan mogli przybyć do Raciąża z posiłkami, stąd zabrakło ich imion. Poza tą datą nie pojawiają się więcej w źródłach raciąscy urzędnicy książęcy. Z pewnością ziemie zlokalizowane między rzekami Brdą i Gwdą stanowiły jeden ośrodek administracyjny. Po zdobyciu przez Wielkopolan grodu w Raciążu, centrum administracyjne tego obszaru zostało przeniesione bardziej na północny zachód, do Szczytna, leżącego w sąsiedztwie jeziora o tej samej nazwie.

18 III 1268 – papież Klemens IV potwierdził arcybiskupowi gnieźnieńskiemu wsie Kruszewo, Mochel i Orzełek, nadane niegdyś jemu przez księcia pomorskiego Świętopelka II.

1271 – w czasie wojny domowej na Pomorzu pomiędzy braćmi, walczącymi o przejęcie wpływów w całej dzielnicy, książę Warcisław trzymał w grodzie ra-

ciąskim uwięzionego tam księcia Mściwoja II. Z adnotacji tej wynikało, że gród położony na półwyspie jez. Spierewnik został odbudowany i był na tyle wygodny i silny, że zdecydowano się w nim trzymać pretendenta do władzy nad Pomorzem. W 1294 r. gród ten był nawet miejscem wystawienia dokumentu przez księcia Mściwoja II.

5 IV 1272 – po raz pierwszy poświadczona została w dokumentach informacja o istnieniu zakonu augustianów w Swornegaciach, które to zgromadzenie przybyło w to miejsce z inspiracji księcia pomorskiego Mściwoja II. W tym roku papież Grzegorz X wziął tę placówkę zakonną, funkcjonującą jako pustelnia św. Jana Chrzciciela, pod swą opiekę, co świadczyłoby o tym, iż już od pewnego czasu w miejscu tym funkcjonowała. Donacja ta miała zapewne związek z zapewnieniem sobie przychylności ze strony Kościoła katolickiego dla panującego na Pomorzu księcia oraz powiązanie czynnika religijnego z władzą książęcą w tej dzielnicy. Inicjatywa ta mogła także mieć miejsce w związku z planowanym ślubem księcia pomorskiego, aby jego małżeństwo było otoczone szczególnym Bożym błogosławieństwem.

15 VII 1272 – papież Grzegorz X polecił Fryderykowi, biskupowi chełmińskiemu, wzięcie pod opiekę zakonu augustianów i eremu św. Jana Chrzciciela w Swornegaciach.

1 X 1273 – w nadaniu księcia pomorskiego Mściwoja II dla rycerza Chwalimira wsi Mochel znalazła się adnotacja,

że występowała ona obok miejscowości Duża Cerkwica, a do Raciąża prowadziła wówczas wielka droga, czyli szlak handlowy. Miejscowości te znajdowały się w bliskim sąsiedztwie ziemi chojnickiej, a osada Mochel nie zachowała się do naszych czasów.

IX 1275 – wedle dokumentów wystawionych w Świeciu Myślubór Małowy z Jarcewa oraz jego brat Stanoch, obaj wywodzący się z Konarzyn, mieli wyznaczyć posiadłości dla zakonu augustianów lokowanych przez księcia pomorskiego Mściwoja II w Swornegaciach. Nadanie to miało miejsce w związku ze ślubem, jaki zawarł Mściwoj II z Eufrozyną, córką Kazimierza Opolskiego i wdową po Kazimierzu Kujawskim oraz matką m.in. Władysława Łokietka. Donacja taka, odwołująca się do Kościoła, miała zapewnić szczęście, radość i wieczną pamięć o nowożeńcach. Do wyznaczenia posiadłości zakonnych w terenie doszło zapewne na przełomie 1275 i 1276 r. W opisie granic Dąbrówki, nadanej zakonnikom augustiańskim ze Swornegaci, występowała m.in. droga wiodąca do Ogorzelin.

IX 1275 – w dokumentach Mściwoja II wystawionych dla swornegackich augustianów, które zachowały się aż w czterech odpisach, wzmiankowany był kasztelan szczycieński Raclaw. Szczytno przejęło zapewne po zdobytym przez Wielkopolan w 1256 r. grodzie raciąskim funkcje administracyjno-terytorialne i obejmowało swym zasięgiem wszystkie ziemie położone między rzekami Brdą i Gwdą.

1276 – Książę pomorski Mściwoj II nadał swemu podkomorzemu (tczewskiemu) Wojciechowi dwie wsie, a mianowicie Wysoką i Lotyń z zastrzeżeniem zatrzymania jednej z nich dożywotnio w wypadku braku u niego potomstwa. W nadaniu tym uczestniczył kasztelan szczycieński Raclaw.

1282 – na skutek zawartej ugody kępińskiej, zapewniającej sukcesję nad Pomorzem Przemysławowi II Wielkopolskiemu po bezpotomnej śmierci Mściwoja II, coraz większe wpływy w tej dzielnicy uzyskiwało rycerstwo wielkopolskie, co doprowadziło do waśni i konfliktów między możnymi obu ośrodków.

13 IX 1284 – książę pomorski Mściwoj II przywrócił arcybiskupowi gnieźnieńskiemu Jakubowi niegdyś przez jego ojca księcia Świętopełka II nadane dobra w postaci wsi Mochel, Orzełek i Kruszewo z pełnym immunitetem, kasując poprzednie nadanie tych wsi na rzecz rycerza Stefana, syna Chwalimira. Jako świadek w dokumencie tym, wystawionym w Nakle, występował kasztelan szczycieński Mikołaj Jankowic z Powidza. Potwierdzałoby to tezę, że osoba ta zawiadywała wówczas całym obszarem rozciągającym się między dolnym dorzeczem Gwdy i Brdy. Na urzędzie tym pozostawał co najmniej do 22 IV 1287 r. Jako urzędnik książęcy towarzyszył Mściwojowi II w objazdach nie tylko na terenie kasztelanii raciąsko-szczycieńskiej, ale także i w granicach całego księstwa, za czym przemawiają podpisy na dokumentach, przy których sporządzaniu brał czynny udział. Z kasztelanii

szczycieńskiej przeszedł następnie na urząd wojewody tczewskiego.

15 VIII 1287 – Myślībór (z pewnością Małowy), rycerz ziemi chojnickiej oraz cześnik książęcy ze Świecia, na zjeździe księcia Mściwoja II z biskupem kamieńskim Hermanem odbytym w Słupsku, występował jako kasztelan szczycieński. Urząd ten sprawował jeszcze w 1291 r., kiedy uczestniczył jako świadek przy zatwierdzeniu przez Mściwoja II posiadłości dla kościoła św. Jana w Swornegaciach oraz tamtejszego eremu augustiańskiego.

26 VIII 1288 – książę pomorski Mściwój II nadał burgrabiemu Czarnkowa Falkowi dobra zlokalizowane w Drożdzienicy wraz ze wszystkimi wolnościami na prawie polskim na dziedziczne i wieczne posiadanie.

23 X 1290 – książę pomorski Mściwój II nadał wojewodzie kaliskiemu Mikołajowi Damianową Dąbrówkę, czyli dobra zlokalizowane na terenie Piechowic i Dziemian, oraz Lubnię, a także liczne jeziora na prawie dziedzicznym wraz ze wszelkimi pożyczkami z tym związanymi.

VIII 1291 – rycerstwo pomorskie uczestniczyło w wielkim zjeździe możnych w Nakle, gdzie złożyło przysięgę wierności na rzecz księcia wielkopolskiego Przemysława II.

18 XI 1292 – w Świeciu, przy nadaniu księcia Mściwoja II dla cystersów oliwskich, wzmiankowany był kasztelan za-borski Ścibor. 7 IX 1293 r. ta sama osoba

wymieniona była także w Świeciu, ale jako kasztelan starogardzki. Ponieważ jeszcze w XVI w. dekanat starogardzki określany był jako *Starogardensis seu Zaborzensis*, bez wątpienia w wypadku Ścibora chodziło o kasztelana jednego tylko ośrodka. Można zatem przyjąć, że do momentu przejścia Pomorza przez Krzyżaków Zabory były powiązane administracyjnie i terytorialnie z ziemią starogardzką, tworząc jedną kasztelanję starogardzko-zaborską, ale z dwoma okręgami, np. podatkowymi. W związku z tym, iż ziemia starogardzka należała wówczas do archidiaconatu pomorskiego diecezji włocławskiej, tak też i Zabory znajdowały się w gestii biskupa kujawskiego.

7 IX 1293 – biskup kujawski Wisław transumował w Inowrocławiu nadanie Mściwoja II dla zakonu augustianów w Swornegaciach z 1291 r. Książę pomorski Mściwój II przybył wówczas do Swornegaci z licznym orszakiem i nadał miejscowym augustianom jeziora: Kar-sino, Długie, Witoczno i Słone. Ówczesna wizyta księcia w Swornegaciach, gdzie dokument ten został wystawiony, miała związek ze zjazdem możnych w Nakle.

X 1294 – po tym jak zwierzchnictwo nad Pomorzem przejął Przemysław II Wielkopolski, zatwierdził on klasztorowi w Swornegaciach wszystkie wcześniej uzyskane od Mściwoja II przywileje.

27 X 1296 – książę wielkopolski Władysław Łokietek potwierdził wojewodzie kaliskiemu Mikołajowi jego dobra

otrzymane na Pomorzu, w których skład wchodziły wsie Mressino, Stara Kiszewa, Piechowice i Dziemiany (wcześniej wyróżnione jako Damianowa Dąbrówka) oraz Lubnia wraz ze wszelkimi prawami.

2 I 1297 – w dokumencie wystawionym w Gdańsku występował w charakterze świadka Jan z Raciąży, będący już wówczas mieszczaninem gdańskim.

15 VI 1299 – powstał archidiakoniat pomorski w strukturze archidiecezji gnieźnieńskiej, z siedzibą w Słupsku. W jego skład wchodziły wszystkie pomorskie terytoria podlegające archidiecezji gnieźnieńskiej, czyli kasztelania słupska oraz raciąsko-szczyceńska. Jedynym znanym archidiaconem był Andrzej Kopidłowicz, którego wspierali na tamtejszym urządzie sufragani archidiecezji gnieźnieńskiej: biskup skopolski Paweł, a po jego

śmierci biskup meteleński Dominik. Archidiakoniat ten funkcjonował przez kilkanaście lat, a podlegała mu ziemia chojnicka, z wyłączeniem jednakże Zaborów przyporządkowanych do archidiakonatu pomorskiego diecezji włocławskiej.

24 VI 1299 – książę Władysław Łokietek mianował Mikołaja Jankowica z Powidza ponownie kasztelanem szczyceńskim. Jednocześnie nadał mu dochody sądowe wraz z 30 garncami miodu w dystrykcie raciąskim, a także na palacji w ziemi zaborskiej. Jeszcze w tym samym roku kasztelan szczyceński zmarł, aczkolwiek w regionie posiadał dość znaczny majątek ziemski, w którego skład wchodzić miał zarówno Człuchów, jak i wieś Brody, przejęte w bliżej nieokreślonym czasie, być może w latach 1284-1287.

XIV w.

19 I 1303 – augustianie swornegaccy połączyli się, przy aprobacie czynników kościelnych i świeckich, z silnym gospodarzo opactwem cystersów w Oliwie. Erem tego zakonu nad Jez. Karsiniem zaniknął, co tłumaczyć można brakiem doświadczenia w gospodarowaniu dobrami ziemskimi, znacznym oddaleniem Swornegaci od głównych szlaków handlowych czy większych ośrodków miejskich i kościelnych.

19 VII 1305 – w dokumencie wydanym w Pradze przez króla Czech i Polski Wacława III nadano wojewodzie pomorskiemu Piotrowi Święcy wsie Serock, Raciąż i Stobno, które poprzednio trzymał on w zastawie za 200 grzywien posagu nadanego jego żonie Czesze Szpaczkównie. Te dwie ostatnie osady znajdowały się w bliskim sąsiedztwie ziemi chojnickiej.

1306/1307 – najazdy brandenburskie kolejno na ziemię sławieńską i ziemię słupską przygotowały grunt do przejęcia wpływów nad Pomorzem.

1308 – ruszyło główne uderzenie Brandenburczyków na Gdańsk, za pośrednictwem którego chcieli oni przejąć wpływy w tej pomorskiej dzielnicy. Wezwani przez miejscowego wojewodę w celu udzielenia pomocy, Krzyżacy dokonali 14 XI 1308 r. rzezi ludności w Gdańsku i sami przejęli wpływy na

północnych ziemiach pomorskich. Realna stała się wówczas ich ekspansja na pozostałe ziemie pomorskie.

1309 – Krzyżacy za pomocą wyprawy wojennej przejęli wpływy w Świeciu, a tym samym dokonali całkowitego podboju Pomorza, w tym i ziemi chojnickiej. Najprawdopodobniej po zdobyciu Świecia nie było w południowej części Pomorza na tyle znaczących ośrodków, aby mogły przeciwstawić się dobrze zorganizowanej agresji zakonu. Krzyżacy, pragnący przejęcia wpływów na ziemiach pomorskich, nie stosowali na pewno taktyki spalanej ziemi, gdyż chcieli z tego obszaru czerpać duże zyski, m.in. z płaconych przez ludność podatków. Przemawia za tą tezę także fakt pobytu w Człuchowie w 1312 r. ostatniego kasztelana szczycieńskiego, który pertraktował z Krzyżakami. Gdyby był on zdeklarowanym wrogiem nowej władzy, to z pewnością do spotkania by nie doszło.

4 IX 1312 – w Człuchowie przy ugodzie zawartej z zakonem krzyżackim wzmiankowano w dokumencie byłego już kasztelana szczycieńskiego Pawła. Był on ostatnim urzędnikiem księcia pomorskiego zawiadującym terenami położonymi między rzekami Brdą i Gwdą, które przed zajęciem ich przez Krzyżaków stanowiły jedną kasztelanię raciąsko-szczyceńską, ale z dwoma okręgami, w Raciążu i następnie w Szczytnie. Zakon krzyżacki, po przejęciu wpływów nad tym obszarem, zreorganizował go pod względem administracyjno-terytorialnym, dzięki czemu ostatecznie powstały dwie komturie: w Człuchowie

i następnie w Tucholi. Pierwszą była jednostka administracyjno-terytorialna zlokalizowana w Człuchowie, która wyodrębniła się z komturii świeckiej. Dopiero po wzniesieniu zamku w Człuchowie zaczęto organizować komturę w Tucholi. Na taki stan rzeczy miała z pewnością wpływ wojna toczona w latach 1327-1332 przez króla Władysława Łokietka z zakonem krzyżackim o odzyskanie Pomorza, wraz z osławioną w historiografii bitwą pod Płowcami. Krzyżacy, zdając sobie sprawę z tego, że król polski nie wyrzeknie się swych praw do Pomorza, postanowili wzmocnić południowe rubieże tej dzielnicy, oddzielając ją od Kujaw i Wielkopolski. Droga wiodącą do tego celu była rozbudowa struktury administracyjno-terytorialnej na tym terenie i wyodrębnienie z jednostki człuchowskiej komturii tucholskiej. Aby nowa jednostka nie była zbyt słaba pod względem gospodarczym, włączono w jej skład Zabory. W ten sposób ośrodki te zastąpiły swą siłą gospodarczą i rangą administracyjną wcześniej funkcjonujące w Szczytnie i Raciążu.

1313 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Karol z Trewiru w zamian za miasto Nowe przekazał Piotrowi, Jaśkowi i Wawrzyńcowi, synom wojewody pomorskiego Święcy, 1200 grzywien i pięć wsi położonych w okolicach Tucholi, tj. Mędromierz Wielki, Kielpin, Zakrzewo, Wysoką i Radzim oraz jez. Przyżarcz, a także prawo do łowienia ryb i budowy młyna na rzece Brdzie.

1314 – bracia Mikołaj i Wojciech, synowie podkomorzego Wojciecha, sprze-

dali zakonowi krzyżackiemu wsie Wysoką i Lotyń za 80 grzywien.

1315 – synowie wojewody kaliskiego Mikołaja, w osobach Wojciecha, Mikołaja, Jaśka i Piotra, poinformowali zakon krzyżacki, że scedowali na korzyść najstarszego brata Jakuba, scholastyka gnieźnieńskiego dobra ojcowskie położone na Pomorzu. W następstwie tego wydarzenia Jakub, scholastyk gnieźnieński sprzedał zakonowi w 1316 r. wsie Stara Kiszewa, Mressino, Lubnia i Piechowice oraz Dziemiany (wcześniej nazywane Damianową Dąbrówką).

1317 – na skutek włączenia kasztelanii słupskiej z powrotem do diecezji kamieńskiej likwidacji uległ archidiaconat pomorski archidiecezji gnieźnieńskiej. Mimo kilkukrotnych starań podejmowanych przez arcybiskupa gnieźnieńskiego, ziemi słupskiej nie udało się tej metropolii kościelnej już odzyskać. Dawne ziemie kasztelanii raciąsko-szczyceńskiej, w których skład wchodziły Chojnice wraz z otoczeniem, zostały włączone do archidiaconatu gnieźnieńskiego. Odległą reminiscencją tych podziałów kościelnych było powołanie do życia w 1512 r. archidiaconatu w Kamieniu Krajeńskim występującego w strukturze archidiecezji gnieźnieńskiej.

18 V 1320 – Piotr Święca z Nowego nadał Bolkowi, zwanemu w dokumencie „Bulconi”, i jego prawnym dziedzicom cztery łany we wsi Raciąż oraz łąkę ciągnącą się od rzeki aż do granic wsi Wysoka. Ponadto miał on także prawo łowienia ryb w jez. Przyżarcz na własny

stół. Musiał jednak na rzecz osoby nadającej świadczyć usługi na koniu, a wartość zwierzęcia została w dokumencie określona na minimum sześć grzywien.

1320/1321 – miał miejsce pierwszy proces polsko-krzyżacki w Inowrocławiu i Brześciu Kujawskim, którego celem było zwrócenie Pomorza Wschodniego przez państwo zakonne. Ostatecznie nie zmienił on *status quo* między stronami.

Ok. **1321** – Ludwik von Liebenzelle został pierwszym komturem człuchowskim, która to jednostka pozostawała jeszcze wówczas w bliskich związkach z komturstwem świeckim. W źródłach postać ta pojawiła się tylko 16 I 1323 r. jako były, już nieżyjący, komtur człuchowski.

16 I 1323 – komtur świecki i człuchowski Teodoryk von Lichtenhain nadał Janowi z Parszowa 44 łany ziemi zlokalizowanej w pobliżu rzeczki Moszczenica, na prawie chełmińskim, na wieczne posiadanie. W zamian za nadanie zasadzka zobowiązał się, po ustaniu sześciolletniej wolnizny, do wystawienia na wezwanie zakonu dwóch ciężkozbrojnych rycerzy na koniach. W przywileju lokacyjnym dla Moszczenicy wystąpili, jako świadkowie, „wójt z Chojnic” oraz dwaj inni mieszkańcy wywodzący się z tej miejscowości.

24 VI 1323 – komtur świecki i człuchowski Teodoryk von Lichtenhain nadał Węgrzyszowi dobra dziedziczne zlokalizowane w Cisewie koło Karsina. Komtur zwolnił Węgrzysza od płacenia dawnego

czynszu pomorskiego w postaci krowy i świni, który zamienił na opłatę pieniężną. Ponadto na wezwanie zakonu miał on, jako lekkozbrojny, towarzyszyć jego wojskom na wyprawach wojennych.

1 IV 1324 – komtur świecki i człuchowski Teodoryk von Lichtenhain w zamian za Kosobudy nadał Mikołajowi oraz jego bratu Piechowice i Dziemiany (dawną Damianową Dąbrówkę). W zamian mieli oni płacić czynsz zakonowi w pieniądzu i w naturze, a ponadto uczestniczyć w lekkiej zbroi w wyprawach wojennych, pomagać przy wznoszeniu i modernizacji zamków krzyżackich oraz w budowie kościoła, który planowano tam umiejscowić.

1 XI 1325 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Werner von Orseln stwierdził, że Newzat wraz ze swoją żoną, siostrą i wszystkimi przyjaciółmi stawił się przed komturem świeckim Teodorykiem von Lichtenhain, sędzią ziemskim i ławnikami sądu ziemskiego i zapisał cały swój majątek zlokalizowany w Malachinie wraz ze wszystkimi dochodami swojemu zięciowi Albrechtowi z zastrzeżeniem, że po śmierci Newzata nikt z jego krewnych nie zostanie skrzywdzony. Jednocześnie nowy właściciel powinien oddawać na rzecz zakonu w formie czynszu krowę i świnię oraz świadczyć obowiązkową służbę lekkozbrojną na wyprawach wojennych.

1 XI 1325 – Piotr z Nowego nadał Wawrzyńcowi i Walenowi oraz ich prawnym dziedzicom karczmę położoną w Raciążu wraz z dwiema morgami ziemi.

1325 – komtur człuchowski i świecki Teodoryk von Lichtenhain wystawił przywilej dla wsi Niedank, graniczącej z Pawłowkiem, gdzie zobowiązał jej mieszkańców do świadczenia pomocy zakonowi przy budowie zamku w Człuchowie. W czasach nowożytnych dobra Niedank przestały istnieć jako samodzielna osada i weszły w obszar terytorialny samego Pawłowka.

4 X 1326 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Werner von Orseln poświadczyl Mirosławowi i jego braciom dobra w Sąpolnie Człuchowskim oraz w Konarzynach po śmierci ich ojca, które ich przodkowie posiadali z dawien dawna (w dokumencie „ab antiquo”). Stąd też wielki mistrz nadał im te dobra na prawie chełmińskim, uwalniając je jednocześnie od szarwarków i innych ciężarów, czyli od daniny w postaci krowy i świni, jak to było w zwyczaju przy lokacji na prawie polskim. Ponadto otrzymali oni większe i mniejsze sądownictwo oraz prawo patronatu nad kościołem w zamian za obowiązek służby z koniem, jak inni lennicy zakonu, pracę przy naprawie lub rozbiórce starych albo budowie nowych budowli krzyżackich i czynszu z tytułu uznania zwierzchniej władzy zakonu, płaconego w postaci funta wosku w cenie dwóch groszy i feniga kolońskiego lub sześciu fenigów chełmińskich.

9 X 1326 – komtur świecki i człuchowski Teodoryk von Lichtenhain za zgodą wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Wenera von Orseln lokował Chojniczki z 50 łanami na prawie niemieckim.

W przywileju komtur nadał sołtysowi tej osady i jego prawnym dziedzicom pięć łanów wolnych od podatku, nadto trzecią część dochodu z kar sądowych i połowę czynszu z karczmy. Z pozostałych łanów miał on płacić czynsz po 14 sztuk monety oraz dwie kury z każdego łanu. W przywileju lokacyjnym dla Chojniczek, jako świadek, występował także wójt z samych Chojnic.

1326 – komtur świecki i człuchowski Teodoryk von Lichtenhain nadał sołtysowi Konradowi i jego prawnym dziedzicom 60 łanów na prawie niemieckim w Nowej Cerkwi do zasiedlenia. Konrad, jako sołtys tej miejscowości, otrzymał co dziesiąty łan wolny na wieczne posiadanie i trzecią część dochodów płynących z kar sądowych. W zamian za ten przywilej miał zakonowi przekazywać czynsz roczny w postaci pół grzywny od łana oraz dwie kury, a także świadczyć trzy dni pracy dla zakonu po upływie okresu wolnizny, który miał wynieść sześć lat.

1327/1332 – wojna polsko-krzyżacka prowadzona ze zmiennym szczęściem przez Władysława Łokietka o Pomorze nie zmieniła przynależności politycznej ziemi chojnickiej. Miała jedynie wpływ na ostateczne ukształtowanie krzyżackich podziałów administracyjno-terytorialnych na południowych rubieżach Pomorza.

18 X 1328 – sędzia ziemski Jan, wywodzący się z rodu Nałęczów, za swoje usługi świadczone względem zakonu, otrzymał od wielkiego mistrza przywilej

potwierdzający dotychczas posiadane dobra oraz nadający mu nowe. Znajdowały się one w południowej części Pomorza.

1330 – w nadaniu wsi Mokre dla Jana przez komtura tucholskiego Teodoryka von Lichtenhain pojawiła się nazwa Czersk (Czirsk). Wieś rządziła się prawem polskim (pomorskim) i podlegała władzy komtura w Tucholi. W dokumencie krzyżackim wystąpił zarówno komtur tucholski, jak i krzyżacki wójt Tczewa Henryk. Z pewnością kwestia ta odnosiła się do dawnych podziałów administracyjnych na Pomorzu. W związku z tym, iż wieś Mokre, należąca do ziemi zaborskiej, nadana została przez komtura tucholskiego w obecności wójta tczewskiego, poświadczyć to mogło tezę, że zmieniła ona przynależność administracyjną ze starogardzko-zaborskiej na tucholsko-zaborską.

9 X 1332 – komtur człuchowski Günter von Snoze nadał sołtysowi Gotkowi 76 łanów ziemi na dziedzicznym prawie niemieckim w Pawłowie, z których cztery otrzymał miejscowy pleban. W zamian za przywilej wieś ta miała płacić po pół grzywny monety od łanu oraz dwie kury i świadczyć trzy dni robocze pracy na rzecz zakonu. Arcybiskup gnieźnieński otrzymał z każdego łanu wiardunek dziesięciny.

3 VI 1333 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Luter, książę brunszwicki, potwierdził zawartą z klasztorem w Oliwie ugodę o wymianie wsi Swornegacie na trzy inne osady pomorskie.

1334 – komtur człuchowski Günter von Snoze nadał Mikołajowi i Janowi Glambeckom młyn w Chojniczkach należący do zakonu na prawie dziedzicznym, z obowiązkiem świadczenia rocznego czynszu w postaci pięciu grzywien.

29 VI 1338 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Teodoryk, burgrabia Altenburga, nadał Henrykowi Bajerskiemu połowę dóbr w Ogorzelinach, mających 120 łanów, a drugą połowę – Lampemu Hennikenowi i jego siostrzeńcom Tomaszowi, Hennekonowi i Herbordowi na prawie chełmińskim na wieczne wolne oraz dziedziczne posiadanie. Otrzymali oni wówczas prawo do wybudowania kościoła i młyna, nadto łowienia ryb w jez. Łąkie w zamian za obowiązek służenia zakonowi w postaci dwóch lekkobrojnych na wyprawach wojennych oraz świadczenia pomocy przy budowie bądź modernizacji zamków krzyżackich. Jako podatek mieli oni na rzecz zakonu przekazywać dwa korce żyta rocznie od każdego pługa, nadto korzec od każdego radła, a także od każdej służby po funcie wosku i fenigu kolońskim bądź pięciu fenigach pruskich.

29 VI 1338 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Teodoryk, burgrabia Altenburga, nadał Mikołajowi Maletzkowowi 54 łany zlokalizowane w Nieżychowicach (ówczesny Szenfeld) na prawie chełmińskim, spośród których cztery miał otrzymać miejscowy pleban. W zamian wieś miała wystawić na wezwanie zakonu dwóch lekkobrojnych na wy-

prawy wojenne, świadczyć pomoc przy budowie i modernizacji zamków krzyżackich, a także przekazywać daninę płużną w postaci dwóch korców żyta dla biskupa i korca żyta dla zakonu, a dla uznania zwierzchniej jego władzy funt wosku oraz fenig koloński lub pięć fenigów pruskiej monety.

24 VIII 1338 – komtur tucholski Teodoryk von Lichtenhain, za zgodą wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Teodoryka von Altenburg, sprzedał Mikołajowi Sulesdorfowi i jego prawnym dziedzicom 84 łany ziemi położone w Ostrowitem na prawie chełmińskim do zasiedlenia.

1338 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Teodoryk, burgrabia Altenburga, nadał Jakubowi 25 łanów w Brzeźnie (Szlacheckim) na prawie chełmińskim, na wieczne posiadanie z prawami, jakimi cieszyła się wówczas wieś Ogorzeliny, jednak z tą różnicą, że Jakub był zobowiązany tylko do służby na rzecz zakonu krzyżackiego.

22 lub 29 VII 1339 – komtur tucholski Teodoryk von Lichtenhain nadał Coldanowi i jego prawnym dziedzicom oraz następcom 16 łanów ziemi w Cołdankach na prawie chełmińskim. Jednocześnie te dobra rycerskie zwolniono z płacenia tradycyjnego podatku w formie krowy i świni, w zamian za wystawienie jednego lekkozbrojnego na wyprawy wojenne organizowane przez zakon. W dokumencie tym wystąpiły także okoliczne miejscowości, m.in. Doręgowice, jako własność rycerska, które nale-

żały do Nitze Trebenitza i graniczyły bezpośrednio z osadą Cołdanki.

1339 – odbył się w Warszawie drugi proces polsko-krzyżacki o odzyskanie Pomorza. Król polski Kazimierz Wielki nie osiągnął jednak zamierzonych celów i ziemia chojnicka dalej pozostała w obszarze wpływów państwa zakonnego.

4 VIII 1340 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Teodoryk von Altenburg nadał Clawkenowi i jego prawnym dziedzicom oraz następcom 22 łany ziemi na prawie chełmińskim w dobrach graniczących z miastem Chojnice na wieczne i dziedziczne posiadanie, z obowiązkiem służby jego człowieka dla zakonu oraz dalszymi obciążeniami, jak w przypadku innych dóbr rycerskich. W przywileju tym wymieniono po raz pierwszy Chojnice jako „civitas nostrae Conitz” (nasze miasto Chojnice), co podkreślało rangę tego ośrodka wśród innych osad i miejscowości. Od Clawkena i jego dóbr rycerskich osada ta nosiła później miano Klawkowy.

Ok. **1340** – rozpoczęto budowę kościoła farnego w Chojnicach, która została zakończona ok. 1360 r.

1341 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Teodoryk von Altenburg nadał Tanmoniowi (Tammenowi) z Żalna dobra w tej miejscowości występujące wraz z 55 łanami ziemi i jez. Żalno na prawie chełmińskim na wieczne dziedziczenie wraz z obowiązkiem jednej służby na rzecz zakonu i płacenia czynszu w pie-

niądzu i naturze. Przywilej ten potwierdził wielki mistrz Ludolf König w 1346 r.

17 I 1342 – komtur tucholski Teodoryk von Lichtenhain nadał Henrykowi, sołtysowi w Ciechocinie i jego prawnym dziedzicom 45 łanów ziemi na prawie chełmińskim. W zamian musiał on płacić zakonowi czynsz w postaci pieniądza i w naturze, a nadto uiszczać dziesięcinę Kościołowi, pracować przy zakonnych sianokosach oraz pomagać w budowie bądź modernizacji zamków krzyżackich.

8 VII 1343 – na skutek pokoju kaliskiego, zawartego pomiędzy Kazimierzem Wielkim a państwem zakonnym w Prusach, król polski co prawda odzyskał Kujawy i ziemię dobrzyńską, ale zrzekł się swych pretensji do Pomorza. Tym samym Krzyżacy osiągnęli swój cel i jako prawni właściciele mogli przedsięwziąć zakrojoną na szerszą skalę akcję lokacyjną i kolonizacyjną na tym obszarze. W efekcie tego trwał dynamiczny rozwój gospodarczy Pomorza, a w tym i ziem zlokalizowanych między rzekami Gwdą i Brdą, co odnotować można w postaci dokumentów nadanych dla poszczególnych miejscowości.

1344 – komtur tucholski Konrad Vullenkop sprzedał młynarzowi Lemkenowi młyn należący do zakonu w miejscu, które później nazywano Lamk, z prawem wiecznego i dziedzicznego posiadania. W zamian młynarz miał płacić czynsz w postaci trzech grzywien.

1344 – komtur człuchowski Henryk Ernst nadał Myruschowi Nedanowi i dzieciom

ich zmarłego brata dobra na prawie niemieckim na wieczne dziedziczne i wolne posiadanie w Pawłówku w zamian za służbę na rzecz zakonu z trzema końmi. Przywilej ten potwierdził komtur człuchowski Ludolf von Hake 23 VI 1352 r.

1344 – komtur tucholski Konrad Vullenkop nadał Konradowi Splitstoserowi, jego prawnym dziedzicom i następcom 20 łanów ziemi w Żabnie na prawie chełmińskim na wieczne dziedziczenie w granicach wsi Brusy, Czarnowo oraz „Bykyn”, a nadto jedną łąkę. W zamian powinni oni, zamiast podatku w formie krowy i świni, świadczyć usługi zakonowi.

1345 – arcybiskup gnieźnieński Jarosław lokował Dużą Cerkwicę z 60 łanami na prawie chełmińskim, sprzedając to sołectwo niejakiemu Goczkwowi Olbrachtowi za pewną sumę pieniędzy oraz zobowiązując go do świadczenia na rzecz archidiecezji czynszu oraz szarwarku.

1345 – komtur tucholski Konrad Vullenkop nadał Peczenkowi Wassirabinowi i jego prawnym dziedzicom uprawnienia do zbudowania karczmy we wsi Piastoszyn, w której wolno im było sprzedawać piwo, chleb, mięso, śledzie oraz inne artykuły żywnościowe. W zamian miał on płacić czynsz zakonowi krzyżackiemu.

14 V 1346 – Chojnice otrzymały od zakonu krzyżackiego 31 włók lasu na wyręb i pastwisko w okolicy Charzyków. Drewno było potrzebne wówczas do tworzenia podstaw osady miejskiej.

Od tego czasu, aż do 1952 r., miasto było w posiadaniu tego terenu. Z czasem zaczęto określać te dobra mianem Lasu Wolność.

1347 – arcybiskup gnieźnieński Jarosław lokował wieś Obkas na prawie chełmińskim.

1348 – chojniccy sukiennicy mieli otrzymać przywilej na budowę młyna foluszowego nad Jez. Charzykowskim, wówczas nazywanym Łukomie. Dokument w tej sprawie prawdopodobnie znajdował się jeszcze na początku XIX w. w archiwum chojnickim, ale nie zachował się do współczesności.

1348 – komtur tucholski Konrad Vullekop poświadczył sprzedaż dóbr w Małym Gliśnie, położonych w pobliżu wsi Lubnia, przez Wawrzyńca z Pamiętowa za 32 grzywny. Uczynił on tak za radą i zgodą jego matki, dalej żony i spadkobierców sołtysa oraz chłopów mieszkających w samej wsi.

13 III 1349 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Henryk Dusemer nadał Gelunenowi, jego bratu Jodutenowi i ich dziedzicom dobra położone w Wysokiej, które dotychczas posiadał nieżyjący już Maciej, na wieczne i dziedziczne posiadanie na prawie magdeburskim, a także połowę dwóch jezior występujących w tej okolicy.

19 I 1350 – komtur tucholski Konrad Vullekop nadał Pawłowi młyn oraz karczmę z wyszynkiem we wsi Czersk. Czyszn za prowadzenie tej działalności

wynosił dwie grzywny ówczesnej monety pruskiej.

26 III 1350 – komtur tucholski Konrad Vullekop nadał niejakiemu Ehesslaimowi karczmę w Rolbiku na prawie chełmińskim z możliwością zakupu i sprzedaży artykułów spożywczych.

3 VII 1350 – komtur człuchowski Ludolf von Hake zamienił folwark zakonny istniejący w Charzykowach na 60 ogrodów po 10 morgów każdy, z których Ditliffowi Holcentowi oraz jego prawnym dziedzicom i następcom dał dwa ogrody, na wieczne i wolne posiadanie. Z pozostałych ogrodów użytkownicy mieli płacić czynsz w pieniądzu oraz świadczyć dwa dni pracy na rzecz zakonu. Jednocześnie zakon zwolnił mieszkańców wsi od innych ciężarów na pięć kolejnych lat oraz zezwolił na pozyskiwanie drewna w lesie zakonnym, zwanym wówczas Buchwald, ponadto dał zgodę na wypas bydła oraz łowienie ryb na Jez. Charzykowskim na własny użytek. Informował też, że na jeziorze ma pracować dwóch niezależnych rybaków płacących czynsz.

11 IV 1351 – komtur człuchowski Ludolf von Hake nadał sołtysowi Henrykowi 79 łąnów w Rychnowach na prawie niemieckim, zgodnie z sugestią poprzedniego komtura Jana von Barkenfelde.

23 XI 1351 – komtur tucholski Konrad Vullekop nadał Mikołajowi Bartensteyn wieś Brusy na prawie niemieckim do zasiedlenia, ale z wyłączeniem łąnów niejakiemu Staszka, który musiał tam być

osiedlony znacznie wcześniej. Z tego tytułu zasadzca miał płacić zakonowi czynsz w pieniądzu oraz naturze, a także świadczyć pomoc przy sianokosach wraz ze zwiezieniem siana łąkowego na folwark w Kosobudach. Poza tym na wezwanie musiał świadczyć pomoc przy budowie bądź modernizacji zamków krzyżackich. W 1359 r. wieś ta posiadała już kościół, w którym urzędował pleban Herman.

6 V 1352 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Węgrzyszowi z Cisewia i jego prawnym dziedzicom 22 łany ziemi lokowanej w Górkach, w pobliżu Jez. Wdzydzkiego wraz z dwiema łąkami nad rzeką Wdą w puszczy zwanej „Velymschen”. W zamian powinien on płacić na rzecz zakonu czynsz w pieniądzu i w naturze oraz wystawić jednego lekkobrojnego na wyprawy wojenne organizowane przez zakon.

22 VII 1352 – komtur człuchowski Ludolf von Hake potwierdził, że wielki mistrz zakonu krzyżackiego Henryk Dusemer nadał Janowi Schade dobra Borzyszkowy w starych granicach z Coskonem i wszystkimi współwłaścicielami, nadając, obok 20 łanów posiadanych, 30 łanów dąbrowy na prawie niemieckim, z obowiązkiem jednej służby w zbroi lekkiej, a także połowę łąki zwanej „zmolsin” oraz prawo łowienia ryb małą siecią w Jez. Borzyszkowskim.

8 XII 1352 – komtur tucholski Konrad Vullekop nadał Marcinowi i jego braciom 2/3 oraz Wojciechowi 1/3 dóbr

położonych w Odrach na wieczne i dziedziczne posiadanie. W zamian za przywilej zasadzcy powinni świadczyć pomoc na rzecz zakonu krzyżackiego.

21 X 1353 – komtur tucholski Konrad Vullekop nadał Cześkowi i jego prawnym dziedzicom dobra zakonne w Miedznie, położone po obu brzegach rzeki Wdy z wszelkimi pożytkami, łąkami, puszczą i polami do zasiedlenia.

12 VI 1354 – Wojciech Doryng i Paweł z Nuwnitz nadali braciom Tomaszowi i Hermanowi 60 łanów w Łęgu na prawie niemieckim do obsadzenia. Nadto otrzymali część pieniędzy świadczonych z kar sądowych i karczem oraz w przypadku wybudowania młyna. W zamian za przywilej powinni świadczyć służbę i powinności na rzecz zakonu krzyżackiego. Po upływie wolnizny mieli także płacić czynsz i dziesięcinę Kościołowi.

15 XI 1354 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Hermanowi Schutsakowi i Mikołajowi Trebenitzowi 54 łany w Niwach na prawie chełmińskim. W zamian powinni oni świadczyć jedną służbę na rzecz zakonu oraz wykonywać inne powinności przy budowie i modernizacji zamków. Z każdego obsadzonego łanu ziemi winni dawać korzec owsa i nadto świadczyć powinności względem Kościoła.

16 XI 1354 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Klausowi, Cunikenowi, Miłoszowi, Walterowi, Meynkenowi i Hankinowi 16 łanów ziemi w osadzie Łąkie na prawie

chełmińskim z możliwością wolnego rybołówstwa małą siecią na użytek własnego stołu w Jez. Wiejskim. W zamian za to nadanie powinni oni dostarczyć jednego lekkozbrojnego na wyprawy wojenne zakonu, jak też budować nowe bądź umacniać czy rozbierać stare zamki krzyżackie. Z każdego łanu ziemi powinni płacić daninę płuźnego w postaci korca owsa oraz świadczyć powinności względem władzy biskupiej.

17 XI 1354 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Teodorykowi z Leśna 40 łanów ziemi na prawie chełmińskim w tej miejscowości. W zamian musiał on uczestniczyć jako lekkozbrojny w wyprawach wojennych zakonu, pomagać w budowie i renowacji zamków oraz płacić czynsz w naturze.

17 XI 1354 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Jakubowi, synowi Dobiesława, 54 łany na prawie chełmińskim w Zamartem. Od zasadzcy osada ta nazywała się przez długi czas Jacobsdorff. W zamian musiał on stawiać się na wezwanie zakonu w lekkiej zbroi, pomagać w budowie zamków krzyżackich i płacić daninę płuźną w wysokości korca owsa od łana, a także świadczyć dziesięcinę.

20 XI 1354 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Janowi Schade i jego prawnym następcom oraz dziedzicom dobra Borzyszkowy w ich prawnych granicach do obsadzenia na wieczne czasy, ponadto bagno Smołdżiny (Solín), przy czym Jez. Borzyszkowskie zakon zachowywał

dla siebie, aczkolwiek Jan Schade miał prawo łowienia w nim ryb małymi sieciami na użytek własnego stołu, w zamian za obowiązek jednej służby w zbroi lekkiej i pracy przy budowie nowych albo naprawie lub rozbiórce starych zamków, a także opłacania płuźnego w postaci korca owsa z każdego łanu oraz uiszczania dziesięciny biskupiej.

22 II 1355 – komtur człuchowski Henryk von Thaba nadał, za zgodą wielkiego mistrza Winrycha von Kniprode, dobra w Lotyniu na prawie chełmińskim na wieczne dziedziczenie synom Bartosza: Domasławowi, Sylce, Mikołajowi i braciom Marcinowi i Klemensowi. Z tego tytułu musieli oni dostarczać roczny czynsz w postaci 10 uli miodu i 10 grzywien oraz świadczyć pomoc przy zbiorze siana z 12 mórg. Mieli oni także wystawiać jednego zbrojnego z koniem na wyprawy wojenne prowadzone przez zakon. Jednocześnie zakon zapewnił też mieszkańcom Raciąża o tym, iż będą mieli swobodny dostęp do wodopoju dla bydła, nadto do użytkowania drewna suchego i chrustu w lesie.

15 IX 1356 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode wznosił przywilej dla dóbr zlokalizowanych w pobliżu Nowego Dworu nadany przez jego poprzedników Konradowi von der Czende i nadał jego synom Wachsmutowi i Kunkenowi oraz innym dzieciom tegoż Konrada 23 łany ziemi na prawie chełmińskim.

23 IX 1356 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał

Konradowi z Leysten i jego prawnym dziedzicom 33 łany ziemi położone w Orliku na prawie chełmińskim na wieczne i dziedziczne posiadanie, z prawem wolnego rybołówstwa na potrzeby własnego stołu w jez. Warszyn. W zamian za nadanie zasadzca powinien służyć zakonowi krzyżackiemu jako lekkobrojni na wyprawach wojennych, brać udział w budowie i modernizacji zamków oraz płacić czynsz w naturze.

XI 1356 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał w Chojnicach klasztorowi augustianów, którzy przybyli wówczas ze Stargardu Szczecińskiego w biskupstwie kamieńskim, Ostrów Mniszy, znany od dawnych czasów, otoczony od wschodu i południa stawem młyńskim, a od zachodu drogą dla wozów, w pobliżu której leżały parcele miejskie, z prawem wybudowania klasztoru i potrzebnych zabudowań. Od 1303 r., dzięki bulli papieskiej afirmowanej przez Bonifacego VIII, zakon ten przyjął charakter żebraczy i w takim charakterze przybył do Chojnic.

21 XII 1356 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim na prośbę Hannussa, sołtysa z Granowa, któremu poprzedni przywilej wraz z pieniędzmi został skradziony, wystawił nowy, na mocy którego otrzymał on dwa i pół spośród 25,5 łanów tam zlokalizowanych w zamian za świadczenie usług względem zakonu krzyżackiego.

4 I 1357 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Hynkenowi i jego prawnym dziedzicom

oraz następcom 18 łanów ziemi w Kliczkowach na prawie chełmińskim. W zamian powinien on brać udział na zwołanie zakonu w lekkiej zbroi w wyprawach wojennych, uczestniczyć w budowie bądź modernizacji zamków oraz płacić czynsz w postaci korca owsa z każdego łanu.

22 IV 1357 – arcybiskup gnieźnieński Jarosław potwierdził układ zawarty z wielkim mistrzem zakonu krzyżackiego Ludolfem Königiem z 13 XI 1344 r., co do zamiany dóbr kościelnych i zakonnych. W zamian za Brudzewo i Biskupnicę oraz Dąbrówkę z dziesięcinami arcybiskup przekazał zakonowi Chojniczki.

4 V 1357 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Szczepanowi, Jakubowi i Jeszkemu, Maciejowi z Ornety – mieszczaninowi z Chojnic oraz Jakubowi Rutkenowi i sędziemu ziemskiemu Jakubowi dobra Zbeniny na prawie chełmińskim, składające się wówczas z czterech wsi. Wśród nich wyróżniono Kłodawę, Krojanty, Małe Zbeniny i Wielkie Zbeniny. Z tego tytułu musieli oni świadczyć zakonowi usługi w postaci wystawienia dwóch lekkobrojnych na wyprawy wojenne, pomagać w budowie i modernizacji zamków krzyżackich oraz płacić czynsz w postaci korca owsa od łanu.

4 V 1357 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Cunekenowi z Bangenyn 36 łanów na prawie chełmińskim w Jerzmionkach, graniczących wówczas z Ogorzelinami, z prawem rybołówstwa w jez. Zamarte

małymi sieciami na potrzeby własnego stołu. Obowiązkiem zasadzcy miało być wystawienie rycerza do służby w zakonie w lekkiej zbroi na wyprawy wojenne, a ponadto budowa nowych i umacnianie albo rozbiórka starych zamków na wezwanie. Jako podatek zasadzca miał płacić płużne w postaci korca owsa z każdego obsianego łanu ziemskiego.

5 V 1357 – Winrych von Kniprode, wielki mistrz zakonu krzyżackiego, nadał Długiemu Henningowi 48 łanów w Angowicach na prawie chełmińskim, w granicach znanych zakonowi, z obowiązkiem jednej służby w zbroi lekkiej na wyprawy wojenne oraz budowy nowych i umacniania albo rozbiórki starych zamków na wezwanie zakonu, a także przekazywania korca owsa z każdego łanu. Od osoby tej wieś ta uzyskała miano Henigsdorf. Jeszcze w 1570 r. właścicielami trzech folwarków w Angowicach byli Heningowscy, który posiadali tam kilkadziesiąt łanów ziemi.

5 IX 1357 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał braciom Janowi i Grzegorzowi, dzieciom Piotra z Czyczków i ich prawnym dzieciom oraz następcom 30 łanów w polu Jugowo wraz z jez. Radzim. W zamian za to mieli oni służyć zakonowi w czasie wypraw wojennych, świadczyć pomoc przy budowie zamków i płacić czynsz w naturze.

11 XI 1358 – komtur człuchowski Henryk von Thaba na prośbę Klauza, młynarza z Silna i czterech innych, którzy stwierdzili, że przywilej, jaki posiadał

Klaus został skradziony wraz z rzeczami jego żony, nadał mu nowy, a dotyczący młyna w Silnie. W zamian musiał Klaus płacić sześć grzywien rocznie czynszu na rzecz zakonu.

7 XII 1358 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał rycerzowi Jakubowi z Maldiden m.in. prawo rybołówstwa w jeziorze położonym w Niwach.

16 X 1359 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim nadał Henrykowi Grubenowi i jego prawnym następcom wieś Czyczkowy z 38 łanami ziemi na prawie chełmińskim do obsadzenia, a także część dochodów z kar sądowych i karczmy. W zamian miał on płacić zakonowi czynsz w pieniądzu i naturze, pomagać w sianokosach, świadczyć szarwarki i dziesięcinę Kościołowi oraz pomagać w budowie i modernizacji zamków krzyżackich.

21 IV 1360 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Pilgerinowi dobra w Lipnicy na prawie chełmińskim w granicach znanych zakonowi za obowiązek dostarczenia dwóch lekkobrojnnych na wyprawy wojenne, następnie świadczenia pomocy na wezwanie zakonu przy budowie nowych i umacnianiu albo rozbiórce starych zamków. Z każdego obsadzonego łanu na rzecz zakonu zasadzca musiał odprowadzać płużne w postaci korca owsa, a dla uznania zwierzchniej władzy zakonu płacić dwa funty wosku oraz dwa fenigi kolońskie lub 10 fenigów pruskich w monecie.

24 IV 1360 – Chojnice uzyskały prawa miejskie od wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Winrycha von Kniprode. Miasto otrzymało wówczas 131 włók ziemi i lasu, z czego miasto 25, a chojnicki proboszcz sześć wolnych od podatku. Z pozostałych 100 włók miasto płaciło zakonowi po trzy korce żyta i jęczmienia oraz po dwa pszenicy i owsa, a także gęś z każdej włóki. Z parcel miejskich płacono po sześć denarów rocznie. Przywilej lokacyjny gwarantował także posiadanie młyna, z którego podatki płacono w mieście, życie i jęczmieniu. W późniejszym czasie co sześć tygodni miały odbywać się roki sądowe dla rycerstwa świeckiego zamieszkującego obszar komturstwa człuchowskiego. Fakt ten stanowił o ukonstytuowaniu się w tym mieście sądownictwa ziemskiego w okresie szlacheckim.

1360 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim nadał Hermanowi i jego prawnym następcom wieś Karsin wraz z 60 łanami ziemi na prawie chełmińskim do obsadzenia, dodając jednocześnie dochody z kar sądowych i karczmy. W zamian miał świadczyć wraz z mieszkańcami pomoc zakonowi krzyżackiemu oraz przekazywać czynsz w naturze.

1360 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim wznowił i jednocześnie zmienił przywilej dla wsi Zalesie, mającej 30 łanów, na prawo chełmińskie. W zamian za łany sołtysie, dochody czerpane z kar sądowych oraz z karczmy, mieszkańcy mieli płacić na rzecz zakonu krzyżackiego czynsz w pieniądzu i w naturze, świadczyć pomoc przy sianokosach i przy szarwarku, a także

pomagać przy wznoszeniu i modernizacji zamków krzyżackich.

Ok. 1360 – w związku z potrzebami miejskimi, z inicjatywy wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Winrycha von Kniprode w bliskim sąsiedztwie Chojnic zbudowano kościół p.w. św. Jerzego, który służyć miał jako przytułek dla biednych, chorych i potrzebujących pomocy. Wzniesiono go na Przedmieściu Gdańskim, aby bezdomni, chorzy i osoby podejrzane nie włóczyły się nocami po mieście. Musieli oni przed zapadnięciem zmroku opuścić mury miejskie. Fakt ten dał początek stosunkowo długiej tradycji wiążącej to miejsce ze służbą zdrowia i kultem św. Jerzego. W okresie PRL-u ta część miasta otrzymała nazwę pl. Dzierżyńskiego, dopiero w III RP przywrócono jej należne miano pl. św. Jerzego.

22 XI 1362 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Stefanowi i Teodorykowi 50 łanów na prawie chełmińskim w Jeziorkach z obowiązkiem świadczenia służby w postaci jednego lekkobrojnego na wyprawy wojenne, nadto budowy nowych i umacniania albo rozbiórki starych zamków na wezwanie dostojników zakonnych. Z każdego obsadzonego łanu daniny płużnej zasadzca miał płacić korzec owsa oraz dla uznania zwierzchniej władzy zakonu funt wosku i fenig koloński bądź pięć fenigów pruskich w monecie.

22 XI 1362 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał braciom Gotsławowi, Wenczlowi i Retz-

lowowi oraz Otforsichtowi i ich dziedzicom dobra szczycieńskie położone między dwiema odnogami rzeki Brdy na prawie chełmińskim. Dobra te zlokalizowane były w bliskim sąsiedztwie dawnej kasztelanii w Szczytnie. W 1374 r. komtur człuchowski Henryk von Grobitz nadał w Szczytnie młyn Henrykowi Kulebabinowi na wieczne posiadanie z prawem rybołówstwa w rzece Brdzie w zamian za roczny czynsz w postaci sześciu grzywien.

23 XI 1362 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Marcinowi i jego prawnym dziedzicom oraz następcom 23 łany ziemi w Obrowie na prawie chełmińskim.

27 I 1363 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim nadał młynarzowi Willekenowi i jego prawnym dziedzicom młyn w Raciążu wraz z nowym młynem zlokalizowanym na rzece Brdzie.

4 III 1363 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim wznosił przywilej dla Lichnów, gdyż poprzedni zaginął w czasie pożaru. Wieś ta posiadała 85 łanów na prawie chełmińskim, z tego pleban dzierżył cztery łany, a sołtys dziewięć. Za 72 łany mieszkańcy musieli płacić zakonowi krzyżackiemu czynsz w pieniądzu i w naturze.

17 I 1365 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim nadał na prawie polskim Andrzejowi z Bandzemir, jego bratu i ich prawnym dziedzicom dobra Będźmierowice, położone w bliskim sąsiedztwie Czerska. Dobra te w dokumen-

cie nosiły nazwę Mestziwo, a od nazwiska własności rycerskiej zaczęto je nazywać Będźmierowicami.

6 XII 1365 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał braciom Henrykowi, Hanusowi, Jeskenowi, Tomaszowi i Aleksandrowi wieś i folwark Ciecholewy na prawie chełmińskim z obowiązkiem świadczenia jednej służby w zbroi lekkiej na wyprawę wojenne, następnie na wezwanie zakonu budowy nowych i umacniania albo rozbiórki starych zamków. Z każdego obsadzonego łanu mieli oni płacić zakonowi płużnego korzec owsa oraz, dla uznania zwierzchniej władzy zakonu, funt wosku i fenig koloński albo pięć fenigów pruskich czynszu.

11 XII 1365 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode wystawił w Tucholi dokument dla augustianów chojnickich, w którym nadał im dobra przylegające do jez. Jeleń i pozostające w bliskim obrębie miasta. Zakonnicy dostali pozwolenie na wzniesienie budynków klasztornych oraz budowę murowanego kościoła, w miejsce wcześniej istniejącej drewnianej świątyni. W związku z tym, iż zgromadzenie to posiadało formułę żebraczą, tak też zakonnicy mieli możliwość częstego nawiedzania mieszkańców Chojnic. Dla ich potrzeb przygotowano później w murze południowym furtę klasztorną oraz kładkę nad fosą miejską, aby nie musieli obchodzić miasta dookoła.

1365 – prawdopodobnie w Chojnicach konsekrowany został przez biskupa su-

fragana Piotra z Gniezna kościół farny p.w. Jana Chrzciciela.

Ok. 1365 – w Chojnicach rozpoczęto wznoszenie przy udziale zakonu krzyżackiego zespołu obwarowań miejskich.

22 IV 1366 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim nadał Jenchenowi z Kłodawy sołectwo w Mędromierzu Małym.

2 II 1367 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim nadał Hermanowi z Karsina sołectwo we wsi Dąbrówka, w której miał osadzić 29,5 łana ziemi oraz łąki położone koło mostu wiodącego przez rzekę Parzenicę.

23 IV 1368 – komtur człuchowski Henryk von Thaba nadał Mikołajowi Rutcherinowi karczmę w Charzykowach oraz osiem morgów ziemi na wieczne dziedziczenie z prawem korzystania z drewna w lesie zakonnym w zamian za roczny czynsz.

15 VII 1368 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim, na prośbę plebana Bedeke i sołtysa Peczhe, wystawił przywilej dla wsi Sławęcín w granicach obejmujących wsie Lichnowy, Ostrowite, Ciechocin, Obrówko, Dąbrówka i Ogorzeliny. Wieś ta liczyła 95 łanów ziemi w roli, łąkach, bagnach i wodzie. W zamian za przywilej mieszkańcy winni byli świadczyć pomoc zakonowi oraz płacić czynsz w pieniądzu i naturze.

23 IX 1368 – komtur człuchowski Jan von Barkenfelde nadał sołtysowi Janowi

61 łanów ziemi w Silnie do obsadzenia i z prawem dziedziczenia.

23 VI 1370 – komtur tucholski Zygfryd von Gerlachsheim nadał rycerzowi Glop-tze 20 łanów w okolicach Głównzewic z obowiązkiem świadczenia względem zakonu czynszu rocznego w wysokości grzywny w zamian za daninę z krowy i świni.

9 V 1373 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Clawkonowi z Nieżywicia i jego siostrze 27 łanów ziemi na prawie chełmińskim w Czarnoszczech. W związku z nadaniem miał ów rycerz świadczyć służbę lekkobrojną na rzecz zakonu, kiedy ten ostatni o to tylko poprosi, a także pomagać w budowie zamków krzyżackich bądź przy ich modernizacji. W formie podatku zasadzca miał płacić od łana korzec owsa płużnego oraz za uznanie władzy zakonu funt wosku i fenig koloński bądź pięć fenigów pruskich w monecie. W drugim przywileju nadanym tego samego dnia wielki mistrz nadał Clawsowi z Nieżywicia i Nitzemu Trebenitzowi oraz jego bratu 50 łanów na prawie chełmińskim w Nieżywiciu, w granicach znanych zakonowi. Zostali oni zobowiązani do świadczenia tych samych powinności na rzecz zakonu, jakie musiał świadczyć poprzedni zasadzca.

15 I 1374 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego nadał braciom Mikołajowi i Jakubowi oraz ich kuzynowi Raclawowi, a także braciom Tomisławowi i Tomaszowi, ich kuzynom i prawnym dziedzicom 20 łanów ziemi położonych w Raclaw-

kach na prawie chełmińskim. Za ten przywilej mieli wystawić zakonowi jednego lekkozbrojnego, pomagać przy budowie i modernizacji zamków krzyżackich oraz płacić czynsz w pieniądzu i naturze. Od jednego z zasadźców, o imieniu Raclaw, wieś ta przyjęła swą obecną nazwę.

11 V 1374 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał sędziemu ziemskiemu Jakuszowi oraz Jakubowi Rutkenom 84 łany w Brzeźnie Szlacheckim, położonym obok wsi Łąkie, w granicach wymierzonych przez zakon na prawie chełmińskim z prawem budowy młyna koło terenów łowieckich komturstwa człuchowskiego na rzece Brdzie. Jednocześnie nadał braciom tym wszystkie łąki tam położone oraz prawo wolnego połowu ryb na potrzeby własnego stołu w jez. Gwiazda, w zamian za obowiązek służby jednego rycerza w zbroi lekkiej, pracy przy naprawie lub rozbiórce starych albo budowie nowych zamków. Jako podatek bracia Rutkenowie mieli dawać korzec owsa płuznego z każdego osiadłego łanu i dla uznania zwierzchniej władzy zakonnej funt wosku oraz fenig koloński lub pięć fenigów pruskich daniny, a także dostarczyć siano dla koni w przypadku, gdyby komtur człuchowski przybył tam na polowanie.

7 XI 1374 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Mikołajowi i jego prawnym dziedzicom 14 łanów ziemi w Małym Gliśnie na wolne, dziedziczne i wieczne posiadanie z obowiązkiem świadczenia pomocy zakonowi w wyprawach wojennych, udziału przy budowie i modernizacji zamków

oraz czynszu płaconego w pieniądzu i naturze.

7 XI 1374 – sędzia krzyżacki z ziemi zaborskiej Hensil otrzymał przywilej lokacyjny dla Osowa od wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Winrycha von Kniprode.

15 XI 1374 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Petzenowi von der Bryse dobra w osadzie Łąkie na prawie chełmińskim w granicach znanych zakonowi oraz patronat nad miejscowym kościołem. W zamian za nadanie powinien zasadzca wystawić zbrojnego na wyprawy wojenne organizowane przez zakon, a także uczestniczyć przy budowie nowych bądź przy modernizacji i rozbiórce starych zamków. Nadto z każdego obsianego łanu musiał on zakonowi dostarczyć korzec owsa, a za uznanie zwierzchniej władzy zakonu przekazać rocznie funt wosku oraz w monecie fenig koloński bądź pięć fenigów pruskich.

13 XI 1375 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał braciom Nitzenowi i Hannusowi, ich prawnym dziedzicom oraz następcom 10 łanów w Kamionce na prawie chełmińskim. Ponadto otrzymali oni możliwość łowienia ryb małymi sieciami w pobliskim jeziorze na własny stół. Mieli oni za to świadczyć usługi dla zakonu w postaci wyposażenia jednego lekkozbrojnego, nadto na wezwanie zakonu uczestniczyć w budowie nowych zamków krzyżackich albo przy naprawie lub rozbiórce już istniejących. Jako

czynsz mieli płacić korzec owsa płuznego z każdego osiadłego łąnu.

1375 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał braciom Staszкови i Świętosławowi 20 lub 10 łąnów ziemi nad Brdą na prawie chełmińskim na terenie dzisiejszego Zapędowa.

1375 – z informacji źródłowych wynikało, że w Chojnicach działała dobrze zorganizowana szkoła parafialna, nad którą pieczę sprawował miejscowy proboszcz.

15 VII 1377 – Chojnice otrzymały od zakonu krzyżackiego przywilej na budowę dwóch wiatraków, mających służyć jako młyny miejskie, które zlokalizowane zostały na południowy wschód od miasta w kierunku na Lichnowy.

13 XI 1377 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał braciom Andrzejowi i Hankenowi oraz dzieciom ich brata Piotrowi, Bertoldowi, Bansimirnowi, Jeskenowi, Petraschenowi i ich prawnym dziedzicom oraz następcom dobra w Czarnowie na prawie chełmińskim, położone w bliskim sąsiedztwie Brus. Odbiorcy dokumentu w zamian za przywilej musieli wystawić jednego lekkobrojnego na wyprawę wojenne organizowane przez zakon, nadto winni byli świadczyć pomoc przy budowie bądź modernizacji zamków oraz płacić czynsz w pieniądzu i w naturze.

21 XII 1377 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Więckowi i dzieciom jego brata połowę

dóbr w Małych Chełmach, a drugą połowę – Łowiszowi i jego braciom, wraz z miejscowym jeziorem, na wolne i dziedziczne posiadanie na prawie chełmińskim. W zamian musieli oni wystawić dwóch lekkobrojnych na wyprawę wojenne, pomagać przy budowie i modernizacji zamków krzyżackich oraz świadczyć czynsz w pieniądzu i naturze.

16 XII 1378 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Mikołajowi z Przytarni i jego prawnym dziedzicom 16 łąnów ziemi w tej miejscowości na prawie chełmińskim, a ponadto łąki, które już niegdyś posiadał oraz wolne rybołówstwo w jez. Wdzydze na własny stół. W zamian miał Mikołaj służyć zakonowi i płacić czynsz w pieniądzu i naturze.

1378 – Szczepan z Vangerish za radą swoich dzieci w osobach Nikusha, Bartka, Jeszka i Vantha sprzedał Kryschanowi Czedel i jego synowi Nikłowi Wantke wieś Górki wraz z 23 łąnami na prawie chełmińskim. Dzięki zakupowi nabywcy otrzymali wszelkie uprawnienia przynależne sołtysowi.

13 I 1379 – komtur człuchowski Konrad von Wallenrode nadał młynarzowi Klausowi młyn w Rychnowach z prawem wyrabiania drewna w lasach zakonnych na użytek własny oraz naprawy tegoż młyna. W zamian miał on płacić zakonowi czynsz w postaci trzech grzywien rocznie. Ów komtur człuchowski został później przez kapitułę powołany na wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego. Tę postać w XIX w. wykorzystał Adam Mic-

kiewicz do napisania powieści poetyckiej pt. *Konrad Wallenrod*, które to dzieło nie miało zbyt wiele wspólnego z rzeczywistością historyczną.

13 VII 1380 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Winrych von Kniprode nadał Konikenowi (może Kunkenowi) z dóbr zlokalizowanych pod Nowym Dworem 60 łanów ziemi w Białej.

31 X 1380 – chojniccy tkacze otrzymali od zakonu krzyżackiego przywilej na budowę młyna foluszowego nad rzeką Brdą. Fakt ten należy wiązać z rozwojem sukiennictwa miejskiego oraz rozwiniętym zapleczem osadniczym i strukturalnym występującym w bliskim i nieco dalszym otoczeniu Chojnic.

Ok. **1380** – na Przedmieściu Człuchowskim w Chojnicach powstał kościół p.w. św. Ducha, który służył biednym, ubogim i chorym. Lokalizacja drugiej takiej budowli w bliskim sąsiedztwie miasta świadczyła o szybkiej jego rozbudowie i rozwoju demograficznym. W 1555 r. kościół ten został przejęty przez protestantów i służył miejscowej gminie do 1937 r., kiedy świątynię tę rozebrano ze względu na stan bezpieczeństwa mieszkańców miasta.

24 II 1382 – Henryk von Bollendorf, komtur tucholski, przeniósł Czersk na prawo chełmińskie, sprzedając sołectwo niejakiemu Januszowi. Obszar Czerska obejmował wówczas 51 łanów. Były tam 33 łany gburskie, sołectwo z czterema łanami, parafia, która posiadała pięć łanów, karczma oraz młyn. Czyny z łana

wynosił 14 skojców monety pruskiej, korzec chełmiński owsa oraz dwie kury. Czyny płacono w święto Matki Boskiej Gromnicznej, czyli 2 lutego.

24 VI 1382 – komtur tucholski Henryk von Bollendorf nadał sołtysowi oraz mieszkańcom i ich potomkom ziemię w Swornegaciach, którą zakon wcześniej posiadał przy swoim folwarku, a także tamtejsze bagna i puszcę na prawie chełmińskim do zasiedlenia.

25 VII 1382 – komtur człuchowski Konrad von Wallenrode nadał Jakubowi Clarowowi, sołtysowi w Charzykowach, i jego prawnym następcem 12 morgów ziemi, a także upoważnił go do wolnego rybołówstwa w tamtejszym jeziorze oraz dał prawo warzenia piwa na potrzeby własnego stołu. Ponadto sołtys Charzyków miał zostawiać dla siebie trzecią część dochodów płynących z kar sądowych stosowanych na prawie magdeburskim. Jednocześnie sołtys ten był zobowiązany stawiać się na wezwanie zakonu krzyżackiego konno jako lekkozbrojny.

16 III 1383 – komtur człuchowski Henryk von Bollendorf nadał młynarzowi Tydekenowi oraz strażnikowi od ognia Clawkenowi oraz ich prawnym dzieciom i następcom młyn na rzece Wdzie o dwóch kołach ze stawem młyńskim na prawie chełmińskim do obsadzenia. Ponadto nadał im ziemię znajdującą się w sąsiedztwie Jez. Wdzydzkiego oraz prawo do budowy karczmy i sprzedaży w niej artykułów spożywczych, a także korzystania z jeziora w celu poławiania

ryb oraz z lasów zakonnych w celu pozyskiwania chrustu na opał. Nieruchomość ta zlokalizowana była na terenie obecnej miejscowości Borsk, a zasadzcy mieli płacić z tego tytułu na rzecz zakonu 16 grzywien czynszu.

VI 1383 – chojnicki proboszcz Konrad pełnił prawdopodobnie obowiązki przełożonego miejscowego dekanatu.

IV 1384 – chojniccy augustianie uzyskali od tucholskiego komtura Rudgera von Elnera cenne relikwie w postaci fragmentów Krzyża św., do którego został przybity Jezus Chrystus. Na prośbę komtura arcybiskup gnieźnieński Boddzanta, do którego terytorialnie należała wówczas ziemia chojnicka, wystawił akt udzielenia odpustów wszystkim odwiedzającym kościół augustiański, gdzie znalazły miejsce święte relikwie. Jednocześnie chojnicki erem stał się miejscem pielgrzymek i otoczony był specjalną czcią przez okolicznych mieszkańców i nie tylko. Zaowocowało to stosunkowo szybkim bogaceniem się augustiańskich eremitów, co przysporzyło braciom zakonnym wielu wrogów nie tylko wśród kleru świeckiego, ale także wśród mieszkańców i władz Chojnic.

19 II 1385 – rycerz Clauco Taphart zezwolił mieszczanom chojnickim na budowę tamy na swoich dobrach, która była niezbędna do spiętrzenia wody dla potrzeb młyna, który zbudowano w miejscu zwanym Tunkiel. Teren ten został następnie przejęty przez miasto i stanowił miejsce wypasu dla bydła i świń należących do mieszczan.

14 III 1385 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Konrad Zöllner von Rotenstein nadał Tomaszowi i Aleksandrowi, wywodzącym się z Ciecholew, 24 łany ziemi na prawie chełmińskim we wsi Komorza Mała, zlokalizowanej wówczas na terenie komturstwa tucholskiego.

Ok. 1388 – w Chojnicach powstało Bractwo Kurkowe, którego podstawowym zadaniem była obrona miasta przed zagrożeniem zewnętrznym i jednocześnie świadczenie pomocy garnizonowi miejskiemu, mającemu strzec bezpieczeństwa wewnątrz miasta oraz świadczyć pomoc w przypadku ataku z zewnątrz.

1 VI 1390 – komtur tucholski Rudger von Elner nadał mieszkańcom wsi Kosobudy 37 łanów na prawie chełmińskim, a także pastwiska przy bagnach, przy rzece Parzenicy oraz przy Czarniżu.

6 I 1397 – komtur tucholski Konrad Eltz oznajmił o nadaniu Tyłowi Boewsenborgowi i jego prawnym dziedzicom pięciu łanów w Grochowie na prawie chełmińskim, w zamian za pięć łanów sołtysich znajdujących się w Piastoszynie. Za nadanie miał on płacić zakonowi osiem grzywien czynszu, ale jednocześnie zwolniony został z innych świadczeń na rzecz zakonu.

25 V 1397 – komtur tucholski Jan von Streifen sprzedał mieszkańcom Granowa dodatkowe grunty wykryte w czasie ponownych pomiarów z obowiązkiem świadczenia corocznego czynszu, służby i szarwarku względem zakonu krzyżackiego.

1398 – komtur tucholski Jan von Streifen nadał niejakiemu Wojsławowi młyn w Czersku. Posiadał on jednocześnie cztery morgi ziemi uprawnej, sześć morgów łąk, a także ogród wraz z parcelą młyńską.

X 1399 – w Chojnicach był obecny wielki mistrz zakonu krzyżackiego Konrad von Jungingen. Był on starszym bratem Ulryka, który stał się jego następcą.

4 XII 1400 – komtur tucholski Jan von Streifen oświadczył, że zakupił sołectwo i inne łany w Piastoszynie i tym samym wznowił przywilej dla jego mieszkańców.

22 XII 1400 – komtur tucholski Jan von Streifen nadał Bernardowi Schonhaymowi z Łęga karczmę w Swornegaciach.

24 XII 1400 – w czasie świąt Bożego Narodzenia wielki mistrz zakonu krzy-

żackiego Konrad von Jungingen przebywał w folwarku w Kosobudach.

1400 – na terenie Czerska znajdowały się wówczas 33 łany czynszowe i cztery sołeckie. Czersk płacił czynsz miodowy. Czynsz z łana wynosił 10 skojców monety pruskiej, dwa korce chełmińskie owsa, a także dwie kury. Karczmarz płacił rocznie półtorej grzywny monety pruskiej i półtora funta pieprzu.

Ok. 1400 – Glišno, jako własność rycerska, dawało zakonowi krzyżackiemu z tytułu podatków 16 korców owsa. Z kolei Czapiewice, będące również własnością rycerską, zobowiązane były do płacenia na rzecz zakonu czynszu rocznego w postaci półtorej grzywny w monecie w miejsce dotychczasowego podatku w naturze, jakim była danina z krowy i świni. Czapiewice były wówczas jedną z nielicznych wsi, które nie otrzymały przywileju od zakonu krzyżackiego.

XV w.

1402 – wzniesiono w stylu gotyckim kościół p.w. św. Jakuba Apostoła w Ostrowitem, który konsekrowano w 1435 r. W późniejszych latach został on dwukrotnie uszkodzony podczas pożaru, ale jego zasadnicza bryła architektoniczna zachowała się do czasów współczesnych, wraz z charakterystycznymi detalami związanymi z życiem św. Jakuba.

22 III 1403 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Konrad von Jungingen nadał braciom Wojciechowi, Mikołajowi i Andrzejowi z Raclawek oraz Jaškowi z Nieżurawy 23 łany ziemi w gruntach, łąkach, puszczy i błotach położonych w Nieżurawie pod Czerskiem na prawie magdeburskim. W zamian za dawną daninę w postaci krowy i świni mieli świadczyć usługi na rzecz zakonu.

24 VI 1405 – komtur tucholski Henryk von Schwelborn, działając na prośbę swojego poprzednika komtura Jana von Streifen, nadał Mikołajowi Brunckowowi wiatrak w Lichnowach na wieczne i dziedziczne posiadanie na prawie chełmińskim, a ponadto nadano młynarzowi sześć i pół morgi gruntu za czynsz roczny w wysokości trzech grzywien.

1405 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Konrad von Jungingen przebywał w folwarku w Kosobudach. W miejscowości tej wypłacono pewną sumę pieniędzy za pranie odzieży dostojnika

państwa zakonnego w Prusach wizytującego Kosobudy i okolice.

4 IX 1406 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Konrad von Jungingen nadał Austinowi z Hogensteyn, zwanemu Hasze, jego prawnym dziedzicom i następcom dobra w Malachinie wraz z gruntami i łąkami na prawie magdeburskim. Dobra te wskutek śmierci dotychczasowych właścicieli przypadły zakonowi krzyżackiemu.

6 III 1407 – komtur człuchowski Konrad von Pinzenau za zgodą wielkiego mistrza Konrada von Jungingen nadał rycerzowi Henrykowi Maslowowi i jego prawnym dziedzicom 60 łanów ziemi w Lotyniu na prawie chełmińskim do zasiedlenia. Nadanie to było zlokalizowane między istniejącymi już osadami w Jeziorkach, Nowej Cerkwi i Lotyniu.

17 II 1409 – komtur tucholski Henryk von Schwelborn nadał sołtysowi Ostrowitego Januszowi Czulisdorfowi i mieszkańcom wsi jez. Ostrowite w zamian za roczny czynsz w postaci dziewięciu wiardunków pruskich. Henryk von Schwelborn uchodził w swoim otoczeniu za ekscentryka, gdyż dla pełniejszej rycerskości oraz dodania sobie otuchy, a także dla wykazania, że zawsze jest gotowy oddać życie za sprawę zakonu, woził ze sobą dwa nagie miecze. Z nimi też udał się w lipcu 1410 r. na wezwanie wielkiego mistrza pod Grunwald. Miecz tych użył Ulrych von Jungingen w celu sprowokowania Władysława Jagiełły i strony polskiej do wzięcia udziału w wielkiej bitwie. Fakt ten na-

stępnie wykorzystał Henryk Sienkiewicz w powieści historycznej *Krzyżacy*, a za nim także scenarzysta filmu fabularnego o tym samym tytule.

VII 1409 – w Chojnicach obecny był wielki mistrz zakonu krzyżackiego Ulrich von Jungingen, który w roku następnym dowodził armią państwa zakonnego w bitwie pod Grunwaldem, gdzie poległ. Jego wizyta w tym mieście miała związek z zaognieniem się stosunków zakonu z sąsiadami i wojną polsko-krzyżacką.

1409 – w Kosobudach wypłacono pieniądze m.in. Filipowi z Chełmów Małych i jego bratu Jenchenowi, pracującym przy moście na rzece Brdzie. Fakt ten miał niewątpliwie związek ze zbliżającym się konfliktem zakonu krzyżackiego z Polską i Litwą. Spodziewając się uderzenia polskiego na Pomorze, zakon poczynił na tym terenie odpowiednie przygotowania, które miały mu zapewnić sukces w tym starciu. Uderzenie polskie w kolejnym roku nastąpiło jednak bezpośrednio na Prusy, z ominięciem ziem pomorskich.

1409/1411 – trwała wielka wojna Polski z zakonem krzyżackim, która miała także wpływ i na ziemię chojnicką.

15 VII 1410 – w bitwie pod Grunwaldem, zwycięskiej dla wojsk polsko-litewsko-ruskich, wspieranych również posiłkami innych stron, brała także udział społeczność ziemi chojnickiej. Poza rycerstwem zakonnym zaopatrzenie zapewniało również mieszczaństwo oraz rycerstwo i zasadzcy, zobligowani do świadczenia po-

mocy na rzecz zakonu w czasie wypraw wojennych.

VII 1410 – po zwycięskiej bitwie pod Grunwaldem wojska polskie wkroczyły pod koniec tego miesiąca do Chojnic, gdzie mieszczaństwo złożyło hołd i przysięgę na wierność królowi polskiemu.

29 VIII 1410 – w traktacie króla polskiego Władysława Jagiełły z księciem zachodniopomorskim Bogusławem VIII z dynastii Gryfitów ustalono, że w razie przejścia Pomorza od strony krzyżackiej ten ostatni otrzyma połowę okręgu człuchowskiego, a drugą część z Chojnicami miał Jagiełło zachować dla siebie. W zamian książę Bogusław VIII miał być wiecznym i wiernym sojusznikiem króla i państwa polskiego.

13 X 1410 – król polski Władysław Jagiełło zapewnił w przywileju swą łaskę i przychyłność szlachcie i mieszczanom okręgu tucholskiego i chojnickiego, w razie gdyby przeszli oni pod jego władzę.

X 1410 – pod naporem zaciężnych wojsk krzyżackich oddziały polskie opuściły Chojnice, a one same powróciły pod władzę zakonu.

I II 1411 – I pokój toruński pozostawił ziemię chojnicką wraz z całym Pomorzem w granicach państwa zakonnego.

1411 – według spisów gospodarczych przeprowadzonych przez zakon krzyżacki w folwarku kosobudzkiem było wówczas na stanie 21 koni, 24 woły, 21 krów, 720 owiec oraz 40 świń starych i młodych.

4 VII 1413 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Henryk von Plauen nadał na prawie magdeburskim Lorenzowi Grelle-
lenowi, którego posiadłości zostały zniszczone w czasie ostatniej wielkiej wojny z Polską i Litwą, wieś Lotyń zlokalizowaną na terenie komturstwa człuchowskiego, która wcześniej należała do panków kaszubskich. Nadanie to nie dotyczyło jednak puszczy, która nadal w rękach owych panków kaszubskich miała pozostać. W zamian za to właściciel powinien był świadczyć zakonowi pomoc poprzez wystawienie jednego lekkozbrojnego na wyprawy wojenne oraz pomagać w budowie nowych i umacnianiu lub rozbiórce starych zamków. Oprócz tego w formie podatku miał płacić płóżnego korzec owsa, a dla uznania zwierzchniej władzy zakonu także funt wosku i fenig koloński bądź pięć fenigów pruskich.

1414 – kolejna wojna Polski z zakonem krzyżackim przyniosła straty na pograniczu obu stron, w tym i na ziemi chojnickiej.

11 VII 1415 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Michał Kuchmeister nadał Świętkowi z Objezierza dobra zlokalizowane w Kęsówku.

13 X 1416 – chojnicki proboszcz Jan Rogge został powołany na urząd rektora utworzonego w 1365 r. uniwersytetu w Wiedniu. Do miasta tego udał się z Chojnic w końcu września 1415 r. Obowiązki rektora sprawował przez jeden semestr, co było ówczesnym zwyczajem akademickim. Zanim przybył

do Chojnic, w latach 1400-1405 był on także osobistym lekarzem wielkiego mistrza zakonu krzyżackiego Konrada von Jungingen. W Wiedniu pozostawił w rękopisie traktat o leczeniu zarazy.

5 II 1417 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Michał Kuchmeister na prośbę Michała Boresława i „pospolitych obywateli” Orlika osadził tę wieś z 33 włókami na prawie chełmińskim. W zamian za to nadanie mieszkańcy mieli świadczyć czynsz zakonowi w pieniądzu i naturze.

1417 – przywileje cechowe od zakonu krzyżackiego w Chojnicach uzyskało rzemiosło krawieckie.

1417 – folwark zakonny mieszczący się w Piastoszynie dysponował wówczas 39 końmi płóżnymi, trzema pługami ze wszystkimi przyborami, narzędziami rolniczymi, 52 sztukami bydła wołowego, dwoma buhajami, 28 cielętami, 50 warchlakami i świniami, 750 owcami, 349 jagniętami oraz 40 balotami wełny.

1417 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Michał Kuchmeister uposażył klasztor cysterek w Chełmnie i Toruniu w dochody otrzymywane z pielgrzymek odbywanych do miejscowości Zamarte (ówczesny Jacobsdorff).

26 III 1419 – komtur tucholski Fryderyk von Wilsdorf nadał Mikołajowi, sołtysowi w Granowie, kolejny łąn ziemi, który ten nabył drogą kupna.

1419 – Otto ze Zbenin, syn Jakusza, sędziego ziemskiego, idąc za radą swoich

braci Domasława, Aleksandra i Floriana i za zgodą swojej żony Gertrudy i następców nadał augustianom w Chojnicach, w celu ratowania swej duszy, puszcę między granicami jego posesji a jego braci, zlokalizowaną nad Jez. Ostrowickim do drogi wiodącej w kierunku Bytowa, stąd wzdłuż tej drogi aż do jez. Bolczyk, dalej do miejskiego Jez. Zielonego i na powrót do Jez. Ostrowickiego, z zastrzeżeniem, że chłopci ze wsi Zbeniny Wielkie będą mogli tam zbierać chrust na opał.

1419 – kolejna wojna państwa polskiego z zakonem krzyżackim miała także reperkusje dla mieszkańców ziemi chojnickiej.

30 IX 1420 – burmistrz i rajcy chojnickcy sprzedali Piotrowi i Mikołajowi wiatrak położony koło Lichnow za 50 grzywien i roczny czynsz w postaci dwóch łasztów oraz grzywny płaconej kwartalnie. Zastrzeżono jednocześnie, że kolejna sprzedaż młyna mogła nastąpić tylko za wiedzą Rady Miejskiej.

1420 – w sporządzonym na potrzeby wojenne rejestrze zakonnym informowano, że w Charzykowach istniał folwark rybacki, w którym znajdował się wierzchowiec, 12 sztuk bydła, siedem starych świń, cztery świny tegoroczne oraz pięć półci mięsa.

1422 – trwał kolejny konflikt zbrojny Polski z zakonem krzyżackim.

1422 – przywileje cechowe w Chojnicach uzyskali od zakonu krzyżackiego tkacze i inne grupy rzemieślników, jak:

rzeźnicy, szewcy, kowale, nożownicy, rymarze, konwisarze i iglarze.

7 XI 1425 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Paweł Rusdorf wyraził zgodę na zamianę wsi Domisław, którą posiadali wówczas Wawrzyniec Grelle i Hanus Tyrmann, na wieś zagrodniczą Pawłowo należącą do zakonu, wraz z 76 łanami ziemi występującymi w tej ostatniej miejscowości. Nowi właściciele Pawłowa uzyskali też patronat nad tamtejszym kościołem oraz wiatrak istniejący w tej wsi.

8 IX 1427 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Paweł Rusdorf na prośbę kuzynów Henryka Lubersien i Mikołaja Gersdorf wystawił nowy przywilej dla dóbr w Coldankach, gdyż poprzedni zaginął w czasie pożaru w Tucholi.

11 VI 1430 – komtur tucholski Jost von Hohenkirchen nadał Marcinowi Retil karczmę zlokalizowaną w Rytlu z prawem sprzedaży artykułów spożywczych. Z tego tytułu musiał on opłacać czynsz w pieniądzu i świadczyć szarwarki. Od właściciela karczmy wieś przyjęła swą nazwę.

21 IX 1430 – komtur tucholski Jost von Hohenkirchen nadał Mikołajowi Krusowi budę rzeźnicką w Brusach z prawem sprzedaży mięsa, chleba, masła, sera, soli, jajek, pieprzu, mydła, sadła i wszystkiego, co tylko ku jego pożytkowi będzie mógł mieć. Odtąd nikt oprócz wymienionego nie mógł, poza specjalnym pozwoleniem zakonu, sprzedawać w tej miejscowości tych artykułów powszechnego użytku. W zamian za ten przywilej

miał on płacić zakonowi roczny czynsz w postaci jednej grzywny w monecie.

31 V 1431 – komtur tucholski Jost von Hohenkirchen nadał Hansowi Rockenbuche karczmę we wsi Sławęcín wraz z sześcioma morgami ziemi.

1431 – najazd krzyżacki na Wielkopolskę spowodował kolejny konflikt graniczny między stronami.

1432 – Staszek (Staske) z Drożdzienicy był jednym z gwarantów układu zawartego między zakonem krzyżackim i Litwą. Układ ten negatywnie odnosił się do Polski, a miał związek z przygotowaną wyprawą strony polskiej na Pomorze. Staszek z Drożdzienicy wniósł ponadto skargę do komtura tucholskiego z powodu napadów pogranicznych, jakie zdarzały się ze strony polskiej, a niszczących jego włości.

2 VII 1433 – na skutek zawartego porozumienia wojska polsko-husyckie dokonały niszczącego najazdu na krzyżackie Pomorze, czego doświadczyła także w sposób szczególny ziemia chojnicka. Połączone wojska czeskich i polskich husytów rozpoczęły tego dnia sześciotygodniowe oblężenie Chojnic, bronionych wówczas przez silną i zorganizowaną załogę krzyżacką wspieraną wojskami zaciężnymi i mieszczañstwem. Oddziały te kilka razy próbowały zdobyć miasto, przeprowadzając ataki zarówno dzienne, jak i nocne, które nie przyniosły jednak spodziewanego skutku. W trakcie jednego ze szturmów spuszczone nawet wodę z miejskich fos, co uniemożliwiło

oblegającym dotarcie pod mury miejskie i sforsowanie ich za pomocą drabin i sznurów. Ostatecznie wojska polsko-czeskie zwinęły oblężenie i wróciły do Wielkopolski. Jednakże ze względu na wielkość i rozmiar zniszczeń w regionie akcja kolonizacyjna na terenie ziemi chojnickiej musiała być przeprowadzona od podstaw.

1433 – w wykazie dóbr krzyżackich zapisano, że w Nowym Dworze istniał w tym czasie folwark krzyżacki, w którym trzymano 400 owiec i 250 jagniąt.

1435 – w Chojnicach doszło do wystąpienia mieszczan przeciwko miejscowemu proboszczowi, co miało związek z szerzącym się w Europie Środkowej husytyzmem oraz koniecznością reform w Kościele zachodnim, który ulegał licznym deprawacjom i nie dbał należycie o życie duchowe wiernych.

VIII 1436 – przywileje cechowe uzyskali od zakonu krzyżackiego chojniccy piekarze.

1436 – założono w Chojnicach księgę uchwał podejmowanych przez Radę Miejską, która doprowadzona została do 1544 r. Dała ona ciekawy obraz życia w średniowiecznych i nowożytnych Chojnicach oraz najbliższym regionie. Omawiano w niej sprawy skarg i wniosków, przeprowadzane transakcje nieruchomości i ruchomości, ponadto przywileje cechowe i stanowe, wymieniane były nazwiska burmistrza i rajców miejskich, a także sprawy karne, które zawsze budziły określone kontrowersje.

1436 – w granicach obecnych Chojnic znajdowała się osada Pomoc (Hülfe), wzmiankowana jako własność rycerska, aczkolwiek w tym roku była już opustoszała. Z pewnością opuszczenie jej przez mieszkańców miało związek z wcześniejszym najazdem husytów na ziemię chojnicką i dużymi zniszczeniami, jakie wówczas odnotowano w najbliższym otoczeniu Chojnic. Włości te nie zostały już zasiedlone, a później włączono je do miasta Chojnice.

1437 – Glišno, znajdujące się w komturstwie człuchowskim, stanowiło własność rycerską i zobowiązane było do świadczenia na rzecz zakonu krzyżackiego, a mianowicie wyposażenia jednego rycerza do służby dla zakonu oraz płacenia półtorej grzywny czynszu, w zamian za dawne świadczenia podatkowe na prawie polskim, płacone w postaci świni i krowy oddawanej każdego roku jako podatek.

1438 – w Karsinie, stanowiącym wówczas własność zakonu krzyżackiego, były 54 łany ziemi z obowiązkiem corocznego czynszu z każdego łanu w wysokości szkojca oraz dwóch korców owsa. Wieś ta miała wtedy 35 łanów osiadłych, znajdowały się także w niej dwie karczmy, które przynosiły zakonowi odpowiednio półtorej oraz dwie grzywny w monecie.

25 II 1440 – rajca chojnicki w osobie Jerzego Donnera obecny był na zjeździe miast pomorskich w Gdańsku. Obradowano wówczas nad utworzeniem Związku Pruskiego.

13 III 1440 – w państwie zakonu krzyżackiego powstał Związek Pruski, czyli zawiązana w Kwidzynie konfederacja szlachty i miast pruskich przeciwko rządowi krzyżackim. Była to forma oporu wobec wzrastającego ucisku podatkowego oraz braku wolności pod władzę braci zakonnych. Decydującą rolę odgrywali w nim przedstawiciele miast pozostających w ożywionych kontaktach z Polską. Pod wpływem dyplomacji krzyżackiej papież obłożył związek klątwą.

1 V 1440 – Chojnice, podobnie jak i inne pomorskie miasta, zgłosiły swój akces do Związku Pruskiego.

1441 – komtur tucholski Leonard von Parsberg nadał Mikołajowi Ludwikowi, jego prawnym dziedzicom i następcom młyn w Ciechocinie na prawie dziedziczenia, a także dał możliwość korzystania z drewna budulcowego i chrustu oraz łowienia ryb w stawie na własny użytek. W zamian, po upływie wolnizny, zakon miał otrzymywać trzy grzywny czynszu rocznie.

1441 – po raz pierwszy został w źródłach wymieniony kościół p.w. św. Ducha, mieszczący się na Przedmieściu Człuchowskim w Chojnicach. Pierwotnie była to budowla drewniana.

9 XII 1446 – w Chojnicach miały miejsce rozruchy spowodowane dążeniem cechów rzemieślniczych do zmian personalnych w Radzie Miejskiej. Rajcy, będąc w trudnym położeniu, szukali wsparcia ze strony zakonu, który wykorzystując sytuację w mieście, obdarował

je tzw. dworem siodłowym, zlokalizowanym w północno-wschodniej części obwarowanych Chojnic. W miejscu tym powstały później budowle jezuickie, kościół i kolegium. W zamian za uzyskane poparcie Rada Miejska zerwała kontakty ze Związkiem Pruskim, co oficjalnie potwierdziła na zjeździe stanów pruskich w 1450 r.

1446 – w związku z rozruchami miejskimi spowodowanymi przez cechy rzemieślnicze oraz zwolenników Związku Pruskiego rada wytoczyła proces co bardziej aktywnym mieszczanom, który trwał do 1448 r. W związku z zamiarem skazania oskarżonych na karę śmierci, ci ostatni odwołali się do Tajnego Trybunału dla miast funkcjonującego na terenie Westfalii, dzięki czemu uniknęli surowego wyroku.

1447 – komtur tucholski sprzedał Mattesowi z Borzyszków sześć i pół łana ziemi zlokalizowanej w pobliżu Koczały.

1447 – burmistrz i rajcy Starego Gdańska poświadczili sprzedaż niektórych dóbr wielkiemu mistrzowi zakonu krzyżackiego przez Jana i Jerzego z Cisewia.

17 VII 1449 – Konrad von Erlichshausen, wielki mistrz zakonu krzyżackiego, nadał mieszczaninowi i rajcy chojnickiemu Henrykowi Swentenerowi dwa łany ziemi położone w Lichnowach w dożywotnie posiadanie.

19 VI 1450 – w Chojnicach był obecny nowo wybrany wielki mistrz zakonu krzyżackiego Ludwik von Erlichshausen,

gdzie przyjął hołd od rady, ławy i całej chojnickiej gminy.

1453 – niejaki Aleksander (Sander) z Odrów skarżył się na zakon krzyżacki, że ten zabrał jego dziedziczny majątek, składający się z czterech łanów ziemi.

4 II 1454 – Związek Pruski wypowiedział posłuszeństwo wielkiemu mistrzowi krzyżackiemu i wzniecił powstanie przeciw jego władzy. W następstwie tego wydarzenia konfederaci opanowali Gdańsk, Elbląg, Grudziądz, Chełmno i inne miasta. Jednocześnie związek zwrócił się do Kazimierza IV Jagiellończyka z prośbą o włączenie ziem pruskich do Polski.

15 II 1454 – mieszczaństwo chojnickie doprowadziło do obalenia prokrzyżackiej rady miejskiej i ponownie zgłosiło swój akces do Związku Pruskiego. Przywódcami rewolty miejskiej byli młynarz Piotr Molner oraz były burmistrz Jan Vitko.

6 III 1454 – wydany przez króla polskiego Kazimierza Jagiellończyka akt inkorporacji Prus do państwa polskiego stał się powodem trzynastoletniej wojny z zakonem krzyżackim.

23 III 1454 – Chojnice, nie mając nadziei na pomoc ze strony Związku Pruskiego, skupiającego opozycję antykrzyżacką, zagrożone represjami ze strony państwa zakonnego, ponownie poddały się Krzyżakom pod ich władanie. Wiązało się to z faktem wpuszczenia w obręb swoich murów zaciężnych krzyżackich, którzy skutecznie przeciwstawili się ata-

kom wojska polskiego, które pod dowództwem Mikołaja Szarłejskiego wspomagano Związek Pruski.

10 IX 1454 – nastąpiła koncentracja pospolitego ruszenia szlachty wielkopolskiej, zgodnie z zawołaniem króla polskiego Kazimierza Jagiellończyka, w Dużej Cerkwicy. Zadaniem pospolitego ruszenia miało być zatrzymanie posiłków krzyżackich idących z Brandenburgii i Księstwa Zachodniopomorskiego w stronę Prus. Przy tej okazji odbył się na miejscu sejm obozowy, który wymusił na królu wystawienie przywileju dla szlachty polskiej, nazywanego później w historiografii cerekwickim.

18 IX 1454 – w pobliżu murów miejskich Chojnic od strony południowo-wschodniej doszło do bitwy, która w historiografii formalnie rozpoczynała trzynastoletni okres zmagania państwa polskiego z zakonem krzyżackim. Na czele wojsk polskich, składających się z pospolitego ruszenia wielkopolskiego i kujawskiego, wspomaganym przez rycerstwo pomorskie, czeladź i mieszczan, stał król Kazimierz Jagiellończyk. Z drugiej strony zaciężnym krzyżackim przewodzili książę śląski Rudolf Żagański oraz rycerz czeski Bernard Szumborski. Po początkowym sukcesie oddziałów polskich, polegającym na rozbiciu przednich straży wojsk zaciężnych, wojsko polskie przystąpiło do grabienia taborów krzyżackich. W tym czasie od strony Człuchowa nadeszły główne siły krzyżackie, które wsparte nagłym atakiem załogi chojnickiej, zdecydowały o sukcesie państwa zakonnego i sromotnej

porażce wojsk polskich. W bitwie, trwającej od godz. 16 do 19 zginęło ok. 3000 ludzi, a duża grupa rycerstwa dostała się do krzyżackiej niewoli, z której trzeba było je w późniejszym czasie wykupić bądź wymienić na jeńców zakonnych.

22 XII 1454 – wielki mistrz zakonu krzyżackiego Ludwik von Erlichshausen nadał Chojnicom bliżej nieokreśloną z nazwy wieś położoną w bliskim sąsiedztwie samego miasta oraz młyn.

XI 1455 – w Chojnicach miała miejsce kolejna próba obalenia władzy krzyżackiej w mieście. Przywódcami rewolty społecznej byli ponownie bracia Piotr i Jakub Molnerowie oraz Jan Vitko. Ich działania nie przyniosły jednakże spodziewanych efektów i miasto nadal pozostało pod wpływami krzyżackimi.

1457 – wojska polskie oraz wojska Związku Pruskiego odniosły spektakularne sukcesy w wojnie trzynastoletniej. Opanowano zamek w Malborku, a król polski wydał przywileje dla głównych miast: Gdańska, Elbląga i Torunia. Zakon miał coraz większe problemy z powstrzymaniem oddolnych procesów dążących do zmian społecznych i politycznych w państwie. Jednocześnie Janosz Hoyger, zaciężny krzyżacki z Chojnic, powiadomił w tym roku wielkiego mistrza o drobnych zwycięstwach odniesionych nad przeciwnikami na południowych rubieżach Pomorza i wzięciu do niewoli m.in. rycerza pochodzącego z Żalna.

1459 – król polski Kazimierz Jagiellończyk zawarł układ zastawny z Włod-

kiem z Danaborza, w którym obiecywał przekazanie temu ostatniemu m.in. miasta Chojnice, kiedy to tylko będzie możliwe. Podobnie król uczynił w 1460 r.

1463 – rozbicie floty krzyżackiej na Zalewie Wiślanym przez siły prusko-polskie miało co prawda symboliczny, ale istotny wpływ na rozwój sytuacji politycznej na Pomorzu w czasie trzynastoletnich zmagania Polski z zakonem.

29 VII 1466 – pod Chojnice podeszły wojska polskie, które rozpoczęły oblężenie miasta, aby w ten sposób zmusić je do kapitulacji, uniemożliwiając sprowadzanie posiłków i dostarczanie aprowizacji dla państwa zakonnego z Pomorza Zachodniego. Razem z wojskiem przybyli pod Chojnice chłopci i mieszcianie, którzy pomagali w budowie palisad, kopaniu szanów oraz przygotowaniu drabin do ataku na miasto. W związku ze złą sytuacją finansową państwa zakonnego coraz trudniejsze stawało się położenie obrońców miasta.

17 IX 1466 – całonocny ostrzał Chojnic pociskami zapalającymi, przeprowadzony przez oblegające je oddziały polskie, spowodował duże straty materialne oraz pożar, który do rana strawił czwartą część grodu. Sytuacja obrońców stawała się dramatyczna, stąd też podejmowano próby mediacji ze stroną polską, stojącą poza murami miejskimi.

21 IX 1466 – ustalono warunki kapitulacji załogi krzyżackiej Chojnic, która działając w porozumieniu z oddziałami polskimi, spowodowała, że zaciężni

mogli odejść w dowolnym kierunku, pozostawiając na miejscu cały sprzęt wojenny. Jednocześnie miała zostać dokonana wymiana jeńców wojennych, a mieszkańcy miasta mieli zostać objęci amnestią ze strony państwa polskiego.

28 IX 1466 – oddziały krzyżackie opuściły Chojnice, kierując się w stronę Bytowa. Tym samym kończył się trzynastoletni okres zmagania polsko-krzyżackich, który był najdłuższym konfliktem zbrojnym w dziejach średniowiecznego państwa polskiego. Polski historiograf i kronikarz Jan Długosz nazwał później Chojnice „kluczem i bramą Pomorza”, gdyż bez ich pozyskania bądź zdobycia nie można było pokonać państwa zakonnego na terenie Pomorza.

19 X 1466 – II pokój toruński zwińczył trzynastoletnie działania wojenne polsko-krzyżackie. Skutkiem tego wydarzenia było przekazanie stronie polskiej ziem pomorskich i części ziem pruskich z Malborkiem, Elblągiem i Warmią oraz ziemią chełmińską, które to terytoria otrzymały w historiografii nazwę Prus Królewskich. Dla dzielnic tej, a także dla ziemi chojnickiej, rozpoczęła się nowa epoka historyczna zwana nowożytnością.

X 1466 – dokumentem wystawionym w Toruniu po zakończeniu rokowań pokojowych z zakonem król Kazimierz Jagiellończyk potwierdził wszystkie dotychczasowe przywileje dla miasta Chojnice.

1466 – po zakończeniu wojny trzynastoletniej Chojnice otrzymał od króla w dożywotnie władanie Jan Rysikowicz

z Dobrczan zwany Puszkarzem, który w okresie zmagania Polski z zakonem oddał duże zasługi królowi polskiemu. Jego władza nad miastem zależna była jedynie od króla polskiego, a trwała do lat 80. XV w., kiedy to Puszkarz zmarł, a samo miasto zostało włączone w obręb starostwa człuchowskiego.

1468 – z uniwersytetem w Lipsku zawodowo i naukowo związał się urodzony w Chojnicach Marcin Fuhrmann, gdzie się nie tylko doktoryzował, ale też dwukrotnie pełnił obowiązki rektora i raz dziekana wydziału sztuk wyzwolonych. Dla studentów wywodzących się z Prus Królewskich utworzył specjalne stypendium, które miało umożliwić realizację przez nich studiów w Lipsku. W aktach uniwersyteckich nazywany był także Marcinem Conitzerem.

1469 – w księdze chojnickiej rady miejskiej wpisano słowa przysięgi, jaką rajcy składali na rzecz nowo obieranych królów polskich, co było związane z faktem, iż miasto należało do dóbr królewskich.

1469 – Jakub Szystek (Żaliński) młodszy pochodzący z Dębnicy koło Gniezna zakupił od młodszego Michała z Moszczenicy jego wieś za 20 grzywien.

1471 – król polski Kazimierz Jagiellończyk zapisał tenutariuszowi chojnickiemu Andrzejowi Puszkarzowi 800 grzywien, m.in. na wsi Nowa Cerkiew.

23 IX 1472 – król polski Kazimierz Jagiellończyk nadał Chojnicom przywilej na coroczne organizowanie jarmarków,

które miały odbywać się w Wielki Czwartek przed świętami Wielkiej Nocy. Przywilej taki wpływał korzystnie na miasto, gdyż powodował jego bogacenie oraz umożliwiał dalszy rozwój gospodarczy. Do Chojnic przybywali kupcy i handlarze, a także rzemieślnicy i wytwórcy z innych miast i regionów, którzy uiszczali opłaty postojowe i targowe oraz przywozili na chojnicki rynek towary luksusowe, których nie można było nabyć w regionie. Z czasem terminy chojnickich jarmarków umieszczano na regionalnych kalendarzach, co powodowało, że do miasta zjeżdżały setki osób.

1472 – król polski Kazimierz Jagiellończyk poświęcił braciom Hińczy i Jurdze z Niw sprzedaż obydwu brzegów rzeki Kamionki przepływającej koło ich wsi za 20 grzywien Stanisławowi z Ostrowitego w województwie kaliskim i Dobrogostowi z Ostroroga, kasztelanowi gnieźnieńskiemu.

1474 – król polski Kazimierz Jagiellończyk potwierdził chojnickiemu bractwu kurkowemu przywilej z połowy XV w., a także podarował insygnia dla jego króla w postaci złoconego jabłka i łańcucha. Bractwa kurkowe były nieodłączną częścią składową średniowiecznych i nowożytnych miast. Zadaniem ich było wspomaganie władz w okresie zagrożenia miasta oraz utrzymywanie murów miejskich i ćwiczenie fechtunku wojennego. Corocznie urządzano strzelanie o tytuł króla kurkowego, które w Chojnicach odbywało się w pobliżu obecnego Łasku Miejskiego, stąd droga prowadząca do tego miejsca nazywa się ulicą Strzelecką.

1474 – król polski Kazimierz Jagiellończyk zapisał staroście chojnickiemu Andrzejowi Puszkarzowi najpierw 100 grzywien, a później jeszcze 300 florenów m.in. na wsi Nowa Cerkiew.

1477 – starosta tucholski Mikołaj Kościelecki wystawił obligację na 200 florenów węgierskich dla Jakuba Szystka Żalińskiego i dał mu w zastaw wsie Ciecchocin i Słupy. Podobnie uczynił Mikołaj Kościelecki w 1482 i 1484 r., z tą różnicą, że obligacja została wystawiona na 133 floreny.

1490 – urodzony w Chojnicach Grzegorz Breitkopf, nazywany też Laticephausem, związał się zawodowo i naukowo z Lipskiem, gdzie dwukrotnie pełnił obowiązki dziekana, raz rektora i pięciokrotnie wicekanclerza na tamtejszym uniwersytecie. W środowisku naukowym zasłynął jako uznany humanista i logik oraz wydawca dzieł klasyków łacińskich.

18 XII 1492 – podkomorzy poznański oraz starosta człuchowski i chojnicki Andrzej Górski nadał braciom Mikołajowi i Maciejowi Roggenbuchenom młyn, zwany Borowym Młynem, na prawie chełmińskim, który od podstaw odbudowali ze zniszczeń wojennych oraz staw młyński ze wszystkimi pożytkami, rzekę i jez. Gwiazda, prawo łowienia ryb w jeziorze oraz łąki koło jez. Putzk po obu brzegach rzeki aż do starego młyna, a także trzy łąny, z obowiązkiem płacenia ośmiu grzywien rocznego czynszu. Z młyna tego mieli obowiązek korzystania mieszkańcy Prądzonej, Łąkiego,

Gliśna, Borzyszków, Ostrowitego, Lipnicy i Brzeźna.

1494 – król polski Jan Olbracht zaświadczył, że starosta tucholski Mikołaj Kościelecki zastawił Lichnowy i Granowo swojemu zięciowi Janowi Baranowskiemu za posag w wysokości 600 grzywien należny jego córce Dobrochnie. Ponadto Jan Olbracht na prośbę Mikołaja Kościeleckiego zezwolił na zastawienie za 265 florenów węgierskich wsi Ostrowite chorążemu bydgoskiemu Janowi Karnowskiemu z Gnojna i Jaśkowi z Grabi.

1497 – król polski Jan Olbracht zapewnił staroście tucholskiemu i świeckiemu Mikołajowi Kościeleckiemu zastaw m.in. na wsi Nowa Cerkiew, jeżeli nie zwróci w ciągu roku 4400 florenów węgierskich.

1499 – pozbawieni praw miejskich zostali rzemieślnicy mieszkający na Przedmieściu Człuchowskim w Chojnicach. Miało to związek z utrzymaniem znaczenia cechów oraz ich priorytetowej roli w życiu miasta. Rzemieślników, którzy obniżali stawki na swoje wyroby, mimo ustaleń starszych cechu, nazywano w średniowieczu partaczami, gdyż psuli oni cenę ustalonego produktu. Wyłączenie rzemieślników z przedmieść miejskich było widocznym znakiem ograniczenia konkurencji, jaka występowała dotychczas w Chojnicach. Odtąd Przedmieściem Człuchowskim zarządzać mieli dwaj soltysi wyznaczani przez chojnicką radę miejską, którzy także mieli prawo do dzierżawienia ziemi należącej do miasta w najbliższej jego okolicy.

XVI w.

1503 – starosta człuchowski Piotr Górski doniósł radzie miasta Gdańska o rozbojach poczynionych przez Szymona Maternę i jego ludzi w Borach Tucholskich oraz o starciu jego grupy ze zbrojnymi wysłanymi przez tegoż starostę. W potyczkach tych uczestniczył także włodarz Kosobud. Łupem watażki miała paść m.in. karczma lokowana w Rolbiku.

1504 – król polski Aleksander Jagiellończyk potwierdził, że starosta tucholski Mikołaj Kościelecki zastawił swoją tenetę w Silnie za 1000 florenów węgierskich Janowi Działyńskiemu z Woli.

VI 1505 – z udziałem przedstawicieli króla polskiego, Księstwa Zachodniopomorskiego oraz Gdańska, w Chojnicach odbyło się spotkanie tych trzech zainteresowanych stron w sprawie zwalczania zbiegostwa chłopów, do którego często dochodziło w okęgach przygranicznych. W starostwie człuchowskim miały miejsce zatargi między szlachtą i mieszczaństwem w kwestii chłopów przypisanych do ziemi, którzy samowolnie oddalali się bądź uciekali z poszczególnych dóbr, szukając lepszych warunków do życia.

1505 – król polski Aleksander Jagiellończyk polecił wojewodzie poznańskiemu Andrzejowi z Szamotuł, kasztelanowi międzyrzeckiemu Stanisławowi z Potu-

lic i kasztelanowi rogozińskiemu Janowi z Danaborza m.in. rozstrzygnięcie sporu pomiędzy Piotrem Górskim a Janem z Żalna z powodu krzywd wyrządzonych temu ostatniemu.

1506 – król polski, za akceptacją wojewody brzeskiego i starosty tucholskiego Mikołaja Kościeleckiego, nadał Wawrzyńcowi Kobieliickiemu wieś Raciąż i dwie kopy czynszu rocznie w wolnościach albo w gruntach lemańskich we wsi Grochowo.

1507 – w wyniku sporu o zasady wynagrodzenia, jaki zaistniał na terenie Chojnic między mistrzami a czeladnikami cechu sukienników, ci ostatni postanowili opuścić miasto.

1507 – król polski Zygmunt I Stary zapewnił wojewodzie brzeskiemu Mikołajowi Kościeleckiemu zastaw m.in. na Nowej Cerkwi, jeżeli nie zapłaci mu 2000 florenów do 29 października.

1508 – wojewoda brzeski i starosta tucholski Mikołaj Kościelecki zobowiązany został wyrokiem sądu do zwrotu m.in. miejscowości Kosobudy i Brusy córkom Andrzeja Kuczborskiego – Barbarze, Małgorzacie i Elżbiecie. Zdaniem sądu starosta w posiadanie tych wsi wszedł niesłusznie, z naruszeniem obowiązującego prawa własności.

1511 – Rada Miejska Chojnic nabyła od miejscowego proboszcza Dawida Konarskiego wieś Jerzmionki, zlokalizowaną w pobliżu Zamartego. Był to dowód na szybkie bogacenie się tego ośrodka miej-

skiego, który pozostawał pod władzą króla polskiego.

1511/1512 – w spisach kościelnych zawarto informację, że osada Czartołomie położona była w dekanacie chojnickim na terenie archidiakonatu kamińskiego. Czartołomie zobowiązane było do płacenia dziesięciny na rzecz archidiecezji gnieźnieńskiej. Z ośmiu istniejących tam łańów płacono po pięć szelągów za każdy łań.

1511/1512 – Konarzynki były wsią rycerską, z których płacono pięć szelągów z każdego spośród 19 łańów.

1511/1512 – w Nowej Cerkwi było wówczas 59 włók ziemi, ale większość z nich była opustoszała i zarosła borem.

1512 – arcybiskup gnieźnieński Jan Łaski powołał nową jednostkę w archidiecezji gnieźnieńskiej w postaci archidiakonatu w Kamieniu Krajeńskim. W imieniu arcybiskupa gnieźnieńskiego archidiakonowi podlegała cała organizacja kościelna m.in. na terenie ziemi chojnickiej. Archidiakonatu kamińskiego był namiastką dawnego archidiakonatu pomorskiego, który w średniowieczu obejmował całą część pomorską archidiecezji gnieźnieńskiej. W nowych realiach historycznych podlegała mu południowa część byłego archidiakonatu pomorskiego wraz z Krajną oraz ziemiami pomorskimi położonymi na północ od rzeki Kamionki i Dobrzynki, czyli obszary, które dawniej wchodziły w skład kasztelanii raciąsko-szczyceńskiej.

1518 – w związku z wystąpieniem Marcina Lutera, który w 1517 r. ogłosił słynne 95 tez krytykujących zainicjowaną przez papieża Leona X akcję sprzedawania odpustów na rzecz budowy Bazyliki św. Piotra, chojnickie zgromadzenie augustianów opuściło klasztor i miasto na ponad sto lat.

1519/1521 – trwała ostatnia wojna Polski z zakonem krzyżackim, zakończona zawarciem czteroletniego rozejmu. Oddziały krzyżackie pustoszyły wówczas okolice Chojnic, chcąc nadzarpnąć podstawy gospodarcze Pomorza.

1519 – zachowała się informacja, iż Mikołaj i Jerzy z Piechowic służyli w wojnie przeciw wielkiemu mistrzowi zakonu krzyżackiego Albrechtowi.

28 X 1520 – zaciężni w służbie zakonu krzyżackiego zajęli Chojnice, które to miasto, pozbawione obrony, poddało się bez walki. Krzyżacy pozostawili wówczas w mieście 150 pieszych i 31 października ruszyli w stronę Tczewa. Wojska polskie pod dowództwem hetmana Mikołaja Firleja odzyskały to miasto 28 listopada.

4 XII 1523 – król polski Zygmunt I Stary określił w przywileju obowiązki pańszczyźniane chłopów zamieszkujących na przedmieściach Chojnic. Odtąd osoby te musiały świadczyć na rzecz miasta trzy dni szarwarku od włóki posiadanej lub dzierżawionej ziemi.

8 IV 1525 – traktat krakowski między Polską i zakonem krzyżackim spowo-

dował sekularyzację zakonu. Państwo krzyżackie stawało się państwem świeckim, pozostającym w zależności lennej od Polski. Dotychczasowy wielki mistrz Albrecht Hohenzollern został dziedzicznym władcą tego państwa. Tym samym zniknęło dla Pomorza i ziemi chojnickiej bezpośrednie zagrożenie ze strony rycerzy zakonnych, ale z czasem rozpoczęło się jeszcze większe, związane z budową państwa brandenbursko-pruskiego.

1526 – Rada Miejska Chojnic kupiła od mieszkańców tego miasta Jana i Jerzego Donnerów majątek Obrowo o powierzchni 23 włók.

1528 – na mocy układu zawartego między Królestwem Polskim i Księstwem Zachodniopomorskim w Chojnicach, co trzy lata miały odbywać się spotkania przedstawicieli tych dwóch stron celem ustalenia spornych, najczęściej przygranicznych, kwestii. Na obszarach przygranicznych dochodziło często do najazdów i grabieży, na skutek czego cierpiała okoliczna ludność.

1535 – podwyższono wieżę w chojnickiej farze, która odtąd górowała nad otoczeniem miejskim.

5 IX 1541 – król Zygmunt I Stary nadał przywilej dla bartników praktykujących na terenie starostwa człuchowskiego.

1543 – urodzony w Chojnicach ksiądz Jerzy Donner, jako kanonik kapituły warmińskiej we Fromborku, należał do grona egzekutorów testamentu sławnego astronoma Mikołaja Kopernika.

1544 – Bartłomiej Nowodworski formalnie założył Nowy Dwór w okręgu tucholskim. Dobra te wcześniej były nadane przez wielkiego mistrza, ale nosiły inne nazwy, jak Conradisgut, Czende czy Newenhoffe.

1545 – w Czersku było wówczas użytkowanych 40 łanów, z których sołtys posiadał cztery, pleban pięć, a gospodarze 22. Czynn z Czerska wynosił 20 florenów. Z każdego łanu płacono 20 groszy czynszu. Dwie funkcjonujące wówczas karczmy płaciły po 15 groszy. Dochód z młyna wynosił z kolei trzy floreny.

1548 – król polski Zygmunt II August nadał Konarskim w lenno Nową Wieś Człuchowską i folwark w Nowym Dworze pod Chojnicami.

I XII 1550 – Zygmunt II August przywilejem królewskim zagwarantował miastu Chojnice prawo wolnych wyborów do rady miejskiej.

1555 – w wyniku szerzącej się w Europie reformacji nastąpił podział społeczeństwa na zwolenników katolicyzmu i protestantyzmu, czego przykładem były wydarzenia chojnickie. W tym roku Rada Miejska w Chojnicach przyjęła protestantyzm jako powszechnie obowiązującą religię w mieście. Mimo niechęci miejscowego duchowieństwa przywłaszczyła sobie kościół katolicki i budynek parafialne, a chojnicki proboszcz poniósł śmierć z rąk innowierców. Odtąd katolicy stanowili w Chojnicach wyraźną mniejszość. Katolicyzm utrzymał się we wsiach sąsiadujących z Chojni-

cami. Do Powalek przeniesiono także chojnicką parafię, gdzie w miejscowym kościele odbywały się tradycyjne nabożeństwa.

1555 – chojnicka rada miejska powołała do życia, w miejsce dotychczasowej szkoły parafialnej, protestancką szkołę miejską. Była to odtąd placówka trzyklasowa, którą zajmowało się na ogół trzech nauczycieli. Charakteryzowała się ona, zresztą tak jak i inne szkoły protestanckie w tym okresie, stosunkowo wysokim poziomem nauczania. Prowadzono w niej zajęcia dydaktyczne z nauki czytania i pisania, a ponadto religii, języka łacińskiego, języka polskiego oraz podstaw arytmetyki. Ponadto szkoła oferowała fakultet z geografii i historii powszechnej ze szczególnym uwzględnieniem historii ziem polskich.

1555 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Elroterus Berent.

1556 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został M. Jakub Braunsberg.

1560 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Dawid Rast.

1564 – wedle przeprowadzonej lustracji Jerzmionki należały do miasta Chojnice, posiadały sołtysa i 30 łanów ziemi, z których płacono czynsz łącznie z istniejącą karczmą w postaci 33,5 grzywny, nadto świadczone daninę w postaci 100 kur oraz z każdego łanu oddawano korzec owsa. Ponadto mieszkańcy Jerzmionek zobowiązani byli do świadczenia szarwarku na rzecz Chojnic.

1565 – na wyróżnionych przez lustrację 30 wólkach osiadłych w Czersku padało 10 gospodarstw gburskich po trzy łany każde, a trzy włóki były niezasiedlone. Dochód ze wsi wynosił 142 floreny i 20 groszy. Starosta bartny, którym był Jakub Glus, miał pod nadzorem 24 bartników. Każdy z nich oddawał na rzecz skarbcza królewskiego pokowę miodu.

1565 – na podstawie lustracji Charzykowy były wówczas wsią położoną na gruncie piaszczystym, a zagrodnicy tam mieszkający płacili po 10 groszy czynszu, w lecie zajmowali się ogrodami folwarcznymi i zamkowymi, a porą zimową łowili ryby niewodem, płacąc od niego czynsz pieniężny i w postaci ryb.

1565 – w przypadku Kosobud w lustracji zapisano, iż był tam starosta bartny, który miał pod sobą 20 bartników, dających po pokowie miodu.

1567 – przeprowadzona lustracja Chojnic w tym czasie opisała miasto jako stosunkowo dobrze zagospodarowane, gdzie widoczne było budownictwo zarówno z drewna, jak i z cegły. Budynków mieszkalnych było 250, a do miasta należały wówczas trzy osady: Jerzmionki, Obrowo i Tunkiel (Dolina).

1567 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Piotr Taubenheim.

1568 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Bernard Alfer.

16 III 1569 – zgodnie z uchwałą sejmiku lubelskiego nastąpiło ściślejsze połącze-

nie Prus Królewskich, które po pokoju w Toruniu zachowały pewne odrębności z Koroną. W związku z tym władze miejskie i własność prywatna na ziemi chojnickiej coraz częściej kierowały swoje sprawy do rozpatrzenia w Koronie. Silne związki gospodarcze utrzymały się jednak nadal z Gdańskiem i innymi miastami pomorskimi.

1570 – w Chojnicach mieszkały 1554 osoby w 227 domach. Z liczby tej 32 domy znajdowały się w bliskim sąsiedztwie głównego rynku; były one najdroższe i najbogatsze. Ponadto 149 domów stało przy ulicach miejskich, 42 na Nowym Mieście, a cztery na przedmieściach. Pracowało w nich 152 mistrzów rzemiosła reprezentujących 19 specjalności, m.in. sukiennicy, płóciennicy, szewcy, kowale i krawcy.

1570 – Czersk miał wówczas 27 włók osiadłych. Podatki wsi wynosiły ogółem 19 florenów i 28 groszy. Pracowało w Czersku pięciu smolarzy, z których każdy płacił złotego i 93 grosze rocznie oraz dwóch cieśli. Trzech zagrodników płaciło po dwa grosze rocznie każdy.

1570 – Konarzyńki podlegały wówczas parafii konarzyńskiej w powiecie człuchowskim. Jako własność rycerska należały do Michała Konarskiego, sędziego ziemskiego człuchowskiego i liczyły 30 łąnów, w tym 17 łąnów folwarcznych. Nadto istniała tam karczma. Z nieruchomości tych płacono podatek w pieniądzu.

VI/VII 1571 – w Chojnicach miały miejsce zamieszki skierowane przeciwko ra-

dzie miejskiej, która miała za bardzo wspierać miejscowy patrycjat, a za mało uwagi poświęcać ludziom mniej zamożnym i ubogim. Na czele zbuntowanego społeczeństwa stanęli rzemieślnicy cechowi. Wskutek zamieszek aresztowano burmistrza i rozwiązano radę miejską. Porządek w mieście przywróciła komisja królewska, która działając w imieniu Zygmunta II Augusta, wydała surowe wyroki. Dwaj przywódcy rewolty, Ernest Lindow i Piotr Hafenicht, zostali skazani na śmierć przez ścięcie, a wyrok wykonano ku przestrodze na chojnickim rynku.

1572 – ksiądz Jakub Tech został proboszczem chojnickiego kościoła farnego.

28 I 1573 – szlachta polska zgromadzona na sejmie konwokacyjnym w Warszawie podjęła uchwałę gwarantującą wolność wyznania. Uchwała ta głosiła wolność sumienia i tolerancję wyłącznie w stosunku do szlachty, ale ze wszystkich ziem Rzeczypospolitej. Dzięki temu szlachta występująca na ziemi chojnickiej i nastawiona na silne prądy idące z Rzeszy Niemieckiej i Księstwa Zachodniopomorskiego mogła sama decydować w tej sprawie. Kwestia ta widoczna była także i u starostów człuchowskich, którzy zainteresowani protestantyzmem, wspierali reformacyjne nastawienie do religii m.in. chojnickiej rady miejskiej.

1578 – chojnicka szkoła miejska prowadzona była przez trzech nauczycieli – rektora, konrektora i kantora. Uczono w niej czytania i pisania, religii, łaciny, podstaw arytmetyki i języka polskiego.

1579 – ksiądz Jan Elard został proboszczem chojnickiego kościoła farnego.

1580 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Dawid Rast.

1580 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Mateusz Loth.

1581 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Joachim Angelus.

1584 – wizytację kościelną na ziemi chojnickiej przeprowadził biskup Rozrażewski. Do parafii czerskiej należały wówczas osady: Czersk, Mokre, Malachin, Lutom, Zapędowo, Rytel, Nieżurawa, Legbąd, Łąg, Złe Mięso, Prusy i Będźmierowice. W Czersku stał drewniany kościół p.w. św. Marii Magdaleny, a obok niego był cmentarz. Przy kościele mieściła się szkoła parafialna, w której uczył jeden nauczyciel, najczęściej osoba duchowna.

1588 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Jan Neuhoff.

1588 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został niejaki Christianus.

1589 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Szymon Sellonius.

6 XII 1591 – starosta człuchowski Stanisław Latalski nadał przywilej Jakubowi Kielbasie na użytkowanie karczmy zlokalizowanej w bliskim sąsiedztwie miejscowości Ostrowite.

1591 – Chojnice zostały uwzględnione w kalendarzu wydany w Wittenber-

dze z określeniem miast pomorskich, w których odbywają się jarmarki.

1591 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został M. Casparus Schumann.

20 VI 1593 – przeorem cystersów oliwskich został, wywodzący się z Chojnic, Filip Adler. Był osobą zasłużoną dla zakonu ze względu na przeprowadzone reformy wewnętrzne wspólnoty oraz dokumentowanie życia religijnego na Pomorzu poprzez prowadzenie kroniki zgromadzenia.

1593 – w herbie Chojnic pojawiły się cztery krzyżyki, które symbolizować miały reprezentowanie na zjazdach stanów pomorskich w Grudziądzu kilku mniejszych miast w regionie, czyli także Białego Boru, Czarnego, Człuchowa i Debrzna.

28 X 1599 – w Chojnicach w dniu uroczystości świętych Szymona i Judy odbył się tradycyjny jarmark miejski, który magistrat mógł ogłosić w związku z uzyskanymi niegdyś przywilejami.

1599 – ksiądz Jan Nowodworski został proboszczem chojnickiego kościoła farnego.

24 VI 1600 – w Chojnicach tradycyjnie odbył się jarmark w dniu św. Jana, do czego miasto uzyskało odpowiedni glejł królewski.

1600 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Jan Boldt.

XVII w.

29 IX 1601 – w Chojnicach odbył się tradycyjny jarmark w dzień św. Michała, do czego miasto miało specjalne pełnomocnictwa.

1603 – po raz pierwszy wystąpiła w źródłach informacja o Czernicy, w której znajdował się młyn królewski.

1603 – w Drzewiczu wzmiankowano karczmę królewską.

1603 – w Parzynie stał młyn królewski.

1603 – w Skoszenie znajdowała się karczma królewska.

1604 – Jan Geldt otrzymał obywatelstwo miasta Chojnice w związku z przejęciem apteki radzieckiej, czyli tej, na której prowadzenie zgodę wydała rada miasta. Była to jedyna tego typu instytucja w mieście.

1604 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Klemens Möller.

1604 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Krystian Grønning.

5 I 1609 – w Chojnicach zaczęto prowadzić księgi sądu miejskiego, którego zadaniem było rozpatrywanie spraw karnych mieszczaństwa, a równoległe do jego kompetencji należały sprawy notarialne dla szlachty. Są to najstarsze

księgi tego typu zachowane w Chojnicach, gdyż poprzednie uległy pożodze w 1627 r.

1609 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Adam Petzoldus.

20 VII 1610 – Jan Doręgowski (senior) z Jarcewa skierował na ręce prymasa Polski Wojciecha Baranowskiego list afirmujący potrzeby przybycia na ziemię chojnicką zakonu jezuickiego, który powstrzymałby szerzenie się protestantyzmu.

1610 – chojniccy protestanci na Przedmieściu Człuchowskim w miejscu dawnej świątyni drewnianej wybudowali nową, murowaną wraz z zapleczem szpitalnym. Tak jak poprzednio, budowla uzyskała wezwanie św. Ducha. Świątynia pozostała w ich rękach aż do momentu jej zburzenia w okresie międzywojennym.

1611 – Jan Doręgowski (junior) został powołany na proboszcza parafii katolickich w Chojnicach, Człuchowie i Tucholi.

1611 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Jan Pischelius.

VIII 1613 – sąd apelacyjny, do którego wniósł skargę proboszcz chojnicki ksiądz Jan Gleissen Doręgowski, uznał słuszność Kościoła katolickiego i nakazał zwrot chojnickich świątyń tej instytucji. Władze miejskie przez trzy lata ociągały się z wykonaniem wyroku.

1613 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Krystian Grønning.

24 VIII 1616 – chojnickie władze municypalne zawarły ugodę z Kościołem katolickim. Ówczesny burmistrz miasta Buchholz, któremu towarzyszyli miejscy rajcy, u wejścia do kościoła farnego przekazał klucze do kościoła katolickiego Janowi Gleissen Doręgowskiemu, który wraz z okoliczną szlachtą i resztą zebranych katolików wszedł do świątyni i oficjalnie ją przejął z rąk protestantów.

4 IX 1616 – odprawiono w chojnickiej farze pierwsze nabożeństwo po odzyskaniu świątyni z rąk protestantów.

1617 – w Chojnicach, dzięki znacznemu wsparciu starosty człuchowskiego Stanisława Latałskiego, utworzono nową trzyklasową ewangelicką szkołę miejską.

1617 – w Chojnicach powstał cech piwowarów, który funkcjonował wspólnie z rzemiosłami drzewnymi.

1617 – kaplica w Niezychowicach, zbudowana ok. 1580 r. staraniem ówczesnego właściciela tych dóbr Jaruczewskiego, stała się filią parafii chojnickiej. Świątynia ta, przebudowana na początku XIX w., pozostawała pod wpływami chojnickiej fary do lat 90. XX w.

1618 – chojniccy katolicy przejęli z rąk protestantów kościół p.w. św. Jerzego wzniesiony na Przedmieściu Gdańskim wraz ze szkołą przyparafialną. W budynku szkolnym urządzono wówczas mieszkanie dla proboszcza, a w pobliżu kościoła farnego wybudowano dom z przeznaczeniem na mieszkania dla wikarego, organisty i sług kościelnych.

1618 – na mocy uchwały sejmowej z 5 XI 1611 r. po śmierci ostatniego Hohenzollerna z linii pruskiej linia Hohenzollernów brandenburskich objęła lenno pruskie.

VIII 1620 – na skutek oddania chojnickiej fary katolikom w mieście powstał kościół ewangelicki p.w. św. Trójcy, który początkowo mieścił się w ratuszu. Został on poświęcony we wrześniu 1620 r. Po spaleniu budynku w pożarze miasta, wyznawcy miejscowej gminy zdecydowali się na budowę okazałej świątyni w centrum Chojnic, która przetrwała do 1939 r., kiedy to władze okupacyjne podjęły decyzję o rozbiórce tej budowli.

1620 – na ziemię chojnicką przybyli ojcowie jezuiti, w czym największy udział miała rodzina Doręgowskich. Początkowo zamieszkali w Doręgowicach, gdzie zapewniono im utrzymanie. Sukcesywnie dojeżdżali jednak do Chojnic na misje, które prowadzili na bazie kościoła farnego. Dzięki miejscowemu proboszczowi uzyskali w bliskim sąsiedztwie tej świątyni tymczasowe pomieszczenia w użytkowanie. Z czasem jezuiti zaczęli działać samodzielnie. Pierwszym superiorem chojnickiej placówki został ojciec Szymon Schröter.

1620 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Walenty Lycaus.

1621 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Jakub Westphalus.

1621 – w Chojnicach założony został cmentarz ewangelicki na miejscu, które

dzisiaj nazywane jest Wzgórzem Ewan-gelickim.

1622 – w Chojnicach powstała szkoła jezuicka z klasami gramatyki, która funkcjonowała do potopu szwedzkiego i zajęcia miasta przez oddziały wojsk zajętych. Ksiądz Jan Doręgowski, proboszcz kościoła farnego, na jej potrzeby przeznaczył przykościelny budynek.

1622 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Jan Brzozowski.

1623 – w zapisach Rady Miejskiej Chojnic odnotowano, że po raz pierwszy skazano na śmierć w tym mieście „czarownicę”. Palenie kobiet oskarżonych o herezję bądź kontakty z diabłem było w średniowiecznej i nowożytnej Europie częstym elementem towarzyszącym poszczególnym wsiom i miastom. Zwyczaj ten, ale w dużo mniejszym zakresie, występował również na ziemiach polskich. Trwał on do 2. połowy XVIII w., a zanikł dopiero w okresie zaborów.

1623 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Jan z Przeworska.

1623 – na skutek starań władz zakonnych w dobie kontrreformacji król Zygmunt III Waza nakazał zwrócenie augustianom ich chojnickiej placówki, która z powodu opuszczenia jej przez zakonników popadła w ruinę. Jej dobra sprzedano bądź wydzierżawiono mieszczanom chojnickim, a zabudowania klasztorne w części rozebrano. Jednocześnie

władze miejskie zostały zobligowane do wypłacenia odszkodowania zakonowi.

1623 – znany i utalentowany artysta malarz Herman Han rozpoczął swą pracę w Chojnicach, ozdabiając freskami i malowidłami chojnickie świątynie. Należał on do najznamienitszych malarzy XVII-wiecznej szkoły pomorskiej.

1624 – przeor chojnickiego konwentu augustianów Adam Komornicki rozpoczął odbudowę zespołu klasztornego na dawnych włościach zakonnych zlokalizowanych na półwyspie graniczącym z miastem od południowej strony.

1624 – w Chojnicach rejestry zanotowały istnienie 10 bud rzemieślniczych stojących przy rynku. Liczba ta dotyczyła jedynie tych obywateli miejskich, którzy takie budy mogli postawić.

Ok. **1625** – w Chojnicach powstała Kongregacja Mariańska dla uczniów kształcących się w szkole jezuickiej.

10 IV 1627 – wielki pożar w Chojnicach strawił znaczną część miasta. Pastwą płomieni padło kilkadziesiąt budynków mieszkalnych, trzy baszty obronne oraz część miejskiego archiwum. Była to jedna z kilku klęsk, jakie dotknęły Chojnice w okresie ich dynamicznego rozwoju.

1627 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został Jakub Sarbinus.

1628 – ksiądz Mateusz Rautenberg został proboszczem chojnickiego kościoła farnego.

1629 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został Sebastian Rogoziński.

Ok. **1630** – na mocy przywileju księżnej Joanny Katarzyny Radziwiłłówny Leszczyńskiej w Charzykowach powstała papiernia chojnicka, której właścicielem był mistrz Margartin Rosochenbarg.

1631 – przy szkole jezuickiej w Chojnicach funkcjonowała biblioteka, która w tym roku została wzbogacona książkami księdza Aleksandra Wojkowskiego. Szybciej zaczęła się ona rozwijać dopiero pod koniec XVII w., kiedy to otrzymała dary od kilku jezuitów oraz osób świeckich, w tym m.in. od Kazimierza Tuchołki. Posiadała ona osobne pomieszczenie, w którym można było korzystać z księgozbioru.

1631 – pastorem chojnickiego zboru luterkańskiego został Grzegorz Melchior Gerheuserus.

1632 – ksiądz Jan Banner został proboszczem chojnickiego kościoła farnego.

1632 – w Czersku znajdowały się cztery gospodarstwa gburskie o powierzchni trzech włók każde. Właścicielami ich byli Jędrzej Kościelny, Jan Wach, Adam Derda i Jan Adamczyk. Połowa czerskich włók pozostawała jednak pusta, co było wynikiem wojen prowadzonych wówczas w bliskim sąsiedztwie Pomorza między Polską a Szwecją.

1632 – po raz pierwszy wystąpiła w źródłach informacja o miejscowości Laska,

będącej wówczas pustkowień królewskim.

1632 – wzmiankowano po raz pierwszy w źródłach osadę Wysoka Zaborska, która stanowiła majątek szlachecki.

1633 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został Karol Hoffman.

1635 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został Jerzy Hulczygier.

1637 – w wyniku śmierci Bogusława XIV z dynastii Gryfitów, ostatniego księcia zachodniopomorskiego Rzeczpospolita włączyła do Prus Królewskich swoje lenna w postaci okręgów lęborskiego i bytowskiego. W wyniku tego aktu nastąpiło przenikanie ludności między powiatami człuchowskim i bytowskim oraz pojawiły się nowe możliwości gospodarczego oddziaływania na te obszary głównie ze strony Chojnic.

1638 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Elizeusz Gleverus.

1640 – jezuici, którzy pojawili się w regionie 20 lat wcześniej, przenieśli obszerny, drewniany kościół wybudowany przez nich w Doręgowicach do Chojnic i usytuowali go w bliskim sąsiedztwie kościoła farnego. Świątynia uległa spaleniowi w 1657 r., w wyniku wielkiego pożaru miasta wywołanego przez zaciężnych szwedzkich.

1640 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został w tym roku ojciec Wespazjan Lanckoroński.

1641 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Jan Cuniberti.

1643 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został Jozue Bruno.

1643 – wybudowano drewniany kościół p.w. św. Anny w Silnie.

1644 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Grzegorz Gorajewicz.

1644 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Krystian Teschenius.

22 VIII 1645 – starosta człuchowski Jakub Wejher nadał przywilej Marcino-
wi Semrauowi na korzystanie z darów jez. Łukomie.

1645 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Maciej Litomyski.

1645 – wystąpiła po raz pierwszy informacja o Giełdonie jako o pustkowiu królewskim.

1646 – po raz pierwszy w źródłach pojawiła się nazwa Peplin, gdzie znajdowała się wówczas królewska osada rybacka.

1647 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Kasper Sebastiański.

1648 – w wyniku pokoju westfalskiego, wieńczącego wojnę trzydziestoletnią w Europie, Brandenburgia formalnie

otrzymała wschodnią część Pomorza Zachodniego, którą zresztą już anektowała w 1637 r. Tym samym podmiot ten z dwóch stron zaczął sąsiadować z Prusami Królewskimi, włączając się jednocześnie do tamtejszego życia społecznego i gospodarczego. Odtąd całe starostwo człuchowskie, czyli także i Chojnice, graniczyło z tym państwem.

1648 – szlachcianka o nazwisku Tokarska posiadała dziewięć włók w obrębie Czerska. Ponadto były w obrębie wsi i na jej obrzeżach cztery karczmy, co ewidentnie świadczyło o rozwoju traktów pieszych i handlowych w najbliższej okolicy.

1650 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Piotr Henning.

Ok. **1650** – z fundacji Marii Ludwiki Gonzagi, królowej Polski i starościny tucholskiej, stanął na wzniesieniu przy jeziorze drewniany kościół p.w. św. Krzyża w Leśnie.

1652 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Paweł Jaroszewski.

1653 – wybudowano drewniany kościół katolicki w Konarzynach, który spłonął w wyniku pożaru w początku XVIII w.

1653 – wzniesiono drewniany kościół katolicki w Nowej Cerkwi na miejscu poprzedniego, który spłonął.

1653 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Jan Ilimiński.

1654 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Andrzej Dąbrowski.

1655/1660 – trwała wojna szwedzko-polska nazywana powszechnie „potopem szwedzkim”, gdyż wojska tego państwa zajęły większość ziem Rzeczypospolitej. Na skutek pięcioletnich działań wojennych poważnie ucierpiały zarówno same Chojnice, jak też osady i miejscowości ziemi chojnickiej. Samo miasto przechodziło kilkakrotnie z rąk do rąk, nakładano na nie ogromne kontrybucje wojenne, palono jego zabudowę, niszczone i zabierano dzieła sztuki. Wraz z wojskiem pojawiały się choroby i zaraży, które zdziesiątkowały to dobrze zagospodarowane miasto. Potop szwedzki stanowił prawdziwy cios dla samego miasta i ludności regionu, gdyż Chojnice do okresu rozbiorów Rzeczypospolitej nie zdołały wrócić do dawnej świetności.

17 IX 1655 – generał Horn po dość zaciętej obronie zdobył Chojnice, dzięki czemu na ziemi chojnickiej pozostały załogi wojsk szwedzkich.

14/16 V 1656 – wielki pożar w Chojnicach strawił niemal doszczętnie całą zabudowę Przedmieścia Człuchowskiego, które znajdowało się na zachód od murów miejskich oraz Przedmieścia Gdańskiego, zlokalizowanego od strony południowo-wschodniej. Wydarzenia te miały związek z najazdem Szwedów na Polskę.

1656 – w Chojnicach na krótkim postoju zatrzymała się Maria Gonzaga, żona

Jana Kazimierza i królowa Polski. Ochronę królowej zapewnił oddział polski pod dowództwem Stefana Czarnieckiego.

18 I 1657 – wojska szwedzkie, które rozlokowały się na leża zimowe wraz z królem Karolem Gustawem w niedalekim Brzeźnie, zaczęły oblegać Chojnice, bronione przez 300 żołnierzy. Na skutek bombardowania miasta i podejmowanych ataków załoga polska skapitulowała po trzech dniach. Efektem szwedzkiego ataku było nie tylko zbombardowanie miasta i wzięcie jeńców, ale także epidemia, która w pierwszych miesiącach 1657 r. pochłonęła blisko 3000 ofiar.

18 XII 1657 – w wyniku pożaru, jaki wybuchł w Chojnicach, płomienie strawiły większą część miasta. Spaliła się praktycznie cała drewniana jego część. Przyczyną pożaru był pobyt wojsk zaciężnych w mieście. Odtąd 18 grudnia miasto obchodziło jako dzień szczególnej pokuty.

1657 – w wyniku traktatów welawsko-bydgoskich strona polska zrezygnowała z lenna pruskiego, a elektor brandenburski Fryderyk Wilhelm I uzyskał suwerenność w Prusach Książęcych w zamian za odstąpienie Szwedów, których lennikiem uznał się w 1656 r. Oficjalne rozwiązanie stosunku lennego nastąpiło w Welawie 19 IX 1657 r. Elektor otrzymał też w lenno Lębork i Bytów i tym samym zbliżył się do ziemi chojnickiej także od północy. Dzięki temu zaczęło się kształtować państwo brandenbursko-pruskie, które dysponowało

dwoma ośrodkami naczelnymi w Berlinie i Królewcu. Do połączenia obydwu terytoriów zabrakło Prus Królewskich, stąd elektorzy brandenburscy w późniejszym okresie zaczęli interesować się Gdańskiem i innymi ziemiami pomorskimi. Powstanie państwa brandenbursko-pruskiego potwierdził pokój w Oliwie w 1660 r.

1657 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Jan Łosacki.

1657 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Krystian von Heltzen.

1658 – zbudowano kościół o konstrukcji ryglowej w Nowej Cerkwi.

1658 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Adam Wkryński.

5 II 1659 – wojska szwedzkie pod dowództwem gen. Wirtza ponownie zdobyły Chojnice, plądrując je i zabijając kilkudziesięciu mieszczan i rolników, którzy się w nich schronili. Szwedzi złupili też okoliczne ziemie i miejscowości.

1659 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Michał Ghgovius.

3 V 1660 – pokój w Oliwie wieńczył pięcioletnią wojnę polsko-szwedzką, z której ziemia chojnicka wychodziła wyniszczona demograficznie i ekonomicznie.

26 XII 1660 – starościna człuchowska Joanna Katarzyna Radziwiłłówna Lesz-

czyńska nadała przywilej osadniczy w Charzykowach dla mistrza rybackiego Ertmana Warnera.

1660 – po okresie wojen szwedzkich wznowiła swą działalność w Chojnicach szkoła jezuitów z klasami gramatyki.

1661 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Kasper Sebastiański.

1661 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Michał Matthiae.

1662 – po okresie wojen polsko-szwedzkich Chojnice liczyły 1102 mieszkańców. Wśród społeczności tej 722 osoby utrzymywały się z rzemiosła, 25 osób z kupiectwa i transportu, 91 z rolnictwa, 80 z działalności administracyjnej, 150 z pracy najemnej, a wśród 36 osób nie udało się stwierdzić rodzaju prowadzonej działalności.

1662 – w następstwie rozwoju działalności oświatowej w chojnickiej szkole jezuitów powstały klasy poetyki.

1662 – na stanowisko fizyka, czyli lekarza miejskiego Chojnic, powołano Jerzego Coschwitzę, który później leczył także w Słupsku księcia Ernesta de Croy, syna ostatniej przedstawicielki dynastii Gryfitów, księżnej Anny.

1663 – w chojnickiej szkole jezuitów powstały klasy retoryki, co świadczyło o zwiększonym zaangażowaniu zgromadzenia na rzecz rozwoju placówki zlokalizowanej w tej części Pomorza.

1663 – na pastora chojnickiego zboru luterńskiego został powołany Daniel Sibertus.

1664 – chojniccy jezuici odbudowali utracony w pożarze miasta z 1657 r. kościół zakonny, który stanął na miejscu poprzedniej świątyni. Była to budowla drewniana, którą i tym razem strawiły płomienie kolejnego pożaru, jaki przeszedł przez miasto w 1712 r.

1644 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został Stefan Skarżyński.

Ok. **1664** – z przeprowadzonej lustracji wynikało, że nastąpił podział części zaborskiej starostwa tucholskiego na tzw. ekonomię czerską i klucz kossobudzki. Czersk nadal pozostawał królewszczyzną, początkowo dzierżawioną przez ród Raczyńskich herbu Nałęcz. Pojawiły się także wzmianki na temat czerskiego folwarku położonego na południowy zachód od osady właściwej. Ponadto było w tej wsi dwóch gburów. Gbur płacił trzy złote i 10 groszy czynszu od włóki. Liczba zagrodników wzrosła do pięciu. Barć czerska obejmowała łącznie od 10 do 12 borów i była największa na Zabobrach. Płaciła daninę w postaci pokowy miodu od boru.

Ok. **1664** – pojawiły się adnotacje na temat miejscowości Okręglík i Turowiec, które były wówczas pustkowiami królewskimi.

1665 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Franciszek Ołędzki.

1667 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Franciszek Thuniagi.

1667 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Grzegorz Stephani.

1667 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został niejaki Andreas.

1668 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Dawid Spilenberger.

2 VII 1669 – w Brusach, z inicjatywy proboszcza Tomasza Urbańskiego, zostało utworzone Bractwo Szkaplerza Świętego.

1669 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Wojciech Nigricius.

1669 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Jan Cneiphovius.

1672 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Jan Molski.

1675 – ksiądz Michał Remigiusz Jezierski został proboszczem chojnickiego kościoła farnego.

1676 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został chojniczanin ojciec Jan Franciszek Hacki.

23 XII 1677 – król polski Jan III Sobieski reskryptem nadał prawo do sprzedaży na terenie miasta swych wyrobów jedynie chojnickim piekarzom.

1678 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Stanisław Franciszek Tyrgart.

1679 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Gajusz Fürst.

1680 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Jan Wolski.

1 VI 1681 – Jan Jerzy Holzhütter otrzymał od króla polskiego przywilej na założenie apteki w Chojnicach.

20 VI 1681 – król polski Jan III Sobieski w wydanym przywileju zwolnił każdorazowego chojnickiego króla bractwa kurkowego od płacenia danin i podatków.

1681 – powołano w chojnickiej placówce jezuitów kurs teologii moralnej dla kleryków diecezjalnych z przeznaczeniem dla północnych obrzeży archidiecezji gnieźnieńskiej.

1681 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Krystian Goedtke.

12 IX 1683 – wedle lokalnych i regionalnych przekazów część wolnej ludności kaszubskiej wzięła udział w odsieczy wiedeńskiej króla Jana III Sobieskiego. Wyróżniające się wówczas osoby miały otrzymać od króla polskiego szlachectwo. Stąd w późniejszych latach, dla podkreślenia tego faktu, zaczęto używać podwójnych nazwisk. W związku z tym wydarzeniem miały się później pojawić rody: Jutrzenka- i Żmuda-Trzebiatowskich, Styp- i Wantoch-Rekowskich,

Lew-Kiedrowskich, Parzątko-Lipińskich, Schada-Borzyszkowskich oraz inne.

12 IX 1683 – w odsieczy wiedeńskiej Jana III Sobieskiego brali także udział inni chojniczanie, chociażby bracia Haccy, powiązani instytucjonalnie z zakonem cystersów i jezuitów.

1683 – w Chojnicach powołano aptekę „Królewską” bądź „Nadworną”, gdyż nadzorowana była przez starostów człuchowskich, a w ich imieniu prowadzili ją farmaceuci.

1683 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Piotr Abramowicz.

1684 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Bernard Reimer.

1685 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Baltazar Kaczyński.

1686 – do parafii czerskiej należały wówczas miejscowości: Czersk, Łąg, Mokre, Prusy, Będźmierowice, Malachin, Niezurawa, Legbąd, Zapędowo, Rytel i pustki: Mniszek, Zimne Zdroje, Złe Mięso, Wieck, Zawada, Kurcze, Twarożnica, Łosiny, Konigort, Ostrowy, Kłodnia oraz Sienica. Swym obszarem parafia ta obejmowała znaczne tereny Zaborów pokrywające się z tzw. ekonomią czerską.

1686 – po raz pierwszy wzmiankowano osadę Asmus, w której istniał wówczas piec smolny szlachecki.

1686 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Henryk Zinck.

1688 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Franciszek Ignacy Siewierski.

1692 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Stanisław Leszczyński.

1692 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Jan Waschetta.

1693 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Krystian Jakub Schultz.

1695 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Franciszek Pierzchliński.

1695 – wybudowano drewnianą kaplicę w Swornegaciach.

1695 – zainicjowany został zajazd szlachecki na Pawłówko. Dokonał go podwojewoda pomorski i starosta brodnicki Kawęczyński, który najechał dobra sędziego sądu ziemskiego tucholskiego Jakuba Prądyńskiego. Był to odwet za

wydanie niekorzystnego dla Kawęczyńskiego wyroku w sprawach posiadłości ziemskich.

1697 – Rada Miejska w Chojnicach zatrudniła zegarmistrza Michała Neumanna, którego obowiązkiem było osadzenie na wieży kościelnej, zapewne świątyni p.w. św. Trójcy, zegara miejskiego, zamówionego w Gdańsku.

1697 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Jan Bolte.

1698 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Kazimierz Rzepecki.

1700 – rozpoczęła się wojna północna, w której Rosja, Polska i Dania walczyły przeciwko mocarstwowej pozycji Szwedów w północnej Europie. Podczas tej wojny, która trwała do 1721 r., Chojnice i ziemia chojnicka kilkakrotnie były nawięzane przez armie państw obcych, które urządzały tam sekwestry oraz pobierały kontrybucje. Ponadto w wyniku tych wydarzeń wybuchały pożary i zarazy, które przyczyniły się do ogólnego zubożenia mieszkańców.

XVIII w.

18 I 1701 – elektor brandenburski i książę pruski Fryderyk III, wykorzystując wybuch wojny północnej i napięcie spowodowane sprawą sukcesji tronu w Hiszpanii, koronował się jako Fryderyk I na króla pruskiego w Królewcu. Odtąd zaczęto określać państwo brandenbursko-pruskie mianem Królestwa Pruskiego, gdyż formalne zwierzchnictwo nad Brandenburgią dzierżył cesarz Rzeszy Niemieckiej.

20 II 1701 – oddziały polsko-saskie przebywały na ziemi chojnickiej, która dostarczyć musiała dla nich prowiantu, furazę i koni dla wojska.

1701 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Ludwik Górka.

13 I 1702 – małe miasta pomorskie, bezskutecznie interweniujące w obronie swych praw, zreorganizowały swój związek. Weszło do niego ogółem 27 miast, które podzielono na trzy grupy wojewódzkie. Na czele jednej z tych grup stanęły Chojnice, które przewodniczyły innym ośrodkom miejskim w regionie – Białemu Borowi, Czarnemu, Człuchowowi, Debrznu i Tucholi.

1702 – w księgach miejskich odnotowano, że wyszynkiem gorzałki zajmowało się w tym czasie 15 obywateli chojnickich.

1702 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Ludwik Pierzchliński.

1704 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Joachim Ernest Herlitz.

1705 – w Chojnicach oraz ich otoczeniu pojawiła się epidemia dżumy. Tylko w 1711 r. pochłonęła ona w mieście ponad półtora tysiąca ofiar.

1705 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Mikołaj Wąglikowski.

1705 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Jan Seidel.

1706 – na skutek wojny północnej toczonej nad Bałtykiem między Szwecją i Rosją oraz jej sprzymierzeńcami, wojska poszczególnych państw przemierzały Pomorze. Z powodu przejścia oddziałów szwedzkich ludność Czerska opuściła swe domostwa i ukryła się w okolicznych lasach. Nastąpiła dewastacja dobrze prosperującej ekonomii czerskiej.

1707 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Jan Wilck.

1708 – Czersk oddano w dzierżawę na okres 40 lat rodzinie Klińskich, która następnie trzymała go prawem retencji do 1752 r.

1709 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Maciej Symoński.

1709 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Jan Andrzej Voigt.

1710 – w Cziersku ponownie znajdowały się cztery karczmy, a na czele tej miejscowości stało dwóch sołtysów, którzy urzędowali co sześć lat.

1711 – podążając z zachodu Europy do „serca” carstwa rosyjskiego, przez Chojnice przejeżdżał Piotr I Wielki wraz ze swoją żoną, która mu towarzyszyła.

1711 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Jan Daniel Wokenius.

1712 – zakon augustianów wznosił w Chojnicach kolejny kościół o konstrukcji ryglowej na miejscu dawnej świątyni. Zakonnicy uczynili to na swych dobrach zlokalizowanych na Błoni Zakonnej w bliskim sąsiedztwie z murami miejskimi i Jez. Zakonnym.

1712 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Stefan Mohylowski.

1712 – pastorem chojnickiego zboru luteranckiego został Jan Walenty Vieweg.

1714 – ksiądz Józef Erazm Platern został proboszczem chojnickiego kościoła farnego.

1715 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Kazimierz Płaskowski.

1716 – zbudowano nowy kościół katolicki w Brzeźnie Szlacheckim.

1718 – w Chojnicach podjęto prace przy fundamentach pod kolejny, tym razem murowany, kościół jezuicki, którego budowę rozpoczęto w bliskim sąsiedztwie kościoła farnego. Ze względu na spory toczony przez zakonników jezuickich z ewangelicką radą miejską Chojnic co do położenia tej świątyni, a także brak odpowiednich funduszy, prace budowlane wstrzymano na kilkanaście lat.

1719 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Tomasz Srebrnicki.

1721 – rozpoczęto budowę drewnianego kościoła w Borzyszkowach, która zakończona została w roku następnym.

1723 – ksiądz Józef Blistron został proboszczem chojnickiego kościoła farnego.

1723 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Jan Chryzostom Bieczynski.

10 IV 1724 – król polski August II Mocny w akcie skierowanym do miasta Chojnice potwierdził wszystkie wcześniej otrzymane przez nie przywileje. W akcie tym odnowiono przywilej lokacyjny, przywilej na posiadanie wiatraków i podmiejskich majątków ziemskich, a także na odbywanie dorocznych jarmarków. Była to próba odtworzenia życia gospodarczego na Pomorzu po katastrofalnych skutkach zakończonej w 1721 r. wojny północnej.

1724 – ukazała się historia Chojnic przygotowana przez Izaaka Gotfryda Goedt-

kego pt. *Geschichte der Stadt Conitz*. W III RP jego dzieło zostało przetłumaczone na język polski przez Leona Stoltmanna oraz oddane do szerokiego odbioru publicznego i naukowego.

20 X 1727 – Rada Miejska Chojnic powołała sąd opiekuńczy, którego celem miało być zadbanie o należyty podział majątku po zmarłym. Zdecydowano się na taki krok na skutek licznych skarg i roszczeń związanych z zagarnięciem majątku przez część rodziny z pominięciem innych spadkobierców. Wcześniej sprawy majątkowe załatwiano poprzez księgi miejskie, gdzie zainteresowany przed rajcami rozpisywał swój majątek na wypadek śmierci.

1727 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Andrzej Węgierski.

1728 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Stanisław Bronikowski.

1729 – Rada Miejska Chojnic zawarła kontrakt z doktorem medycyny Krystianem Jacobi, z którego wynikało, że obowiązkiem Jacobiego było prowadzenie płatnej praktyki lekarskiej w mieście.

5 IX 1730 – chojnicka fara została okradzona w porze nocnej, a łupem złodziei padły: cztery duże srebrne i pozłacane ampułki; srebrna, pozłacana chrzcielnica; siedem srebrnych, pozłacanych paten; siedem srebrnych, pozłacanych kielichów, wysadzanych kamieniami szlachetnymi; siedem srebrnych, pozła-

canych relikwiarzy, wysadzanych koralami i kamieniami szlachetnymi; duża srebrna, pozłacana monstrancja; mała srebrna, pozłacana monstrancja; duży srebrny krucyfik, wysadzany koralami i kamieniami szlachetnymi; trzy srebrne tarczki; obraz malowany na desce, ubrany w srebrne szaty; obraz przedstawiający Chrystusa w srebrnej szacie; dwie srebrne, pozłacane korony; mały krzyż srebrny, wysadzany kamieniami szlachetnymi; srebrny pojemnik na oleje święte; srebrne, pozłacane cyborium z krucyfiksem, ozdobione kamieniami szlachetnymi.

1730 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Kazimierz Opęchowski.

1731 – z inicjatywy Piotra Tuchołki, właściciela m.in. Konarzyn, rozpoczęto budowę murowanego kościoła katolickiego w tej miejscowości, p.w. śś. Piotra i Pawła.

1732 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Grzegorz Jakub Kerstinus.

14 VIII 1733 – kolejny pożar zniszczył dużą część Chojnic, w tym także kościół farny.

1733 – w wyniku podwójnej elekcji Stanisława Leszczyńskiego i Augusta III Sasa na króla polskiego, wybuchła w kraju wojna sukcesyjna. Wskutek interwencji rosyjskiej Stanisław Leszczyński uszedł do Gdańska, z którego potajemnie wyjechał do Francji, kiedy wojska

rosyjskie zdobyły to miasto 29 V 1734 r. Jednocześnie oddziały rosyjskie penetrowały kilkakrotnie ziemię chojnicką. Konflikt ten zakończył się w 1735 r. pokojem wiedeńskim, który zmusił Stanisława Leszczyńskiego do abdykacji.

1733 – rozpoczęto rzeczywistą budowę kościoła jezuickiego w Chojnicach. Superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został wówczas ojciec Ignacy Brzeski.

1735 – ksiądz Józef Trzebiatowski został proboszczem chojnickiego kościoła farnego.

1736 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Samuel Ignacy Szołowski.

1738 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Józef Tuchołka.

1738 – pastorem chojnickiego zboru luterńskiego został Joachim Jan Daniel Hewelcke.

1738 – rektorem chojnickiej szkoły miejskiej został Michał Kuppsch.

1739 – staraniem sędziego ziemskiego tucholskiego i człuchowskiego oraz właściciela kilku wsi na tym obszarze, wzniesiono kaplicę w Odrach koło Czerska.

1741 – z inicjatywy chojnickiego proboszcza Józefa Trzebiatowskiego na miejscu dawnego kościoła p.w. św. Jerzego postawiono kolumnę z figurą św. Jana Nepomucena.

1741 – założono bractwo św. Jana Nepomucena w Czersku, które początkowo liczyło 10 członków.

15 IV 1742 – Chojnice nawiedził największy w historii miasta pożar, który strawił niemal całą zabudowę. Z pożogi tej ocalały jedynie domy znajdujące się na murach miejskich, w sąsiedztwie kościoła farnego oraz przy ul. Podmurnej. Skutki pożaru były tak duże, że władze miejskie, dążąc do jego odbudowy, zaciągnęły dodatkowe pożyczki na ten cel, które wraz z dawnymi kontrybucjami wojennymi wynosiły 70 000 florenów. Stąd też najstarszym zachowanym budynkiem w Chojnicach jest stara plebania, znajdująca się bliskim sąsiedztwie bazyliki, gdzie po II wojnie światowej mieszkał kościelny, a w XXI w. znalazło swe miejsce bractwo rycerskie.

7 VI 1742 – do Filadelfii w ówczesnych północnoamerykańskich posiadłościach kolonialnych Wielkiej Brytanii przybył na żaglowcu „Catherine” misjonarz Krystian Fryderyk Post, wywodzący się z Chojnic. Wyruszył on do Ameryki Północnej z Londynu 15 V 1742 r. i stał się pierwszym znanym przedstawicielem ziemi chojnickiej, który dotarł na ten kontynent.

1742 – zakończono w Chojnicach budowę murowanego kościoła jezuickiego, który obecnie nosi miano pogimnazjalnego. Realizacja tej inwestycji trwała blisko jedną dekadę, a świątynia szczęśliwym zbiegiem okoliczności uniknęła miejskiego pożaru, jaki dotknął to miasto w tym roku.

1742 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Józef Kozłowski.

1742 – postawiono nową kaplicę drewnianą w Swornegaciach.

1742 – w Sławęcinie został zbudowany kościół o konstrukcji ryglowej.

1743 – powołany został w Chojnicach cech murarzy, który ułatwić miał odbudowę po wielkim pożarze, jaki dotknął to miasto w poprzednim roku. W ciągu jednego pokolenia na terenie miasta pobudowano 200 nowych domostw, i to głównie murowanych.

11 IX 1744 – z inicjatywy starościny człuchowskiej Anny z Sanguszków Radziwiłłowej odnowiony został przywilej na prowadzenie apteki w Chojnicach przez króla Augusta III Sasa. Dokument ten wystawiono na rzecz aptekarza Daniela Konrada Hackerta. Akt ten do chwili obecnej przechowywany jest przez tę rodzinę, mieszkającą już w Niemczech.

1744 – w Chojnicach powołano do życia sąd wetowy, którego zadaniem było sądownictwo: spraw o naruszenie porządku publicznego w mieście, a ponadto wykroczeń przeciw przepisom budowlanym, stosowania niewłaściwych miar i wag oraz nielegalnego wykonywania zawodu, a także nadużywania alkoholu w godzinach nocnych przez mieszkańców i przybyszów.

1744 – rozpoczęto w Chojnicach budowę kolegium jezuickiego, które zo-

stało ulokowane w bliskim sąsiedztwie świeżo wybudowanego kościoła tego zgromadzenia. Inwestycję tę zakończono w 1757 r.

1744 – zakończono budowę murowanego kościoła p.w. śś. Piotra i Pawła w Kónarzynach. Dobra te należały do podkomorzego malborskiego Piotra Tuchołki.

1745 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Sebastian Gajewski.

25 II 1746 – po raz pierwszy w dziejach Chojnic przygotowano budżet miasta z jednoczesnym wpisaniem wszelkich sum do protokołu rady miejskiej. Budżet ten wynosił po stronie przychodów 13 374 floreny, a składały się na to środki z podatku na pędzenie wódki, opodatkowanie dochodu mieszczan, z dzierżawy ziemi miejskiej oraz opłat pochodzących z produkcji rzemieślniczej i handlowej. Po stronie wydatków odnotowano 12 639 florenów, a wśród tej kwoty najwięcej odprowadzano na rzecz Skarbu Państwa i starostwa człuchowskiego oraz płaconych prowizji od pożyczek zaciągniętych na pokrycie kontrybucji wojennych oraz na odbudowę miasta z pożogi.

15 VI 1746 – z uchwały rady miejskiej wynikało, że na chojnickie jarmarki przybywali wówczas rzemieślnicy i kupcy z: Bytowa, Czarnego, Człuchowa, Debrzna, Kamienia Krajeńskiego, Sępólna Krajeńskiego, Słupska, Świecia i Torunia oraz z majątków szlacheckich.

1746 – na ziemi chojnickiej odbyła się kolejna wizytacja kościelna. Na jej podstawie obliczono, że parafia czerska liczyła wówczas 1500 wiernych, a poza nimi występowały tam także dwie rodziny żydowskie oraz ok. 50 osób wyznania protestanckiego.

1748 – ksiądz Jakub Antoni Rolbiecki został proboszczem chojnickiego kościoła farnego.

1748 – superiorem rezydencji jezuickiej w Chojnicach został ojciec Andrzej Zembowski.

23 IX 1749 – chojnicka placówka dydaktyczna nadzorowana przez jezuitów została podniesiona do rangi kolegium, a tym samym na jej czele stanął rektor. W zgromadzeniu kolegium oznaczało najczęściej instytucję naukową lub dom zakonny, w którym znaczna liczba zakonników zatrudniona była przy nauczaniu i prowadzeniu szkoły. W przypadku Chojnic, w związku z jego uruchomieniem, kiedy fundacja taka nie była jeszcze w pełni wykształcona, posiadało ono typowe klasy szkolne i nazywane było „Collegium inchoatum”. To też powodowało, że pierwszą funkcję rektora w Chojnicach pełnił Andrzej Zembowski, dotychczasowy superior placówki zakonu jezuitów.

1749 – funkcję fizyka miejskiego w Chojnicach zaczął pełnić doktor medycyny Karol Detlaus Lembke.

1749 – na potrzeby starostwa człuchowskiego spisano mieszkańców i nieru-

chomości Chojnic. W spisie ulic wymieniono wówczas: Człuchowską (obecnie 31 Stycznia), Gdańską (obecnie Kościuszki), Młyńską, Szkolną (obecnie Staroszkolną), Mnichów (obecnie Bankową), Kowalską (obecnie Cechową), Kaczą, Nowe Miasto, znajdujące się przed Bramą Człuchowską Przedmieście Człuchowskie oraz przed Bramą Gdańską zlokalizowane Przedmieście Gdańskie.

1751 – proboszczem w Borzyszkowach został ksiądz Jan Gotfryd Borck [Bork]. Zastąpił on jako dziejopis i kolekcjoner, gdyż zapisał w oddzielnym poszytcie dzieje parafii, w której spędził ponad 20 lat.

26 I 1752 – kontrakt ziemski dla zamieszkujących dobra wsi Gliśno uzyskała rodzina Gliszczyńskich.

1752 – rektorem kolegium jezuickiego w Chojnicach został ojciec Jan Chrzóstowski.

1752 – po raz pierwszy wystąpiła w źródłach osada Pleśno, która była wówczas wzmiankowana jako pustkowie szlacheckie.

1752 – kasztelan elbląski i podkomorzy pomorski Jan Michał Grabowski sprowadził do Zamartego zakon bernardynów, dla którego wraz z bratem Adamem Stanisławem, biskupem warmińskim, ufundował na miejscu kościół i klasztor. Kompleks ten zachował się do naszych czasów i jest widoczny przy wjeździe do tej miejscowości od strony Chojnic.

1752 – na miejscu starego, drewnianego kościoła w Silnie wybudowano nowy, z muru pruskiego, z drewnianą wieżą, który później spalił się w czasie toczonych tam działań wojennych w lutym 1945 r.

1753 – w Leśnie powołano Bractwo św. Jana Nepomucena, które istniało w tej miejscowości do 1851 r.

1756 – wybuchła na starym kontynencie kolejna wojna, zwana w historiografii siedmioletnią, gdyż trwała do 1763 r. Mimo że prowadzona była głównie przez Austrię, Francję, Rosję, Saksonię i Szwecję z jednej strony oraz Prusy i Wielką Brytanię z drugiej, suwerenność Rzeczypospolitej była wielokrotnie naruszana. Dotyczyło to także i ziemi chojnickiej, przez którą przechodziły oddziały wojskowe walczących stron. Stąd okolice Chojnic po raz kolejny stały się miejscem rabunków, gwałtów i sekwestrów majątkowych. Wydarzeniem, które w największym stopniu przyczyniło się do zapaści finansowej pogranicza polsko-pruskiego, było przejście mennicy państwowej przez króla Prus, dzięki zajęciu przez niego Saksonii. Aby ratować swą pozycję militarną, król pruski postanowił wypuścić znaczne ilości monety polskiej, która nie miała odpowiedniego parytetu w kruszcu i wysyłał ją do Polski. Procederem tym zajmowali się głównie Żydzi, poddani państwa pruskiego. Dzięki temu znaczne ilości tej monety dotarły na ziemię chojnicką, powodując ogólne zubożenie ludności oraz bankructwo niektórych rodzin. Wojna ta zakończyła się formalnie w 1763 r.,

a Rzeczpospolita, jak obliczyli historycy gospodarki, poniosła większe koszty, pozostając neutralna, aniżeli gdyby sama wzięła w niej aktywny udział.

1757 – w Chojnicach zakończono, po 13 latach zaangażowania sił i środków, budowę kolegium jezuickiego. Budowla ta została usytuowana w bliskim sąsiedztwie kościoła jezuickiego.

1757 – rektorem kolegium jezuickiego w Chojnicach został ojciec Roch Fabian Morawski.

11 III 1758 – w Chojnicach pojawił się zwiadowczy oddział huzarów rosyjskich, wywożąc z miasta jeszcze tego samego dnia zarekwirowane zboże i konie.

19 III 1758 – do ziemi chojnickiej dotarły oddziały rosyjskie, które po dokonaniu aprowizacji wycofały się do swego obozu zlokalizowanego pod Tczewem. Te same działania podejmowano także i w późniejszych tygodniach.

16 VI 1758 – pod Chojnicami rozłożyło się obozem 10 pułków rosyjskiej piechoty dowodzonych przez gen. Romancewa i zmierzających do Wielkopolski oraz w stronę Pomorza Zachodniego. Opuściły ziemię chojnicką 22 czerwca.

XI 1758 – wojska rosyjskie zostały skierowane na ziemię chojnicką na leża zimowe, a w samych Chojnicach ulokowano 1300 chorych i rannych żołnierzy z armii gen. Brauna. Zimą umierali oni na szalejącą wówczas dyzenterię i tyfus plamisty, zarażając także okoliczną ludność.

1758 – wskutek pożaru spłonął drewniany kościół w Czersku.

1758 – proboszczem bruskim został ksiądz Piotr Niezórawski.

25 V 1759 – napis wryty w ceglach przy bocznym wejściu do chojnickiego kościoła farnego głosił: „Tu Moskal leży, który 25 maja 1759 pełnił straż i spadł z wieży”. Adnotacja ta była pozostałością po stacjonowaniu żołnierzy rosyjskich w Chojnicach i okolicy w latach wojny siedmioletniej. Innym śladem są kuliste wgłębienia w ceglach widoczne na zewnętrznej chojnickiej bazyliki, które wryli żołnierze carscy. Otrzymywali oni do karabinów sztabki ołowiane zamiast kul. W trakcie postojów wykorzystywali ceglane mury do toczenia tych sztabek i w ten sposób uzyskiwali potrzebne kule. Materiał ten przydawał się później w czasie potyczek i toczonej bitew.

1759 – przez ziemię chojnicką dalej przemierzały wojska rosyjskie udające się w stronę Pomorza Zachodniego, zatrzymując się na krótkie postoje i zostawiając na miejscu rannych.

1760 – w Czersku rozpoczęto budowę nowego kościoła katolickiego ufundowanego przez rody szlacheckie Glińskich, Orszewskich i Łukowiczów. W świątyni przewidziano cztery ołtarze oraz wystrój nawiązujący do stylu rokoka. Prace budowlane ukończono w 1764 r.

1760 – rektorem kolegium jezuickiego w Chojnicach został ojciec Krzysztof Łabęcki.

1761 – rektorem kolegium jezuickiego w Chojnicach został ojciec Stanisław Leonard Bystram.

24 VIII 1762 – oddziały rosyjskie ostatecznie opuściły ziemię chojnicką, wycofując się do swego państwa.

1763 – dobra czerskie obejmowały wówczas osady i miejscowości: Czersk z folwarkiem i młynem, wieś Łąg, pustkowiec Cis, Łubna, Tanietki, Budziska, Przyjaźń, Złe Mięso, Klaskawa, Ostrowite, Kurcze, Twarożnica, Łosiny i Legbąd. Jednocześnie Czersk i Łąg nadane zostały na 40 lat prawem emfiteutycznym Franciszkowi Łukowiczowi herbu Junosza, sędziemu ziemskiemu tucholskiemu, posłowi pomorskiemu na sejm w 1768 r.

1763 – chojnicki kat Marcin Schmer pokwitował odbiór 48 florenów za wykonanie egzekucji na dwóch kobietach z Charzyków oskarżonych o czary. Był to jeden z charakterystycznych obrazów Chojnic epoki nowożytnej.

1763 – Jan Daniel Titius, wzmiankowany także jako Tietz, wydał w Lipsku biografie 25 wybitnych, jego zdaniem, chojniczan. Uczynił to w publikacji pt. *Nachrichten von den Gelehrten, welche aus der Stadt Cönitz des Polnischen Preussens herkommen*.

1764 – Piotr Tuchołka, podkomorzy malborski i właściciel kilkunastu wsi zlokalizowanych na terenie starostwa człuchowskiego, zwanych kluczem giemelskim, odsprzedał swe dobra hr. Michałowi Skórzewskiemu, podkomorze-

mu poznańskiemu. Wśród dóbr tych znajdowały się: Konarzyny, Konarzynki, Giełły, Sąpolno, Płaszczycy, Zapceń, Gwiazda i Kokoszka.

1764 – król Stanisław August Poniatowski udzielił Czerskowi przywileju na odbywanie czterech jarmarków w ciągu roku, co zwiększyło atrakcyjność tego miejsca oraz pomogło w rozwoju okolicznego handlu i rzemiosła.

1764 – w Czersku powstał nowy drewniany kościół.

1764 – rektorem kolegium jezuickiego w Chojnicach został ojciec Jan Wygonowski.

3 X 1766 – przywilej na prowadzenie apteki w Chojnicach dostał Lorenz Grada.

1766 – w Czersku sołtysami byli Jakub Sabiniarz oraz Mateusz Reszka. Z kolei Franciszek Łukowicz w osadzie tej obok folwarku założył browar, który stał się dodatkowym źródłem dochodów.

20 III 1767 – zawiązana została dla Korony w Toruniu konfederacja dysydencka pod laską starosty tucholskiego Jerzego Wilhelma Goltza. Chojnice ostatecznie poparły konfederację toruńską, ale uczyniły tak pod warunkiem, że nie będzie ona wymierzona przeciw królowi i Rzeczypospolitej, a jedynie przeciw „schorowanym prawom”.

1767 – rektorem kolegium jezuickiego w Chojnicach został ojciec Antoni Lutomski.

1768 – Jan Daniel Titius, nazywany także Tietzem, został na uniwersytecie w Wittenberdze powołany do pełnienia obowiązków rektora tej uczelni. Znany był w środowisku akademickim jako utalentowany wykładowca matematyki, fizyki, filozofii, historii naturalnej i teologii.

1768/1772 – w latach konfederacji barskiej, zawiązanej w Barze na Podolu przeciw królowi, dysydentem i Rosji, chciano bronić wolności i niepodległości szlachty i kraju. Szlachta podzieliła się na frakcje, co uwidoczniło się także na Pomorzu i ziemi chojnickiej. Część szlachty pomorskiej skorzystała na tym konflikcie, a część straciła wpływy polityczne i ekonomiczne. Ogólnie ruch konfederacki spowodował wyniszczenie kraju i zakończył się klęską, a także został wykorzystany przez państwa sąsiadujące do dokonania I rozbioru Rzeczypospolitej.

1769 – zbudowany został drewniany kościół w Wielu.

IX 1770 – państwo pruskie przy pomocy tzw. „kordonu sanitarnego”, czyli patroli wojskowych i pikiet, odcięto praktycznie całe Pomorze od reszty Rzeczypospolitej. W ten sposób przygotowywało się do włączenia ziem pomorskich do swego państwa. Oddziały pruskie gen. Wilhelma Sebastiana Bellinga na stałe rozlokowały się wówczas w Chojnicach, zakładając tam magazyny wojskowe, a z jego otoczenia ściągaly zboże dla ludzi i pasze dla koni.

31 XII 1770 – gen. Wilhelm Sebastian Belling zorganizował w Chojnicach zjazd

szlachty województwa pomorskiego, w trakcie którego wymuszono aprowizację dla wojska pruskiego, stacjonującego w najbliższej okolicy.

1771 – rektorem kolegium jezuickiego w Chojnicach został ojciec Paweł Stępski.

15 I 1772 – konwencja rozbiorowa zawarta przez Rosję, Austrię i Prusy zdecydowała o włączeniu części ziem Rzeczypospolitej w granice tych państw. Oficjalne podpisanie w Petersburgu trzech traktatów rozbiorowych nastąpiło 5 sierpnia 1772 r. Do Królestwa Pruskiego włączone zostało Pomorze Gdańskie, wraz z ziemią chojnicką, ale bez Gdańska i Torunia. Dla Chojnic i okolic rozpoczął się kolejny okres historyczny, nazywany powszechnie latami zaboru pruskiego bądź dominacji państwa prusko-niemieckiego, gdyż Królestwo Pruskie w latach 60. XIX w. podjęło walkę o zjednoczenie ziem niemieckich, zakończoną ostatecznie sukcesem w początku 1871 r. Akt ten na kolejnych 148 lat wyznaczył panowanie pruskie w najbliższym regionie Chojnic.

13 IX 1772 – Prusy oficjalnie ogłosiły akt przejęcia ziem polskich w ramach I rozbioru.

21 IX 1772 – na podstawie uprawomocnienia traktatu ustanawiającego I rozbiór Rzeczypospolitej do Chojnic oficjalnie wkroczyły oddziały pruskie, które zajęły kwatery przy Nowym Mieście, gdzie w początku tego roku pruska generalicja nakazała Chojnicom budowę koszar wojskowych.

22 IX 1772 – na ziemię chojnicką przybyła pruska komisja przejmująca władzę w regionie z auspicji króla Fryderyka II Wielkiego. W sali sesyjnej chojnickiego ratusza, w obecności zgromadzonych członków rady miejskiej oraz sądu, rektora kolegium jezuickiego, przeora augustianów, proboszczów katolickiego i ewangelickiego, dokonano ogłoszenia przejęcia władzy i wywieszono na widok publiczny patent królewski. W następstwie tego wydarzenia opieczętowano także archiwum miejskie.

27 IX 1772 – na zamku w Malborku przysięgę na wierność królowi pruskiemu złożyli przedstawiciele miast z nowo nabytych terytoriów, w tym także Chojnic. W imieniu władz miejskich przysięgę złożyli burmistrz Ezajasz Senff, rajca Krzysztof Näbershausen oraz pisarz rady Henryk B. Ksepka.

IX 1772 – państwo pruskie zlikwidowało w Chojnicach samorząd miejski, a miastem tym kierowali odtąd dwaj burmistrzowie, ds. policji i sądownictwa, wyznaczani przez króla pruskiego. Jednocześnie Chojnice były przygotowywane do pełnienia roli ośrodka ponadregionalnego, nadzorującego ziemie dawnych starostw człuchowskiego, tucholskiego i świeckiego. Pierwszym landratem chojnickim mianowano Wernera Ernsta von Lettowa.

1772 – Chojnice zamieszkiwało wówczas 327 mężczyzn, 375 kobiet, 331 dzieci poniżej 10. roku życia, 207 dzieci powyżej 10. roku życia, nadto 160 czeladników oraz 188 dziewczek. Razem da-

wało to 1588 osób. Ponadto w Chojnicach wymienionych zostało 129 mistrzów rzemiosła, którzy reprezentowali 37 specjalności.

1772 – Czersk podporządkowany został pruskiej Kamerze Wojennej i Domen. Jako ekonomia czerska był on wówczas dzierżawiony przez rodzinę Łukowiczów. Liczył ogółem 44 łany, a w jego skład wchodziły także młyn wodny i karczma. Wieś i folwark liczyły ogółem 186 mieszkańców.

1772 – w Brusach, obejmujących 45 łanów ziemi i będących w 40-letniej dzierżawie w rękach Krzysztofa Łukowicza, mieszkało 187 osób. Obok 38 rodzin żyło wówczas pięć starych kobiet i jeden mężczyzna.

1772 – archidiakoniat kamieński (w Kamieniu Krajeńskim) wchodzący w skład archidiecezji gnieźnieńskiej składał się z pięciu dekanatów: człuchowskiego, łobżenickiego, nakielskiego, tucholskiego i wiecbońskiego. Podlegały mu wszystkie parafie, jakie zlokalizowane były na terenie ziemi chojnickiej.

1772 – po raz pierwszy pojawia się w źródłach nazwa Bachors, która w polskim brzmieniu wystąpiła później jako Bachorze, co w języku dawnych mieszkańców oznaczało moczary, bagna czy też tereny zalewowe.

1773 – breve papieża Klemensa XIV *Dominus ac redemptor* rozwiązało oficjalnie zakon jezuitów. Dobra zakonne zostały przejęte przez Kościół, a w przy-

padku Prus upaństwowione. Jednocześnie w Chojnicach zostało zlikwidowane kolegium jezuickie, które zastąpiono gimnazjum katolickim. Ostatnim rektorem kolegium i jednocześnie pierwszym rektorem gimnazjum katolickiego był Paweł Stępski. Odpowiednie dekrety w tej sprawie wydał król pruski Fryderyk II w lipcu 1773 r.

1773 – władze pruskie przejęły gospodarkę regionu, wprowadzając nad nią nadzór państwowy i ograniczając handel. Odtąd sukcesywnie państwo pruskie zaczęło sprawować kontrolę nad wszystkimi dziedzinami życia ekonomicznego na ziemi chojnickiej. Dążąc do unifikacji nowo pozyskanych terenów, sprowadzono kolonistów z głębi Prus, aby stanowili narzędzie służące integracji. Do 1786 r. w Chojnicach osiedlono w ten sposób 36 rodzin kolonistów niemieckich, przeważnie sukienników, aczkolwiek tylko niektórzy pozostali na stałe w tym mieście.

1773 – Józef Wolszlegier zostałem landratem chojnickim i funkcję tę sprawował aż do 1820 r., z przerwą w latach 1807-1809.

1774 – zachowała się pierwsza informacja o istnieniu poczty w Chojnicach.

1776 – rozpoczęto budowę kościoła i zalecza o oryginalnym rokokowym wnętrzu w Zamartem, którą zakończono w 1779 r.

1778 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Stanisław Treliński.

1778 – Jakub Szur-Lipiński nabył tzw. klucz krojancki od pruskiego szambelana Krzysztofa von Lomnitsza. Jego następcą był Onufry Szur-Lipiński, który w latach 1806/1807 organizował pospolite ruszenie na Pomorzu w stopniu generała. Osoba ta w 1821 r. sprzedała z kolei swe dobra bankowi w Berlinie, który podzielił je i odsprzedał z zyskiem kilku nowym właścicielom.

1780 – do parafii czerskiej należały wówczas następujące osady i miejscowości: Czersk, Nieżurawa, Mokre, Lutom, Zapędowo, Malachin, Rytel, Legbąd, Łąg, Prusy, Będźmierowice, Łubna, Zimne Źdroje, Złe Mięso, Łosiny, Twarożnica, Ostrawy, Uboga, Zawada, Pleniny, Kurcze, Juńcza oraz pustkowie: Siennica, Kłodnia, Konigort, Klaskawa, Przyjaźń, Gotep, Gartki, Ostrowite, Budziska, Klonówka, Bielawy, Kamionka, Kwieki, Cis, Jastrzębie, Mosna, Bród, Wątce i Lasek.

1780 – czerski kościół miał siedem ołtarzy, a parafię zamieszkiwało 800 katolików, 20 protestantów i czterech Żydów.

1784 – król pruski nadał Józefowi Łukowiczowi Czersk na własność. W osadzie tej mieszkało wówczas 137 rodzin, a zainteresowany zapłacił za nią 1784 talarzy w postaci czynszu.

1785 – rozkaz gabinetowy króla pruskiego Fryderyka II Wielkiego nakazywał budowę w Chojnicach koszar obliczonych na 400 żołnierzy.

1785 – władze pruskie dla ówczesnego powiatu chojnickiego powołały sądy po-

wiatowe z siedzibą w Chojnicach, Czar-nem i Świeciu.

1786 – rozpoczęto w Chojnicach budowę kolejnego, tym razem murowanego, kościoła augustiańskiego, o cechach późnobarokowych. Jego bryła przy ul. Grunwaldzkiej stała się wizerunkiem miasta od strony południowej. Budowa obiektu trwała do 1794 r. i tylko przez kilkanaście lat był on użytkowany zgodnie z przeznaczeniem.

1786 – wizytacja kościelna podkreślała, że w Czersku mieszkało 377 katolików oraz 29 protestantów.

13 V 1787 – w Chojnicach zawiązała się loża masońska pod nazwą „Orient Konitz” jako oddział Wielkiej Macierzystej Łoży Narodowej w Prusach. Odtąd funkcjonowała jako ponadnarodowy ruch etyczny o własnych strukturach organizacyjnych, której zespół zasad i postaw był przedstawiany za pośrednictwem symboli, rytuałów, liturgii czy katechizmów.

1787 – w Chojnicach oddano do użytku koszary dla wojska pruskiego, które zajął utworzony rok wcześniej przez pułkownika Jana Gabriela Arnaulda de la Periere batalion fizylierów nr 16 pod dowództwem Tobiasza von Kämpela. Od 1789 r. jednostką dowodził Fryderyk Gottlieb von Oswald.

1791 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Wojciech Józef Szeinert.

1793 – chojniccy protestanci rozpoczęli odbudowę spalonego w 1657 r. kościoła

p.w. św. Ducha na Przedmieściu Gdańskim. Ta murowana świątynia została oddana do użytku w 1797 r.

1793 – na podstawie specjalnego zezwolenia zamieszkał w Chojnicach wraz z rodziną kupiec żydowski Baruch Caspary, pochodzący z Człuchowa, który w 1810 r. uzyskał prawa miejskie. Od

tego czasu przedstawiciele diaspory żydowskiej coraz częściej przybywali w granice ziemi chojnickiej.

1793 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Marcin Nepomucen Thiede.

Ok. **1800** – proboszczem bruskim został ksiądz Andrzej Łysakowski.

XIX w.

1802 – ukaz królewski zezwolił na osiedlanie się Żydów we wszystkich miastach państwa pruskiego, co likwidowało istniejące w poszczególnych ośrodkach Prus Królewskich zakazy dotyczące ich zamieszkiwania. W związku z tym wydarzeniem w Chojnicach zaczęła kształtować się gmina żydowska.

1805 – niejaki Wojahn został mianowany burmistrzem policyjnym Chojnic, który to urząd przejął z rąk J.H. Heynoffa.

14 X 1806 – w wyniku podjętych działań zbrojnych przez armię francuską i na skutek wygranych bitew pod Jeną i Auerstädt przestała praktycznie funkcjonować armia pruska. Następstwem tych wydarzeń było wkroczenie do Prus wojsk francuskich, a król pruski wyjechał z Berlina do Królewca. Armii francuskiej towarzyszyły odrodzone Legiony Polskie pod wodzą gen. Henryka Dąbrowskiego, dzięki czemu udało się wywołać w Wielkopolsce antypruskie powstanie. Legiony wsparte przez pospolite ruszenie wielkopolskie ruszyły w stronę Pomorza, aby wspomóc armię francuską w zajmowaniu kolejnych ziem pruskich. W ten sposób dotarły one na ziemię chojnicką.

1806 – do księgi obywatelstwa miejskiego został wpisany Nataniel Bogumił Benwitz, osoba zasłużona dla życia społecznego, kulturalnego i naukowego Chojnic.

24 I 1807 – z ramienia gen. Henryka Dąbrowskiego i Legionów Polskich do Chojnic wkroczył gen. Amilkar Kosiński na czele kawalerii pospolitego ruszenia rekrutującego się z województw kaliskiego, sieradzkiego, kujawskiego, inowrocławskiego i ziemi wieluńskiej. Wojska te później ruszyły w stronę Gdańska, a po drodze stoczyły kilka potyczek z oddziałami pruskimi. Oddziały te jednak okazały się zbyt słabe, aby zmierzyć się z zachowanymi strukturami militarnymi państwa pruskiego, stąd potrzebowały one wsparcia ze strony armii francuskiej.

II 1807 – w wyniku podjętej kolejnej ofensywy przeciwko armii i państwu pruskiemu na ziemi chojnickiej pojawiły się oddziały armii napoleońskiej oraz żołnierze koalicyjni walczący po stronie Francuzów.

IV 1807 – do Chojnic wkroczył garnizon wojsk francuskich, na którego czele stanął komendant Pepet. W mieście zainicjowano powstanie sądu polskiego, który miał być namiastką odradzającej się państwowości na tym terenie. Uwarunkowania międzynarodowe nie pozwoliły ostatecznie na włączenie ziemi chojnickiej w skład Księstwa Warszawskiego.

VII 1807 – pokój w Tylży między Francją a Rosją zawarty 7 lipca oraz między Francją a Prusami z 9 lipca zdecydował o utworzeniu Księstwa Warszawskiego z ziem polskich zagarniętych przez Prusy w drodze II i III rozbioru Rzeczypospolitej. Prusy utraciły połowę tery-

torium i zobowiązały się do zapłacenia kontrybucji wojennej, ale tym samym ziemia chojnicka nadal pozostała przy państwie pruskim.

1807/1814 – w wyniku doznanych klęsk od armii napoleońskiej w państwie pruskim zaczęto przeprowadzać reformy społeczne, gospodarcze i polityczne. Na skutek tego zniesiono poddaństwo chłopów, nastąpiła reforma samorządu miejskiego oraz wystąpiły zmiany w wojsku. Te ostatnie zaowocowały wprowadzeniem powszechnej i przymusowej służby wojskowej. Wszystkie te reformy miały także zastosowanie i do powiatu chojnickiego.

4 X 1808 – francuski komendant garnizonu chojnickiego Pepet opuścił ostatecznie miasto, przekazując władzę byłemu prezydentowi sądu pruskiego Syburgowi.

19 XI 1808 – władze pruskie na podstawie nowej ordynacji częściowo przywróciły samorząd miejski w Chojnicach. Odtąd Rada Miejska liczyła 12 rajców, a magistrat zatrudniał sześciu urzędników. Na 1876 ówczesnych mieszkańców miasta prawo wyborcze posiadało jedynie 137 osób, co było wynikiem ordynacji, w której zachowane zostały specjalne prawa dla najbogatszych i płacących najwyższe podatki na rzecz Skarbu Państwa.

1809 – w Czersku powstała szkoła prywatna dla dzieci z zamożnych rodzin.

1809 – burmistrzem Chojnic mianowano Spillera.

30 X 1810 – rozporządzenie króla pruskiego uznawało wszystkie klasztory za własność państwa, informowało o ich stopniowej kasacie, a także wprowadzało generalny zakaz przyjmowania przez placówki te kandydatów do swoich nowicjatów. Cele te można było zrealizować dopiero po upadku Napoleona i dominacji francuskiej na starym kontynencie.

13 I 1811 – władze pruskie powołały komisję, która miała zająć się inwentaryzacją majątku chojnickiego klasztoru augustianów.

1811 – w Sławęcinie zbudowano mурowaną szkołę, która należała do pierwszych tego typu placówek ufundowanych przez władze pruskie na ziemi chojnickiej.

1811/1812 – w pobliżu osady Bachorze na zimowisku zatrzymali się polscy legionści wraz ze swym oddziałem, którzy następnie z armią napoleońską wyruszyli na wojnę z Rosją. Na miejscu postawili opodal ówczesnej niewielkiej osady wysoki, drewniany krzyż z białą figurą Chrystusa, który strzec miał legionistów na kolejnej wyprawie wojennej. Krzyż ten niszczone był przez działanie sił natury w kolejnych latach. W 1979 r. leśniczy Egon Raszke w pobliżu leśniczówki Bachorze wystawił kopię pierwotnego legionowego krzyża. Jest on jedną z bardziej charakterystycznych pozostałości po wydarzeniach historycznych mających związek z ziemią chojnicką.

11 III 1812 – edykt królewski uznawał za obywateli pruskich tych wszystkich

wyznawców religii mojżeszowej, którzy mieli określone prawa w swojej gminie żydowskiej. Ukaz ten spowodował jeszcze głębszą integrację diaspory żydowskiej na ziemi chojnickiej.

24 VI 1812 – wyprawa wojsk napoleońskich na Moskwę rozpoczęła kolejną wojnę w Europie. Przez ziemię chojnicką przechodziły oddziały wojsk francuskich i sprzymierzonych, które ciągnęły na wschód.

1812/1813 – nieudana wyprawa Napoleona na Moskwę pociągnęła za sobą nie tylko przemarsz wojsk rosyjskich przez ziemię polską, ale i powstanie kolejnej, tym razem zwycięskiej koalicji antyfrancuskiej.

20 VII 1813 – w związku z odrodzeniem się patriotyzmu, na skutek niechęci do dominacji Francji na terenie państwa pruskiego, w Chojnicach odbyła się przysięga oddziałów rezerwy (Landwehry) oraz pospolitego ruszenia (Landsturmu), co było widomym znakiem tworzenia się kolejnej koalicji antynapoleońskiej w Europie. Po złożeniu przysięgi oddziały te powędrowały w stronę Lipska, gdzie w październiku 1813 r. rozegrała się jedna z największych bitew okresu napoleońskiego, nazywana „bitwą narodów”.

30 IV 1815 – na mocy ustawy utworzono podstawy nowej administracji w obrębie całego państwa pruskiego, które podzielono na 10 prowincji i 25 rejencji. Na terenie rejencji kwidzyńskiej dokonano nowego podziału na powiaty,

poprzez zwiększenie ich liczby z siedmiu do 13. Nowy podział administracyjny miał wejść w życie w 1818 r. Rozporządzenie władz pruskich rozszerzało nadzór landrata chojnickiego na wszystkie miejscowości związane z powiatem. Akt ten dotyczył własności rycerskich, obszarów dworskich i dóbr kościelnych.

3 V 1815 – traktat prusko-rosyjski parafowany w trakcie kongresu wiedeńskiego wyznaczył granice państwowe między tymi stronami. Wobec innych dokonanych korekt w tym dokumencie, ziemia chojnicka miała nadal pozostać w strefie wpływów monarchii pruskiej, której autorytet ucierpiał wskutek epopei napoleońskiej. Wojny z Francją z początku XIX w. w dużym stopniu osłabiły możliwości militarne Prus.

9 VI 1815 – podpisano akt końcowy kongresu wiedeńskiego, którego zadaniem było przywrócenie porządku w Europie po kilkunastu latach dominacji Napoleona Bonapartego i Francji w Europie. Akt ten formalnie honorował ustalenia podjęte między Rosją i Prusami w sprawie ich granic państwowych. Ziemia chojnicka oficjalnie pozostała pod zaborem pruskim. Postanowieniem państw zaborczych kościelne granice administracyjne miały być dostosowane do granic państwowych, co zapowiadało daleko idące zmiany w Kościele katolickim nie tylko na ziemiach polskich, ale i na Pomorzu.

27 XI 1815 – w Chojnicach nastąpiło otwarcie gimnazjum państwowego, które powstało na miejscu dawnego kolegium

jezuickiego i gimnazjum katolickiego przy Nowym Mieście. Zorganizowanie tej instytucji powierzono ściągniętemu z Opola prof. Antoniemu Piehatzkowi, który został jej pierwszym dyrektorem. W okresie tym placówka chojnicka była, poza Gdańskiem, jedyną szkołą średnią na obszarze całego Pomorza. W jej murach kształciło się od kilkudziesięciu do kilkuset uczniów. W pierwszym okresie kształcenia młodzież polskojęzyczna tej placówki stanowiła ok. 40%, ale ta wielkość sukcesywnie ulegała zmniejszeniu w latach późniejszych.

1815 – burmistrzem Chojnic został Karol G. Lesse.

1815 – w wyniku bankructwa ogłoszonego przez radcę handlowego i burmistrza Ezajasza Senffa, najbogatszego wytwórcy chojnickiego, przestała rozwijać się w regionie branża sukiennicza, z której miasto i region słynęły od czasów średniowiecza.

1815 – w Czarsku powstała szkoła ludowa.

1815 – proboszczem bruskim został ksiądz Jan Pathun.

1817 – Jan Nepomucen Warcza-Dembiński zakupił Czarsk za 72 000 talarów od Józefa Łukowicza. W grudniu tego roku dokonał parcelacji części ziemi i zawarł z 16 chłopami umowę na dziedziczną dzierżawę.

1 IV 1818 – w państwie pruskim dokonano nowych podziałów administracyj-

no-terytorialnych. W ich wyniku z dotychczasowego powiatu chojnickiego wyłączono powiaty człuchowski i świecki. Ziemia tucholska nadal wchodziła w skład powiatu chojnickiego. Nowy powiat tworzyły odtąd dwa miasta – Chojnice i Tuchola, a także dwa urzędy terytorialne – w Tucholi i Kosobudach oraz 159 majątków szlacheckich. Na terenie nowego powiatu chojnickiego mieszkało 21 169 osób, z czego 4575 stanowili protestanci (21,5%), 16 158 katolicy (76%) i 536 Żydzi (2,5%).

30 VI 1818 – utworzenie po kongresie wiedeńskim arcybiskupstwa i metropolii Kościoła katolickiego w Warszawie zapowiedziało gruntowne zmiany w jego strukturze administracyjno-organizacyjnej. Odtąd miały funkcjonować dwie metropolie katolickie na ziemiach polskich, jedna dla ziem zaboru rosyjskiego, a druga dla terenów położonych w zaborze pruskim. Fakt ten miał duże znaczenie dla usytuowania ziemi chojnickiej w strukturach organizacyjnych Kościoła katolickiego.

1818 – burmistrzem Chojnic został Burke.

1818 – rozpoczęto budowę drogi łączącej Chojnice z Tczewem przez Rytel, Czarsk i Łąg. Miało to być wydłużenie drogi państwowej z Berlina, ciągnącej się w stronę Królewca, która doprowadzona została do Chojnic od strony Człuchowa już w latach poprzednich.

1818 – ukończono budowę szkoły w Kosobudach, a na wniosek proboszcza i gminy szkolnej pierwszym nauczycie-

lem mianowano Jana Schultza, a nieco później Marcina Kuleszę z Czarniża.

4 V 1819 – decyzją dekretu króla pruskiego zniesiony został chojnicki klasztor augustiański. Jego mienie przejęło państwo, a ostatni pozostający w placówce zakonnicy opuścili to miejsce. Większość liturgicznych i sakralnych pamiątek została przekazana do kościoła farnego.

1819 – Józef Zachariasz Müller mianowany został dyrektorem Królewskiego Katolickiego Gimnazjum w Chojnicach. Ze środowiskiem chojnickim pozostawał związany do 1830 r., a w okresie swej pracy w tym mieście wykazywał duże zainteresowanie językoznawstwem. Napisał m.in. rozprawkę o jezuitach i augustianach przebywających w Chojnicach.

1820 – odnotowano, że w Czersku istniał dom modlitwy dla gminy żydowskiej.

1820 – otwarto szkołę w Trzebuniu.

16 VII 1821 – papież Pius VII wydał bullę *De salute animarum*, której zadaniem było uporządkowanie spraw administracyjnych i organizacyjnych katolików mieszkających w Niemczech, a w tym i w Królestwie Pruskim. Jej pokłosiem było powołanie arcybiskupstwa w Poznaniu, które jednocześnie połączono unią personalną z Gnieznem. Istotą tego zabiegu było utworzenie metropolii Kościoła katolickiego dla ziem polskich pozostających w zaborze pruskim. Do tak zorganizowanej metropolii włączono

diecezję chełmińską. Jednocześnie ziemia chojnicka, która od początku swych dziejów pisanych związana była organizacyjnie i duchowo z archidiecezją gnieźnieńską, przeszła pod nadzór biskupa chełmińskiego. Funkcjonujący od 1512 r. archidiakonat w Kamieniu Krajeńskim i obejmujący terytorialnie ziemie między rzekami Gwdą i Brdą przestał istnieć.

23 VIII 1821 – w państwie pruskim zaczęła obowiązywać bulla papieża Piusa VII, która połączyła były archidiakonat pomorski z siedzibą w Kamieniu Krajeńskim z diecezją chełmińską. Wraz z byłym archidiakonatem pomorskim diecezji wrocławskiej włączono do nowej kształtem diecezji chełmińskiej dekanaty: człuchowski, kamieński (powołany specjalnie w tym celu w 1819 r.) i tucholski.

1821 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Krystian Warnecke.

1821 – w Chojnicach mieszkały 2593 osoby, z czego 703 były wyznania katolickiego, stanowiąc 27,1% ogółu mieszkańców.

1821/1822 – w Chojnicach zaczęto wydawać sprawozdania roczne miejscowego gimnazjum męskiego pt. „Jahresbericht über das Königliche Katholische Gymnasium in Konitz”. Ukazywały się one do roku szkolnego 1914/1915.

1822 – landratem chojnickim mianowano Jana Edwarda Krzysztofa barona von Schleinitz.

1823/1824 – utworzono instytucję stanów prowincjonalnych na terenie Pomorza, działających pod auspicjami państwa pruskiego.

1824 – burmistrzem Chojnic został Paweł Schwenk.

1824 – w Leśnie powstała szkoła wiejska.

1824 – po wcześniejszych przygotowaniach nastąpiło przeniesienie stolicy biskupiej diecezji chełmińskiej z Chełmży do Pelplina. Wraz z kurią biskupią miejsce przeznaczenia sukcesywnie zmieniały inne instytucje kościelne.

1825 – zakończono, prowadzone od 1823 r., prace związane z utwardzeniem nawierzchni traktu prowadzącego z Chojnic do Starogardu Gdańskiego, przez Rytel i Czersk.

1825 – wedle ustaleń Franciszka Pabicha w tym roku otwarto katolicki cmentarz parafialny w Chojnicach, który powstał po likwidacji cmentarza istniejącego przy kościele p.w. Ścięcia św. Jana Chrzciciela. Informacja ta nie została jednak potwierdzona przez żaden historyczny dokument. Chojnicka nekropolia jest jedną z ciekawszych pod względem architektonicznych i historycznych na Pomorzu, a najstarsze pochówki tam występujące sięgają ok. 1870 r.

1826 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Franciszek Larisch.

1826 – otwarto konwikt dla męskich adeptów chojnickiego gimnazjum na

miejscu dawnego klasztoru augustiańskiego, znajdującego się w bliskim sąsiedztwie centrum miasta.

1826 – podczas budowy drogi bitej, tzw. traktu królewieckiego biegnącego z Berlina do Królewca, między Chojnicami a Człuchowem natrafiono na cmentarzysko ze szczątkami ok. 2000 osób. Najprawdopodobniej były to ofiary wielkiej zarazy, jaka przeszła przez cały region w okresie potopu szwedzkiego bądź w latach wojny północnej. Osób tych nie chowano na cmentarzach w obawie przed rozprzestrzenieniem się zarazy na inne skupiska ludzkie.

1826 – zadłużone dobra czerskie przeszły w posiadanie berlińskiego Banku Głównego (Hauptbank zum Ankauf polnischer Hypotheken und Kapitalien).

1827 – w Czersku zbudowano odcinek drogi bitej łączącej Berlin z Królewcem i zajazd pocztowy z wielką stacją. Przez Czersk przebiegało w okresie tym do 30 dyliżansów dziennie.

1828 – przejściowo funkcję landrata chojnickiego w tym roku pełnił niejaki Schnell.

1828 – w Brusach parafowano statut miejscowego szpitala.

1829 – landratem chojnickim został Hiacenty Ferdynand Jan Ignacy Kossowski, ziemianin wywodzący się z Wielkiej Kloni. Inicjował on na ziemi chojnickiej polski ruch narodowy oraz stowarzyszeniowy. W 1831 r. wziął udział w po-

wstaniu listopadowym, za co został przez władze pruskie usunięty z zajmowanego stanowiska.

1829 – do Pelplina zostało ostatecznie przeniesione seminarium duchowne z Chełmna, powołane tam do życia w 1651 r. Odtąd placówka ta była jedyną uczelnią typu wyższego w regionie, a w jej murach wykształcenie uzyskiwały kolejne pokolenia elit intelektualnych, wywodzących się także z ziemi chojnickiej.

29/30 XI 1830 – w Królestwie Polskim wybuchło powstanie o charakterze niepodległościowym, które wywarło wpływ na Polaków mieszkających w innych zaborach, m.in. na Pomorzu. W odpowiedzi na ten zryw narodowowyzwoleńczy w gimnazjum chojnickim powstała pierwsza inicjatywa filomacka pod nazwą „Polonia”, grupująca patriotyczną młodzież najczęściej z ziemi chojnickiej i terenów sąsiadujących. Co najmniej siedmiu chojnickich gimnazjalistów udało się w szeregi powstańcze. Wśród nich byli: Medard Borowski, Leon Droszewski, Józef Płachecki, Aleksander Kliński, Pikulski, Lewiński i Speers.

1830 – po uzyskaniu zgody od króla pruskiego w Chojnicach powstała synagoga żydowska wraz tzw. mykwą, czyli rytualną myjnią, nad brzegiem Jez. Zakonnego od południowej strony miasta, przy ul. Ramy. Wcześniej miejscowi Żydzi spotykali się w jednym ze spichrzów na terenie starego miasta. Synagogę tę zniszczyli hitlerowcy w pierwszych tygodniach II wojny światowej.

1830 – w Chojnicach powołano do życia popularnonaukowe towarzystwo pn. Montagsgesellschaft (Towarzystwo Poniedziałkowe), którego inicjatorami byli miejscowy landrat Hiacenty Kossowski i kilkunastu intelektualistów z tego miasta, wywodzących się głównie z kręgów gimnazjalnych i gospodarczych.

1830 – w Widnie i Windorpiu powstały szkoły wiejskie.

17 III 1831 – znowelizowana ordynacja miejska dla Chojnic zawężyła krąg uprawnionych do udziału w wyborach do rady miejskiej i ograniczyła kompetencje rady wobec magistratu.

X 1831 – w wyniku upadku powstania listopadowego część polskich wojsk oraz patriotów w liczbie ok. 8-9 tys. przekroczyła granicę pruską i udała się na Zachód, głównie do Francji. Niektórzy spośród nich w następnych miesiącach przeszli przez ziemię chojnicką.

1831 – Czernsk, wobec jego zadłużenia w banku berlińskim, został nabyty przez radcę sprawiedliwości Jana Fryderyka Augustyna Kocha ze Stendal.

1831 – rozpoczęto parcelację folwarku w Kosobudach.

1832 – obowiązki landrata chojnickiego zaczął pełnić Wilhelm Johann Albert von Tettau.

1832 – przez Czernsk przeszli powstańcy listopadowi, którzy uzyskali pozwolenie ze strony władz pruskich na przemarsz

w kierunku innych państw niemieckich i Francji. Świadek tych wydarzeń Wincenty Pol upamiętnił przejazd oddziałów powstańczych przez tę miejscowość w wierszu pt. *Nocleg w Czersku*.

1832 – w wyniku podjętej reorganizacji w diecezji chełmińskiej parafię Brusy przyłączono do dekanatu tucholskiego.

22 III 1833 – utworzenie Niemieckiego Związku Celnego pod przewodnictwem Prus stworzyło olbrzymie możliwości gospodarcze i polityczne temu państwu oraz spowodowało powstanie niemieckiego rynku wewnętrznego, co sprzyjało rozwojowi przemysłu kapitalistycznego. Dzięki tej inicjatywie zaczęto rozbudowywać drogi bite, a od 1835 r. także linie kolejowe.

1 VII 1834 – ukazał się w Chojnicach pierwszy numer biuletynu przygotowanego przez władze powiatowe pt. „Kreisblatt des Königlich Preussischen Landrathsamtes zu Conitz”, który przybrał charakter tygodnika. Ukazywał się on do 1920 r. i stanowił cenne źródło informacji dla ziem powiatu chojnickiego.

1834 – wprowadzono język niemiecki w szkolnictwie na Pomorzu, w tym i na ziemi chojnickiej. Jednocześnie zakazano używania elementarza dwujęzycznego polsko-niemieckiego.

1835 – proboszczem bruskim został ksiądz Franciszek Haensel.

1 X 1836 – gorzelnik żydowski rodem z Sępólna Krajeńskiego Rewie Lewin,

piszący się także jako Lewiński, zorganizował pierwszą w Chojnicach fabrykę wódek, która pozostawała w rodzinie Lewin do 1919 r., kiedy jej ostatni właściciel odsprzedał ją Antoniemu Kaźmierskiemu i Hermanowi Lewińskiemu i wyjechał do Berlina.

1836 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Franciszek Semrau.

1837 – von Bürow został nominowany na landrata chojnickiego.

1837 – powstał szpital w Leśnie dzięki inicjatywie właściciela miejscowego folwarku Antoniego Jezierskiego.

11 V 1838 – w Chojnicach dokończone zostały rozbiórki Bramy Młyńskiej i Bramy Gdańskiej, które w średniowieczu nie tylko strzegły miasta, ale pozwalały na wjazd i wyjazd z niego od strony północno-zachodniej i południowo-wschodniej. Fakt ten poświadczyć mógł kamień z wyrytą datą, który odnaleźć można przy narożniku ulic Podmurnej i Młyńskiej.

1838 – Franciszek Antoni Jakub Adolf von Grehadt został landratem chojnickim.

1838 – czerskim proboszczem został ksiądz Józef Chrapkiewicz, który pobudował nowy dom szpitalny po spaleniu w 1832 r. starego oraz pierwszy w tej miejscowości murowany kościół.

1839 – oficjalnie oddano do użytku w rejonie Chojnic państwową szosę bie-

gnącą z Berlina i dalej kierującą się do Królewca. W ten sposób ziemia chojnicka uzyskała regularne połączenia z Berlinem i Królewcem, które to miasta, i jednocześnie stolice państwa pruskiego, trakt ten łączył. Początkowo, przez kilkadziesiąt lat, jeździły drogą tą dyliżanse, stopniowo wypierane przez rozwijający się transport kolejowy, a później także samochodowy.

1839 – niejaki Knauer został administratorem parafii chojnickiej.

1842 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Edward Feller.

1842 – w Czersku rozebrano stary, drewniany kościół, przygotowując się tym samym do postawienia nowej świątyni.

1843 – niejaki Koch sprzedał folwark czerski państwu pruskiemu za sumę 97 500 talarów. W tym czasie w Czersku było 119 dymów i 1271 mieszkańców.

1843 – w Chojnicach zainicjowano działalność Miejskiej Komunalnej Kasy Oszczędności, której siedziba mieściła się w ratuszu miejskim, a zadaniem jej była obsługa finansowa zarządu miejskiego.

1844 – biskup chełmiński Anastazy Sedlag poświęcił kamień węgielny pod budowę murowanego kościoła w Czersku. Król pruski Wilhelm IV, który odwiedził w tym czasie Czersk, ofiarował ze swojego skarbcza na ten cel 1000 talarów.

1845 – z inspiracji władz pruskich utworzono czerską domenę. Wkrótce uwła-

szczono 83 gospodarstwa chłopskie (łącznie 7637 morgów, z czego 263 morgi przypadły miejscowemu plebanowi). We wsi tej było też 20 chałupników.

1845 – na skutek migracji ludności protestanckiej w okolicy Czerska utworzono tam prywatną szkołę ewangelicką. Kierował nią Edward Gottlieb Weise. W 1848 r. szkoła stała się placówką publiczną.

1845 – rozpoczęto budowę kanału Brdy w Borach Tucholskich od Zapory do Barłogów, na długości 24 km i przy nawodnieniu 565 ha łąk.

1845 – w państwie pruskim zaczął obowiązywać przymus szkolny z niemieckim językiem wykładowym, co w dużej mierze wpłynęło na rozwój intelektualny mieszkańców ziemi chojnickiej, ale jednocześnie przymus ten stał się istotnym czynnikiem germanizacyjnym społeczeństwa chojnickiego.

I 1846 – Zjazd Międzydzielnicowy Związku Narodu Polskiego w Krakowie powołał Rząd Narodowy, a ponadto naczelnego wodza w osobie Ludwika Mierosławskiego oraz wyznaczył termin powstania narodowego. L. Mierosławski nawiązał kontakty z Wielkopolską i Pomorzem, a w tym i z polskim ziemiaństwem powiatu chojnickiego. W obawie przed rozpowszechnieniem powstania, z inicjatywy władz miejskich, do Chojnic sprowadzono dodatkowe zabezpieczenie w postaci oddziału piechoty, co miało związek z nieudanym opanowaniem w dniu 21 lutego Starogardu Gdań-

skiego przez oddział pospolitego ruszenia kierowany przez Floriana Ceynowę.

1846 – w wyniku podpalenia spaliło się 136 domów na Przedmieściu Człuchowskim, zlokalizowanym przed murami miejskimi od strony zachodniej w Chojnicach.

1846 – w Chojnicach ukazała się praca autorstwa Karola Roeppla pt. *Statistik des Conitzer Kreises nebst einem Ortschafts-Verzeichnisse*. Treść tego dzieła powstała na podstawie danych statystycznych pozyskanych przez autora z landratury chojnickiej za 1843 r. Główna część przedmiotowa pracy opierała się na czterech działach, wśród których znalazły się zagadnienia: ziemia, lud, kultura duchowa i materialna oraz administracja. Jako dodatek potraktowano w tym wydawnictwie wykaz miejscowości powiatu z podaniem liczby domów i mieszkańców, a w przypadku dóbr prywatnych – ich właściciela.

1846 – w Chojnicach powstał pierwszy reprezentacyjny hotel, który funkcjonował przy pl. Niepodległości (ówczesny Wilhelmsplatz) jako „Dom Angielski”.

1846 – zaczęto stosować meliorację w okolicach Czerska, w wyniku czego do 1849 r. powstał kompleks sztucznych łąk.

1846 – proboszczem bruskim został ksiądz Augustyn Wika-Czarnowski.

8 IX 1847 – z Królewca do Chojnic przybył 1. batalion fizylierów 14. pułku piechoty, dzięki czemu miasto uzyskało

na pewien czas stały garnizon. W związku z tym wydarzeniem władze miasta przygotowały odpowiedni budynek dla ćwiczeń wojskowych przy obecnym pl. Piastowskim.

1847 – w Chojnicach powstał Związek Pogrzebowy byłych weteranów wojen pruskich, który udzielał pomocy rodzinom zmarłych kolegów.

1847 – rozpoczęto budowę szosy prowadzącej z Chojnic do Bytowa, co spowodowało nawiązanie bliższych kontaktów między tymi powiatami oraz ludnością tam zamieszkującą.

1847 – w Rytle wybudowano kanał Brdy, który sąsiadował z rzeką właściwą. Inwestycja ta wpłynęła na rozwój przemysłu drzewnego w powiecie, gdyż kanałem spławiano drewno pozyskiwane z Borów Tucholskich do tartaków i zakładów stolarskich znajdujących się w Rytle i okolicy.

1847 – w Chojnicach ukazał się *Album Plantarum, quae circa Conicium sponte crescunt, phanerogamarum* autorstwa Ferdynanda Piotra Hauba. Dzieło to, jako pierwsze, syntetycznie omawiało świat roślinny występujący na ziemi chojnickiej.

III 1848 – zacięte walki w Berlinie między demonstrującym ludem a wojskiem rozpoczęły w państwie pruskim tzw. Wiosnę Ludów, która szybko rozprzestrzeniła się na kolejne miasta i regiony kraju. Wydarzenia te zainicjowały także proces kształtowania państw narodo-

wych, a więc potęgowane były także nacjonalizmem, co zostało wykorzystane przez część pruskich polityków do przyjęcia ostrego kursu względem ludności polskiej i kaszubskiej mieszkającej m.in. na ziemi chojnickiej.

IV 1848 – w Chojnicach, na fali dokonujących się przemian społeczno-politycznych, związanych z europejskim wrzeniem rewolucyjnym określanym jako Wiosna Ludów, z inicjatywy Karola Roeppla powołano do życia stowarzyszenie *Versammlung der Vaterlands-Freunde* (Zgromadzenie Przyjaciół Ojczyzny). Inicjatywa ta stała się typową platformą myśli liberalnej w mieście i powiecie dla zwolenników zmian społecznych, gospodarczych i politycznych w państwie pruskim. Z inicjatywy tego towarzystwa zaczęto wydawać od 3 VII 1848 r. „*Conitzer Mittheilungen*”, który to periodyk ukazywał się do końca 1848 r. i przybierał najczęściej postać tygodnika życia publicznego powiatu chojnickiego i powiatów sąsiadujących. Pismo to kreowało myśli liberalno-demokratyczne mające na celu przekształcenie państwa pruskiego w monarchię demokratyczno-konstytucyjną.

25 VII 1848 – w czasie debaty w sejmie pruskim dotyczącej kwestii transportowych Kolei Wschodniej głos zabrał Michał Pokrzywnicki, deputowany, wybrany do tego gremium z okręgu wyborczego Starogard-Chojnice. Wystąpił wówczas z wnioskiem o uruchomienie infrastruktury kolejowej łączącej Berlin z Królewcem, a prowadzącej przez Chojnice-Czersk-Starogard-Tczew.

1848 – na fali rewolucyjnego wzburzenia do sejmu pruskiego został wybrany z ziemi chojnickiej Jan Kliński. Później reprezentował on Kaszuby i Pomorze także i w drugiej izbie parlamentu.

1848 – w związku z występującymi epidemiami władze miejskie Chojnic zdecydowały o utworzeniu szpitala, który mieścił się początkowo w domu prywatnym i starej szkole, a w 1862 r. został usytuowany w budynku przy ul. Grunwaldzkiej.

1848 – ukończono w Czersku budowę 27-metrowej wieży kościoła parafialnego z zegarem.

1848/1849 – ksiądz Juliusz Prądyński na kanwie wydarzeń związanych z Wiosną Ludów propagował w gimnazjum chojnickim język polski oraz opowiadał się za założeniem biblioteki z literaturą polską. Jego działalność w tym okresie spowodowała reakcję władz pruskich i odwołanie go z zajmowanego stanowiska.

2 I 1849 – w wyniku rozporządzenia ministerialnego w państwie pruskim sądy miejskie i powiatowy otrzymały status sądów I instancji. W związku z tym w Chojnicach powołano przy ul. Młyńskiej sąd powiatowy, a także nowo utworzony urząd prokuratorski przy ul. Strzeleckiej.

I III 1849 – w Chojnicach uruchomiono punkt meteorologiczny, w którym zaczęto regularnie mierzyć temperaturę i ciśnienie powietrza, a nieco później

także opady. Od 1857 r. Chojnice były jednym z nielicznych ośrodków, gdzie powstały stacje meteorologiczne.

1849 – landratem chojnickim mianowano Hermana Alberta Gneomara von Schmidta.

31 I 1850 – po wystąpieniach związanych z Wiosną Ludów ogłoszono konstytucję państwa pruskiego, która regulowała stosunki między naczelnymi organami w państwie oraz kształtowała relacje władzy państwowej z obywatelami.

2 III 1850 – reforma rolna zainicjowana w państwie pruskim stała się początkiem rozwoju kapitalizmu w rolnictwie. Wszystkie rodzaje pańszczyzny podlegały wykupowi przez chłopów. Akt ten rozpoczął także głębokie przemiany na wsiach położonych w powiecie chojnickim oraz umożliwił rozbudowę miast.

1850 – burmistrzem Chojnic został Wilhelm Fuhrmann.

1850 – nastąpiła konsekracja murowanego kościoła w Czersku przez biskupa Anastazego Sedlaga. W następstwie postawienia kościoła ołtarz główny Trójcy Świętej z obrazem autorstwa Hermana Hana przeniesiony został z Pelplina do Czerska. Katolicka parafia liczyła wówczas 3700 dusz.

1851 – Ottomar Runge został landratem chojnickim.

1852 – Otto Kurt Herman von Besser został mianowany landratem chojnickim.

1852 – biskup chełmiński Anastazy Sedlag wydanym dekretem zezwolił na przeniesienie odpustu Matki Boskiej Pocieszenia do Wiela. Wcześniej kult ten był zarezerwowany dla augustianów chojnickich, których klasztor nosił tytuł Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, a w głównym ołtarzu kościoła był umieszczony obraz Matki Boskiej Pocieszenia. Propagowany dzięki niemu odpust przyciągał do miasta rzesze pielgrzymów od okresu średniowiecza.

30 V 1853 – znowelizowana ordynacja dla Chojnic wprowadzała kurialny system wyborczy do rady miejskiej, co powodowało, że społeczeństwo dzielono na poszczególne klasy, które w obrębie własnej kurii dokonywały wyboru swych przedstawicieli do tego gremium.

19 VIII 1853 – w Chojnicach odbyła się ostatnia egzekucja poprzez ścięcie toporem. Na mocy królewskiego sądu przysięgłych stracona została wówczas Katarzyna Narloch. Wykonawcą wyroku był kat Fischer przybyły ze Świecia, a jego pomocnikami przedstawiciele tego zawodu wywodzący się z Czarnego i Tucholi.

1853 – otwarto szkołę w Raduniu.

1854 – chojnicki sejmik powiatowy podjął decyzję o budowie trzech dróg bitych łączących Chojnice z Kamieniem Krajeńskim i dalej Sępólnem, Więcborkiem i Nakłem, następnie do Tucholi, co umożliwiło połączenie z Terespołem, oraz z Kościerzyną przez Brusy. W związku z rozbudową sieci kolejowej na Pomo-

rze i Kujawach decyzje te wpłynęły na rozwój społeczno-gospodarczy ziemi chojnickiej. Inwestycje te zaczęto realizować od 1856 r.

1854 – proboszczem w Czersku został ksiądz Jan Lipski. Jego dziełem było założenie przytułku dla ubogich, w którym mogło przebywać jednocześnie pięć osób. W roku następnym z jego inicjatywy powołano także Towarzystwo Wstrzemięźliwości, które oddziaływać miało na lokalną społeczność.

1855 – powstało Bruskie Bractwo Wstrzemięźliwości pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny.

1856 – wybudowano szkołę w Męcikale. Jednym z nauczycieli tamtejszej placówki był Augustyn Hamerski, który przepracował w niej 46 lat.

1856 – otwarto szkołę ewangelicką w Kosobudach, która była jedyną tego typu placówką w okolicy.

1857 – w Czersku powstała gmina wyznania mojżeszowego.

1859 – w warunkach chojnickich powstał Konitzer Bankverein, czyli niemiecki bank spółdzielczy, który udzielał pomocy finansowej osobom narodowości niemieckiej, które chciały osiedlić się bądź przedsięwziąć działalność gospodarczą na ziemi chojnickiej. Instytucja ta w dużym stopniu przyczyniła się do kształtowania niemieckiego wizerunku miasta, jaki uzyskały Chojnice w stosunkowo krótkim czasie.

1859 – C. Wilke założył w Chojnicach prywatny browar.

1860 – proboszczem chojnickiej fary został na okres pięciu miesięcy ksiądz Teodor Guttman.

1860 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Augustyn Behrendt.

3 V 1861 – w związku z rewolucyjnymi wydarzeniami w Królestwie Polskim, pozostającym pod zwierzchnictwem rosyjskim, w Czersku odprawiono mszę św. za poległych oraz za pomyślność ojczyzny. Akcja ta spotkała się z szykanami ze strony pruskich władz publicznych i państwowych.

3 V 1861 – w chojnickim gimnazjum na znak solidarności z mieszkańcami Kongresówki uczniowie polskojęzyczni nosili rogatywki i biało-czerwone kokardy. Manifestacja patriotyzmu została szybko przez władze pruskie spacyfikowana, a kilkunastu gimnazjalistów usunięto karnie z placówki.

1861 – wzniesiono w Chojnicach budynek szkoły dla chłopców, który usytuowano na Przedmieściu Człuchowskim. Jego budowa miała miejsce w związku z ideą powszechnej edukacji wśród dzieci i młodzieży, jaką głosiło państwo pruskie. W rzeczywistości powszechne szkolnictwo przyczynić się miało do germanizacji społeczności kaszubskiej i pomorskiej.

1861 – ksiądz Juliusz Góralski został proboszczem czerskiej parafii. Kierując

tą placówką w latach następnych, udzielał wsparcia polskim powstańcom styczniowym w Kongresówce, za co spotkały go represje ze strony władz pruskich.

1861 – pierwszym proboszczem parafii w Leśnie został ksiądz Szczepan Keller, który jednocześnie pełnił obowiązki lokalnego inspektora szkół ludowych. Przy tym kościele powołano także w tym czasie Bractwo Wstrzemięźliwości.

1861 – na terenie powiatu chojnickiego mieszkały 62 722 osoby, z czego 14 413 stanowili protestanci (23%), 46 120 katolicy (73,5%) i 2189 Żydzi (3,5%).

1862 – w Chojnicach powstał szpital miejski mieszczący się przy ul. Sukieników, poza dawnymi murami miejskimi. Budynek ten od okresu międzywojennego był wykorzystywany na cele dydaktyczne i tak pozostało do chwili obecnej.

1862 – w Chojnicach założony został u zbiegu ulic Mickiewicza i Zielonej cmentarz gminy żydowskiej. Funkcjonował on do 1902 r., kiedy uruchomiono nowy cmentarz żydowski, sąsiadujący ze starym u zbiegu ulic Wysokiej i Derdowskiego.

1862 – w Cziersku powstała szkoła łąkarska (Wiesenbauschule), której celem było szerzenie oświaty wśród okolicznych rolników i hodowców.

22 I 1863 – w Kongresówce rozpoczęło się powstanie styczniowe, z którym sympatyzowali oraz któremu nieśli pomoc

niektórzy mieszkańcy ówczesnego powiatu chojnickiego.

1863 – chojnicka Szkoła dla Dziewcząt została przekształcona w trzyklasową Wyższą Szkołę dla Dziewcząt.

1863 – w Cziersku z inicjatywy działacza gospodarczego Kaluby założono lokalny browar, który opierał się głównie na miejscowych produktach. Miało to także związek ze stosunkowo szybkim rozwojem demograficznym i społecznym Czierska przypadającym na 2. połowę XIX w.

1863 – w Kosobudach powołano do życia samodzielną parafię ewangelicką, do której należeli wierni z 34 okolicznych miejscowości.

II/III 1864 – w wyniku wojny Prus i Austrii z Danią o prowincję Szlezwik i Holsztyn mieszkańcy ziemi chojnickiej zostali powołani do wojska pruskiego.

1864 – wiosną tego roku grupa pięciu chojnickich gimnazjalistów oraz subiekt handlowy, w osobach: Franciszek Bonin, Andrzej Borna, Kornel Lipiński, Ignacy Przytarski, Ignacy Rogalla i Antoni Muchowski, opuściła mury szkoły oraz miasto i udała się do Kongresówki w celu wzięcia udziału w powstaniu styczniowym. Jednocześnie garnizon wojskowy, stacjonujący w Chojnicach od czasu Wiosny Ludów, został skierowany w pobliże granicy prusko-rosyjskiej celem utworzenia kordonu sanitarnego i izolacji społeczeństwa polskiego zaboru pruskiego z Królestwem Polskim.

1864 – w związku z wydarzeniami w Królestwie Polskim władze pruskie aresztowały w Czersku dwóch synów ziemiańskich oraz przeprowadziły rewizję w lokalu Towarzystwa św. Wincentego. Na skutek zaistniałej sytuacji aresztowano czerskiego wikarego księdza Góralskiego, podejrzanego o współpracę z powstańcami styczniowymi.

1864 – w Lichnowach ukończono budowę kościoła katolickiego p.w. św. Jądwigi Śląskiej, który to obiekt sakralny zachował się do chwili obecnej.

1864 – na posła do parlamentu pruskiego z powiatu chojnickiego został wybrany Stanisław Radkiewicz. Dwa lata później do sejmu pruskiego powołano Dekowskiego z Chojnic.

1864 – Chojnice uzyskały połączenie telegraficzne ze Szczecinem, co znacznie ułatwiło kontakty tego ośrodka miejskiego z resztą miast pruskich, a także z Europą. W kolejnych latach uruchomiono linie telegraficzne także i z innymi miastami pruskimi.

1864 – na terenie powiatu chojnickiego mieszkało 65 914 osób, z czego 14 956 stanowili protestanci (22,7%), 48 719 katolicy (73,9%), 2216 Żydzi (3,4%); ponadto był jeden prawosławny, jeden maronita, sześć osób bez określonego wyznania oraz 15 reprezentantów innych wyznań (0%).

1864 – Chojnice posiadały obszar wynoszący 12 933 morgi pruskie, czyli 3304,5 ha, co równało się 33 045 km².

XI 1865 – w Chojnicach uroczystie obchodzono jubileusz 50-lecia miejscowego Królewskiego Gimnazjum Katolickiego.

23 V 1866 – jednostka wojskowa zlokalizowana w chojnickich koszarach opuściła miasto w związku ze zbliżającym się konfliktem międzynarodowym. Garnizon ten do Chojnic już nie powrócił.

16 VI 1866 – rozpoczęła się wojna prusko-austriacka o prymat na terenie Rzeszy. W związku z tym wydarzeniem część mieszkańców ziemi chojnickiej została powołana do wojska pruskiego.

1 VII 1866 – w Chojnicach powstała ochotnicza straż pożarna, która zmieniła w regionie model bezpieczeństwa pożarowego.

1866 – burmistrzem Chojnic został Rhode.

1866 – proboszczem w Leśnie został ksiądz Apolinary Habowski.

1866 – ziemia chojnicka została nawiedzona przez epidemię cholery. W Czersku do tego roku grzebano zmarłych na cmentarzu przy kościele. W związku z zaistniałą sytuacją powstał cmentarz choleryczny na rogu dzisiejszych ulic Chojnickiej i Lipowej. W miejscowości tej można było jednocześnie odnotować działalność apteki, przez co miejscowość ta zaczęła się uniezależniać od miasta powiatowego.

6 I 1867 – król pruski Wilhelm I zatwierdził założony przez biskupa cheł-

mińskiego Jana Nepomucena Marwicza żeński zakład wychowawczy, zakład dla sierot i szpital pod nazwą: Fundacja św. Boromeusza w Chojnicach.

9 X 1867 – do Chojnic przyjechało z holenderskiego Heythuysen osiem siostr ze Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek od Pokuty i Miłości Chrześcijańskiej wraz z przełożoną generalną, dzięki czemu zainicjowano placówkę siostr franciszkanek w tym mieście. Placówka ta przejściowo przestała istnieć w okresie kulturkampfu w 1875 r., kiedy siostry wyjechały do Ameryki Północnej. Po dziesięciu latach franciszkanki ponownie pojawiły się w Chojnicach i uczestniczyły w życiu miasta i szpitala przez kolejne dziesięciolecia.

1867 – burmistrzem Chojnic został ponownie Wilhelm Fuhrmann, którego władze nie chciały zatwierdzić na tym stanowisku.

1867 – w Czersku mieszkało 2044 mieszkańców oraz funkcjonowała jedna dwuklasowa szkoła z dwoma nauczycielami i 240 uczniami, wśród których czwórka była wyznania protestanckiego.

1867 – na terenie powiatu chojnickiego mieszkało 67 981 osób, z czego 15 109 stanowili protestanci (22,2%), 50 713 katolicy (74,6%) i 2159 Żydzi (3,2%).

17 II 1868 – sejm pruski przyjął ustawę o budowie linii kolejowej z Piły przez Chojnice do Tczewa, skracającej jednocześnie bieg Kolei Wschodniej z Berlina do Królewca, która prowadziła dotąd

przez Bydgoszcz. Od wiosny tego roku prace zaczęto prowadzić równolegle od strony Piły i od strony Tczewa. W samych Chojnicach rozpoczęła się dyskusja nad usytuowaniem budynku dworcowego, który ostatecznie zlokalizowano na południowy wschód od miasta.

1868 – przy chojnickim gimnazjum katolickim staraniem jej dyrektora Augusta Uppenkampa wzniesiono okazałą aulę w stylu neorenesansowym, która dłuższym bokiem przylegała do wschodniej elewacji kościoła jezuickiego i tworzyła odtąd wraz z gmachem byłego kolegium jeden kompleks dydaktyczny.

1868 – w Czersku dla miejscowej gminy żydowskiej wzniesiono synagogę na koszt kupca Judy Jordana, wywodzącego się z Tucholi.

1868 – wybudowano nową szkołę w Trzebuniu.

1868 – w Chojnicach przy ul. Angowickiej uruchomiono drugi prywatny browar, którego właścicielem był P. Riedel.

1869 – burmistrzem Chojnic został Mühlradt.

1869 – w Chojnicach powstał ewangelicki sierociniec dla dziewcząt, który działał niezależnie od ewangelickiego sierocińca dla chłopców.

1869 – powstało religijne czasopismo „Pielgrzym”, jeden z chętniej czytanych periodyków na ziemi chojnickiej w okresie zaborów.

1 IV 1870 – w Chojnicach zaczęło ukazywać się czasopismo o liberalnym charakterze pt. „Konitzer Zeitung”, które adresowane było do mieszkańców w powiatach chojnickim, człuchowskim, złotowskim i tucholskim.

19 VII 1870 – w związku z rozpoczęciem konfliktu prusko-francuskiego, którego podłoże stanowiło planowane zjednoczenie Niemiec, mieszkańcy ziemi chojnickiej zostali powołani do wojska, zarówno do służby czynnej, jak i biernej, zapewniającej odpowiednie zaopatrzenie w czasie wojny.

X 1870 – w Chojnicach nastąpiło uruchomienie gazowni, przy której otwarto także miejską łaźnię. W pierwszym okresie funkcjonowania jednostka ta utworzyła trzy etaty.

1870 – na skutek burzy i od uderzenia pioruna zniszczeniu uległa Baszta Wronia znajdująca się na murach miejskich od strony zachodniej w Chojnicach. Do tej pory służyła ona jako więzienie dla chojnickiego pospólstwa, które złamało obowiązujące prawo.

1870 – w Czersku powstała ekspedycja pocztowa wyposażona w telegraf. Był to ewidentny przykład rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego państwa pruskiego. Nowinki takie jednocześnie umożliwiły Królestwu Pruskiemu zaangażowanie się w sprawy polityczne, gospodarcze i społeczne Europy.

1870 – w Rytle wybudowano pierwszą szkołę.

18 I 1871 – Wilhelm I, król pruski, ogłoszony został w Wersalu cesarzem Niemiec. Tym samym zainicjowano powstanie II Rzeszy Niemieckiej, w której skład weszła większość państw niemieckich.

26 II 1871 – preliminaria wersalskie wieńczyły wojnę francusko-pruską. Francja odstąpiła zjednoczonym już Niemcom Alzację bez Belfortu, Lotaryngię z Metzem oraz miała zapłacić ogromną, jak na ówczesne realia, kontrybucję. Środki finansowe pozyskane od Francji pozwoliły na dynamiczny rozwój Prusom, które poczyniły liczne inwestycje, m.in. tworzyły sieć drogową i kolejową. W następstwie tego wydarzenia stosunkowo szybko wybudowano dworce kolejowe w Chojnicach i innych miejscowościach regionu, a linie kolejowe zostały rozprowadzone w kilku kierunkach powiatu chojnickiego.

II 1871 – w wyniku pierwszego starcia między rządem a obozem katolickim w sejmie pruskim zainicjowano tzw. kulturkampf, czyli walkę polityczną rządu pruskiego z Kościołem katolickim. Na ziemiach zaboru pruskiego kulturkampf wymierzony był głównie przeciwko polskości tych ziem. Zniesiono wówczas departament katolicki w ministerstwie, co pozbawiło Kościół reprezentacji w rządzie.

16 IV 1871 – na terenie państwa niemieckiego uchwalono konstytucję. Niemcy stawały się federacją składającą się z 22 monarchii oraz trzech miast. Poszczególne podmioty zachowały nazwę

państw. Głównym ogniwem tej federacji było państwo pruskie, którego każdorazowy król stawał się jednocześnie cesarzem, a każdorazowy premier jednocześnie pełnił obowiązki kanclerza Niemiec. W ten sposób ziemia chojnicka, poprzez związek administracyjno-terytorialny z Prusami, stawała się częścią tworzonej II Rzeszy Niemieckiej.

15 XI 1871 – na chojnicki dworzec kolejowy wjechał pierwszy pociąg osobowo-towarowy, dzięki czemu uruchomiona została komunikacja kolejowa na trasie Piła-Chojnice, która później została skierowana na Tczew. Początkowo na trasie kursowały dwie pary pociągów jeżdżących w przeciwnych kierunkach, co zapewniło odpowiednią komunikację z okręgiem nadnoteckim, a dalej z innymi regionami państwa pruskiego i Rzeszy Niemieckiej. Powstanie linii kolejowej i okazałego dworca kolejowego nie tylko zwiększyło prestiż w regionie, ale przyczyniło się przede wszystkim do rozwoju gospodarczego tego obszaru. Gdyby nie możliwość wywozu towarów i produktów koleją żelazną, w powiecie chojnickim nie powstałyby zakłady pracy, które zatrudniały z czasem po kilkadziesiąt i kilkaset osób.

1871 – w Kosobudach ukończono budowę kościoła ewangelickiego w stylu neogotyckim.

1871 – w momencie powstania II Rzeszy Niemieckiej w Czersku na 2088 mieszkańców było: mężczyzn – 1000, kobiet – 1088, Żydów – 205, katolików – 1466, ewangelików – 417, ponadto do-

mów mieszkalnych – 203, rodzin – 402, osób samotnych – 11.

I 1872 – „ustawa o ambonie” przewidywała w państwie pruskim surowe kary za wystąpienia antyrządowe z kazalnicy. W wyniku jej ogłoszenia księża katolicy z powiatu chojnickiego byli karani za swe narodowe i patriotyczne poglądy.

13 XII 1872 – w państwie pruskim została uchwalona nowa ordynacja powiatowa, która spowodowała kolejne zmiany administracyjno-terytorialne. Zapowiadały one okrojenie powiatu chojnickiego.

1872 – na ziemiach polskich objętych zaborem pruskim zniesione zostały opłaty świadczone przez społeczności parafialne na rzecz Kościoła. Była to próba większego uzależnienia Kościoła katolickiego od państwa pruskiego, które było już częścią składową II Rzeszy Niemieckiej.

1872 – na ziemiach polskich objętych zaborem pruskim wprowadzono język niemiecki jako obowiązkowy do szkolnictwa ludowego. Był to jeden z przykładów germanizacji, na którą Prusy mogły sobie pozwolić po odniesieniu spektakularnego sukcesu w Europie, jakim było zjednoczenie Niemiec pod ich auspicjami. W celu przeciwdziałania germanizacji szkolnictwa polskiego średniego i ludowego powołano do życia Towarzystwo Oświaty Ludowej, która to inicjatywa wywierała wpływ na życie społeczne mieszkańców powiatu chojnickiego.

15 VIII 1873 – oficjalnie otwarty został odcinek Kolei Wschodniej łączący Chojnice i Tczew. Trasą tą przejeżdżało średnio siedem par pociągów osobowo-towarowych, udających się w jedną i drugą stronę. Jednocześnie trakt ten łączył dwa największe ośrodki miejskie i zarazem stolice państwa prusko-niemieckiego – Berlin i Królewiec. W latach 1875-1876 cała linia kolejowa biegnąca z Piły do Tczewa przez Chojnice uzyskała drugi tor, co spowodowało wzrost jej znaczenia nie tylko dla regionu.

1873 – landratem chojnickim został doktor praw Hugo Konrad Ludwig Wehr. Przekrój społeczny sejmiku powiatu chojnickiego przedstawiał się jak poniżej. 1) Grupa wielkich posiadaczy: Beyrich – posiadacz dóbr rycerskich w Coidankach; Heyl – posiadacz dóbr rycerskich w Radzimi; Holz – posiadacz dóbr rycerskich w Ogorzelinach; von Königsmark – posiadacz dóbr rycerskich w Kamienicy; Martens – posiadacz dóbr w Nowej Tucholi; Mentzel – posiadacz dóbr rycerskich w Jeziorakach; Preussler – posiadacz dóbr w Pawłówku; Raschke – posiadacz dóbr rycerskich w Żabnie; Rotzoll – posiadacz dóbr rycerskich w Lotyniu; Schulz – posiadacz dóbr rycerskich w Gockowicach; O. Wehr – posiadacz dóbr rycerskich w Kęsówku; H. Wehr – posiadacz dóbr rycerskich w Pawłowie; Willich – posiadacz dóbr rycerskich w Żalnie; Wunderlich – posiadacz dóbr rycerskich w Objezierzu. 2) Przedstawiciele gmin wiejskich: Behrendt – posiadacz z Ostrowitego; Cichocki – sołtys

z Brus; Grabowski – posiadacz ze Śliwic; Janowitz – sołtys z Ciechocina; Klewin – posiadacz z Cekcyna; Mindak – sołtys z Małego Mędromierza; von Natzmer – posiadacz dóbr z Pruszczu; Pankau – sołtys z Lichnow; von Piekarski – posiadacz dóbr rycerskich z Kliczków; von Piekarski – posiadacz z Kloni; Reschke – sołtys z Czerska; Reuschel – posiadacz dóbr rycerskich w Orliku; Scheffs – posiadacz z Kiełpina; Siuda – posiadacz dóbr z Klonowa folwarku; von Wollschleger – posiadacz dóbr rycerskich z Nieżychowic (ówczesny Szenfeld). 3) Reprezentanci miast: Arendt – kupiec z Chojnic; Hecht – mistrz studniarski z Chojnic; Matthes – posiadacz dóbr z Chojnic; Mühlradt – burmistrz z Chojnic; Martens – kupiec z Tucholi.

1873 – w państwie pruskim wystąpił poważny kryzys przemysłowy i agrarny spowodowany napływem taniego zboża amerykańskiego oraz innych artykułów żywnościowych, co wpłynęło na znaczący spadek cen. Trwał on do 1879 r., a w jego wyniku upadło wiele przedsiębiorstw, w tym i na ziemi chojnickiej.

1873 – powstała Brusko-Leśnieńska Kasa Pożyczkowa, której zadaniem była obrona pomorskich i kaszubskich wpływów w północnej części powiatu chojnickiego oraz przygotowanie przeciwwagi dla niemieckiego i żydowskiego handlu w regionie. Dała ona później początek Bankowi Ludowemu.

1873 – w Chojnicach wydano pracę Augustyna Henryka Uppenkampa, ówczesnego dyrektora gimnazjum w tym

mieście, pt. *Geschichte der Stadt Konitz* (Historia miasta Chojnice).

25 VII 1874 – chojnicki sejmik powiatowy zaakceptował jednogłośnie podział jego struktury administracyjno-terytorialnej, gdyż powierzchnia powiatu była większa aż o 64% od zakładanej przez państwo pruskie.

1874 – do chojnickiego gimnazjum przybył Stanisław Węclewski, wyróżniający się nauczyciel i dydaktyk, a także propagator ruchu narodowego.

1874 – w Prusach, a od 1875 r. w całych Niemczech, wprowadzono śluby cywilne nadzorowane przez państwo. Tym samym zakazano udzielania ślubów kościelnych przed cywilnymi. W Chojnicach i innych gminach powiatu wprowadzono referaty zajmujące się udzieleniem ślubów cywilnych.

1874 – na skutek przeprowadzonych zmian w strukturze administracyjnej Prus Zachodnich Czersk z okolicą stał się odrębną gminą wiejską. Odtąd połączono pozycję sołtysa z urzędem wójta.

1874/1877 – zgodnie z założeniami kanclerza Ottona von Bismarcka w Niemczech stworzono podstawy jednolitego sądownictwa, jednolitego kodeksu oraz jednolitej procedury karnej, cywilnej i administracyjnej. Wprowadzono także jedną monetę, upaństwowiono sieć kolejową oraz założono Bank Rzeszy. Instytucje te miały ogromne znaczenie dla centralizacji państwa federacyjnego, a tym samym umożliwiły wspieranie re-

gionalnych i lokalnych inicjatyw, które widoczne były i na terenie powiatu chojnickiego.

25 III 1875 – król pruski, idąc za radą Landtagu, zatwierdził wydzielenie się z powiatu chojnickiego nowej jednostki w postaci powiatu tucholskiego. Pomniejszony o część wschodnio-południową powiat chojnicki liczył odtąd 1417 km², a zamieszkiwało go wówczas ponad 49 000 mieszkańców.

V 1875 – wydanie tzw. ustaw majowych w państwie pruskim ograniczyło dotychczasowe prawa Kościoła katolickiego na terenie zaboru pruskiego, w tym i powiatu chojnickiego. Był to najbardziej intensywny okres walki rządu pruskiego z Kościołem katolickim, który trwał od 1873 r. Ustawy te stopniowo zniesiono w latach 1878-1882.

I X 1875 – zaczęły funkcjonować w nowym kształcie urzędy powiatowe w Chojnicach i Tucholi.

10 XI 1875 – nastąpiło ostateczne rozgraniczenie terytoriów między powiatem chojnickim a tucholskim.

1875 – na skutek rozwoju społecznego i gospodarczego Czerska A. Kruczyński założył w nim hotel, skład towarów kolonialnych i innych produktów oraz palarnię kawy. Późniejszym właścicielem tych dóbr został E. Jagalski.

1875/1876 – linia kolejowa relacji Piła-Chojnice-Tczew uzyskała drugi tor, co nie tylko podnosiło komfort podróży,

ale i zwiększało przepustowość tej linii, czyli decydowało m.in. o jej randze strategicznej.

I 1876 – przeprowadzono podział majątku powiatowego między stronę chojnicką a tucholską. Pełne wydzielenie nowej jednostki administracyjno-terytorialnej stało się faktem.

9 V 1876 – rozpoczęto budowę kościoła katolickiego w Brusach, którą zakończono w 1879 r. Była to świątynia w kształcie bazyliki, z charakterystyczną wieżą o dwóch hełmach.

1876 – proboszczem bruskim został ksiądz Antoni Graduszewski.

1876 – wybudowano murowaną szkołę w Nieżychowicach (ówczesny Szenfeld), a także w Silnie i Główczewicach.

1876 – język niemiecki stał się urzędowym na Pomorzu na wszystkich szczeblach władzy, w sądownictwie i urzędach publicznych. Na skutek tego dekretu wystąpiły w terenie nieliczne protesty społeczne.

1877 – Chojnice uzyskały połączenie kolejowe z Człuchowem.

1877 – założono Towarzystwo Kredytowe Polskie (Bank Ludowy), które od 1896 r. funkcjonowało jako Bank Czerwski G.m.b.H.

15 V 1878 – zakończono budowę linii kolejowej biegnącej z Runowa Pomorskiego przez Drawsko, Szczecinek, Człuchów do Chojnic. Inwestycja ta skróciła

czas podróży do stolicy Rzeszy Niemieckiej.

1878 – Ernest Otto Boldt został mianowany landratem chojnickim.

23 IX 1879 – w Chojnicach oddano do użytku reprezentacyjny budynek sądu ziemskiego i okręgowego zlokalizowany w bliskim centrum miasta na rogu ulic Młyńskiej i Strzeleckiej.

I X 1879 – w związku z nową organizacją sądownictwa w państwie pruskim w Chojnicach działał sąd okręgowy (Amtsgericht) dla powiatu chojnickiego, jako sąd I instancji oraz sąd ziemski (Landesgericht), jako sąd II instancji, funkcjonujący dla powiatów chojnickiego, człuchowskiego, tucholskiego i złotowskiego.

1879 – w Chojnicach powstał browar R. Sixa, który mieścił się przy ul. Angowickiej. Był to trzeci prywatny browar w tym mieście.

1880 – w Chojnicach powstał budynek lokalnej masonerii, który stanął przy ul. Grunwaldzkiej (wówczas na Błoniach Zakonnych) i odtąd służył lokalnej loży masońskiej, wywierającej wpływ na życie społeczne, gospodarcze i polityczne ówczesnego miasta i powiatu. Uczestnictwo i charakter członkostwa w loży były tajne, stąd trudno przedstawić pełny jej skład. Z ówczesną masonerią powiązane były najbardziej elitarne postacie regionalnego życia chojnickiego i ponadpowiatowego. Po II wojnie świa-

towej w budynku tym uruchomiono dom kultury, a w okresie III RP budynek ten zaczął służyć szkole muzycznej.

1880 – w Rytle uruchomiono urząd gminy oraz pierwszy tartak.

Ok. **1880** – powołano do życia północnoamerykańską osadę o nazwie Chojnice, zlokalizowaną w powiecie Howard w stanie Nebraska na terenie Stanów Zjednoczonych. Stało się tak za sprawą polskich i kaszubskich emigrantów z ziemi chojnickiej, którzy w poszukiwaniu chleba udali się za ocean.

21 X 1881 – w Chojnicach wzniesiono monumentalny pomnik na pl. Jagiellońskim upamiętniający chojniczan poległych w wojnie prusko-francuskiej z 1870 r. Podobne symbole pamięci pojawiły się we wszystkich większych miejscowościach powiatu chojnickiego.

1881 – zainicjowano w warunkach chojnickich powstanie Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędności. Instytucja ta miała świadczyć przede wszystkim pomoc finansową starostwu, która to jednostka administracyjno-samorządowa rozwijała się w zakresie zadań bieżących i zleconych, co skutkowało rozwojem kadrowym placówki. Jednocześnie instytucja ta przyjęła charakter publiczny, czyli udzielała pożyczek zakładom usługowym oraz inwestorom budowlanym.

1881 – zdemolowana została w Chojnicach żydowska synagoga, co miało związek z licznymi wystąpieniami antyży-

dowskimi na sąsiednim Pomorzu Zachodnim, których kulminacją było spalanie synagogi w Szczecinku.

1881 – w Chojnicach zaczęła się ukazywać niemiecka gazeta codzienna pod nazwą „Neue Konitzer Zeitung”, a od 1886 r. jej tytuł brzmiał „Konitzer Tageblatt”. Była ona wydawana do 1939 r., kiedy zastąpiły ją periodyki o centralistycznym i totalitarnym charakterze. Do czasów obecnych stanowi ona cenne źródło wiedzy na temat miasta powiatowego pozostającego pod zaborem pruskim.

1881 – teatralny zespół amatorski z Czerska wystawił sztukę Władysława Ludwika Anczyca pt. „Łobzowianie”, co było przykładem odradzania się życia polskiego w regionie.

1882 – na landrata chojnickiego powołano doktora praw Wiktora von Körbera.

1882 – do chojnickiego gimnazjum przybył ceniony nauczyciel i kaszubolog Leon Biskupski, który swym autorytetem i zaangażowaniem wpływał nie tylko na środowisko lokalne, ale wyraźnie zaznaczył swą obecność w publicystyce i nauce.

1882 – przy chojnickiej parafii katolickiej powołano do życia Towarzystwo Męskie św. Wincentego.

1882 – zamknięto w Czersku przedsiębiorstwo Ludzkiego, która powstała w końcu lat 70. XIX w.

1882 – szkołę katolicką w Kosobudach przekształcono na symultanną, czyli dwuwyznaniową, dającą pierwszeństwo uczniom z rodzin niemieckich wyznania ewangelickiego.

15 VIII 1883 – zakończono budowę linii kolejowej do Laskowic, dzięki czemu Chojnice uzyskały połączenie kolejowe m.in. z Tucholą. W późniejszych latach linię tę przedłużono do Działdowa.

1883 – na ziemiach polskich zaboru pruskiego język niemiecki został wprowadzony do nauki religii we wszystkich szkołach prywatnych, miejskich i tych wiejskich, w których większość dzieci mówiła po niemiecku.

1883 – w Chojnicach Miejskie Towarzystwo Czytelnicze zorganizowało wystawę przemysłową, której celem było zapoznanie mieszkańców z najnowszymi osiągnięciami naukowo-technicznymi we współczesnej Europie. Podobne wystawy, tylko na większą skalę, organizowane były w stolicach państw, krajów związkowych, prowincji i rejencji.

1883 – proboszczem bruskim został ksiądz Engelbert Biber, a proboszczem w Leśnie ksiądz Wawrzyniec Isbrandt.

1883 – w Leśnie założono przy miejscowej parafii Apostolstwo Modlitwy.

1883/1892 – w związku z rozbudową przemysłu niemieckiego parlament tego państwa uchwalił wiele ustaw prosojalnych, z których później korzystali także robotnicy w powiecie chojnickim.

1884 – w Czyczkowach powstała szkoła wiejska.

1884 – w Czersku został zatrudniony dr Bronisław Zieliński, który objął funkcję lekarza zakładowego w fabryce Grossa. Jednocześnie proboszczem w miejscowym kościele parafialnym mianowano księdza Wincentego Semraua. Osoby te wywierały odtąd zasadniczy wpływ na rozwój działalności narodowej w miejscowości i najbliższej okolicy.

IV 1885 – pod Chojnicami zakończono budowę inwestycji podjętej przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych z Berlina pod nazwą Zakładu Poprawczego i Krajowo-Ubogich z przeznaczeniem dla: osób skazanych za włóczęgostwo, żebractwo i nierząd; osób ubogich, starszym wiekiem i niezdolnych do pracy; młodocianych przestępców do 21. roku życia.

10 XI 1885 – po wyrażeniu zgody przez władze pruskie w Chojnicach powstała placówka zakonna sióstr franciszkanek, a do miasta ponownie przyjechały siostry zakonne, które podjęły pracę w Zakładzie św. Boromeusza.

1885 – w Chojnicach mieszkały 10 042 osoby, z czego katolików było 4225, czyli 42,2% oraz 563 wyznania mojżeszowego, czyli 5,6% ogółu.

1885 – w Czersku na 2767 mieszkających tam osób przekrój społeczny przedstawiał się następująco: mężczyźni – 1324, kobiety – 1443, Żydów – 229, katolików – 2001, ewangelików – 537. Po-

nadto domów mieszkalnych było 257, a gospodarstw domowych 515. Powierzchnia Czerska wynosiła 1800 ha. Do 1895 r., czyli w czasie jednej dekady, liczba mieszkańców Czerska wzrosła o 48,5%, a grono parafian osiągnęło 8965 dusz. Ewidentnym następstwem nadchodzących zmian stało się m.in. założenie cechu kowalsko-kołodziejskiego.

1 I 1886 – na przedmieściach Chojnic od strony północnej otwarto zakład poprawczy dla młodzieży mającej problemy z prawem i przestrzeganiem porządku w państwie pruskim, a także dla osób upośledzonych umysłowo i ruchowo. Przy zakładzie tym uruchomiono szkołę powszechną i zawodową dokształcającą oraz liczne warsztaty rzemieślnicze, w tym drukarnię. W bliskim sąsiedztwie ośrodka powstały także: duże zakładowe gospodarstwo rolne oraz cegielnia i mleczarnia. Instytucje te miały umożliwić wychowankom odnalezienie się w nowej rzeczywistości i warunkach gospodarki niemieckiej po opuszczeniu zakładu. Dla kadry zakładu wybudowano charakterystyczne domy z czerwonej cegły, które znajdowały się niedaleko tej placówki przy obecnej ulicy Ceynowy i Igielskiej.

12 IV 1886 – dzięki zebranych funduszom przystąpiono w Chojnicach do budowy szpitala, łącząc go z istniejącymi już budynkami Zakładu św. Boromeusza. Budowę tego obiektu ukończono w grudniu 1887 r.

1886 – landratem chojnickim został Konrad Artur Gustaw von Rosenstiel.

1886 – w Czernicy zbudowano koło wodne napędzające tartak, a nieco później oddano do użytku także następne.

1886 – w państwie pruskim, będącym podstawowym podmiotem II Rzeszy Niemieckiej, zaczęto kształtować politykę wschodnią, której ucieleśnieniem gospodarczym była Komisja Kolonizacyjna. Dzięki jej działalności na terenie powiatu chojnickiego powstały do początku XX w. 182 osady kolonizacyjne, mające typowo niemiecki charakter. Niektóre z nich zostały ulokowane także w powiecie chojnickim.

1887 – wyrugowano w państwie pruskim język polski z całego szkolnictwa.

1887 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Leon Boenig.

1887 – w Chojnicach rozpoczęto budowę rzeźni miejskiej, która stała się wkrótce jednym z ważniejszych zakładów produkcyjnych na terenie miasta.

1887 – w Czersku zarejestrowano zakłady Hermanna Schütta, którego podstawy stanowił tartak parowy i fabryka listew. W 1895 r. wielki pożar tego zakładu poważnie nadszarpnął jego moce przerobowe. W następstwie tego wydarzenia w 1898 r. Zakłady Schütta przekształcono w Towarzystwo Akcyjne „Przemysł Drzewny”. Stanowiły je odtąd tartak parowy, zakład produkcji listew, fabryka mebli, stolarnia i wytwórnia wełny drzewnej.

1888 – w Prusach oficjalnie zniesiono opłaty świadczone przez rodziców za

naukę dzieci w szkołach elementarnych. Z jednej strony podnosiło to stan intelektualny społeczeństwa, ale z drugiej szkoła pruska stała się typowym narzędziem germanizacji.

1888 – w Czersku odbyły się wiece ludności w proteście przeciwko wyrugowaniu języka polskiego ze szkół powszechnych. Społeczność lokalna doświadczyła, jakimi narzędziami posługiwała się polityka germanizacji prowadzona na niemieckich kresach wschodnich.

II 1890 – w związku z wyborami do parlamentu Rzeszy Niemieckiej w Chojnicach miał miejsce wiec wyborczy Partii Socjaldemokratycznej, który został rozwiązany przez miejscową policję bez podania merytorycznych przyczyn. Akcja ta spotkała się z dużym oddźwiękiem w całym państwie niemieckim. Wydarzenie to zapoczątkowało także tworzenie w regionie ruchu robotniczego, który jednakże do początku XX w. nie posiadał rozwiniętych struktur organizacyjnych.

1890 – landratem chojnickim został doktor praw Georg Kautz.

1890 – w Małych Chełmach powstała szkoła wiejska.

1890 – wedle statystyk pruskich na terenie powiatu chojnickiego zamieszkiwało 53,4% ludności, która przyznawała się do swych polskich i kaszubskich korzeni.

1891 – proboszczem czerskiej parafii został ksiądz Paweł Berendt.

1891 – w Rytle uruchomiono drugi tartak oraz młyn parowy.

1891 – w Czersku i Wielu powstały komórki Verband katholischer Lehrer Westpreussens.

1892 – burmistrzem Chojnic został Eupel.

1892 – w Chojnicach wzniesiono reprezentacyjny gmach Starostwa Powiatowego, do którego w 1914 r. dobudowano jeszcze północne skrzydło. Obiekt ten stanowi charakterystyczne dziedzictwo budownictwa neorenesansowego także i współcześnie.

1892 – w Czersku zainicjowano działalność Związku Śpiewaczego, który z czasem został przemianowany na chór „Harmonia”. Działał on w tej miejscowości do 1926 r.

3 XI 1894 – założono Ostmarkverein, czyli Stowarzyszenie Kresów Wschodnich, zwane potocznie Hakatą, dążące do wytopienia polskość na ziemiach zaboru pruskiego. Jego działania widoczne były także na terenie powiatu chojnickiego poprzez tworzenie osad niemieckich, rugowanie języka polskiego z instytucji publicznych czy finansowanie organizacji niemieckojęzycznych.

5 XII 1894 – w Brusach powstała komórka Verband katholischer Lehrer Westpreussens.

1894 – na landrata chojnickiego desygnowano Konrada hrabiego Fincka von Finckenstein.

1894 – Chojnice uzyskały połączenie kolejowe z Nakłem, które posiadały przedłużenie linii do Gniezna.

1894 – w Chojnicach powstał Związek Kolarski (Radfahrerverein) jako ciekawa inicjatywa sportowa i społeczna o charakterze regionalnym.

1894 – w Chojnicach po raz pierwszy od czasu I rozbioru odbyło się polskie przedstawienie teatralne. Miało to miejsce w związku z przyjazdem poznańskiego zespołu aktorów, który wystawił wówczas sztukę Władysława Anczyca pt. *Kościuszko pod Raclawicami*. Grupa ta przybyła do Chojnic i w 1895 r., kiedy zaprezentowała sztukę Michała Bałuckiego pt. *Kiliński* oraz U. Staszewskiego pt. *Gwiazda Syberii*. W 1896 r. ta sama grupa wystawiła w mieście sztukę pt. *Towarzysze pancerni*, którą napisał M. Wołowski.

1894 – w Rolbiku utworzono szkołę wiejską.

1894 – w czerskiej szkole katolickiej zajęcia prowadziło sześciu nauczycieli, którzy uczyli 630 uczniów podzielonych na dziewięć oddziałów.

1895 – w Leśnie założono Arcybractwo Najświętszego Serca Pana Jezusa.

1895 – rozpoczęto w Czersku budowę nowej szkoły katolickiej z sześcioma izbami lekcyjnymi.

1895 – w Czersku powstało Polsko-Katolickie Towarzystwo Ludowe, do którego w 1907 r. należało 659 osób.

1895 – w Czersku na 4108 osób struktura mieszkańców przedstawiała się następująco: mężczyzn – 1988, kobiet – 2120, Żydów – 162, katolików – 3147, ewangelików – 797, innych – 2. Ponadto domów mieszkalnych było 383, rodzin 777, a samotnych 48.

9 V 1896 – zaczął kursować Nord-Express z Paryża do Petersburga, ze stałą częstotliwością dwa razy w tygodniu. Pokonywał on trasę długości 2714 km w ciągu 48 godzin, a zatrzymywał się na dworcu w Chojnicach. Początkowo z Chojnic do Petersburga odjeżdżał w czwartki i soboty o 14.06, a do Paryża w te same dni o 17.38. Tym samym Chojnice, dzięki korzystnemu położeniu, otrzymały stałą komunikację z największymi aglomeracjami ówczesnej Europy. Nord-Express kursował przez ziemię chojnicką do wybuchu I wojny światowej.

1896 – w Brusach i Prądzonce wybudowano szkołę wiejską.

1896 – założono Towarzystwo Ludowe Brusko-Leśnieńskie, które szybko stało się najbardziej masową organizacją o charakterze kulturalnym. Jego prezesem został Stanisław Sikorski.

1897 – landratem chojnickim został Gotfryd Henryk baron von Zedlitz und Neukirch.

1897 – w Czersku przekazano do użytku budynek szkoły ewangelickiej przy ul. Kościuszki. W czterech izbach nauk rozpoczęło 300 uczniów, których kształciło grono czterech nauczycieli.

1897 – w Lubni powstała szkoła wiejska.

24 I 1898 – w Brusach zainicjowano działalność spółki handlowej „Kupiec”, która miała na celu kreowanie polskiego wizerunku gospodarczego i ekonomicznego na terenie południowych Kaszub. Wśród inicjatorów tego przedsięwzięcia znaleźli się ziemianin Stanisław Sikorski i ksiądz Feliks Bolt.

1898 – przy chojnickiej parafii katolickiej powołano Katcholischer Gesellenverein.

1898 – w Czersetku powstała Spółka Koszykarska „Labor”, której zadaniem była aktywizacja miejscowej społeczności w dziedzinie rzemieślniczej i gospodarczej. Jednym z jej udziałowców był miejscowy lekarz i społecznik Bronisław Zieliński. M.in. dzięki tej inicjatywie powołano w tej miejscowości Cech Rzemiosł Różnych.

1898 – w Czersetku powstał dom opiekuńczy prowadzony przez sprowadzone z Wrocławia siostry elżbietanki. W miejscowości tej istniały odtąd dwie placówki zakonne, gdyż były tam obecne także ewangelickie siostry diakoniski.

1898 – założono w Czersetku cmentarz protestancki.

1898 – Benno Schmied wydał w Czersetku „Czersetker Wochenblatt”, pierwszą gazetę o charakterze lokalnym.

1898 – w Chojnicach rozpoczęto budowę tzw. wieży ciśnień przy ul. 14 Lutego, którą zakończono w 1900 r.

15 IX 1899 – została utworzona parafia w Rytle, z dawnej parafii czerskiej, której pierwszym proboszczem został ksiądz Antoni Kowalkowski.

1899 – w Rytle oddano do użytku nową szkołę z czerwonej cegły.

1899 – burmistrzem Chojnic został Deditius.

1899 – w czerskiej Fortbildungsschule, czyli dokszałcającej szkole zawodowej, naukę pobierało 120 wychowanków.

1899/1900 – w Chojnicach berlińskie Towarzystwo Akcyjne wybudowało sieć wodociągową i elektrownię, dzięki czemu mieszkańcy mogli otrzymywać do swych domów bieżącą wodę i sztuczne światło.

4 I 1900 – reaktywowano samodzielną parafię w Swornegaciach, gdzie przystąpiono do budowy murowanego kościoła w stylu neobarokowym, którą zakończono w 1916 r.

11 III 1900 – zaginął w Chojnicach 19-letni Ernest Winter, uczeń piątej klasy miejscowego gimnazjum, którego rozczłonkowane zwłoki następnie znajdowano w kilku punktach miasta i w najbliższej okolicy. O tę makabryczną zbrodnię oskarżano przedstawicieli społeczności żydowskiej, która miała jakoby dokonać religijnego mordu rytualnego. Mimo prowadzonego intensywnego śledztwa w tej sprawie, morderców E. Wintera nigdy nie zidentyfikowano, a Chojnice stały się w tym czasie miej-

scem zamieszek o charakterze antyżydowskim. Do kwestii rzekomego mordu rytualnego powrócili jeszcze naziści niemieccy po wrześniu 1939 r., kiedy po raz wtóry starano się wykorzystać tę sprawę w celach ideologicznych, jako potwierdzenie dla konieczności zaprowadzenia czystości rasowej. Ten mord miał również stanowić dla Europy i świata uzasadnienie Holocaustu. Mimo że przejrzano tomy akt związanych z tą zbrodnią, jednakże wyjaśnienie sprawy śmierci Ernesta Wintera i tym razem zarzucono, gdyż dowody były niepełne i nie można było jednoznacznie wskazać winnego.

27 V 1900 – miały miejsce antysemickie wystąpienia w Chojnicach, w związku z czym do miasta w dniu kolejnym przybył 14. pułk piechoty z Grudziądza, który miał strzec porządku.

1900 – czerska parafia katolicka liczyła wówczas 9012 dusz. W szkole katolickiej uczyło się 800 uczniów, funkcjonowało też prywatne niepełne gimnazjum, którego zadaniem było przygotowywanie wychowanków do dalszej nauki w pełnym gimnazjum, najczęściej chojnickim.

1900 – powstała ewangelicka gmina wyznaniowa w Czersku.

XX w.

X 1901 – proboszczem kościoła parafialnego w Czersku został ksiądz Józef Wysocki.

1901 – na landrata chojnickiego desygnowano Ernesta Adolfa Kreidela.

1901 – przy chojnickiej parafii katolickiej powołany został III Zakon św. Franciszka.

1901 – w Czapiewicach powstała szkoła wiejska.

1901 – staraniem Pawła Petrasa w Chojnicach zaczęto wydawać drugą gazetę niemiecką o charakterze lewicowo-liberalnym pt. „Ostdeutsche Tageszeitung”. Ukazywała się ona na rynku chojnickim do 1921 r.

13 I 1902 – w trakcie mowy wygłoszonej przed pruskim sejmem, premier rządu i jednocześnie kanclerz niemiecki Bernard von Bülow uzasadniał twardą politykę rządu względem ludności polskiej. Jako przykład podał wówczas Chojnice, gdzie w mieście tym czynnych było sześciu lekarzy, ale spośród nich trzech związanych było ze społecznością polską.

29 IX 1902 – w Chojnicach zebrali się na posiedzeniu członkowie Zachodniopruskiego Towarzystwa Botaniczno-Zoologicznego.

1902 – w Małym Gliśnie powstała szkoła wiejska.

1902 – oddano do użytku linię kolejową łączącą Chojnice z Lipuszem i dalej z Bytowem i Lęborkiem. Było to przedłużenie linii Chojnice-Nakło. Umożliwiła ona rozwój przedsiębiorczości na terenie Zaborów oraz poprawiła komunikację między Brusami a Chojnicami.

1902 – w Czersku powstała fabryka papy i wyrobów cementowych oraz fabryka maszyn rolniczych i odlewnia żelaza „Victoria”. Jednym z udziałowców tej inicjatywy był miejscowy lekarz i społecznik Bronisław Zieliński.

V 1903 – w Chojnicach odbyło się posiedzenie Powiatowego Komitetu Wyborczego z udziałem przedstawicieli polskiego życia narodowego w osobach: Leon Karczyński i Stanisław Owsiany z Chojnic, Stanisław Sikorski z Wielkich Chełmów, Edmund Sikorski z Leśna, Bronisław Zieliński z Czerska i Józef Kliński z Kłodni. Komitet zarekomendował Władysława Wolszlegiera z Niezychowic (ówczesny Szenfeld) i Leona Czarlińskiego z Zakrzewka na Krajnie jako polskich kandydatów na posłów do parlamentu Rzeszy z chojnicko-tucholskiego okręgu wyborczego.

1903 – wybudowano szkołę z czerwonej cegły w Ostrowitem, która to miejscowość była wówczas głównym ośrodkiem tzw. Kosznajderii.

1903 – w Czarniżu uruchomiono szkołę wiejską.

17 I 1904 – w Chojnicach odbyło się zebranie założycielskie Urzędniczego Towarzystwa Budowy Mieszkań, która to instytucja była trzecią tego typu na Pomorzu, po Bydgoszczy i Grudziądzu. Spółdzielnia była ważnym elementem kształtującym budownictwo w Chojnicach. Dzięki temu Towarzystwu powstały domy spółdzielcze zlokalizowane przy ul. Warszawskiej, Drzymały, Dworcowej i Człuchowskiej.

22 IV 1904 – podpisano w Kościerzynie umowę założycielską dotyczącą powstania bruskiej spółki „Bazar”.

7 X 1904 – w Czersku został założony oddział związku zawodowego metalowców, co było skutkiem strajku robotniczego w zakładach Schütta. Protestowało wówczas 539 robotników.

1904 – w Chojnicach przy Starym Rynku ukończono budowę ratusza miejskiego, do którego wprowadziły się władze municypalne. Budynek ten w stylu neogotyckim do chwili obecnej znajduje się w centralnym miejscu chojnickiego rynku.

1904 – władze miejskie Chojnic zaprzęstały użytkowania Baszty Więziennej przy ul. Sukienników, która służyła do tej pory jako prewencyjne miejsce zatrzymań dla osób, które weszły w konflikt z prawem. Odtąd baszta sukcesywnie ulegała dewastacji i niszczała pod wpływem działania warunków atmosferycznych.

1904 – delegatem Towarzystwa Czytelni Ludowych na powiat chojnicki został Stanisław Sikorski.

1905 – ksiądz Józef Szydzik objął parafię w Wielu, dzięki czemu doszło w późniejszych latach do budowy obiektów sakralnych na tym terenie, które zaowocowały rozwojem kultu religijnego i utworzeniem kalwarii w tej miejscowości.

1905 – proboszczem w Leśnie został ksiądz Franciszek Kitzermann.

1905 – w Chojnicach rozpoczęła działalność Szkoła Gospodarstwa Domowego prowadzona przez siostry franciszkanki w ramach szerzenia oświaty wychowawczej Zakładu św. Boromeusza.

1905 – w Czersku na 6087 mieszkańców było: mężczyzn – 2885, kobiet – 3202, Żydów – 84, katolików – 4227, ewangelików – 1274, innych – 2; domów mieszkalnych – 523, rodzin – 1170, a osób samotnych – 52. Czerska parafia katolicka liczyła 11 338 dusz.

1905 – ukazała się praca Pawła Petrasa pt. *Chronik der Stadt Konitz* (Kronika miasta Chojnice).

20 X 1906 – w Brusach powołano do życia Związek Młynarski pod nazwą Müllerverein Bruss.

5 XI 1906 – na fali manifestacji szkolnych, mających miejsce w Poznaniu i na terenie Pomorza, wybuchł strajk szkolny w obronie polskiej mowy na terenie Czerska. Strajk zakończył się w kwietniu 1907 r.

1906 – ukończono budowę linii kolejowej z Czerska do Laskowic. W ten spo-

sób Czersk stał się pomorskim węzłem kolejowym.

1906 – do użytku oddano gazownię w Czersku, która w okresie międzywojennym pełniła funkcję gazowni miejskiej.

1906 – w Wielu powołano do życia Bank Ludowy, którego współzałożycielem i pierwszym dyrektorem został ksiądz Józef Szydzik, proboszcz miejscowej parafii.

1906 – w Karsinie został wybudowany kościół katolicki.

1906 – w Leśnie zorganizowano Stowarzyszenie Dzieciątka Jezus.

IV 1907 – w bruskiej szkole miał miejsce strajk w obronie polskiej mowy, w którym m.in. brała udział nestorka tamtejszych nauczycieli Anna Bukowska.

1907 – przy chojnickiej parafii katolickiej powstało Katcholischer Arbeiterverein.

1907 – utworzono w Czersku Koło Zjednoczenia Zawodowego Polskiego. Wydarzenia te zbiegły się z drugim masowym strajkiem robotniczym przeprowadzonym w fabryce maszyn rolniczych „Victoria”.

1907 – zakończono prace związane z budową neogotyckiego zboru w Czersku. Budowla ta przetrwała do 1961 r.

1907 – w Czarnowie uruchomiono szkołę wiejską.

1907 – oddział Niemieckiej Partii Socjaldemokratycznej w powiecie chojnickim liczył 25 członków.

XII 1908 – w Chojnicach powstała filia Związku Ludowego Katolickich Niemiec (Volksverein für das Katholische Deutschland), której inicjatorem był ksiądz Leon Boenig.

1908 – rabinem chojnickiej gminy żydowskiej był dr Weyl, a przewodniczącym żydowskiej gminy wyznaniowej kupiec Teodor Flater.

1908 – w Przymuszewie i Okręgliku powstały szkoły wiejskie.

1908 – w Czersku powstał cech krawiecko-szewski, a fakt ten zbiegł się z utworzeniem miejscowego Towarzystwa Przemysłowego.

1908 – z okręgu lubawskiego posłem do sejmiku pruskiego został wybrany ziemianin z Wielkich Chełmów Stanisław Sikorski.

1909 – Chojnice, jako pierwsza miejscowość w regionie, otrzymały kanalizację miejską. Dzięki temu władze miasta mogły podjąć skuteczną walkę z infekcjami, chorobami i zarazami, dziesiątkującymi niegdyś mieszkańców tego ośrodka.

1909 – zmodernizowany został w Chojnicach gmach szkoły dla chłopców wzniesiony przez państwo pruskie w 1861 r. Powstała w wyniku remontu sala wykorzystywana do największych imprez publicznych i państwowych.

1909 – w Czersku rozebrano pierwszy murowany kościół katolicki i jednocześnie rozpoczęto budowę nowego. W związku ze zwiększeniem liczby parafian dotychczasowa świątynia okazała się za mała, aby pomieścić tak dużą liczbę wiernych.

1909 – w Konarzynach oddano do użytku murowany obiekt szkolny, który służył wszystkim okolicznym wsiom.

1909 – ksiądz Franciszek Drapiewski został pierwszym proboszczem ustanowionej parafii w Swornegaciach. Do końca I wojny światowej brał czynny udział w działalności społeczno-narodowej ludności kaszubskiej zamieszkującej Gochy.

1910 – chojnicka rada miejska wystosowała memoriał do władz pruskich dotyczący możliwości wykupu majątków podmiejskich na niemieckie cele kolonizacyjne.

1910 – powiat chojnicki obejmował jedno miasto, 67 gmin wiejskich i 39 obszarów dworskich oraz liczył ogółem 74 922 mieszkańców. Wedle statystyk pruskich na terenie powiatu chojnickiego zamieszkiwało 54,8% ludności, która przyznawała się do swych polskich i kaszubskich korzeni. W Chojnicach mieszkało 12 005 osób, z czego katolicyzm deklarowały 6334, tj. 52,8%. W Czersku na 7098 mieszkańców struktura demograficzna i społeczna przedstawiała się następująco: mężczyzn – 3429, kobiet – 3669, Polaków – 4925, Niemców – 2101, Żydów – 73, innych – 2, katolików – 5464, ewangelików –

1445; ponadto domów mieszkalnych – 557, rodzin – 1325, osób samotnych – 62. Parafia liczyła wówczas 12 120 dusz.

1910 – oddano do użytku budynek sądu powiatowego (grodzkiego) w Czersku.

1910 – w Czersku utworzono gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokol”.

1910 – w Czersku nastąpiła rozbudowa miejscowej szkoły katolickiej. Szkoła liczyła wówczas 13 nauczycieli i kształciła 1210 uczniów (w tym 548 chłopców i 626 dziewcząt). W latach 1912-1913 nastąpił jej podział na część męską i żeńską. Jednocześnie do czerskiej szkoły ewangelickiej uczęszczało ok. 300 wychowanków.

1910 – proboszczem parafii bruskiej został ksiądz Franciszek Klink.

1910 – sympatycy chojnickiego żeglarstwa śródlądowego powołali do życia organizację pod nazwą Deutschen Flotten Vereins.

IV 1911 – parafię czerską objął ksiądz Kazimierz Sprengel, który jako proboszcz wyróżniał się działalnością na polu społecznym i narodowym wśród ludności borowiackiej.

5 IX 1911 – w chojnickim gimnazjum powołana została drużyna skautowa i strzelecka o polskim charakterze. Była to pierwsza tego typu organizacja niepodległościowa, jaka narodziła się na ziemiach polskich objętych zaborem pruskim. Inspiratorem tego przedsię-

wzięcia był filomata pomorski Stefan Łukowicz, który inspirował młodzież ziemi chojnickiej do kształtowania szerszej akcji niepodległościowej wśród rówieśników.

1911 – przy chojnickiej parafii katolickiej powołano ruch religijny pod nazwą Sante Elisabethverein.

1911 – wybudowano nową szkołę dla uczniów niemieckich w Brusach przy ul. Gdańskiej, a także szkołę wiejską w Orliku.

1911 – w Brusach powstało Kółko Śpiewacze jako chór męski zarejestrowany przez władze.

1911 – w Nowej Cerkwi rozpoczęto budowę kościoła murowanego, którą zakończono w 1913 r.

1911 – w Gdańsku ukazało się wydawnictwo źródłowe pt. *Urkundenbuch der Komturei Tuchel*, które do druku przygotował Piotr Paweł Panske. Publikacja ta poszerzyła w znaczący sposób wiedzę na temat obszarów wchodzących w średniowieczu w skład komturii tucholskiej.

11 III 1912 – z inicjatywy kilkunastu osób z Chojnic, powiatu oraz dalszych miejscowości powołano do życia spółkę wydawniczą „Gazeta Chojnicka”. Do jej założycieli należeli: Władysław Wolszlegier z Nieżychowic (ówczesny Szenfeld), Józef Chrzanowski ze Zbenin, Stanisław Przewoski z Brus, Kazimierz Karasiewicz z Tucholi, Kazimierz Sikor-

ski z Chojnic, Edmund Sikorski z Leśna, ksiądz Piotr Dunajski z Lipusza i ksiądz Feliks Bolt ze Srebrnik. Kapitał zakładowy spółki wynosił 25 000 marek. Pierwszy okazyjny numer tego periodyku ukazał się 15 III 1912 r., a pierwszy datowany numer 1 IV 1912 r. Czasopismo to wychodziło trzy razy w tygodniu, a siedziba redakcji znajdowała się przy ul. Gimnazjalnej w Chojnicach. W latach I wojny światowej władze pruskie zawiesiły jej wydawanie.

1912 – w charzykowskim Zaciszu powstało niemieckie stowarzyszenie żeglarskie pod nazwą Wassersportfreunde.

1912 – w Grudziądzu powstała Polsko-Katolicka Partia Ludowa, reprezentująca interesy polskich i kaszubskich katolików zamieszkujących Pomorze. Skupiła w swych szeregach elity intelektualne i gospodarcze w zaborze pruskim, m.in. te wywodzące się z powiatu chojnickiego.

I 1913 – w Brusach powołano do życia z inicjatywy ziemianina Stanisława Sikorskiego i księdza Feliksa Bolta spółkę „Ceres”.

4 XI 1913 – sejmik uchwalił budowę szpitala o charakterze powiatowym. Prace budowlane rozpoczęto w 1914 r. przy zbiegu ulic Żwirki i Wigury oraz Świętopelka, ale na krótko je wstrzymano po wybuchu działań wojennych. Ostatecznie budowę zakończono w 1917 r.

1913 – w Chojnicach została wydana broszura pt. *Jak powstał odpust Pocię-*

szenia Matki Boskiej we Wielu, której autorem był proboszcz tej parafii Józef Szydlik. Dzięki tej inicjatywie pozyskiwał on środki finansowe na budowę kalwarii wielewskiej.

1913 – w Czersku nastąpiła uroczysta konsekracja nowego kościoła katolickiego, której dokonał biskup chełmiński ksiądz Jakub Klunder. Dzwony tej świątyni poświęcono już rok wcześniej. W mieście tym powołano także Stowarzyszenie Pomocników Handlowych.

I 1914 – w Chojnicach powstała filia Związku Katolików Niemieckich (Verein Deutscher Katholiken).

2 IV 1914 – dzięki podjętej inicjatywie, w mieszkaniu lekarza Hipolita Lniskiego w Chojnicach odbył się I zjazd delegatów kół pomorskich Związku Towarzystw Tomasza Zana.

VIII 1914 – Niemcy, wypowiadając wojnę Rosji, a następnie innym państwom tworzącym trójporozumienie, przystąpiły do działań zbrojnych, które w historiografii zostały określone mianem I wojny światowej. Początkowo setki, a następnie tysiące mieszkańców ziemi chojnickiej zostały powołane do armii niemieckiej. W związku z tym, iż ziemia chojnicka była częścią Rzeszy, powoływano pod broń zarówno ludność niemiecką, jak i polską czy kaszubską, wywodzącą się z tego terenu. Mieszkańcy tej ziemi walczyli na froncie wschodnim z Rosją i zachodnim z Francją oraz Wielką Brytanią, a od 1917 r. także z wojskami Stanów Zjednoczonych. Wspierali

oni również wojska austro-węgierskie na froncie południowym, początkowo na Bałkanach, a później także i na granicy z Włochami, które ostatecznie stanęły po stronie Ententy. Dla setek osób biorących udział w tej 4,5-letniej wojnie zakończyła się ona tragicznie. Zginęli w okopach nad rzeką Marną, w bitwach pod Tannenbergiem czy Verdun i Sommą, na statkach wojennych oraz zmarli z powodu trawiących wszystkie armie chorób, infekcji i innych dolegliwości. Setki mężczyzn powróciły z tej wojny do swych domów jako osoby ranne bądź kalekie. Dla kolejnych setek było to tak duże przeżycie psychiczne, że wpłynęło nie tylko na ich życie, ale także najbliższego otoczenia, zwłaszcza rodziny.

1914 – oficjalnie oddano do użytku nową siedzibę Konitzer Bankverein. Ten reprezentacyjny budynek mieścił się przy ul. Młyńskiej 22. Po II wojnie światowej znalazła w nim miejsce Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, a w warunkach III RP – Urząd Skarbowy.

1914 – w przededniu I wojny światowej Czersk posiadał już charakter typowego miasteczka. Istniały tam m.in. dworzec kolejowy II klasy, ponadto poczta II klasy zatrudniająca 29 osób, trzy hotele, królewska Kasa Leśnicza czy Łąkarski Urząd Rentowy. Zakłady drzewne Schütta przerabiały około 50 000 m³ drewna i zatrudniały ponad 1000 robotników. Poza tym funkcjonowały: cegielnia, zakład wyrobów cementowych, papiernia, terpentyniarnia, fabryka maszyn rolniczych i zakłady spożywcze. Instytucje te w pełni mogły zabezpieczyć potrzeby

miasta. W związku z przedłużającym się konfliktem zbrojnym w bliskim sąsiedztwie Czarska utworzono obóz jeniecki. W latach I wojny światowej przewinęło się przez niego ok. 50 000 Rosjan, Rumunów, Włochów, Brytyjczyków i Francuzów.

1914 – mieszkańcy ziemi chojnickiej służyli nie tylko w armii niemieckiej na frontach europejskich, ale także obecni byli na terenach kolonialnych, należących do Rzeszy Niemieckiej. Niemcy od 1884 r. weszły w posiadanie takich posiadłości kolonialnych, jak Togo, Kamerun, Namibia, Tanganika, część Papui Nowej Gwinei i enklawy Cingtao w Chinach. Szacowano, że w wojskach kolonialnych służyło ok. 5-7% wojskowych, mających polsko brzmiące nazwiska.

10 XI 1915 – burmistrzem Chojnic został dr Herman Hausmann.

27 XI 1915 – w Chojnicach obchodzono jubileusz 100-lecia powołania do życia Królewskiego Gimnazjum Katolickiego.

26/27 VIII 1916 – w Wielu, dzięki inicjatywie miejscowego proboszcza księdza Józefa Szydzika, zainaugurowano działalność miejscowej kalwarii, czyli zespołu kaplic drogi krzyżowej na Białej Górze i nad Jez. Wielewskim. Inicjatywa ta została zrealizowana dzięki wsparciu parafian, diecezjan i rodaków mieszkających poza krajem. Do chwili obecnej Wiele jest miejscem pielgrzymek mieszkańców diecezji pelplińskiej oraz katolików z całej Polski.

1916 – dzięki inicjatywie proboszcza parafii czerskiej ks. Kazimierza Sprengela powstała przy kościele Sodaliczka Mariańska Matek, do której z czasem wstąpiło 1500 kobiet.

1917 – ostatnim landratem chojnickim został mianowany doktor praw Werner Fuhrmann.

1917 – w Zalesiu powstała szkoła wiejska.

1917 – powołano Katolickie Towarzystwo Budowy Kościoła w Dziemianach.

6 III 1918 – chojnickim burmistrzem został dr Bruno Molkentin.

VII 1918 – parafię w Swornegaciach objął i pozostawał tam przez kolejnych 20 lat ksiądz Józef Czapiewski.

3 X 1918 – burmistrz Chojnic Bruno Molkentin podał w zarządzeniu, które dni w mieście mogą być obchodzone jako uroczystości państwowe. Należały do nich urodziny: cesarza i króla, cesarzowej i królowej, następcy tronu, następczyni tronu oraz Dzień Sedanu.

X 1918 – niekorzystnie zakończyły się działania wojenne armii niemieckiej podjęte na froncie zachodnim. Alianci ostatecznie przełamali linię Zygryda, co spowodowało dodatkowe osłabienie morale armii niemieckiej, niechęć do prowadzenia walki, a także powtarzające się bunty w garnizonach. Trudna sytuacja wewnętrzna przybrała na sile w pierwszych dniach listopada 1918 r.

9 XI 1918 – abdykację ogłosił cesarz Niemiec Wilhelm II, a następnego dnia opuścił ogarnięty wrzeniem społecznym Berlin, udając się do Holandii. Nastąpiła aktywizacja społeczności lokalnych i regionalnych w Niemczech, w szczególności innych nacji narodowych i etnicznych, które widziały w tym wydarzeniu szansę na odbudowanie własnej państwowości.

10 XI 1918 – wobec skomplikowanej sytuacji wewnętrznej w Niemczech związanej z niekorzystnym położeniem na froncie zachodnim oraz wobec rozkładu instytucji państwowych spowodowanego ucieczką cesarza Wilhelma II, Bruno Molkentin, burmistrz Chojnic, jako jedynego miasta w powiecie, zwołał wieczorem nadzwyczajne posiedzenie Rady Miejskiej celem omówienia zadań do realizacji na najbliższy czas. Przedmiotem obrad była przede wszystkim sytuacja polityczna Gdańska, największego miasta w regionie, a także zabezpieczenie Chojnic i ziemi chojnickiej przed nieformalnymi zgromadzeniami i zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom.

11 XI 1918 – Niemcy podpisały z alian-tami w lasku Compiègne pod Paryżem rozejm na froncie zachodnim, który zakończył działania zbrojne związane z I wojną światową. Zgodnie z jego postanowieniami państwa centralne miały zdemilitaryzować swoje siły zbrojne. Wydarzenie to jeszcze bardziej skomplikowało sytuację wewnętrzną Niemiec, doprowadzając do reakcji społecznej i wrzenia rewolucyjnego skrajnych grup i partii politycznych. Poprzez kolej, prasę i telegraf niezadowolone społeczne

dotarło do wszystkich zakątków państwa niemieckiego.

11 XI 1918 – przedstawiciele gdańskiego Wydziału Wykonawczego Rady Robotniczej i Żołnierskiej, działając w porozumieniu z landratem chojnickim Wernerem Fuhrmannem i Radą Miejską, powołali do życia Radę Robotniczą i Żołnierską w Chojnicach. Na czele rady stanął kpt. Prąg. Pierwszym jego zastępcą z ramienia robotników mianowany został Jan Kaletta, a drugim, działającym w imieniu wojska, niejaki Röder. Tym samym rada została zdominowana przez Niemców, którzy zresztą stanowili zdecydowaną większość społeczeństwa chojnickiego w tym okresie. Zadaniem rady w tym czasie stało się zapewnienie spokoju i porządku w mieście i regionie. Chojnicka rada podlegała gdańskiemu Wydziałowi Wykonawczemu.

12 XI 1918 – w związku z zaostrzającą się sytuacją społeczną oraz pogłębiającym się kryzysem gospodarczym w Chojnicach została ogłoszona godzina policyjna.

13 XI 1918 – trudności związane z zaopatrzeniem w węgiel i inne surowce energetyczne spowodowały skrócenie działalności większości zakładów usługowych w Chojnicach i regionie. Brak regularnych dostaw żywności, która dotychczas głównie dostarczana była na front, spowodował także racjonowanie artykułów pierwszej potrzeby. Jednocześnie Rada Robotnicza i Żołnierska zwołała wiece informacyjne dla ludności miasta i większych ośrodków wiejskich

w celu uspokojenia nastrojów społecznych oraz wyjaśnienia zaistniałej sytuacji.

15 XI 1918 – w hotelu Reichshof zlokalizowanym przy ul. Dworcowej w Chojnicach zebrał się polski i kaszubski Komitet Obywatelski, który z powodu zaistniałej sytuacji przybrał tajny charakter. Na jego przewodniczącego wybrano wówczas księdza Józefa Szydzika, proboszcza parafii w Wielu.

XI/XII 1918 – w związku z przygotowaniem Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu w całym powiecie trwała akcja wyłaniania delegatów, którzy mieliby wesprzeć wielkopolskie wysiłki narodowe. Z całego powiatu wybrano wówczas 20 delegatów, którzy mieli reprezentować region na tym spotkaniu.

2 XII 1918 – w związku z odrodzeniem wartości narodowych i patriotycznych na terenie Wielkopolski, także znajdującej się pod zaborem pruskim, doszło w Chojnicach do pierwszego polskiego zebrania w sali Heinricha przy ul. Człuchowskiej. Spotkaniu przewodniczył Lucjan Prądyński ze Skarpy oraz przybyły z Poznania delegat reprezentujący Wielkopolskę. Na zebraniu wezwano do zachowania spokoju i podporządkowania się w granicach zdrowego rozsądku miejscowej Radzie Robotniczej i Żołnierskiej. Jednocześnie wybrano dwóch delegatów na Zjazd Dzielnicowy do Poznania, którymi zostali Dominik Nowak i Józef Krenski.

3-5 XII 1918 – w Poznaniu odbył się Sejm Dzielnicowy, w którym udział wzięło

1403 delegatów z Prus Królewskich (Pomorza Wschodniego), Prus Książęcych (Warmia i Mazury), Śląska i Poznańskiego oraz okręgów niemieckich, w których zamieszkiwali emigranci polscy. Wśród nich 20 osób reprezentowało powiat chojnicki.

11 XII 1918 – w chojnickim hotelu Reichshof przy ul. Dworcowej dotychczasowy Komitet Obywatelski powołał do życia Powiatową Radę Ludową o polskim charakterze. Obecnych na spotkaniu było 28 delegatów reprezentujących cały powiat. Na prezesa rady wybrano księdza Józefa Szydzika z Wiela, jego zastępcą została Władysława Wolszlegier z Cołdanek, sekretarzem Antoni Ulandowski z Chojnic, skarbnikiem Adolf Bonin z Czerska, a członkami zarządu Franciszek Trzcziński z Karsina, Feliks Gintrowski z Czerska i Józef Chrzanowski ze Zbenin. Była to pierwsza oficjalna reprezentacja interesów polskich i kaszubskich w regionie. Zadaniem rady miało się stać przygotowanie form organizacyjnych na wypadek przejęcia ziem chojnickiej przez odrodzone państwo polskie.

15 XII 1918 – w salach hotelu Krebs zlokalizowanego przy pl. Niepodległości w Chojnicach przeprowadzono inicjatywę społeczną pod nazwą „Wielki Polski Bazar”, a zysk z tego przedsięwzięcia przeznaczono dla osób bezdomnych i potrzebujących pomocy, szczególnie w warunkach zimowych. Dary w naturze przyjmowała wówczas Maria Łukowicz, a datki pieniężne Władysława Wolszlegier. W czasie spotkania zanotowano

dużą frekwencją. Impreza ta zakończyła się wieczorkiem przygotowanym dla wszystkich przybyłych, podczas którego wystawiono sztukę pt. „O chlebie i wodzie”.

19 XII 1918 – niemiecka społeczność Chojnic powołała Grenzschutzkommando Ost, które jako ochotnicza organizacja o charakterze paramilitarnym miało dbać o bezpieczeństwo na liniach kolejowych w regionie. W rzeczywistości stało się platformą do zabezpieczania interesów niemieckich w powiecie.

27 XII 1918 – w Poznańskim wybuchło powstanie wielkopolskie, w następstwie czego władzę tam objęła Naczelna Rada Ludowa. Inicjatywa ta zaniepokoiła nie tylko miejscowych Niemców, ale i innych zamieszkałych na Pomorzu czy w Chojnicach, gdyż realna stała się groźba wybuchu powstania także i w tym regionie.

XII 1918 – w Wielu, dzięki inicjatywie miejscowego proboszcza księdza Józefa Szydzika, powołano do życia Towarzystwo Młodzieży Polskiej, jako jedno z pierwszych na Pomorzu.

1 I 1919 – Adam Wolszlegier z Cołdank, biorący udział w pracach Tajnej Organizacji Wojskowej Pomorza, po powrocie z Grudziądza poddany został w hotelu Reichshof przy ul. Dworcowej w Chojnicach osobistej rewizji przeprowadzonej przez Grenzschutz. Zarekwirowano przy okazji dokumenty i materiały wojskowe świadczące o przygotowaniu akcji zbrojnej wśród ludności

polskiej na Pomorzu. Obciążające go dowody zostały przekazane do miejscowej prokuratury.

1 I 1919 – w związku z postępującym powstaniem wielkopolskim odbyły się w Chojnicach dwa wiece poparcia dla niemieckiej sprawy narodowej. Pierwszy zwołano z udziałem przedstawiciela Rady Robotniczej i Żołnierskiej z Gdańska oraz tamtejszego redaktora Lobsa. Po raz pierwszy zaczęto mówić wówczas o utraceniu pewnych terytoriów przez Niemcy na wschodzie, które przejść miały w posiadanie państwa polskiego. Zdaniem przedstawicieli gdańskiej społeczności niemieckiej Chojnice miały być zamieszkałe przez ludność niemiecką i takie miały pozostać w przyszłości. Podczas drugiego wiecu z udziałem ludności niemieckiej, jaki odbył się w hotelu Krebs przy pl. Niepodległości, przedstawiciele chojnickiej Rady Robotniczej i Żołnierskiej przekazali chojniczanom informacje dotyczące sytuacji w Wielkopolsce. Wyrażono wówczas obawę przed skierowaniem ofensywy powstańczej na Pomorze, co mogło doprowadzić do wybuchu powstania także na ziemi chojnickiej. W następstwie tych wydarzeń nastąpiła dalsza radykalizacja postaw Niemców chojnickich, którzy z niechęcią odnosili się do Polaków.

5 I 1919 – na posiedzeniu Rady Robotniczej i Żołnierskiej w chojnickim ratuszu Jan Kaletta został wykluczony z tego gremium za rzekomą konspirację z Polakami oraz przekazywanie ważnych i tajnych informacji osobom postronnym.

6 I 1919 – do incydentów z użyciem broni palnej między polską i niemiecką społecznością tej miejscowości doszło w Czersku. Miało to związek z wybuchem powstania wielkopolskiego oraz przenikaniem informacji o tym wydarzeniu do regionu chojnickiego. Po bitwie pod czerskim kościołem Polacy przejściowo opanowali Czersk. Sytuację wyjaśnił dopiero oddział Grenzschtzu. Po strzelaninie, do jakiej wówczas doszło w tej miejscowości, Niemcy wzięli zakładników, co uspokoiło wrzenie społeczne.

7 I 1919 – za zdradę stanu został aresztowany i osadzony w chojnickim więzieniu Adam Wolszlegier z Cołdanek. W obawie przed możliwymi rozruchami społecznymi w mieście i regionie prokuratura postanowiła przewieźć oskarżonego do Kostrzyna, a następnie do berlińskiego więzienia politycznego w Moabicy.

8 I 1919 – po zajęciach czerskich z 6 stycznia chojnicka Rada Robotnicza i Żołnierska wydała zarządzenie o zwrocie do 15 stycznia wszelkiej broni palnej i amunicji.

11 I 1919 – ukazało się zarządzenie najwyższych władz prowincji Prusy Zachodnie, które zapowiadało ograniczenie swobodnej działalności narodowej Polaków.

18 I 1919 – nastąpiło oficjalne otwarcie paryskiej konferencji pokojowej wieńczącej 4,5-letnią wojnę powszechną z udziałem 27 państw uczestniczących w wojnie z Niemcami. Jednocześnie obie

społeczności zamieszkujące ziemię chojnicką, niemiecka i polska, pragnęły zaznaczyć swą obecność na arenie międzynarodowej.

18 I 1919 – Rada Robotnicza i Żołnierska powołała Straż Obywatelską w sile 150 ludzi, zgrupowaną w trzech kompaniach. Na jej czele stanął kpt. rezerwy i nauczyciel miejscowego gimnazjum dr Bechler.

18 I 1919 – w odpowiedzi na niemieckie zarządzenia w Chojnicach Powiatowa Rada Ludowa powołała komitet powitalny, który miałby przyjąć oddziały polskie na wypadek przejścia ziemi chojnickiej przez państwo polskie. W jego skład weszli: Aniela Lniska, Władysław Schreiber, Bronisława Stammowa, Antoni Kaźmierski, Antoni Lisewski, dr Jan Łukowicz oraz ksiądz Aleksander Pronobis.

19 I 1919 – w Republice Weimarskiej miały miejsce wybory do parlamentu ogólnonarodowego (Zgromadzenia Narodowego). Na ziemi chojnickiej ludność polska w większości je zbojkotowała, uważając, że niezależnie od siły politycznej nie przyniesie ona korzyści sprawie polskiej na Pomorzu. W Chojnicach wygrała wówczas Partia Centrum, mająca bardziej liberalny charakter.

26 I 1919 – na Pomorzu odbyły się wybory do parlamentu pruskiego (Zgromadzenia Krajowego). Na ziemi chojnickiej ponownie wygrała je Partia Centrum, a ludność polska w większości je zbojkotowała.

I 1919 – wznowiono wydawanie „Gazety Chojnickiej”, która docierała do polskich odbiorców mieszkających w powiecie chojnickim. Jeszcze w tym samym roku inicjatywa ta zakończyła swą działalność.

6 II 1919 – chojnicką Straż Miejską przemianowano na Reserve Grenzschutz Ost – Kompanie Konitz. Komendanturę tej jednostki ponownie objął nauczyciel miejscowego gimnazjum dr Bechler.

1 III 1919 – w następstwie rozkazu wydanego przez Wydział Wykonawczy Rad Robotniczych i Żołnierskich w Gdańsku i komendantury 17. Korpusu gen. von Belova likwidacji uległa chojnicka Rada Żołnierska.

9 III 1919 – w Chojnicach powołano do życia pierwsze polskie stowarzyszenie społeczno-kulturalne pod nazwą Towarzystwo Śpiewu „Lutnia”. Jego prezesem został ksiądz Aleksander Pronobis, zastępcą Władysława Wolszlegierowa z Nieżychowic (ówczesny Szenfeld), sekretarzem Józef Reich, skarbnikiem Julian Rydzkowski, a dyrygentem Józef Michalski.

19 III 1919 – w Chojnicach odbyło się otwarte zebranie ludności niemieckojęzycznej przygotowane przez Radę Robotniczą. Jego powodem była informacja przesłana z konferencji pokojowej w Wersalu, że Pomorze Wschodnie, wraz z Gdańskiem i Chojnicami, miało być włączone w skład państwa polskiego. Tłumnie zgromadzeni mieszkańcy Chojnic przygotowali telegram

protestacyjny w tej sprawie i wysłali go do niemieckiej Rady Ministrów rezydującej w Weimarze.

24 III 1919 – władze skupione w Weimarze podjęły akcję dyplomatyczną w Wersalu mającą skłonić państwa Ententy, aby pozostawiły Chojnice wraz z jego otoczeniem w granicach państwa niemieckiego.

1 IV 1919 – trudna sytuacja żywnościowa i aprowizacyjna, a także postępująca inflacja w państwie niemieckim spowodowała strajk dużej części Chojnic. Miasto pozostawało bez światła, gazu i wody. Strajk podjęli robotnicy firm metalowych Bruno Riedla i Wilhelma Schulza.

22 IV 1919 – ogłoszono dla części powiatu chojnickiego i powiatów sąsiednich stan oblężenia, który ograniczał swobody obywatelskie i przekazywał wojsku nadzór nad bezpieczeństwem w terenie. Został on zniesiony 18 V 1919 r.

7 V 1919 – warunki traktatu pokojowego ustalone przez państwa zwycięskie zostały przekazane delegacji niemieckiej oczekującej w Paryżu. Jednocześnie czasopisma niemieckie ogłosiły wstępny projekt wschodniej granicy państwa, z którego wynikało, że będzie ona przechodziła ok. 10 km na zachód od linii kolejowej Piła-Chojnice. W skład państwa polskiego miałyby zatem wchodzić ziemia chojnicka i ziemia złotowska. Skutkiem tych publikacji na ziemi chojnickiej była się druga fala strajków i manifestacji ludności niemieckojęzycznej.

18 V 1919 – z ramienia niemieckich mieszkańców Chojnic do Weimaru udała się delegacja złożona z burmistrza Bruno Molkentina, dyrektora gimnazjum Pawła Corrensa i członka rady miejskiej Schultze z życzeniem, aby Chojnice pozostały w składzie państwa niemieckiego. Petycja ta następnie przekazana została delegacji niemieckiej i za jej pośrednictwem trafiła pod obrady konferencji pokojowej w Paryżu.

23 VI 1919 – na 80 minut przed upływem wyznaczonego przez państwa zwycięskie terminem, parlament niemiecki ostatecznie ratyfikował traktat wersalski. Mimo licznych sprzeciwów zgodzono się na oddanie państwu polskiemu części Pomorza z Chojnicami.

24 VI 1919 – brytyjskie czasopismo „Daily Chronicle” jako pierwsze doniosło opinii międzynarodowej o przyznaniu Polsce dworca kolejowego w Chojnicach.

28 VI 1919 – delegacja niemiecka ostatecznie parafowała wraz z innymi państwami ustalenia pokojowe wynikające z traktatu wersalskiego. W ich myśl Chojnice wraz ze swym północno-wschodnim i południowo-wschodnim otoczeniem przypadły odrodzonemu państwu polskiemu. Na ziemi chojnickiej zaczęły się wzmacniać nastroje antypolskie, a wraz z sugestiami rządu niemieckiego coraz więcej osób zamierzało przenieść się w granice państwa niemieckiego.

2 VII 1919 – z inicjatywy dr. Jana Łukowicza powołano w Chojnicach oddział Polskiego Czerwonego Krzyża.

3 VII 1919 – zgodnie z przyjętymi założeniami wynikającymi z traktatu wersalskiego Powiatowa Rada Ludowa ustanowiła Stanisława Sikorskiego, ziemianina z Wielkich Chełmów, swym delegatem przy landraturze chojnickiej. Osoba ta wraz z polskim zapleczem zadbać miała o należyte przejęcie w niedalekiej przyszłości starostwa powiatowego.

11 VII 1919 – w wyniku rozmów polsko-niemieckich prowadzonych w Toruniu oficjalnie rozwiązano chojnicką formację paramilitarną Reserve Grenzschutz Ost.

12 VII 1919 – na skutek rozmów polsko-niemieckich prowadzonych w Toruniu Rada Robotnicza i Rada Miejska oraz Powiatowa Rada Ludowa przystąpiły do utworzenia Straży Ludowej, która miała niemiecko-polski charakter. Komendantem tej instytucji ustanowiono Feliksa Kopickiego, a kierownikiem technicznym Aleksandra Standerę.

20 VII 1919 – powołano do życia nową organizację o typowo polskim charakterze pod nazwą „Towarzystwo Ludowe” na miasto Chojnice i okolicę, której prezesem został Feliks Kopicki.

30 VII 1919 – w Chojnicach nastąpiło samorozwiązanie się Rady Robotniczej zdominowanej przez Niemców, która straciła rację bytu wobec powołania Straży Ludowej o charakterze polsko-niemieckim.

1 VIII 1919 – na mocy ustawy parlamentarnej RP powołano do życia woje-

wództwo pomorskie z siedzibą władz naczelnych w Toruniu, który to ośrodek miejski zastąpił w tej funkcji Gdańsk, wydzielony poprzez traktat wersalski w obszar wolnego miasta. Całe polskie Pomorze, wraz z ziemią chojnicką, miało zostać podporządkowane tej decyzji. Jednocześnie podjęto decyzję o strukturze administracyjno-terytorialnej nowego województwa, na którego terenie powołano do życia powiat chojnicki i gminy wchodzące w jego skład.

10 VIII 1919 – z inicjatywy Towarzystwa Śpiewu „Lutnia” w ogrodach restauracji na osiedlu Małe Osady (wówczas popularnie nazywanym Nową Ameryką) zorganizowano bazar polski, gdzie zbierano datki na cele oświatowe i dobroczynne, które miały zainicjować życie narodowe w regionie. Impreza ta została zakłócona przez najście niemieckiego Grenzschtzu, który w obelżywym tonie zwracał się do jego uczestników, zrywał z ich rękawów orzełki i inne polskie naszywki, a nawet niszczył biało-czerwone dekoracje.

12 VIII 1919 – w Chojnicach powstało oficjalne gniazdo Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, z którym przed kilku laty związany był Stefan Łukowicz. Nowym komendantem tej inicjatywy wybrano Feliksa Kopickiego.

14 VIII 1919 – ostatni landrat chojnicki Werner Fuhrmann opuścił swój urząd i przeniesiony został na mocy zarządzenia do rejencji w Stralsundzie.

14 VIII 1919 – Powiatowa Rada Ludowa dokonała wyboru komendanta Po-

wiatowej Straży Ludowej w osobie Antoniego Ulandowskiego.

17 VIII 1919 – Powiatowa Rada Ludowa utworzyła powiatową komisję likwidacyjną, której zadaniem miało być przejmowanie w niedalekiej przyszłości mienia publicznego i samorządowego na terenie Chojnic i powiatu. Zostali do niej powołani zasłużeni działacze narodowi i niepodległościowi w osobach księdza Józefa Szydzika z Wiela, Antoniego Kunowskiego z Chojnic, Jana Głowczewskiego z Kaszuby, Władysława Hołogi z Brus i Franciszka Czarnowskiego z Zalesia.

26 VIII 1919 – funkcję delegata powiatowego w Chojnicach powierzono właścicielowi majątku rycerskiego Stanisławowi Sikorskiemu z Wielkich Chełmów.

28 IX 1919 – ukazała się pierwsza polska mapa z naniesionymi nowymi granicami państwowymi na rubieżach zachodnich. Jednocześnie w prasie chojnickiej zaczęły się pojawiać liczne ogłoszenia społeczności niemieckiej i żydowskiej o sprzedaży domów, rezydencji i innych nieruchomości w związku z zamiarem wyjazdu na Zachód. W prasie zamieszczano także informacje o wieczorkach pożegnalnych, spotkaniach branżowych czy zawodowych oraz podziękowania niemieckich instytucji społeczno-kulturalnych, gospodarczo-ekonomicznych i polityczno-samorządowych za udział w życiu miasta.

23 X 1919 – delegacja ziemi kaszubskiej gościła u tymczasowego naczelnika państwa Józefa Piłsudskiego.

9 XI 1919 – z inicjatywy Władysława Juliusza Schreibera powołano w Chojnicach Towarzystwo Polskich Kupców Samodzielnych.

26 XI 1919 – w Chojnicach odbyła się pierwsza wieczornica miejscowego oddziału Polskiego Czerwonego Krzyża.

21 XII 1919 – w Chojnicach powstała pierwsza polska księgarnia wraz ze składem papieru przy ul. Gimnazjalnej. Jej właścicielem został A. Kaszubowski.

21 XII 1919 – Anna Centkowska z chojnickiej ochronki urządziła jasełka dla dzieci polskich mieszkających w mieście i powiecie.

29 XII 1919 – chojniccy gimnazjaliści polskiego i kaszubskiego pochodzenia zorganizowali pierwszą oficjalną zabawę noworoczną wraz z ujawnionym Towarzystwem Tomasza Zana.

31 XII 1919 – niemieccy żeglarze z Wassersportfreunde zdecydowali się na połączenie ze Stowarzyszeniem Przyjaciół Żeglarstwa, dzięki czemu powstał silny ośrodek sportów wodnych w warunkach chojnicko-charzykowskich.

1919 – wiosną tego roku powstało w Charzykowach Stowarzyszenie Przyjaciół Żeglarstwa, pierwsza polska inicjatywa mająca na celu zorganizowanie osób propagujących żeglarstwo śródlądowe na Jez. Charzykowskim. W związku z tym, iż formalnie ziemia chojnicka pozostawała jeszcze w obszarze zaboru pruskiego, nie zostało ono zarejestro-

wane przez sąd, a przyjęło jedynie postać nieformalną. Do jego inicjatorów należeli: Beno Bartsch, Jan Gierszewski, Antoni Kaźmierski, Konrad Kroplewski, Roman Stamm i Wincenty Tetzlaff.

1919 – Otton Weiland skonstruował pierwszy trójkątny ślizg, który dawał możliwość uprawiania żeglarstwa także w warunkach zimowych na Jez. Charzykowskim.

1919 – Chojnice posiadały pierwszy stały kinematograf pod nazwą „Metropol”, którego właścicielem był Gustaw Wilke. Fakt ten umożliwiał wyświetlanie filmów kina europejskiego i światowego.

1919 – przy chojnickiej parafii katolickiej powołano Marianische Jungfrauenkongregation.

1919 – w Czernsku zawiązano tajną Organizację Wojskową Pomorza, którą kierował Konstanty Kopicki. Ponadto powstała Sodaliczka Mariańska dla dziewcząt; zaczęło działać Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej; zainicjowało swą działalność Towarzystwo Kupców Samodzielnych. Na kanwie wydarzeń międzynarodowych wprowadzono do szkół język polski.

1919 – w Leśnie, przy miejscowej parafii, powstał III Zakon św. Franciszka. W Brusach ta sama inicjatywa została powołana do życia w 1921 r.

1919 – ukazała się książka Brunona Borowki pt. *Aus Sage und Geschichte von*

Konitz (Opowieści i podania z historii Chojnic).

1919 – w powiecie ukazała się pierwsza polska książeczka pt. *Pieśni narodowe*, której autorką była Irena Wolszlegierówna (zamężna Niezychowska) z Niezychowic (ówczesny Szenfeld).

10 I 1920 – weszły w życie postanowienia traktatu wersalskiego, wieńczącego I wojnę światową oraz niemal półroczne obrady konferencji wersalskiej z 1. poł. 1919 r. W związku z tym można było rozpocząć przejmowanie przez państwo polskie ziem przyznanych przez konferencję międzynarodową. Wojska polskie obsadziły terytorium byłego zaboru pruskiego w dniach od 17 stycznia do 10 lutego 1920 r.

13 I 1920 – wydano dla powiatu chojnickiego zarządzenie w językach polskim i niemieckim wzywające ludność do zachowania spokoju w dniach przejmowania tego obszaru przez wojsko polskie, które dokonać się miało od 30 stycznia do 1 lutego 1920 r. W imieniu landrata pruskiego zarządzenie podpisał radny powiatowy i właściciel majątku w Racławkach Naghel oraz polski delegat w osobie Stanisława Sikorskiego.

28 I 1920 – w powiecie chojnickim oficjalnie wprowadzono markę polską jako powszechnie obowiązującą walutę.

29 I 1920 – do Czerska wkroczyły od strony Starogardu Gdańskiego oddziały Wojska Polskiego. Józef Ostrowski został pierwszym komisarycznym polskim

wójtem i sołtysem Czerska po okresie zaborów. Funkcję tę sprawował do kwietnia 1920 r.

29-30 I 1920 – część północną powiatu chojnickiego, czyli Gochy i Zabory, zajęło wojsko polskie skupione w armii gen. Hallera, idące od strony Starogardu Gdańskiego, włączając je tym samym w struktury nowego państwa.

30 I 1920 – oddziały polskie wkroczyły do Rytla.

30 I 1920 – w auli gimnazjum chojnickiego nastąpiło oficjalne spotkanie pożegnalne obywateli niemieckich, którzy jeszcze nie zdążyli opuścić miasta.

30 I 1920 – Stanisław Sikorski został oficjalnie mianowany pierwszym komisarycznym starostą chojnickim.

31 I 1920 – w godzinach przedpołudniowych główne urzędy publiczne i samorządowe Chojnic zostały przejęte od urzędników niemieckich przez ich polskich odpowiedników. Akcję tę zakończono do godz. 11. Ok. godz. 10 opuścił miasto, kierując się w stronę Człuchowa, Grenzschutz żegnany z żalem przez niemieckich mieszkańców miasta. Ok. godz. 13 od strony Niezychowic (ówczesny Szenfeld) do Chojnic weszły oddziały polskie skupione w 59. Pułku Piechoty Wielkopolskiej pod dowództwem ppłk. Stanisława Wrzalińskiego. Główne uroczystości odbyły się na Starym Rynku, gdzie ludność polskojęzyczna ze łzami w oczach dała wyraz swemu patriotyzmowi i zaangażowaniu

w sprawy narodowe. Część z tych osób po wrześniu 1939 r. stała się obiektem szykan, wywózek i masowych egzekucji podjętych wówczas przez hitlerowców.

31 I 1920 – Jan Kaletta przejął z rąk ostatniego pruskiego burmistrza Chojnic władzę w mieście i przekazał ją następnie komisarycznemu burmistrzowi w osobie Alojzego Sobierajczyka. Jednocześnie Jan Kaletta został wybrany wiceburmistrzem miasta i godność tę pełnił do września 1921 r. W tymczasowym zarządzie miejskim zasiedli: Jan Kaletta, Antoni Ulandowski i Aleksander Standera. Z kolei pierwszymi polskimi urzędnikami w magistracie mianowano: Franciszka Wilczewskiego, Józefa Trzebiatowskiego, Karola Wiśniewskiego i Romana Czarnowskiego. W 1921 r. dołączyli do nich jeszcze Bronisław Buczyński i Józef Sowacki. Przejmowano pozostałe instytucje publiczne i samorządowe w mieście. Antoni Ulandowski, jako zarządca komisaryczny, objął chojnicką prokuraturę oraz spółdzielnię mieszkaniową. Wcześniej wyznaczone osoby przejmowały z rąk pruskich inne obiekty i jednostki.

I 1920 – zaczął funkcjonować powiat chojnicki, który był jednym spośród 23 takich jednostek w województwie pomorskim. Obejmował 1854 km² powierzchni, a w jego obszar włączono m.in. tereny z dotychczasowego powiatu człuchowskiego, który znalazł się w państwie niemieckim.

1 II 1920 – na uroczystym posiedzeniu Rady Miejskiej w Chojnicach przyjęto

komisarycznego burmistrza wyznaczonego przez Ministerstwo byłej Dzielnicy Pruskiej w osobie Alojzego Sobierajczyka.

4 II 1920 – do Chojnic została przeniesiona z Warszawy, jako Ekspozytura nr 1, placówka polskiego wywiadu wojskowego na Niemcy, która była jedną z trzech, poza Tczewem i Działdowem, działających na tym terenie. Organizatorem i dowódcą placówki wywiadowczej w Chojnicach był ppor. Dobiesław Damięcki, późniejszy ojciec popularnych braci i aktorów – Macieja i Damiana Damięckich. Jego wnukiem z kolei była gwiazda młodego kina polskiego Mateusz Damięcki.

II 1920 – na rynku lokalnym pojawiły się pieniądze zastępcze drukowane za przyzwoleniem władz powiatowych i funkcjonujące jako marki polskie. W obiegu pozostawały one do lutego 1924 r., kiedy przeprowadzono w państwie polskim reformę walutową i zlikwidowano hiperinflację.

15 IV 1920 – polskie władze oświatowe przejęły z rąk dyrektora dr. Pawła Corrensa chojnickie gimnazjum. Ferdynand Józef Bieszk został jego dyrektorem, a ten uroczysty akt dokonał się w auli tamtejszego gimnazjum.

22 IV 1920 – dekretem Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej zostały rozwiązane instytucje życia publicznego w miejscowościach powiatu chojnickiego, które były utworzone jeszcze w okresie zaboru pruskiego. W ich miejsce powołano

radców komisarycznych, przede wszystkim Polaków.

25 IV 1920 – w wyniku rozpoczęcia wojny z Rosją Radziecką, a następnie podjęcia przez Armię Czerwoną kontr ofensywy oraz na skutek bezpośrednio zagrożenia Warszawy, setki mężczyzn z ziemi chojnickiej wstąpiły w szeregi Wojska Polskiego. Na froncie wschodnim pozostawali oni aż do momentu odparcia zagrożenia bolszewickiego, które postępowało zgodnie z założeniami Lwa Trockiego o „deportacji rewolucji”, co wiązałoby się z utraceniem świeżo co odzyskanej niepodległości i wejściem Polski w struktury radzieckie. Po bitwie warszawskiej z sierpnia 1920 r. i niemieńskiej z września 1920 r. sytuacja stopniowo normalizowała się, a ochotnicy zaczęli wracać do swych domów. Niektórzy z mieszkańców ziemi chojnickiej ponieśli śmierć na Wschodzie, inni zostali ranni i doświadczyli chorób, a nieliczni przywieźli z frontu najwyższe odznaczenie państwowe i wojskowe, jak krzyż *Virtuti Militari*.

2 V 1920 – w trudnych warunkach politycznych na ziemi chojnickiej odbyły się wybory uzupełniające do sejmu ustawodawczego. Zwycięstwo odniosły w nich ugrupowania narodowe.

25 VII 1920 – na Jez. Charzykowskim zorganizowano pierwsze regaty, których zwycięzcą został jacht „Benno” braci Bartschów.

19 X 1920 – w chojnickim gimnazjum powołano do życia pierwszą organiza-

cję młodzieżową, którą była I Drużyna Harcerska im. Tadeusza Kościuszki.

7 IV 1921 – w chojnickim gimnazjum zainicjowało działalność Grono Literackie, które w 1927 r. przekształciło się w Koło Filomatów im. Adama Mickiewicza.

5 V 1921 – Chojnice otrzymały na własność elektrownię, gazownię, wodociągi i kanalizację, dzięki czemu mogły uniezależnić się od niemieckiego towarzystwa akcyjnego w Berlinie, które było właścicielem tych jednostek.

6 VI 1921 – w Brusach na wspólnym zebraniu Kółka Śpiewaczego Żeńskiego i Towarzystwa „Polonia” powstał mieszcowski chór „Lutnia”.

13 XI 1921 – na terenie powiatu chojnickiego odbyły się pierwsze w polskich warunkach demokratyczne wybory samorządowe. W Chojnicach polskimi przedstawicielami w liczbie 17 do tego gremium byli: Józef Bembenek, Konstanty Błaszczyk, Piotr Górecki, Jan Kaletta, Antoni Kaźmierski, Feliks Kopicki, Franciszek Lewandowski, Antoni Lisewski, Roman Michalski, Polikarp Mikulski, Walenty Puławski, Aleksander Standera, Jan Szlaski, Roman Szmelter, Roch Twardowski, Leon Wysocki i Zabrocki. Ponadto z niemieckich list narodowych i komitetów obywatelskich do rady desygnowano 13 przedstawicieli. Przewodniczącym Rady Miejskiej wybrany został adwokat i notariusz Feliks Kopicki.

3 XII 1921 – z racji swego położenia na pograniczu polsko-niemieckim do mia-

sta powiatowego przybyły dwa bataliony wojska, które stanowiły odtąd garnizon chojnicki.

1921 – w Chojnicach zaczęto wydawanie gazety codziennej pod nazwą „Dziennik Chojnicki”, której tytuł dwa lata później został zmieniony na „Dziennik Pomorski”. Swym zasięgiem terytorialnym czasopismo obejmowało także powiaty sąsiadujące. Wydawcą tego periodyku był do 1937 r. Władysław Juliusz Schreiber, a później funkcje te przejęła Spółka Wydawnicza „Dziennik Pomorski”. Pooglądowo pismo zbliżone było do treści endeckich, aczkolwiek powszechnie głosiło swą apolityczność.

1921 – w Czersku rozbudowano browar wykupiony wcześniej od Niemców przez dr. A. Zemke. W latach 30. XX w. uzyskał on miano Browaru Pomorskiego Czarnowskiego.

1921 – Gmina Czersk, wchodząca w skład powiatu chojnickiego, obejmowała gromady: Będźmierowice, Bielawy, Cis, Gotelp, Klaskawa, Kurcze, Łąg, Łubna, Malachin, Mokre, Twarożnica i Wieck. Obszar jej wynosił 192,85 km². Na jeden km² przypadały 44 osoby. Rada Gminna w Czersku składała się z 24 osób, łącznie z sołtysem i trzema ławnikami, którzy stanowili zarząd gminy. W Czersku na 6700 osób było: mężczyzn – 3195, kobiet – 3505, Polaków – 6263, Niemców – 425, Żydów – 7, innych – 8.

1921 – do Brus zostały sprowadzone przez miejscowego proboszcza Bernarda Grüninga siostry zmartwychwstanki.

Przełożoną konwentu została siostra Kazimiera Szydzik, siostra proboszcza parafii wielewskiej, która na Pomorze przyjechała ze Schenectady, gdzie była przełożoną domu sióstr zakonnych.

1921 – Charzykowy liczyły wówczas 60 domów i zamieszkiwane były przez 375 osób.

1921 – w Gdańsku ukazał się kolejny tom źródeł z okresu krzyżackiego przygotowany przez księdza Piotra Pawła Panskego pt. *Handfesten der Komturei Schlochau*, który stanowił dopełnienie i uzupełnienie wiedzy na temat obszarów wchodzących w średniowieczu w skład komturii człuchowskiej.

5 III 1922 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Bolesław Makowski.

16 III 1922 – w chojnickim hotelu Engela miało miejsce spotkanie członków i sympatyków Stowarzyszenia Przyjaciół Żeglarstwa w Chojnicach.

22 III 1922 – data ta oficjalnie uznawana jest za początek Klubu Żeglarskiego w Chojnicach, a tym samym za początek polskiego żeglarstwa śródlądowego.

25 XI 1922 – na terenie powiatu odbyły się wybory do sejmu polskiego.

9 XII 1922 – w Chojnicach powołano Szkołę Rolniczą Pomorskiej Izby Rolniczej, w następnym roku przeniesioną do majątku w Pawłowie, która przyczyniła się do podniesienia poziomu rolnictwa w całym regionie.

1922 – przy chojnickiej parafii katolickiej powołano Apostolstwo Modlitwy, Towarzystwo Żeńskie św. Wincentego i Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej.

1922 – w Czersku powstała Szkoła Wydziałowa, która działała w nowych warunkach społeczno-politycznych do 1933 r.

1922 – w Czersku zaczęto wydawać „Głos Ludu”, który był organem prasowym Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”. Wydawcą pisma był Antoni Zemke. Ogółem ukazały się w Czersku 104 numery tego pisma.

1922 – powstało w Czersku Towarzystwo Śpiewu „Lutnia”, które liczyło przeciętnie 50 członków.

27 I 1923 – ukazał się w Chojnicach pierwszy numer gazety „Lud Pomorski”, który wydawany był do końca sierpnia 1939 r. Dodatkami do tego periodyku były stosunkowo liczne wkładki, takie jak „Anioł Stróż”, „Niwa Pomorska”, „Orędownik Powiatowy” czy „Rodzina”.

1 IV 1923 – p.o. starosty chojnickiego mianowano Wawrzyńca Jankowskiego.

21 IV 1923 – Stowarzyszenie Przyjaciół Żeglarstwa przyjęło nazwę Klub Żeglarski Chojnice. Do klubu wstąpiło 38 członków, a pierwszoplanową rolę odgrywał w nim Otton Weiland. Fakt ten wprowadził Charzykowy i Chojnice do ogólnopolskiego obiegu informacyjnego. Już w 1925 r. Klub Żeglarski liczył 22 jednostki pływające, miał 120 członków oraz 15-osobową sekcję młodzieżową.

Tym samym należał do przodujących ośrodków w kraju. Swoją rolę odegrał on też w promowaniu i popularyzacji sportu bojerowego w Polsce.

28 VI 1923 – powołano etatowego starostę chojnickiego w osobie Jana Popieła, byłego starosty gniewskiego.

1 XI 1923 – periodyk „Dziennik Chojnicki” otrzymał nową nazwę i odtąd wydawany był jako „Dziennik Pomorski”. Ukazywał się on trzy razy w tygodniu.

1923 – przy chojnickiej parafii katolickiej powołano Sodalicję Żeńską Panien i Ligę Katolicką.

V 1924 – utworzono w Tczewie Polski Związek Żeglarski, którego wiceprezensem został Otton Weiland, wywodzący się z chojnicko-charzykowskiego ośrodka sportów wodnych.

11 V 1924 – na Jez. Charzykowskim odbyły się regaty eliminacyjne przed olimpiadą w Paryżu.

1 VI 1924 – Skarb Państwa przystąpił do wymiany marek polskich na bilety Banku Polskiego. Inicjatywa ta zapowiadała początek reformy walutowej w kraju.

18 VI 1924 – w chojnickim sądzie powiatowym wpisano do rejestru bruską spółkę pod nazwą „Fabryka wódek i likierów, Władysław Literski”.

6 VIII 1924 – powiat chojnicki wizytował prezydent Rzeczypospolitej Polskiej

Stanisław Wojciechowski. W czasie swego pobytu spotkał się z władzami miasta i powiatu oraz społeczeństwem ziemi chojnickiej. W godzinach rannych na granicy powiatu powitał go starosta Jan Popiel, a później delegacja przejechała na Stary Rynek do Chojnic, gdzie prezydenta przywitał burmistrz, przewodniczący Rady Miejskiej oraz proboszcz kościoła farnego. Po południu prezydent wyjechał do Brus, odwiedził Wielkie Chełmy i dalej przez Wiele, gdzie zwiedził kalwarię, udał się do Czarska.

1 X 1924 – w Chojnicach powołano do życia Państwową Szkołę Handlową, która szybko stała się kuźnią kadr ekonomicznych i finansowych nie tylko dla tamtejszego powiatu, ale także i dla powiatów sąsiadujących. Początkowo siedzibę swą miała w Szkole Powszechnej, a od 1928 r. znalazła miejsce w dawnym hotelu, przy skrzyżowaniu ulicy Dworcowej z Warszawską.

9 X 1924 – wychodząc naprzeciw problemom mieszkaniowym, Rada Miejska w Chojnicach podjęła uchwałę o budowie pierwszych domów dla najuboższych mieszkańców przy ul. Derdowskiego. Trafiali do nich ci mieszkańcy miasta, którzy nie byli w stanie utrzymać lokali własnościowych bądź czynszowych.

1924 – w Brusach zorganizowano pierwszy okręgowy zlot członków i sympatyków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”.

1924 – rozpoczęła się budowa kościoła filialnego w Dziemianach z inicjaty-

wy księdza Józefa Szydzika, proboszcza z Wiele.

1924 – w Czarsku powstała Sodalicja Mariańska dla mężczyzn, która liczyła 612 członków.

1924 – w Brusach, przy miejscowej parafii, powstało Stowarzyszenie Dzieciectwa Pana Jezusa.

1924 – Jan Karnowski został naczelnikiem Sądu Grodzkiego w Czarsku. W tej miejscowości powstały jego cenione pisma, traktaty i utwory literackie.

4 X 1925 – na terenie powiatu chojnickiego odbywały się wybory samorządowe. Podczas wyborów do Rady Miejskiej w Chojnicach na 5072 uprawnionych głosowało 3236 osób, czyli 63% ogółu. Spośród organizacji politycznych i społecznych w radzie znaleźli się przedstawiciele Narodowej Partii Robotniczej – pięć osób, Polskiej Partii Socjalistycznej – cztery, z Listy Obywatelskiej – cztery, Związku Kolarzy – cztery, Listy Obywatelsko-Gospodarczej – pięć oraz z Listy Niemieckiej – osiem.

28 X 1925 – bulla papieża Piusa XI *Vix dum Poloniae unitas* zatwierdziła istniejący od czasów zaborów porządek kościelny na Pomorzu. Ziemia chojnicka nadal znajdowała się w obszarze diecezji chełmińskiej z siedzibą władz biskupich w Pelplinie. Chojnice stały się siedzibą dekanatu, a funkcje księdza dziekana sprawował najczęściej proboszcz kościoła farnego.

28 XII 1925 – podjęcie przez sejm uchwały o reformie rolnej spowodowało pewne zmiany własnościowe na ziemi chojnickiej. Duże areale ziemi miały podlegać parcelacji za odszkodowaniem dla ich właścicieli. Uchwała ta spotkała się z dużym niezadowoleniem wśród wielkiej własności ziemskiej, stąd też napotymano na problemy z jej realizacją. Poza chłopami pomorskimi w powiecie chojnickiej ziemię otrzymały także osoby małorolne bądź bezrolne mieszkające w Polsce centralnej. Stosunkowo szybko zaczęto je określać obraźliwym mianem „hadziajów”.

1925 – przy chojnickiej parafii katolickiej powołano Towarzystwo Mężczyzn Katolickich i Stowarzyszenie Dzieciątka Jezus.

1925 – w Kosobudach wzniesiono figurę św. Jana Nepomucena.

1925 – w Toruniu ukazała się praca autorstwa Piotra Pawła Panskiego pt. *Chojnice w czasach tzw. reformacji i przeciwreformacji*, która była jedną z nielicznych prac opartych na źródłach pierwotnych poświęconych Chojnicom.

1925 – na posiedzeniu Rady Gminnej w Czernsku wystąpiono z wnioskiem o nadanie tej osadzie praw miejskich. Uchwalono, że herb miasta przedstawiać miał koło młyńskie, rzeczkę i dwie sosny. Chorągiew miasta miała z kolei przybrać trzy barwy: zieloną, białą i niebieską.

12 V 1926 – w wyniku przeprowadzonego przez Józefa Piłsudskiego zamachu

stanu w Polsce rozpoczęto kształtowanie systemu autorytarnego. Ludność pomorska na ogół niechętnie była ustosunkowana do nowej władzy, co zauważyć można było i na ziemi chojnickiej. Podziały socjopolityczne utrzymywały się na tym obszarze do wybuchu II wojny światowej.

15 V 1926 – w związku z zamachem stanu Józefa Piłsudskiego wojewoda pomorski wprowadził stan wyjątkowy, który zawieszono 30 maja.

27 VI 1926 – podpisanie umowy granicznej między Polską a Niemcami umożliwiło przywrócenie normalnej komunikacji między Berlinem a Królewcem, który to tranzyt przebiegał przez ziemię chojnicką.

1 VII 1926 – Czernsk uzyskał prawa miejskie i stał się drugim miastem w powiecie, po Chojnicach. W przeprowadzonych wyborach do Rady Gminnej zasiedli delegaci Związku Ludowo-Narodowego z 10 przedstawicielami, Narodowej Partii Robotniczej z pięcioma członkami, PSL Piast i Wolne Związki wprowadziły po dwóch radnych, a mniejszość niemiecka była reprezentowana przez jedną osobę. Zezwolono gminie wiejskiej Czernsk na przyjęcie ustroju według ordynacji miejskiej. Wojewoda pomorski mianował komisarycznym burmistrzem Czernska urzędnika z Urzędu Wojewódzkiego w osobie Mariana Mellera z Torunia. W nowej rzeczywistości poświęcono sztandar Towarzystwa Powstańców i Wojaków, na której to uroczystości obecny był gen. Józef Haller.

1 VII 1926 – Franciszek Sędzicki objął stanowisko redaktora naczelnego gazet chojnickich, co w znaczący sposób wpłynęło na podniesienie poziomu merytorycznego i edytorskiego wydawanych pism, mimo że w Chojnicach przebywał jedynie do 1 VI 1927 r.

3 VIII 1926 – „Dzwon”, jako dodatek tygodniowy do „Ludu Pomorskiego”, redagowany przez Franciszka Sędzickiego, zmienił nazwę na „Niwa Pomorska”. Mimo że ukazywał się jedynie przez kilka miesięcy, do chwili obecnej stanowi on prawdziwą skarbnicę cennych materiałów z zakresu kultury i literatury ludowej Pomorza.

1926 – przy chojnickiej parafii katolickiej powołano Bractwo Matek Chrześcijańskich.

II 1927 – w Chojnicach, za pośrednictwem Związku Obrony Kresów Zachodnich, zainicjowano działalność Uniwersytetu Powszechnego, który funkcjonował przy Państwowym Gimnazjum Klasycznym.

6 VIII 1927 – Chojnice odwiedził prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Ignacy Mościcki. W związku z tą wizytą na Starym Rynku przygotowano uroczystą akademię, którą prowadził Alojzy Sobierajczyk. Po kurtuazyjnej wizycie w ratuszu dalsze spotkania odbywały się w starostwie, dokąd przybyły delegacje z poszczególnych gmin.

28 X 1927 – starostą chojnickim mianowano Seweryna Weissa.

1927 – przy chojnickiej parafii katolickiej powołano Dzieło Rozkrzewiania Wiary Świętej.

1927 – w Chojnicach powołany został do życia przez stowarzyszenie kulturalno-oświatowe Rodzina Kolejowa chór „Echo”. Taką samą nazwę przybrał po latach chór męski założony w 1998 r. przy parafii p.w. Zwiastowania NMP.

1927 – Paweł Trybull z Pucka został wprowadzony na stanowisko burmistrza w mieście Czersk.

1927 – biskup chełmiński ksiądz Stanisław Wojciech Okoniewski poświęcił zakład przetwórczy grzybów i runa leśnego Alojzego Słomińskiego w Brusach. Inicjatywa ta dała później początek przedsiębiorstwu „Las”.

1927 – do chojnickiej parafii należały następujące miejscowości: Angowice, Bachorze, Charzykowy, Chojnice, Chojniczki, Cołdanki, Czartołomie, Doręgowice, Funka, Klawkowo, Jarcewo, Kamionka, Klosnowo, Krojanty, Moszczenica, Pawłówek, Powalki, Nieżychovice i Zbeniny.

1 I 1928 – z inicjatywy Ottona Weilanda na Jez. Charzykowskim zorganizowano pierwsze w kraju regaty bojerowe, w następstwie czego, na wniosek Klubu Żeglarskiego w Chojnicach, strona polska zgłosiła akces do Europejskiej Unii Żeglarstwa Lodowego.

11 XI 1928 – z okazji 10. rocznicy odzyskania przez Polskę niepodległości

zaczęło działać w Chojnicach Kino Wojskowe, które mieściło się w Hotelu Centralnym przy pl. Królowej Jadwigi.

1928 – w Chojnicach odbywał się zjazd przedstawicieli Koła Miast Pomorskich.

1928 – Bank Polski uruchomił swój oddział w Chojnicach, a zasięgiem obejmował on, poza chojnickim, także powiat tucholski i sępoleński.

1928 – zreformowano Komunalną Kasę Oszczędności w Chojnicach.

1928 – Klemens Derc założył w Chojnicach Teatr Ludowy. Działał on w mieście i powiecie do 1939 r.

1928 – w Czersku powstało kilka inwestycji gospodarczych, takich jak budowa stacji benzynowej i otwarcie miejscowej Kasy Oszczędnościowej. Ponadto zarejestrowano spółkę łowiecką, która zarządzała rejonem łowieckim o obszarze 1976 ha. Równocześnie uruchomiono linię kolejową relacji Czersk-Bąk-Kościerzyna, a w roku następnym zelektryfikowano całą czerską stację.

1928 – Otto Sabiniarz rozpoczął wydawanie w Czersku, trzy razy w tygodniu, czasopisma pod nazwą „Echo Borów Tucholskich” w średnim nakładzie od 900 do 1000 egzemplarzy.

1928 – działacze Klubu Żeglarskiego Chojnice zakupili od gospodarza Henryka Koppa w Charzykowach 5 ha ziemi przylegającej do jeziora. Teren ten pozwolili na realizację zadań i założeń

klubu, które przewidywano w statucie tej inicjatywy.

1 I 1929 – w Chojnicach utworzono Hufiec Harcerek, którego pierwszą komendantką została Janina Hanusiakówna.

6 II 1929 – starostą chojnickim został dr Józef Rzoska, który przeprowadził m.in. wybory do sejmiku w powiecie chojnickim w 1930 r.

IV 1929 – w związku z zaostrzającą się sytuacją międzynarodową na pl. Jagiellońskim w Chojnicach odbył się wiec protestacyjny przeciwko antypolskiej polityce Niemiec prowadzonej względem polsko-niemieckiego pogranicza.

V 1929 – nastąpiło uroczyste otwarcie pensjonatu „Bellevue” w Charzykowach, który budował współzałożyciel i prezes klubu Otton Weiland. Na uroczystości te przybył specjalnie zaproszony gość w osobie wojewody pomorskiego Wiktora Lamota. Na bazie przedwojennej nazwy został uruchomiony w Charzykowach hotel wraz z restauracją o tej nazwie, którego właścicielem został Mariusz Sobol.

6 X 1929 – na terenie powiatu chojnickiego odbyły się kolejne wybory samorządowe. Proces wyborczy toczył się między czterema konkurencyjnymi listami. Poza aspektami polsko-niemieckimi na listach widoczne były także różnicowania ideologiczne i zawodowe.

16 XI 1929 – w chojnickim gimnazjum klasycznym wystawiono „Filokteta”. Sztu-

ka ta, oparta na wydarzeniach z epoki starożytnej, została przygotowana przez Stefana Bieszka i uczniów tejże szkoły. W kolejnych miesiącach wystawiano ją też dla społeczności wiejskich powiatu.

1929 – latem tego roku miała miejsce żeglarska wyprawa harcerzy z Funki „Przez Polskę do morza” własnoręcznie zbudowanym jachtym „Hulajdusza”.

1929 – na ziemi chojnickiej odczuwalny stał się kryzys gospodarczy, który rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych, ale objął błyskawicznie kolejne państwa. Widowym tego znakiem były zmiany, jakie zaczęły zachodzić w szybko niegdyś rozwijającym się Czersku. Zamknięto tam zakłady Schütta, fabrykę żelaza „Victoria” i tartak Hausena. Jednocześnie w najbliższym jego otoczeniu zanotowano ponad 750 bezrobotnych.

1929 – brzuskie zakonnice ze Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego zaczęły prowadzić przy klasztorze Szkołę Gospodarstwa Domowego dla okolicznych dziewcząt.

5 I 1930 – przeprowadzono wybory do Sejmiku Powiatowego w Chojnicach.

29 I 1930 – członkami Wydziału Powiatowego w Chojnicach zostali wybrani Alojzy Sobierajczyk, Jan Głowczewski, Damazy Kropidłowski, Leonard Wróblewski, Augustyn Lew-Kiedrowski oraz Józef Ostrowski.

1 II 1930 – odbyło się uroczyste posiedzenie chojnickiej Rady Miejskiej, celem

którego było uczczenie 10. rocznicy powrotu Chojnic do odrodzonej Rzeczypospolitej. Na znak protestu radni niemieccy opuścili gmach magistratu. Okolicznościowe przemówienie wygłosił wówczas burmistrz miasta Alojzy Sobierajczyk.

10 III 1930 – powołano do życia Klub Sportowy „Chojniczanka” w Chojnicach. Inicjatywa ta wyszła głównie ze strony byłych działaczy i sympatyków Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Pierwszym prezesem tej inicjatywy był Brunon Nürnberg, działacz Związku Harcerstwa Polskiego. W klubie rozwijano przede wszystkim sekcję piłki nożnej, ale oprócz tego także pojawiły się sekcje: lekkoatletyczna, gimnastyczna i piłki siatkowej.

25 III 1930 – starostą chojnickim został dr Józef Zalewski.

30 III 1930 – w Chojnicach powstał, jako jeden z pierwszych na Pomorzu, oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Jego prezesem został Jan Karnowski

30 III 1930 – Teatr Ludowy w Chojnicach wystawił sztukę Jana Karnowskiego pt. *Kaszëbë pod Widnem*.

2 IX 1930 – w Chojnicach powołano do życia Miejskie Gimnazjum Żeńskie, na którego czele stanęła Maria Matysikowa. Początkowo siedziba szkoły mieściła się w dawnej Szkole Wydziałowej przy ul. Szpitalnej, ale w roku szkolnym 1931/1932 otrzymała ona budynek przy ul. Sukienników (wówczas ul. Pierackie-

go) po zlikwidowanym szpitalu miejskim. Była to pierwsza placówka w mieście kształcąca w trybie średnim z przeznaczeniem dla dziewcząt. Stanowiła ważny element regionalnego procesu emancypacji kobiet, swym działaniem wykraczając poza terytorium powiatu.

19 X 1930 – nastąpiło uroczyste otwarcie ośrodka zdrowia w Lipnicy, która to jednostka była jedyną tego typu placówką na całym obszarze Gochów w okresie międzywojennym.

1930 – w Czersku powołano pierwszą drużynę harcerską. Była nią 56. Drużyna Pomorska im. Tadeusza Kościuszki.

25 VII 1931 – w Chojnicach zakończono rozbudowę rzeźni miejskiej, dzięki czemu mogła ona rozwinąć eksport bekonów do Wielkiej Brytanii.

1 VIII 1931 – powstał Powiatowy Komitet do Spraw Bezrobocia, przekształcony później w Komitet Lokalny Funduszu Pomocy Bezrobotnym Powiatu Chojnickiego.

9 IX 1931 – w związku z pogłębiającą się stagnacją na chojnickim rynku pracy powołano Miejski Komitet do spraw Bezrobocia. Zakończył on swoją działalność 31 V 1932 r.

2 X 1931 – w chojnickim kinie „Nowości” wyświetlono pierwszy film dźwiękowy z polskim tłumaczeniem. Była to „Parada miłości”, a fakt ten uznano za jedno z najciekawszych wydarzeń kulturalnych tego roku.

25 X 1931 – z inicjatywy księdza Bolesława Makowskiego wzniesiono w Chojnicach charakterystyczny pomnik Chrystusa Króla na pl. Niepodległości, którego autorem był artysta rzeźbiarz Wojciech Durek. Zniszczony przez hitlerowców podczas II wojny światowej, został odbudowany i odsłonięty ponownie 11 XI 1946 r.

1931 – czerski „Głos Ludu” przekształcił się w „Głos Drobnych Rolników i Osadników”, ale z końcem roku przestał się ukazywać, na co w głównej mierze miał wpływ postępujący kryzys gospodarczy, dotyczący przede wszystkim środowisk wiejskich.

21 I 1932 – w związku z pogarszającą się sytuacją ekonomiczną mieszkańców powiatu na chojnickim rynku zebrali się bezrobotni oraz osoby potrzebujące, które przez niemal cały dzień domagały się pomocy ze strony władz miejskich. Zebrani obrzucili magistrat kamieniami, wskutek czego doszło do starć z policją. Kilkanaście osób aresztowano.

VII 1932 – Międzynarodowy Zlot Harcerstwa Polskiego – Skautów Wodnych nad Jez. Charzykowskim dał początek organizacji obozów żeglarsko-harcerskich nad tym akwenem.

2 VIII 1932 – wycieczka czeskich przedstawicieli świata nauki zwiedziła Chojnice – miasto, które w 1433 r. odparło najazd husytów i braci polskich.

5 VIII 1932 – w Chojnicach z inicjatywy Juliana Rydzkowskiego powstało

Muzeum Regionalne, na którego potrzeby sam inicjator przeznaczył swoje liczne zbiory gromadzone na południowych Kaszubach. Początkowo mieściło się w ratuszu miejskim, a obecnie ulokowane jest na murach miejskich.

9 VIII 1932 – starostą powiatu chojnickiego mianowano Jana Mieszkowskiego.

VIII 1932 – na Jez. Charzykowskim odbyły się po raz pierwszy regaty o Niebieską Wstęgę Jeziora Łukomie. Odtąd impreza ta corocznie, poza okresem wojny, przyciągała żeglarzy z całego kraju.

1932 – w Chojnicach siłami społecznymi wybudowano stadion sportowy na terenie osuszonego Jez. Cegielnianego (nazywanego również Zielonym) przy ul. Nowe Miasto.

1932 – w Czersku powstało Katolickie Stowarzyszenie Polek oraz drużyna żeńska im. Emilii Plater.

II 1933 – w związku z dojściem do władzy w Niemczech Adolfa Hitlera oraz jego partii narodowosocjalistycznej w Chojnicach odbyła się manifestacja mieszkańców miasta i powiatu, którzy obawiając się zaostrzenia stosunków polsko-niemieckich, wyrażali swój protest w ten właśnie sposób.

23 III 1933 – w państwie polskim weszła w życie ustawa znosząca gminy jednowioskowe i wprowadzająca pojęcie gminy zbiorowej. Tym samym w powiecie chojnickim funkcjonowały odtąd

dwie gminy miejskie, czyli Chojnice i Czersk oraz dziewięć gmin wiejskich: Brusy, Brzeźno Szlacheckie, Chojnice, Czersk, Karsin, Konarzyny, Leśno, Lipnica i Rytel. Nadto w powiecie zlokalizowano 102 gromady wiejskie oraz 534 miejscowości.

16 IX 1933 – Teatr Ludowy w Chojnicach wystawił widowisko przygotowane przez Jana Karnowskiego pt. „Wesele kaszubskie”.

16 IX 1933 – w Lasku Miejskim znajdującym się w bliskim sąsiedztwie Chojnic odsłonięto popiersie króla Jana III Sobieskiego, co miało związek z upamiętnieniem 250. rocznicy zwycięstwa króla pod Wiedniem. Obchody ówczesne wiązały się także z tradycją przekazywaną przez kolejne pokolenia o uczestnictwie ludności kaszubskiej w odsieczy wiedeńskiej. Pomnik ten został zniszczony przez hitlerowców w okresie II wojny światowej.

22 IX 1933 – w Brzeźnie Szlacheckim, przy okazji obchodów 250-lecia zwycięskiej bitwy pod Wiedniem króla Sobieskiego, odbyła się manifestacja patriotyczna i narodowa, gdzie miejscowa społeczność przypominała o nadaniu jej przed laty tytułów szlacheckich.

1 X 1933 – w związku z reorganizacją dotychczasowy Pomorski Zakład Poprawczy i Zakład dla Krajowo-Ubogich zmienił nazwę na Krajowe Zakłady Opieki Społecznej – Dom Pracy Przymusowej w Chojnicach. Jego nowym dyrektorem został Jan Żmudziński.

26 XI 1933 – na terenie powiatu chojnickiego przeprowadzono wybory samorządowe. Zgłoszone wówczas zostały cztery komitety wyborcze, a jednym z nich była mniejszość niemiecka.

30 XII 1933 – zakończył urzędowanie w chojnickim magistracie, w związku z przejściem na emeryturę, Alojzy Sobierajczyk.

1933 – w centrum Konarzyn stanął pierwszy na Pomorzu pomnik Józefa Piłsudskiego. Było to pewne novum w regionie, wobec ogólnej niechęci ludności do rządów sanacyjnych.

1933 – w Pawłowie wybudowano szkołę powszechną, jako jedną z nielicznych ufundowanych wówczas przez władze powiatowe.

22 I 1934 – Zdzisław Hanula został mianowany komisarycznym burmistrzem Chojnic. Funkcję tę sprawował do 3 XII 1935 r.

8 III 1934 – zniesienie ostrych zarządzeń celnych między Polską a Niemcami umożliwiło rozwój handlu przygranicznego na ziemi chojnickiej. Mieszkańcy powiatu, korzystając z bliskości granicy polsko-niemieckiej, często ją naruszali w celu uzyskania korzyści. Wykorzystywali różnice w cenach na towary przemysłowe i rolnicze, jakie występowały w obydwu państwach.

15 VII 1934 – w Chojnicach odbył się zjazd okręgowy Verband Deutscher Katholiken (Związek Katolików Niemiec-

kich), w którym udział wzięło ok. 1000 osób, z najwybitniejszymi działaczami tego ruchu na czele w osobach księdza Konrada Kallasa, Augustyna Fritza i lekarza chojnickiego Erschnera. Na zjeździe tym jego uczestnicy witali się hitlerowskim pozdrowieniem, podnosząc prawą rękę.

17 VII 1934 – z powodu opublikowania artykułu *Bereza Kartuska. Rozkład dnia w obozie izolacyjnym skonfiskowany* został przez władze powiatowe cały nakład „Ludu Pomorskiego”. W związku z zamachem majowym podjętym przez Józefa Piłsudskiego w maju 1926 r. w państwie rozpoczęto budowę systemu autorytarne. Sytuacja z Chojnic była typowym przykładem dbania o autorytet władzy, który mógłby zostać nadszarpnięty po publikacji podobnych artykułów. W Berezie Kartuskiej znajdował się obóz odosobnienia dla przeciwników władzy autorytarnej, w związku z tym nie chciano rozpowszechniać w państwie informacji o tym miejscu.

14 IX 1934 – starostą chojnickim został Tadeusz Lipski, a jego zastępcą mianowano Aleksandra Czerni.

X 1934 – ksiądz Edmund Kamrowski został administratorem parafii chojnickiej.

12 XII 1934 – w wyniku spotkania mieszkańców miasta, podjętego z inicjatywy Juliana Rydzkowskiego, zdecydowano o utworzeniu Towarzystwa Miłośników Miasta Chojnic i Okolicy, mającego na celu propagowanie historii, kultury i tury-

styki ziemi chojnickiej. Pierwsze walne zebranie tego towarzystwa odbyło się 27 II 1935 r., na którym uchwalono statut i wybrano zarząd. Prezesem został Jan Łukowicz, wiceprezesem Jan Karnowski, sekretarzem Bogumił Hoffmann, skarbnikiem Julian Rydzkowski, a członkiem zarządu burmistrz Zdzisław Hanula. Zaowocowało to rozpoczęciem wydawania ciekawego i poczytnego dodatku prasowego pt. „Zabory”.

1934 – ksiądz Bernard Bączkowski został proboszczem parafii w Łęgu koło Czerska.

I 1935 – ukazał się w Chojnicach pierwszy numer „Zaborów”, jako stały dodatek regionalny. Wedle osób odpowiedzialnych miał on wychodzić raz w miesiącu. W pierwszym numerze tego pisma artykuły i informacje zamieścili: Bogumił Hoffmann, Jan Karnowski, Julian Rydzkowski i Franciszek Gierszewski. Z początkiem 1939 r. „Zabory” przestały się ukazywać.

II 1935 – na Jez. Charzykowskim odbyły się po raz pierwszy ogólnopolskie regaty bojerowe.

19 III 1935 – w Chojnicach odsłonięto tablicę pamiątkową ku czci Józefa Piłsudskiego. Uroczystość ta miała miejsce w związku z równoczesnym nadaniem jego imienia ulicy prowadzącej z bliskiego sąsiedztwa centrum miasta w stronę dworca kolejowego.

IV 1935 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Kazimierz Kłopotcki.

V 1935 – odbyły się wybory do samorządu powiatowego, w których sukces odniósł Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem.

I IX 1935 – w Chojnicach powstała siedmioklasowa szkoła powszechna z niemieckim językiem wykładowym, której udziałowcem był Deutscher Schulverein. W pierwszym roku istnienia do placówki tej zaczęło uczęszczać 122 dzieci, a w latach kolejnych wielkość ta jeszcze wzrosła. Dzieci niemieckie rekrutowały się nie tylko z samego miasta, ale dowożone były także z całego powiatu przez rodziny niemieckie. W związku z osiągnięciem znacznych postępów gospodarczych w III Rzeszy, rządzonej przez Adolfa Hitlera, mniejszość niemiecka zamieszkująca tereny pograniczne widziała większe szanse dla swej aktywizacji na tamtejszym rynku pracy. Nie bez znaczenia były także dotacje płynące z Berlina dla mniejszości niemieckich zamieszkujących całą Europę, z których korzystały także oddziały tych organizacji w całym powiecie chojnickim.

8 IX 1935 – na terenie powiatu odbyło się głosowanie do sejmu i senatu, w którym wzięło udział 33% uprawnionych.

1935 – przy ul. Angowickiej w Chojnicach powstał zakład sieci rybackich Oszałdowski, pod nazwą I Krajowa Fabryka Sieci, który funkcjonował do okresu powojennego jako przedsiębiorstwo uspołecznione.

1935 – Józef Lahn wydzierżawił nieczynny wówczas tartak przy ul. Bytowskiej

w Chojnicach, w którym rozpoczął produkcję drewnianych łodzi. W okresie II wojny światowej hitlerowcy rozwinęli w tym miejscu produkcję podzespołów do łodzi desantowych i ścigaczy na użytek marynarki wojennej, a w zakładzie tym pracowali więźniowie i mieszkańcy Chojnic z nakazem pracy. Po zakończeniu działań wojennych i odbudowie w miejscu tym powstała Wytwórnia Sprzętu Sportowego.

1935 – w celu poprawy zdrowotności mieszkańców Chojnic podjęto decyzję o osuszeniu zarastającego roślinnością Jez. Zakonnego, znajdującego się na południe od dawnych murów miejskich. Jezioro to przez kolejne wieki broniło dostępu do miasta, ale w XX w. stało się siedliskiem chorób, wylęgarnią dla komarów oraz unoszących się nad miastem przykrych zapachów. Ostatecznie spłynęło do Strugi Jarcewskiej i następnie do Jez. Charzykowskiego. Na miejscu dawnego jeziora zaczęto tworzyć planty miejskie. Po II wojnie światowej zasypano je gruzami ze zniszczonych budynków z centrum Chojnic, które wywożono wagonikami bezpośrednio w to miejsce. W 1966 r. powstał tam park Tyśiąclecia, a w 2010 r. przystąpiono do rekultywacji tego terenu, dzięki czemu miał on uzyskać nowy wygląd i stać się ulubionym miejscem spacerów dla chojniczian i osób przyjezdnych.

1935 – w Cziersku działało koło Pomorskiego Związku Oficerów Rezerwy oraz Związek Strzelecki. Szkoła męska w tym mieście stała się wówczas szkołą koedukacyjną, a dotychczasowa ochronka dla

dzieci otrzymała nazwę Przedszkola Miejskiego w Cziersku.

1935 – Stefan Czajkowski zaczął wydawać w Cziersku „Dzieje Pomorza”. Mimo ciekawej inicjatywy ukazało się jedynie siedem numerów tego periodyku.

1935 – w Brusach odbył się Zjazd Kupców Pomorskich.

1935 – z inicjatywy chojnickiej przełożonej sióstr franciszkanek zakupiono gospodarstwo i dom w Orliku, gdzie następnie zlokalizowano nowicjat dla kandydatek na siostry zakonne. Budynki klasztoru i kaplicy w stanie surowym były gotowe od 1937 r.

III 1936 – Janina Bartkiewiczówna otrzymała z Głównej Kwatery ZHP polecenie organizacji, a następnie budowy harcerskiej stancji wodnej w Funce nad Jez. Charzykowskim.

IV 1936 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Paweł Marchlewski.

11 VIII 1936 – burmistrzem Chojnic został wybrany Franciszek Sieradzki, oficer Wojska Polskiego w stopniu majora i wychowanek chojnickiego gimnazjum. Pozostał on na tym stanowisku do 1 IX 1939 r.

VIII 1936 – w Chojnicach, staraniem księdza Pawła Piotra Marchlewskiego, rozpoczęto budowę nowej plebanii przy kościele farnym oraz sali parafialnej. Inwestycję tę zakończono dwa lata później.

6 IX 1936 – w Chojnicach odbyły się dożynki mające charakter regionalny. Święto to urządzone było corocznie w kolejnych miastach powiatowych województwa pomorskiego.

6 XI 1936 – otwarto oddział Komunalnej Kasy Oszczędności w Brusach.

1936 – w czerskim Magistracie Alfons Prabucki ze Świecia objął urząd burmistrza.

1936 – staraniem oddziału chojnickiego Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, a także innych instytucji regionalnych, ukazała się pierwsza monografia powiatu chojnickiego autorstwa Czesława Wycecha, której tytuł brzmiał: *Powiat chojnicki. Ziemia – ludzie – przeszłość. Życie gospodarcze i społeczne*. Autor oparł opracowanie na czterech częściach składowych: A. *Ogólna charakterystyka powiatu*; B. *Życie gospodarcze powiatu*; C. *Życie społeczne powiatu*; D. *Ogólna charakterystyka wsi i miast*. Istotnym elementem wspierającym tę publikację były mapy, tablice statystyczne i ryciny.

1936 – w Czersku odnotowanych było 772 abonentów telefonicznych i 450 radiowych. Ponadto zarejestrowanych było siedem samochodów, dwa autobusy, siedem motocykli oraz cztery stacje benzynowe.

24 I 1937 – w chojnickim gimnazjum odbyła się uroczystość upamiętniająca 100. rocznicę powołania do życia w tej placówce oświatowej pierwszej organi-

zacji uczniów polskich mającej charakter konspiracyjny i działającej pod zaborem pruskim.

2/3 V 1937 – w Czersku z okazji wydarzeń rocznicowych związanych ze strajkiem szkolnym dzieci i rodziców tamtejszej szkoły w roku 1906/1907 odbył się przy udziale urzędników administracji państwowej z całego Pomorza uroczysty wiec. Z inicjatywy Augustyna Szpręgi wydana została wówczas okolicznościowa publikacja dokumentująca te wydarzenia.

10 VI 1937 – Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na wniosek miasta oficjalnie ogłosiło na łamach „Monitora Polskiego”, że herbem Chojnic jest „w polu srebrnym czarna głowa tura ze złotymi rogami i złotym pierścieniem w nozdrzach, między rogami czerwona róża na zielonej łodydze, łodyga z dwoma zielonymi listkami”.

23 VI 1937 – miał miejsce zjazd byłych członków kół filomackich w gimnazjum męskim w Chojnicach. Jednym z głównych pomysłodawców i inicjatorów tego przedsięwzięcia był Jan Karnowski, były prezes Towarzystwa Tomasza Zana. Występował on także w roli historiografa ruchu filomackiego w Chojnicach i na Pomorzu. Z tej okazji ufundowano w auli tej placówki tablicę upamiętniającą uczniów, którzy zbiegli do powstania styczniowego. Znalazły się na niej następujące nazwiska: Franciszek Bonin, Andrzej Borne, Kornel Lipiński, Antoni Muchowski, Ignacy Przytarski i Ignacy Rogala. Tablica ta została zniszczona podczas

II wojny światowej przez hitlerowców. W 1994 r. grono przedwojennych maturzystów ufundowało nową tablicę, którą zawieszono na dawnym miejscu.

27 VI 1937 – rozpoczęły się imprezy związane z ogłoszeniem „Tygodnia Chojnic”. Była to pierwsza taka inicjatywa w regionie. Jej pomysłodawcą był Julian Rydzkowski. Impreza ta trwała do 4 lipca, a w jej trakcie miały miejsce zjazdy kupców, kół śpiewaczych, orkiestr dętych, drużyn harcerskich i straży pożarnych. Ponadto na ziemi chojnickiej w tym czasie organizowano koncerty, konkursy, zawody kolarskie i hippiczne, ogniska, capstrzyki i zabawy ludowe. Z balkonu chojnickiego ratusza grano także specjalnie skomponowany na ten cel miejski hejnał.

6 VII 1937 – w Chojnicach rozpoczął się proces przeciwko 22 członkom Deutsche Vereinigung, oskarżonych o udział w nielegalnym szkoleniu hitlerowskim w okolicach Kęsowa. Proces ten odbił się szerokim echem w całych Niemczech, a za pośrednictwem niemieckiej prasy temat był obecny także w europejskich kręgach politycznych.

1937 – powstał Batalion Obrony Narodowej „Czersk” wchodzący w skład Pomorskiej Brygady Obrony Narodowej. Był to wówczas jeden z widomych znaków świadczących o zmieniającej się sytuacji międzynarodowej.

1937 – majątek w Krojantach zakupił dotychczasowy jego dzierżawca Alojzy Pruszek.

1 IV 1938 – weszła w życie ustawa tworząca tzw. „Wielkie Pomorze”. W nowym województwie najważniejsze miasta zostały skupione na południu. Były to Toruń – siedziba władz wojewódzkich oraz Bydgoszcz i Inowrocław. Na północy województwa do większego znaczenia doszła Gdynia, a w centralnym jej punkcie naczelną rolę zajmowały Chojnice, Grudziądz i Starogard Gdański.

14 IV 1938 – decyzją starosty zamknięto w Chojnicach lożę masonską, która od niemal 150 lat istniała w tym mieście. Zdaniem władz starościńskich ówczesna chojnicka loża masonska była zdominowana przez elity intelektualne i ekonomiczne mniejszości niemieckiej, a w związku z tym mogła prowadzić niekorzystne dla powiatu, Pomorza i Polski akcje dywersyjne. Dezyzja ta miała także miejsce w związku z zaostrzającą się sytuacją międzynarodową w Europie i mocarstwowymi aspiracjami III Rzeszy.

VI 1938 – chojnicki chór „Lutnia” śpiewał w Polskim Radiu pieśni regionalne dla całej Polski. Nieco później wystawiono też z jego udziałem operetkę „Studenteria”.

VII/VIII 1938 – zakończono budowę harcerskiego Ośrodka Wodnego Głównej Kwatery Harcerki w Funce. Nad Jez. Charzykowskim powstał wówczas solidny pomost i hangar ze stojakami, jak też pozyskano sprzęt szkoleniowy. Harcerki, przybývające na zachodnie kresy ówczesnej Rzeczypospolitej, miały dogodne warunki do nauki żeglowania i uprawiania sportów wodnych.

22 VIII 1938 – proboszczem czerskiego kościoła katolickiego został Bolesław Stawicki, którego hitlerowcy rozstrzelali 5 XI 1939 r.

25 VIII 1938 – wobec zaogniającej się sytuacji narodowościowej w Wolnym Mieście Gdańsku społeczeństwo chojnickie zorganizowało manifestację poparcia dla polskiej i kaszubskiej ludności zamieszkującej ten podmiot międzynarodowy, będący pod nadzorem Ligi Narodów.

VIII 1938 – 550. rocznicę istnienia obchodziło w Chojnicach Bractwo Kurkowe. Z tej okazji w mieście trwały imprezy, a prezydent Ignacy Mościcki przesłał w darze dla tego specyficznego stowarzyszenia pamiątkowy puchar.

24 X 1938 – minister spraw zagranicznych Niemiec Joachim von Ribbentrop wysunął żądanie pod adresem Polski włączenia Wolnego Miasta Gdańska do Rzeszy oraz domagał się zgody rządu polskiego na budowę eksterytorialnej dwutorowej linii kolejowej na polskim Pomorzu, która łączyłaby Rzeszę z Prusami. Jednocześnie zaczęły się wzmaczać incydenty mniejszości niemieckiej, zamieszkującej m.in. powiat chojnicki.

30 XII 1938 – w Chojnicach zatrudnionych było 1509 osób, z czego 1319 osób stanowili robotnicy, a 190 pracownicy umysłowi.

1938 – w Chojnicach ze względów bezpieczeństwa został rozebrany kościół p.w. św. Ducha, który od 1555 r. pozo-

stawał w użytkowaniu protestantów na Przedmieściu Człuchowskim.

1938 – reprezentant Klubu Żeglarskiego Chojnice Otton Weiland wziął udział w Międzynarodowych Regatach Bojerych w Tallinie. Tym samym organizacja ta stała się znana także w warunkach europejskich.

1938 – zorganizowano po raz pierwszy Międzynarodowy Spływ Kajakowy po rzece Brdzie, który m.in. przebiegał przez urokliwe tereny powiatu chojnickiego.

1938 – w głównym mieście powiatu ukazało się opracowanie statystyczne przygotowane przez Leszka Klimę i Kazimierza Mroza pt. *Powiat chojnicki w świetle cyfr*. Publikacja ta w sposób zasadniczy wzbogacała stan wiedzy na temat procesów polityczno-samorządowych, gospodarczo-ekonomicznych i społeczno-kulturalnych zachodzących na terenie ziemi chojnickiej w okresie międzywojennym.

3 I 1939 – w Zakładzie św. Boromeusza uruchomiono drugą kuchnię ludową w Chojnicach, która prowadziła działalność z myślą o najuboższych, bezrobotnych i niepełnosprawnych. Kuchnia ta została zorganizowana staraniem adwokata i notariusza Feliksa Kopickiego, a produkty żywnościowe dostarczali do niej patriotycznie nastawieni ziemianie powiatu chojnickiego.

7 I 1939 – w czasie oficjalnej wizyty ministra spraw zagranicznych Józefa Becka u Adolfa Hitlera w Berchtesgaden nie-

miecki przywódca wysunął żądanie wcielenia Wolnego Miasta Gdańska do Rzeszy oraz przekazania Niemcom eksterytorialnej autostrady i linii kolejowej łączącej Prusę Wschodnią z Niemcami. W przypadku akceptacji tych warunków tzw. korytarz miał przecinać terytorium powiatu chojnickiego, gdzie biegła najkrótsza droga łącząca Berlin z Królewcem. Ostatecznie strona polska odrzuciła to żądanie, a stosunki polsko-niemieckie wyraźnie ochłodziły się, prowadząc do incydentów granicznych.

27 II 1939 – dawny piłsudczyk Władysław Horwath formalnie objął urząd starosty chojnickiego, a jego nominacja miała związek z zaostrożającą się sytuacją międzynarodową i bliskością granicy polsko-niemieckiej w okolicach miasta.

27 III 1939 – nastąpiło otwarcie nowego gmachu oddziału Banku Polskiego w Chojnicach przy ul. Sukienników (ówczesnej ul. Pierackiego), który z jednej strony miał ujednoczyć system bankowy na ziemiach polskich, a z drugiej stanowił poważną alternatywę dla niemieckiego banku spółdzielczego. W otwarciu brali udział dyrektor Banku Polskiego w Warszawie dr Barański, wojewoda pomorski Władysław Raczkiewicz i biskup chełmiński Stanisław Wojciech Okoniewski. Pierwszym dyrektorem chojnickiego oddziału został Stanisław Gawroński.

28 III 1939 – w wyniku wysuniętych pod adresem Polski pretensji, zgłaszanych przez Adolfa Hitlera i dotyczących przekazania stronie niemieckiej tzw. korytarza pomorskiego, łączącego III Rze-

szę Niemiecką z Prusami Wschodnimi, młodzież chojnickiego gimnazjum wyśtosowała rezolucję mówiącą o potrzebie urządzenia zbiórki pieniężnej na cele Funduszu Obrony Narodowej. Młodzież gimnazjalna zwróciła się do innych pomorskich szkół średnich z prośbą o poparcie tej inicjatywy i zainicjowanie jej także w placówkach macierzystych.

21 V 1939 – odbyły się ostatnie w warunkach II RP wybory samorządowe w powiecie chojnickim. Polskie ugrupowania polityczne i społeczne, w związku z występującym zagrożeniem ze strony państwa niemieckiego, postanowiły utworzyć jedną listę narodową pod nazwą „Zjednoczona Lista Polska”. W związku z podjętą inicjatywą z władz samorządowych praktycznie wyeliminowano przedstawicieli mniejszości niemieckiej. W Chojnicach, na 24 mandaty, 11 oddano na Stronictwo Narodowe, dziewięć na reprezentujący stronę rządową Obóz Zjednoczenia Narodowego, trzy na Stronictwo Pracy, a jeden na Polską Partię Socjalistyczną.

23 VIII 1939 – utworzono Grupę Operacyjną „Czersk”, której dowódcą został gen. bryg. Stanisław Grzmot-Skotnicki. W następnych dniach zajęła ona pozycje obronne w rejonie Chojnic.

27 VIII 1939 – ogłoszono w regionie powszechną mobilizację, która, co prawda wstrzymana jeszcze na krótki czas, wprowadzała stan wojenny.

1 IX 1939 – w rejonie Chojnic rozpoczął się atak niemiecki na pozycje pol-

skie. Ok. godz. 4.30 na stację kolejową w Chojnicach zamiast transportu osobowego wjechał pociąg pancerny poprzedzony drezyną. Żołnierze niemieccy przejściowo opanowali dworzec chojnicki. W odpowiedzi polscy saperzy wysadzili wiadukt przy ul. Kolejowej. Jednocześnie rozpoczął się zmasowany atak innych oddziałów niemieckich na wojska polskie rozlokowane w Chojnicach i bliskiej okolicy.

1 IX 1939 – po południu oddziały polskie zaczęły wycofywać się z przedpola Chojnic oraz z samego miasta, znajdując się niekiedy w trudnym położeniu logistycznym i strategicznym. Do Chojnic zaczęły wchodzić oddziały niemieckie, witane na ogół z entuzjazmem przez społeczność miejską narodowości niemieckiej. Mowę powitalną wygłosił fryzjer chojnicki Ziemann. Dowódcy Wehrmachtu zebrali społeczność chojnicką na głównych placach miasta i oznajmili cel podjęcia działań wojennych, ostrzegli też ludność przed podejmowaniem jakichkolwiek wrogich akcji przeciwko wojskom niemieckim. Po przeprowadzeniu selekcji wielu młodych mężczyzn odprowadzono do tymczasowych obozów. Tym samym rozpoczęły się nowe porządki w mieście i regionie.

1 IX 1939 – ok. 17.30 pod Krojantami doszło do ataku dwóch szwadronów konnych na pozycje niemieckie, które uniemożliwiały wycofanie się oddziałom polskim z Chojnic. Akcja przyniosła sukces strategiczny, ale okupiona została dużymi stratami własnymi. Zginął w jej trakcie m.in. Kazimierz Władysław Ma-

stalerz, dowódca 18. Pułku Ułanów Pomorskich. Był to pierwszy tak wysoki rangą polski wojskowy, który poległ w tej wojnie.

2 IX 1939 – wojska niemieckie posuwały się w głąb powiatu chojnickiego, napotykając opór ze strony oddziałów polskich, które jednakże wycofywały się w kierunku wschodnim, aby osiągnąć przeprawę na Wiśle.

3 IX 1939 – armia niemiecka zajęła praktycznie cały powiat chojnicki, gdyż oddziały polskie zostały zepchnięte w kierunku Wisły, a następnie rozbite. Oddziały Wehrmachtu wkroczyły do Czerska. Władzę w tym mieście objęła komendantura wojskowa z Hermanem Grossem na czele. Internowano kilkadziesiąt mieszkańców Czerska, którzy mogliby stać się potencjalnym zagrożeniem dla nowych władz.

4 IX 1939 – oddziały polskie, wycofujące się znad granicy, zostały rozbite przez Wehrmacht w okolicach jezior koronowskich i w większości poddały się agresorom, co spowodowało, że cały przedwojenny powiat chojnicki znalazł się w rękach niemieckich.

10 IX 1939 – między Chojnicami a Tucholą doszło do pierwszej akcji dywersyjnej przeciwko wojskom niemieckim. Juliusz Wiśniewski, członek konspiracyjnej organizacji „Grunwald”, wyłożył na drodze stalowe kolce, dzięki czemu udało mu się wstrzymać zmotoryzowany transport wojsk niemieckich jadących na Warszawę.

15 IX 1939 – Juliusz Wiśniewski podłożył miny pod transportem kolejowym w okolicach Pawłowa, czym doprowadził do wykolejenia niemieckiego transportu wojskowego. W następstwie tych wydarzeń na ludność powiatu chojnickiego spadły represje okupanta.

15 IX 1939 – odbyła się pierwsza egzekucja ludności polskiej dokonana w Lasku Miejskim przez miejscowy Selbstschutz. Zamordowano wówczas urzędnika Michała Bembenka, ucznia chojnickiego gimnazjum Władysława Schreiberera i maszynistę kolejowego Leona Schöna.

19 IX 1939 – wygłaszając przemówienie w Gdańsku, Adolf Hitler zapowiedział zniesienie Pomorza w ciągu dziesięciu najbliższych lat.

IX 1939 – wprowadzony został m.in. na ziemi chojnickiej zakaz używania języka polskiego. Obowiązywał on do końca wojny we wszystkich urzędach, instytucjach, organizacjach, a nawet na ulicach i w domach prywatnych. Za nieprzestrzeżenie tego zakazu groziły surowe kary, z wywózką do obozu koncentracyjnego włącznie.

8 X 1939 – na mocy dekretu o strukturze i administracji wschodnich terenów, podpisanego przez Adolfa Hitlera, ziemia chojnicka wraz z całym Pomorzem została włączona do III Rzeszy i stała się Okręgiem Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie (Reichsgau Danzig-Westpreussen).

18 X 1939 – dokonano pierwszych egzekucji na polach Daleckiego i Dogsa

przy szosie bytowskiej w Chojnicach. Zginęło wówczas ok. 20 osób.

20/23 X 1939 – w Dolinie Śmierci Niemcy zamordowali m.in. 218 umysłowo chorych przebywających w miejscowym zakładzie wychowawczym, który stał się ostatecznym miejscem pobytu skazywanych na śmierć mieszkańców ziemi chojnickiej. W październiku i listopadzie 1939 r. przebywali tam przede wszystkim miejscowi działacze społeczni i polityczni. Tym faktem hitlerowcy rozpoczęli masowe egzekucje, chcąc doprowadzić do wyeliminowania żywiołu polskiego na Kaszubach i Pomorzu, zgodnie z wytycznymi gauleitera Pomorza Alberta Forstera.

X 1939 – do Chojnic i innych miejscowości powiatu przybyli Niemcy z Rzeszy w celu zorganizowania hitlerowskiej administracji. W zaistniałych warunkach okupacji hitlerowskiej zmieniono strukturę organizacyjno-administracyjną dotychczasowego powiatu. M.in. powstał Obwód Urzędowy Czersk-Miasto i Obwód Urzędowy Czersk-Wieś. Komisarzem Urzędowym Obwodu Czersk-Wieś był Leon Bartsch.

1 XI 1939 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Brunon Rieband.

4 XI 1939 – ukazał się w Chojnicach ostatni numer „Konitzer Tageblatt”, który ustąpił miejsca periodykom hitlerowskim i nazistowskim.

4 XI 1939 – w lesie pod Gutowcem stracono 28 mieszkańców Czerska i okolic.

W czasie okupacji hitlerowskiej zamordowano łącznie ok. 270 osób wywodzących się z tego obszaru.

11 XI 1939 – do tego dnia w Dolinie Śmierci odbyły się 22 egzekucje na ludności pomorskiej, w których zginęło 356 osób z całego powiatu chojnickiego.

24 XI 1939 – przeprowadzono ostatnią masową egzekucję w Dolinie Śmierci, w której zamordowany został przez hitlerowców m.in. Leon Wagner.

XI 1939 – burmistrzem Czerska został mianowany Hermann Gross. Jednocześnie zmieniono nazwy 37 ulic w tym mieście, zastępując je nazwami niemieckimi.

XI 1939 – w Wielu powstała aktywnie działająca Organizacja Wojskowa Młodzieży Kaszubskiej, której organizatorami byli m.in. Jan Łosiński, Maksymilian Męczykowski, Stanisław Pruszek i Edmund Kołduński.

XI 1939 – byli pracownicy Krajowych Zakładów Opieki Społecznej w Chojnicach, w osobach Leona Litkowskiego i Lucjana Zaremby, powołali do życia stowarzyszenie pod nazwą „Rada Ludowa”, którego celem była pomoc świadczona wdowom i rodzinom po zamordowanych mieszkańcach powiatu chojnickiego. Jednocześnie przystąpili oni do dokumentowania zbrodni hitlerowskich dokonywanych na narodzie polskim w regionie.

XI 1939 – w Chojnicach, dzięki inicjatywie Franciszki Szablewskiej, zaczęto

organizować tajne nauczanie w języku polskim. Pierwsze spotkanie odbyło się w mieszkaniu siostr Karczyńskich.

3 XII 1939 – m.in. na ziemi chojnickiej Niemcy przeprowadzili spis ludności, który miał przynieść pogładowe dane nie tylko na temat jej struktury demograficznej, ale głównie narodowościowej i etnicznej.

XII 1939 – z inicjatywy harcerzy i uczniów chojnickiego gimnazjum zawiązały się dwie młodzieżowe grupy konspiracyjne. Rozpowszechniały one wiadomości wśród mieszkańców pozyskane za pomocą nasłuchu radiowego oraz dokumentowały zbrodnie hitlerowskie w powiecie.

I 1940 – z inicjatywy Franciszki Szablewskiej, kierowniczkii Szkoły Powszechnej nr 3 w Chojnicach, powstał Pomorski Komitet Tajnej Pomocy Społecznej.

III 1940 – proboszczem bruskiej parafii został, pochodzący z Dużej Cerkwicy koło Sępólna Krajeńskiego, ksiądz Brunon Schliep, narodowości niemieckiej.

IV 1940 – na ziemi chojnickiej przebywał gauleiter Okręgu Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie Albert Forster, który odwiedził m.in. dwa powiatowe miasta – Chojnice i Czersk. W Czersku i okolicach było wówczas 121 członków NSDAP. Poza nią działały również paramilitarne struktury SA i SS. W mieście tym Forster odwiedził także ochronkę dla dzieci oraz dwie szkoły ludowe (Volksschule).

V 1940 – Czernsk odwiedził biskup gdański ksiądz Karol Maria Splett.

VII 1940 – w Czernsku aresztowano katolickich księży za słuchanie spowiedzi w języku polskim. Jednocześnie zaczęły się wysiedlenia z tego obszaru do Generalnego Gubernatorstwa tych polskich rodzin, które zdaniem nazistów nie rokowały nadziei na szybką germanizację.

1/2 X 1940 – nad częścią powiatu chojnickiego lotnictwo alianckie zrzuciło ulotki mówiące o sytuacji politycznej w Europie. Ich zadaniem było dodanie otuchy społeczeństwu znajdującemu się pod okupacją hitlerowską.

I 1941 – powołany został m.in. w Chojnicach sąd specjalny, tzw. Sondergericht, z myślą o zwalczaniu wszelkich przejawów oporu ludności mieszkającej na Pomorzu. Od wyroku tego sądu specjalnego nie było apelacji do wyższej instancji. W sądownictwie tym pracował w Chojnicach m.in. Heinz Krüger, który po II wojnie światowej został ministrem do spraw przesiedleńców w chadeckim rządzie Republiki Federalnej Niemiec sformowanym przez Konrada Adenauera.

4 III 1941 – ukazało się rozporządzenie o niemieckiej liście narodowej na „wcielonych ziemiach zachodnich”, dzięki czemu ludność podzielono na cztery grupy narodowe.

6/7 VII 1941 – w Czarnej Dąbrówce na terenie powiatu bytowskiego na konspi-

racyjnym zebraniu, w wyniku połączenia trzech grup ruchu oporu, powstała Tajna Organizacja Wojskowa „Gryf Kaszubski”, która od połowy 1942 r. przybrała nazwę Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski”. Do organizacji tej zgłosiła także akces grupa ruchu oporu działająca na terenie powiatu chojnickiego, na której czele stali Bernard Szczęśny i Stanisław Koszałka.

28 VIII 1941 – odbył się pierwszy pokazowy proces Sądu Specjalnego w Gdańsku nad młodzieżową grupą członków organizacji niepodległościowej z Brus. Wydany wyrok przewidywał wówczas karę śmierci oraz obozy koncentracyjne dla uczestników tego ruchu.

1941 – w warunkach czerskich zaczęły działać Hitlerjugend i Związek Niemieckich Dziewcząt (BDM). Burmistrzem czerskim z kolei desygnowano niejakiego Reutera.

10 II 1942 – Heinrich Himmler wydał rozporządzenie uznające ludność na ziemiach wcielonych do Rzeszy za niemiecką i wezwał ją do składania wniosków o wpis na listę narodowościową.

22 II 1942 – w Chojnicach ogłoszono kolejne zarządzenie gauleitera Alberta Forstera, tzw. Aufruf, informujące ludność polską o szczególnej odpowiedzialności za odmowę wpisania na Niemiecką Listę Narodowościową. Odpowiednie wnioski miano składać do 31 III 1942 r. pod groźbą traktowania opornych jako największych wrogów Rzeszy i narodu niemieckiego.

25 IV 1942 – władze niemieckie w celu ujednoczenia nazewnictwa wprowadziły nowe nazwy miejscowe w powiecie chojnickim. Niektóre z nich całkowicie odbiegały od dotychczas przyjętych – pochodzących zarówno z okresu krzyżackiego, staropolskiego, zaborów, jak i międzywojennego. Była to jedna z form umacniania się totalitarnego systemu na ziemi chojnickiej.

8/9 VI 1942 – grupa partyzancka, którą dowodził Stanisław Lesikowski, dokonała w nocy wykolejenia pociągu niemieckiego relacji Chojnice-Tczew. Akcja ta zakończyła się powodzeniem, ale jednocześnie ściągnęła represje na ludność cywilną, zamieszkującą m.in. powiat chojnicki.

IX 1942 – niemieckie gestapo rozpracowało w chojnickim gimnazjum tajny hufiec harcerski, który działał z inspiracji mieszkającego wówczas w mieście komendanta chorągwi pomorskiej ZHP „Szare Szeregi” hm. Bernarda Myśliwka, który koordynował wtedy działalność wielu tajnych grup organizacyjnych na Pomorzu. Wskutek licznych aresztowań młodzi patrioci byli skazywani na więzienie i obozy koncentracyjne. 30 IX 1942 r. w celi aresztu śledczego gestapo gdyńskiego samobójstwo popełnił Bernard Myśliwek. Wydarzenia te zostały wykorzystane w trakcie pisania scenariusza sensacyjnego filmu pt. „Stawka większa niż życie”. W jednym z odcinków, często emitowanym przez Telewizję Polską, motyw ten znalazł się w wypowiedzi filmowego Hansa Klosa. W główne role w tym odcinku wcielili się bracia Da-

mięccy, których ojciec, już poza fikcją literacką, tworzył w Chojnicach po zakończeniu I wojny światowej placówkę polskiego wywiadu.

1942 – władze niemieckie zaczęły używać zamiast Czersk nazwy Heiderode. W tym czasie powstała Szkoła Główna (Hauptschule). Niemcy skonfiskowali cztery dzwony czerskiego kościoła katolickiego, po których pozostała tylko sygnaturka.

1942/1943 – na ziemi chojnickiej trwały prace związane z modernizacją głównego traktu samochodowego łączącego Berlin z Królewcem. Trakt ten poszerzono, a on sam uzyskał nową betonową nawierzchnię. Przy modernizacji tej drogi pracowali jeńcy wojenni, m.in. Francuzi, a także miejscowa ludność zatrudniona w ramach robót przymusowych świadczonych na rzecz okupanta. Jednocześnie główny kierunek drogi został zmieniony w Chojnicach, gdyż nie przejeżdżano już przez centrum miasta, ale obok murów miejskich, od strony południowej, gdzie wyburzono kilka domów oraz utwardzono nawierzchnię. Droga ta miała strategiczny charakter podczas toczących się na froncie wschodnim walk w okresie II wojny światowej.

29 I 1943 – w Chojnicach gestapo rozpracowało struktury Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” i przeprowadziło rewizję w domach prywatnych. W związku z podjętą akcją aresztowano kilkunastu członków tej organizacji, których następnie poddano brutalnemu śledztwu oraz torturom. Później osoby

te zesłano do obozu koncentracyjnego w Stutthofie nad Zalewem Wiślanym.

8 VII 1943 – zastrzelony został w buncie koło leśniczówki Dywan w powiecie kościerskim Józef Gierszewski, jeden z przywódców „Gryfa Pomorskiego”.

1943 – w Czersku na 8567 mieszkańców za Niemców uważało się jedynie 827 osób. Jednocześnie tylko 486 mieszkańców Czerska, czyli zaledwie 5,5%, nie złożyło wniosku o przyjęcie na niemiecką listę narodowościową. W roku następnym na 8921 mieszkańców Niemców było 1082. Do III grupy narodowościowej należało z kolei 6721 obywateli, czyli 76,3% ogółu.

VII 1944 – władze okupacyjne zmusiły siostry franciszkanki do opuszczenia klasztoru w Orliku, przeznaczając go w części na koszary, a w części dla robotników przymusowych i więźniów pracujących przy budowie poligonu dla wojsk niemieckich.

6 IX 1944 – Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego, jako instytucja ukształtowana na terenie Związku Radzieckiego, wydał dekret o reformie rolnej. Miał on później duże znaczenie dla zmian własnościowych podjętych we wsiach powiatu chojnickiego. Pierwsze brygady parcelacyjne rozpoczęły działalność na ziemi chojnickiej 30 III 1945 r.

22 IX 1944 – w Borach Tucholskich wylądowała grupa desantowa Wojska Polskiego „Wołga”, w której skład weszło siedmiu Polaków i dwóch oficerów ra-

dzieckich. Na czele grupy stanął wywodzący się z Chojnic por. Jan Miętki. Grupa ta prowadziła działalność głównie wywiadowczą, gdyż z takim zadaniem skierowano ją na Pomorze. Zarówno w literaturze przedmiotu, jak i przez okoliczną ludność pobyt tej grupy w sąsiedztwie ziemi chojnickiej jest przedstawiany dość kontrowersyjnie.

25 IX 1944 – Adolf Hitler wydał rozkaz o utworzeniu Volkssturmu, czyli pospolitego niemieckiego ruszenia, do którego mobilizować miano wszystkich mężczyzn w wieku od 16. do 60. roku życia, celem „obrony ojczystej ziemi”.

XI/XII 1944 – przez ziemię chojnicką zaczęły przemierzać transporty uciekinierów udających się najczęściej z Prus Wschodnich w stronę Rzeszy Niemieckiej. Zarówno drogi kołowe, jak i kolejowe były zatłoczone. Konno trasę tę przebyła podczas brawurowej ucieczki m.in. hrabina Marianna Dönhoff.

18/20 lub 22/23 I 1945 – w związku z podjętą przez Armię Radziecką ofensywą na froncie wschodnim przewieziono kolejną do Chojnic ok. 800-osobową grupę więźniów, którą w tych dniach rozstrzelano w Dolinie Śmierci. Była to ostatnia masowa egzekucja przeprowadzona w tym miejscu. Zwłoki rozstrzelanych obłano benzyną i podpalono, a ogień trawił je przez kolejne trzy dni, unosząc w powietrzu swąd palonych ciał.

I 1945 – w związku ze zbliżającym się frontem Niemcy ewakuowali z powiatu chojnickiego co ważniejsze urzędy.

4 II 1945 – eskadra radzieckich samolotów zbombardowała chojnicki dworzec, a w wyniku tego ataku zostały rozbite dwa pociągi z amunicją i część parowozowni. Atak ten zapowiadał zbliżanie się frontu działań wojennych na ziemię chojnicką.

5 II 1945 – tego dnia wieczorem odjechały ostatnie pociągi ewakuacyjne z uciekinierami niemieckimi, które kierowały się w stronę Szczecinka. W kolejnych dniach trasa kolejowa została zamknięta dla ruchu cywilnego.

10 II 1945 – wojska radzieckie, dążące do likwidacji niemieckiego zgrupowania „Wisła”, rozpoczęły działania wojenne mające na celu przejęcie Chojnic i przerwanie tym samym komunikacji kolejowej łączącej Królewiec i Prusy Wschodnie z Berlinem i Rzeszą Niemiecką. W ten sposób, w krótkim czasie, osiągnęły one obszary wchodzące w granice przedwojennego powiatu chojnickiego. Spodziewając się uderzenia wojsk radzieckich od południa i wschodu, Niemcy już w poprzednim roku przygotowali odpowiednie pozycje do obrony. Wykorzystali pod tym względem warunki geograficzno-przyrodnicze terenu, który obfitował w lasy i liczne zbiorniki wodne, a także tworzyli specjalne umocnienia, chociażby w postaci żelbetonowych bunkrów, które odnaleźć można w regionie do chwili obecnej i które stanowią cenne źródło poznawcze dla dzieci i młodzieży szkolnej. Szczególnie silne umocnienia pojawiły się na obszarze Kosznajderii, zarówno od strony Tucholi, gdzie w okolicach Silna przygotowano

zaplecze do obrony, jak i od strony Kęsowa, gdzie prowadziła boczna droga do Chojnic przez Sławęcina i Lichnowy, a także w okolicach Ogorzelin i Angowic od strony Kamienia Krajeńskiego.

11 II 1945 – samoloty radzieckie kilkakrotnie zbombardowały obiekty strategiczne na terenie powiatu chojnickiego.

13/15 II 1945 – wojska II Frontu Białoruskiego rozpoczęły z marszu atak na Chojnice, bronione na przedpolu, jak i w samym mieście przez oddziały niemieckie. Oddziałom radzieckim w pierwszym dniu ofensywy udało się wieczorem zdobyć dworzec kolejowy, który stanowił jej główny cel strategiczny. Następnego dnia wojska przeszły do działań miejskich, oczyszczając jednocześnie kolejne ulice i domy z żołnierzy nieprzyjaciela. Garnizon niemiecki wycofał się w kierunku Igieł i miejskiej cegielni, skąd artyleria ostrzeliwała pozycje radzieckie, m.in. w centrum miasta. Dopiero trzeciego dnia ofensywy udało się Armii Radzieckiej odeprzeć Niemców z przedpola chojnickiego, a front na tym obszarze został wstrzymany na kilka dni. Jednocześnie pojawiła się stosunkowo trudna sytuacja na froncie, gdyż Chojnice znalazły się w rękach radzieckich, a mniejsze miejscowości zlokalizowane na północ od miasta, jak Charzykowy, Chojniczki i Jarcewo, nadal utrzymywały wojska niemieckie.

15 II 1945 – w związku z dobrym usytuowaniem logistycznym Chojnic, przez które biegły ważne szlaki komunikacyjne, kolejowe i drogowe, sztab II Frontu

Białoruskiego planował uruchomienie w mieście wojennego szpitala. Spodziewając się krwawych walk o tzw. „Wał Pomorski”, planowano wysiedlenie całej ludności miasta i miejscowości podmiejskich, a do Chojnic proponowano skierowanie kadr medycznych i opiekuńczych dla żołnierzy. Chciano także wszystkie obiekty publiczne przeznaczyć dla rannych żołnierzy radzieckich, a z domów prywatnych uczynić mieszkania dla tymczasowego garnizonu oraz lekarzy i opieki medycznej. Sytuacja taka spowodowałaby, że miasto stałoby się okręgiem zamkniętym i niedostępnym dla dawnych mieszkańców. Ustabilizowanie się linii frontu w bliskim sąsiedztwie Chojnic, a następnie wznowienie ofensywy wojsk radzieckich, która w szybkim czasie osiągnęła miasta położone nad Morzem Bałtyckim, plany te ostatecznie przekreśliło.

21 II 1945 – do Czerska weszły oddziały Armii Radzieckiej, kończąc okupację hitlerowską, a rozpoczynając drugi totalitaryzm, jakim stał się reżim komunistyczny. W czasie wojny i w pierwszych dniach po wyzwoleniu uległo zniszczeniu ponad 50% budynków w tej miejscowości. Powołano władze miejskie i gminne. Tymczasowo burmistrzem mianowano Leona Nowickiego. Po kilkunastu dniach zaczęły działać szkoły nr 1 i szkoła nr 2. W jednostkach tych powstały szkolne koła PCK i drużyny harcerskie. Nieco później otwarto przedszkolę i szkołę zawodową.

22 II 1945 – oddziały radzieckie przejmowały kontrolę nad kolejnymi miejsco-

wościami powiatu chojnickiego, wśród których znajdowały się Rytel i Gutowiec.

25 II 1945 – żołnierze Armii Radzieckiej przejęli kontrolę nad Charzykowami i Męcikałem.

28 II 1945 – na podstawie nominacji uzyskanej z Ministerstwa Administracji Publicznej do Chojnic przybyli urzędnicy centralni, których celem było zorganizowanie administracji państwowej i publicznej w powiecie. Grupą tą kierował Tadeusz Rześniowiecki, który pełnił obowiązki starosty chojnickiego w pierwszym powojennym okresie. Do 9 marca przybyli na ziemię chojnicką także i inni przedstawiciele władz centralnych, których założeniem była budowa podstaw komunizmu w regionie. Jednym z nich był por. Marian Śmigiel-ski, który stanął, jako sekretarz, na czele Komitetu Powiatowego Polskiej Partii Robotniczej. Poza nim przyjechali także, nominowani z centrali, inni działacze reżimu komunistycznego, jak przedstawiciel Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego i Milicji Obywatelskiej.

II/III 1945 – po opuszczeniu powiatu przez armię niemiecką na jego terenie znajdowało się wiele miejsc walki i straceń Polaków. Największym z nich była Dolina Śmierci, gdzie zginęło ok. 2000 osób, a następnie Chojnice-Ostrówek – 800 osób, Czersk-Bielawy i Łukowo – 210 osób, Leśno – 200 osób i wiele innych.

II/III 1945 – radziecki aparat bezpieczeństwa – NKWD, wspomagany przez swój polski odpowiednik w postaci UB,

aresztował prewencyjnie setki młodych mężczyzn na terenie powiatu chojnickiego. Po wstępnym przesłuchaniu umieszczano ich najczęściej w miejscach odosobnienia, a później kierowano do obozów zbiorczych, z których wywózono ich w głąb Związku Radzieckiego, do obozów pracy. Najczęściej zsyłano ich do trzech głównych miejsc pobytu: na pogranicze litewsko-łotewskie, do okręgu moskiewskiego oraz w rejon Czelabińska na Uralu. Pobyt ich na wschodzie trwał od kilku miesięcy do kilku lat. Ostatni z nich wrócili do Polski w 1949 r. W ten sposób służba bezpieczeństwa oczyszczała tzw. przedpole do wprowadzenia w regionie systemu komunistycznego, gdyż uważano, że to młode pokolenie może w sposób konspiracyjny prowadzić działalność antysystemową. Szacuje się, że w głąb Związku Radzieckiego z terenu powiatu chojnickiego zostało deportowanych w ten sposób ok. 1200 osób, z czego 137 uznano za śmiertelne ofiary wywózki, a jedynie 224 rozpoznano imiennie.

1 III 1945 – powołany został tymczasowy Zarząd Miejski w Chojnicach, którym kierował p.o. burmistrza Roman Czarnowski, p.o. wiceburmistrza Franciszek Bonin oraz ławnicy w osobach Stanisława Bączkowskiego i Stanisława Piotrowskiego.

1 III 1945 – w Chojnicach odbył się wiec informacyjny ludności miasta, na którym omówione zostały główne założenia dla nowych władz, tzw. ludowych, w tym manifest Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Zaapelowano do

ludności miasta i powiatu o włączenie się w prace związane z odbudową regionu ze zniszczeń wojennych, które były znaczne.

1 III 1945 – w Chojnicach uruchomiono komendę Milicji Obywatelskiej oraz oddział Polskiego Czerwonego Krzyża. Szczególnie ten ostatni niósł pomoc mieszkańcom ziemi chojnickiej, którzy po okresie okupacji byli pozbawieni środków do życia.

2 III 1945 – kierownikiem Obwodowego Urzędu Pocztowego w Chojnicach został Józef Osowicki. Tym samym instytucja ta zaczęła normalnie funkcjonować, tworząc liczne oddziały i filie w terenie.

2 III 1945 – tymczasowym wicestarostą chojnickim został mianowany Henryk Kaliszan.

4 III 1945 – sformowany został tymczasowy Zarząd Miejski w Chojnicach, który przedstawiał się następująco: referat ogólny objął Roman Masłowski, dział meldunkowy Konstanty Tyborski, referat aprowizacyjny Zenon Komorowski, referat opieki społecznej i zdrowia Zygmunt Karlewicz, dział sanitarny Grabowski, referat budowlany Jan Wyka, referat mieszkaniowy Pech i Richter, Urząd Stanu Cywilnego Teodor Wojciechowski, referat przedsiębiorstw miejskich Bernard Szyngwelski i Roman Masłowski.

4 III 1945 – uruchomiono pierwszą po wyzwoleniu na terenie powiatu chojnic-

kiego szkołę podstawową w Odrach. W marcu otwarto sześć dalszych szkół podstawowych w powiecie, w kwietniu 19, a w maju 20. Pozostałe placówki uruchomione zostały w następnych miesiącach.

4 III 1945 – Armia Radziecka wkroczyła na północne rubieże powiatu chojnickiego, zajmując Brusy, Kosobudy i Wiele oraz przyległe miejscowości. Szczególnie ciężkie walki stoczono o Czarniż i tereny sąsiadujące, gdzie zlokalizowana była elitarna jednostka niemiecka.

5 III 1945 – zajęte zostały przez Armię Radziecką Gochy. Oznaczało to zakończenie okupacji hitlerowskiej dla takich miejscowości, jak Borowy Młyn, Brzeźno i Lipnica.

7 III 1945 – powołany został Powiatowy Komitet Opieki Społecznej.

12 III 1945 – wojska niemieckie wycofały się ze Skoszewa. Była to ostatnia miejscowość przejęta przez armię radziecką na terenie powiatu chojnickiego.

20 III 1945 – zakończono formowanie w powiecie gmin i sołectw, co miało zapowiadać normalizację życia publicznego i społecznego. Do pełnienia swych funkcji zostali powołani następujący przedstawiciele. 1) Burmistrzowie: Chojnice – Roman Czarnowski i jego zastępca Franciszek Bonin; Czersk – Leon Nowicki. 2) Wójtowie: Brusy – Stanisław Koliński; Brzeźno Szlacheckie – Józef Żmuda-Trzebiatowski; Chojnice – Eustachy Kapeluszy; Czersk – Damazy

Kropidłowski; Karsin – Józef Szuca; Konarzyny – Edmund Brewka; Leśno – Jan Kłopotek-Główczewski; Lipnica – Bolesław Januszewski; Rytel – Kazimierz Niezgoda.

22 III 1945 – uruchomiono w Chojnicach pierwszą w warunkach powojennych aptekę przy ul. 31 Stycznia 12, która działała wówczas pod szyldem PCK. Później nazywano ją również „Apteką Społeczną nr 125” oraz „Przy Bramie”. Jej założycielką i długoletnią kierowniczką była Helena Nerska.

24 III 1945 – w Chojnicach wznowił działalność Narodowy Bank Polski, a kierownikiem oddziału został Stanisław Gawroński. Wkrótce jego miejsce zajął Marian Frankiewicz.

25 III 1945 – na wiecu w Chojnicach przedstawiono po raz pierwszy główne założenia związane z reformą rolną i parcelacją większej własności ziemskiej. 30 marca brygady parcelacyjne wyszły w teren.

30 III 1945 – rozpoczął działalność w Chojnicach pierwszy szpital w budynku przy ul. 14 Lutego.

III 1945 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Wincenty Górecki.

III 1945 – pod względem terytorialno-administracyjnym ziemia chojnicka weszła początkowo w skład powstałego okręgu gdańskiego. Od połowy 1945 r. była jednak pod nadzorem czynników decyzyjnych powstałych na Kujawach.

Siedzibą nowych władz jednakże nie pozostał Toruń, ale sąsiadująca z tym ośrodkiem Bydgoszcz. Co prawda jeszcze w tym samym roku powołano do życia województwo gdańskie, ale Chojnice nie weszły w jego skład, a do województwa z siedzibą w Bydgoszczy włączony został także powiat człuchowski, który pozostawał w jego obrębie do początku 1946 r., kiedy stał się częścią województwa koszalińskiego.

III 1945 – uruchomiony został Tartak Przemysłu Drzewnego w Czersku i Rytlu.

2 IV 1945 – Jan Fons został powołany do pełnienia funkcji burmistrza Chojnic, którą sprawował do 10 III 1946 r.

15 IV 1945 – uruchomiono zakład stolarski Rejonu Przemysłu Leśnego w Czersku, który powstał w wyniku upaństwowienia fabryki mebli Hermana Grossa.

15 IV 1945 – nastąpiło uruchomienie załączka Zakładów Rybnych w Chojnicach, w warsztacie masarskim przy ul. Świerczewskiego, przy zatrudnieniu 13 osób.

15 IV 1945 – uruchomiono garbarnię w Chojnicach przy ul. Łużyckiej, jako instytucję Pomorskich Zakładów Garbarskich w Bydgoszczy.

20 IV 1945 – reaktywowano w starostwie chojnickim referat kultury i sztuki, którego szefem został Julian Rydzkowski.

26 IV 1945 – rozpoczęło pracę Liceum Ogólnokształcące w Chojnicach z liczbą

264 uczniów. Szkoła wypuściła także pierwszych 16 absolwentów.

29 IV 1945 – nastąpiło reaktywowanie działalności Klubu Żeglarskiego Chojnice, a jego pierwszym powojennym prezesem został Józef Kądziela.

1 V 1945 – w głównych miastach powiatu zorganizowano pierwszy po wojnie pochód pierwszomajowy. Odtąd co roku w warunkach PRL-u organizowano takie spotkania przy udziale władz ludowych, lokalnych i regionalnych.

3 V 1945 – w powiecie, przy udziale czynników kościelnych, uroczyste obchodzono rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 maja oraz święto Matki Boskiej Królowej Polski. Jednocześnie w kościołach dziękowano za zakończenie działań wojennych w Berlinie, które wieńczyły II wojnę światową. W okresie PRL-u był to jedyny taki dzień, gdzie doszło do tak uroczystych obchodów w dniu 3 maja na ziemi chojnickiej.

8/9 V 1945 – przedstawiciele niemieckich sił zbrojnych podpisali akt bezwarunkowej kapitulacji wobec delegatów wszystkich mocarstw alianckich, co oznaczało koniec działań wojennych prowadzonych w Europie. Na rynku chojnickim urządzono z tego tytułu 9 maja wiec pokoju i poparcia dla uspokojenia agresji na świecie.

21 V 1945 – w Chojnicach odbyła się uroczystość Święta Chłopa, w której uczestniczyło ok. 800 rolników z całego powiatu. Przy tej okazji wręczono pierwsze

nadania ziemi, czym zapowiedziano przeprowadzenie reformy rolnej w powiecie chojnickim.

24 V 1945 – odbyło się zebranie organizacyjne Powiatowego Związku „Samopomoc Chłopska”, którego prezesem został Eugeniusz Nasielski.

25 V 1945 – wybrano pięcioosobową egzekutywę Komitetu Powiatowego PPR w Chojnicach. W jej skład weszli: Marian Śmigieński z Chojnic, Kędzierski z Czerska, Parczyński z Chojnic, Przytarski z Karsina i Jażdżewski z Brus.

26 V 1945 – rozpoczęto naukę w zorganizowanym Państwowym Koedukacyjnym Gimnazjum Kupieckim przy ul. Dworcowej w Chojnicach, przekształconym następnie w Gimnazjum Handlowe i Liceum Spółdzielcze.

30 V 1945 – wznowiło działalność Towarzystwo Miłośników Chojnic i Okolicy, którego prezesem został dr med. Jan Łukowicz. Jedną z pierwszych inicjatyw zgłoszonych przez to gremium było opracowanie i wydanie wspólnie z Komitetem Uczczenia Ofiar Zbrodni Hitlerowskich broszury *Chojnice w latach 1939 do 1945*.

V 1945 – Zygmunt Pazda zorganizował Publiczną Średnią Szkołę Doksztalającą Zawodową w Chojnicach. We wrześniu 1945 r. miała ona dwie klasy i 61 uczniów.

V 1945 – rozegrano pierwszy mecz piłkarski pomiędzy reprezentacją miasta Chojnice a drużyną Armii Radzieckiej

stacjonującą w Czarnem. Zwyciężyli piłkarze Chojnic stosunkiem bramek 4:2.

V 1945 – w Czersku powstał Komitet Miejski Polskiej Partii Socjalistycznej, do której struktur weszło 56 osób.

V 1945 – proboszczem czerskiej parafii został ksiądz Franciszek Smagliński. Jego dziełem było założenie cmentarza Honorowego, na którym później sam spoczął.

5 VI 1945 – odbyło się pierwsze posiedzenie Miejskiej Rady Narodowej w Chojnicach, która liczyła 24 osoby. W chojnickim magistracie poza przewodniczącym reprezentującym Stronictwo Ludowe – Stanisławem Karpusem znaleźli się wówczas: Stanisław Bemowski, Jan Borowski, Jan Broda, Barciszewicz, Ciesielski, Stanisław Giemza, Bronisław Grzywacz, Kasprowicz, Józef Kądziela, Jaworski, Huber, Franciszek Lemańczyk, Stefan Łangowski, Józef Osowicki, Jan Marcinkiewicz, Zygmunt Przygodzki, Józef Ptaszyński, Eugeniusz Nakielski, Walens, Wiczorek, Ziarko, Wieteki i Marian Śmigieński.

6 VI 1945 – zawiązał się Powiatowy Komitet Uczczenia Ofiar Zbrodni Hitlerowskich, któremu przewodniczył dr med. Jan Łukowicz. 14-osobowy komitet prowadził do początku 1946 r. dochodzenie w sprawie liczby, przebiegu i okoliczności zbrodni hitlerowskich w powiecie chojnickim.

26 VI 1945 – powstały gminne spółdzielnie w Borowym Młynie, Brusach, Czersku, Karsinie, Lipnicy i Rytlu.

30 VI 1945 – w Chojnicach zawiązał się powiatowy oddział Stronnictwa Demokratycznego, który pierwotnie liczył 32 członków.

30 VI 1945 – wznowiła działalność Komunalna Kasa Oszczędności Miasta w Chojnicach, co stało się symbolem stabilizacji miasta i powiatu po zakończeniu działań wojennych.

VI 1945 – w wyborach do czerskiej Miejskiej Rady Narodowej prym wiodły ugrupowania lewicowe. W sierpniu jej przewodniczącym został Józef Szociński, reprezentujący PPS, a we wrześniu burmistrzem Czerska wybrano Stanisława Rolbieckiego, także reprezentującego PPS. W tym samym czasie przewodniczącym MRN wybrano Zygmunta Gajkowskiego z PPR-u.

VI 1945 – reaktywowany został w Chojnicach klub sportowy „Chojniczanka”, a jego pierwszym prezesem wybrano Jana Schreiberę.

3 VII 1945 – władze ludowe zorganizowały w Chojnicach wiec na rzecz poparcia idei powołania Rządu Jedności Narodowej, który zainicjował swą działalność.

6 VII 1945 – utworzono Powiatowy Związek Cechów w Chojnicach, na którego czele stanął Józef Ptaszyński.

8 VII 1945 – przy udziale 10 000 osób odbył się w Chojnicach symboliczny pierwszy pogrzeb ofiar zbrodni hitlerowskich.

20 VII 1945 – w Chojnicach rozpoczęło działalność pierwsze powojenne kino „Pomorzanin”, które zostało zlokalizowane przy ul. Młyńskiej, na miejscu kina niemieckiego, utworzonego w latach II wojny światowej.

22 VII 1945 – ulicę Sukienników w Chojnicach z Adolfhitlerstrasse przemianowano na Generalissimusa Józefa Stalina. Był to widoczny przejaw zastępowania na ziemi chojnickiej jednego totalitaryzmu drugim. Nazwę Sukienników ulica uzyskała po polskim Październiku 1956.

24 VII 1945 – spotkali się w Chojnicach delegowani do Powiatowej Rady Narodowej przedstawiciele działających na terenie powiatu organizacji politycznych (PPR, PPS, SL i SD) w następującym składzie: Marian Śmigielski, Jan Oziemkiewicz, Wawrzyniec Dziecioł, Józef Rutkowski, Zygmunt Przygodzki, Franciszek Lemańczyk, Stanisław Bemowski, Wincenty Przybył, Wincenty Misztal, Feliks Tylman, Henryk Larski, Stanisław Początek, Józef Kądziała, Tadeusz Rześniowiecki, Stanisław Karpus, Józef Szopiński, Bolesław Redlarski, Teodor Adamczyk, Alojzy Baszanowski, Tadeusz Szczęsny, Jan Dorawa, Franciszek Kuczkowski, Jan Janta-Lipiński, Leon Klawa i Witold Jarociński. Na pierwszym posiedzeniu PRN byli nieobecni następujący delegaci: Czesław Flis, Wiktor Konarzewski, Alojzy Słomiński, Zygmunt Rejewski i Franciszek Cegielski. Skutkiem spotkania było wybranie Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w składzie: Stanisław Bemowski jako

przewodniczący, Marian Śmigielski jako jego zastępca oraz członkowie: Józef Rutkowski, Henryk Larski i Wincenty Przybył.

26 VII 1945 – odbyło się pierwsze posiedzenie Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Chojnicach w następującym składzie: Stanisław Bemowski, Marian Śmigielski, Henryk Larski, Józef Rutkowski i Wincenty Przybył.

2 VIII 1945 – zakończyła się konferencja pokojowa „wielkiej trójki” z udziałem Churchilla, Stalina i Trumana. Zdecydowała ona o nowych granicach Polski, które na zachodzie opierać się miały na Odrze i Nysie Łużyckiej. Tym samym powiat chojnicki nie był już terenem przygranicznym, gdyż państwo niemieckie znajdowało się od Chojnic w odległości ok. 200 km w linii prostej. Ziemia chojnicka w nowej konfiguracji geopolitycznej miała jedynie występować na granicy kilku województw.

11 VIII 1945 – na terenie Chojnic uruchomione zostało pierwsze przedsiębiorstwo państwowe w ramach nowych inwestycji. Była to Chłodnia i Fabryka Przetworów Rybnych.

23 VIII 1945 – na drugim posiedzeniu Powiatowa Rada Narodowa wybrała dwóch delegatów do Wojewódzkiej Rady Narodowej w osobach Zygmunta Przygodzkiego i Stanisława Bemowskiego.

VIII 1945 – w Chojnicach przy pl. Niepodległości rozpoczął działalność szpital powiatowy, do którego przeniesiono

zaplecze z budynku tymczasowego, zlokalizowanego przy ul. 14 Lutego.

VIII 1945 – w Czersku odrodziło się Towarzystwo Śpiewu „Cecylia”, a także Towarzystwo Śpiewu „Lutnia”.

15 IX 1945 – Stanisław Rolbiecki został wybrany na stanowisko burmistrza Czerska, który to urząd sprawował do czerwca 1950 r.

1 X 1945 – proboszczem parafii w Leśnie został ksiądz Józef Kleinschmidt.

22 X 1945 – dokonano wyboru sześciu członków Wydziału Powiatowego w Chojnicach. Wybrani zostali: Józef Józwiak, Antoni Kędzierski, Jan Ziemkiewicz, Alojzy Baszanowski, Antoni Lisewski i Michał Skoczyński.

X 1945 – czerskim proboszczem został ksiądz Feliks Drost, którego dziełem było odnowienie kościoła i zakup nowych dzwonów, utraconych podczas okupacji.

3 XI 1945 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Bernard Czapliński.

7 XI 1945 – po raz pierwszy w regionie odbyły się uroczystości związane z obchodami 28. rocznicy rewolucji październikowej w Rosji. Odtąd był to nieodłączny symbol dominacji Związku Radzieckiego nad państwem polskim.

20/21 XI 1945 – w Chojnicach odbyła się pierwsza sesja wyjazdowa Sądu Specjalnego z Torunia, w trakcie której sądzono za przynależność do organiza-

cji hitlerowskich oraz za współpracę z okupantem. Skazano wówczas cztery osoby na trzy lata więzienia.

27 XI 1945 – powstało w Chojnicach Państwowe Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych i Drogowych „Odbudowa”, którego kierownikiem został Józef Ptaszyński. W latach kolejnych przeszło ono kilka zmian. Od 1947 r. funkcjonowało jako firma „Robut” pod kierownictwem Jana Wyki, a od 1964 r. jako Przedsiębiorstwo Budownictwa Rolniczego, którego zadaniem była realizacja inwestycji dla wsi w powiecie chojnickim i powiatach sąsiadujących. Funkcjonowało do czasów III RP, kiedy nie wytrzymało konkurencji i ogłosiło upadłość.

8 XII 1945 – zorganizowano w Chojnicach manifestacyjny pogrzeb pomordowanych w Dolinie Śmierci. Ekshumowano wówczas w dniach od 21 listopada do 1 grudnia 107 ofiar. Trumny wystawione były w kościele farnym.

I 1946 – w Chojnicach uruchomiono ośrodek zdrowia, który zaczął działalność jako drugi w powiecie, po ośrodku w Lipnicy na Gochach.

11 III 1946 – Franciszek Bonin został powołany, jako pełniący obowiązki, na stanowisko burmistrza Chojnic. Sprawował je do 4 IX 1946 r.

30 VI 1946 – na ziemi chojnickiej, podobnie jak i w całym kraju, odbyło się głosowanie ludowe pod znamiennym hasłem „Głosuj 3 razy TAK”. Trzy sfor-

mułowane wówczas pytania odnosiły się do kwestii podstawowych reform społecznych w Polsce, ustanowienia zachodniej granicy państwa na Odrze i Nysie Łużyckiej oraz zniesienia w warunkach polskich drugiej izby parlamentarnej – senatu. Karty do głosowania zabrano bezpośrednio po zamknięciu lokali wyborczych i odwieziono specjalnym transportem do Bydgoszczy. W powiecie doszło do kilkunastu nieprawidłowości w związku przeprowadzeniem wyborów, a kilkudziesięciu działaczy opozycyjnych władze ludowe przewencyjnie aresztowały. Wyniki głosowania zostały przez władze ludowe sfalszowane.

5 IX 1946 – Roman Majewski został burmistrzem Chojnic, którą to funkcję pełnił do 30 VII 1949 r.

21 IX 1946 – Powiatowa Rada Narodowa w Chojnicach ustosunkowała się krytycznie do przemówienia amerykańskiego ministra spraw zagranicznych Jamesa Byrnesa kwestionującego granice Polski na Odrze i Nysie. Jednocześnie przyjęła rezolucję domagającą się wysiedlenia wszystkich Niemców z Polski za Odrę i Nysę względnie umieszczenia ich w obozach przymusowej pracy, a także ukrócenia „swawoli Niemców” zamieszkałych na terenie Polski i wszczęcia energicznych kroków w celu jak najszybszego pozbawienia ich wszelkich tolerowanych dotąd przywilejów.

15 X 1946 – powstała w Chojnicach biblioteka powiatowa, mająca charakter publiczny, która początkowo mieściła się przy ul. Młyńskiej.

11 XI 1946 – decyzją Miejskiego Komitetu Ekshumacji założono w Chojnicach na miejscu byłego cmentarza protestanckiego przy ul. Kościerskiej cmentarz żołnierzy radzieckich. Pierwszy uroczysty pogrzeb 197 poległych odbył się 7 XII 1946 r. Ostatni miał miejsce w 2002 r., kiedy pod płytą Starego Miasta w Chojnicach odnaleziono 11 poległych żołnierzy radzieckich.

1946 – Janina Bartkiewiczówna odrestaurowała harcerską stanicę wodną w Funce nad Jez. Charzykowskim, gdzie rozpoczęła prowadzenie obozów żeglarskich.

1946 – uruchomiono w powiecie pierwszą linię autobusową relacji Słupsk-Chojnice przez Kramarzyny i Brzeźno.

1946 – uruchomiono powiatowe kino „Palladium” w Czersku. Ponadto powstała tam Przychodnia Kolejowa, a także Ośrodek Zdrowia. W mieście tym zaczęły działać jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej i Ochotniczych Rezerw Milicji Obywatelskiej. Uruchomiono też w tym mieście pierwszą w powiecie lecznicę zwierząt.

1946 – nastąpiło uroczyste odsłonięcie obelisków na cmentarzach żołnierzy radzieckich w Czersku, Nowym Dworze, Upiłce i Żabnie.

1946 – powiat chojnicki podzielony był na dwa miasta: Chojnice i Czersk oraz na dziewięć gmin wiejskich: Brusy, Brzeźno, Chojnice-wieś, Czersk-wieś, Karzin, Konarzyny, Leśno, Lipnica i Rytel.

Ponadto na terenie powiatu istniały 103 sołectwa. Powiat chojnicki liczył wówczas 67 300 mieszkańców, z czego na miasto Chojnice przypadały 12 444 osoby, a na Czersk 7092.

15 I 1947 – ksiądz Arkadiusz Liss otrzymał posadę proboszcza w chojnickiej farze. Obowiązki swe połączył z funkcją przełożonego dekanatu chojnickiego.

19 I 1947 – w warunkach Polski Ludowej odbyły się na ziemi chojnickiej wybory do sejmu ustawodawczego po zaproponowanych w referendum ludowym zmianach. Chojnice i powiat chojnicki wchodziły wówczas w skład okręgu wyborczego nr 25 z siedzibą w Bydgoszczy. Urny z wynikami wyborów odwieziono z regionu bezpośrednio do Bydgoszczy. Mimo że władze ludowe poinformowały o zdecydowanym zwycięstwie sił skupionych w Bloku Stronnictw Demokratycznych, to jednak do sejmu został wybrany przedstawiciel Polskiego Stronnictwa Ludowego mieszkający w Sławęcinie – Józef Józwick. Szykany, jakie dotknęły go po tym fakcie ze strony władzy ludowej, zadecydowały o wycofaniu się tej osoby z życia politycznego. Wszystkie postacie związane z ówczesnym PSL-em traktowane były jako wrogowie ludu, co było nieodłączną formą kształtowania systemu totalitarnego w warunkach polskich.

31 I 1947 – władze miejskie Chojnic zwróciły się do Ministerstwa Administracji Publicznej z zapytaniem i prośbą o włączenie do tego ośrodka miejskiego Charzyków.

16 III 1947 – uroczyste obchodzone w Chojnicach i Charzykowach 25. rocznicę powołania do życia pierwszego w Polsce Klubu Żeglarskiego Chojnice.

1 V 1947 – w Brusach uruchomiono Ośrodek Zdrowia.

1 VII 1947 – ziemia chojnicka podłączona została do ogólnokrajowej sieci elektrycznej, dzięki czemu niepotrzebna stała się elektrownia miejska w Chojnicach, mająca zasięg lokalny.

1 VII 1947 – uruchomiono działalność produkcyjną w Zakładach Rybnych przy ul. Gdańskiej w Chojnicach, gdzie w okresie okupacji hitlerowskiej mieściła się fabryka zbrojeniowa, a po wojnie magazyny Samopomocy Chłopskiej. Odtąd zakłady te powiększały się z każdym rokiem, będąc w latach 80. XX w. jednym z największych zakładów pracy w regionie. W okresie transformacji systemowej upadły, a w ich miejsce powstała dobrze prosperująca firma SEKO.

20/27 VII 1947 – powracając do tradycji międzywojennej, władze ludowe przygotowały Tydzień Chojnic. Naczelnym hasłem zgłoszonej inicjatywy było: „Wszyscy obywatele odbudowują swoje miasto”. Głównym założeniem obchodów było uporządkowanie centrum miasta i niwelacja terenu pod planty miejskie znajdujące się przy ul. Sukienników (wówczas ul. Generalissimusa Stalina). W czasie uroczystości z ratusza rozbrzmiewał hejnał miejski skomponowany w 1937 r. przez Józefa Morawca. Przy okazji tej inicjatywy wystawiono

m.in. widowisko dla mieszkańców pt. *Z dziejów Chojnic*, którego scenariusz napisał Józef Osowski. Odbyły się także inne imprezy artystyczne, jak festiwal pieśni ludowej czy występy orkiestry dętej kolejarzy chojnickich, dla których muzykę przygotował Franciszek Gierszewski. Ponadto eksponowano rysunki Franciszka Pabicha, urządzono wystawę haftu kaszubskiego i wyrobów wikliniarskich oraz elementów rzeźbiarstwa Antoniego Łangowskiego i Franciszka Menczykowskiego.

26 IX 1947 – wykluczono z grona członków Powiatowej Rady Narodowej przedstawicieli Polskiego Stronnictwa Ludowego: Józefa Józwiaka, Jana Dorawę i Wincentego Przybyłę. Była to odpowiedź władz ludowych na wszelkie próby demokratyzacji systemu w Polsce, których gwarantem mogło być jedynie PSL. Po przejściu władzy w państwie przez ugrupowania lewicowe, reżim komunistyczny zaczął ogarniać wszelkie dziedziny życia politycznego, gospodarczego i społecznego.

26 IX 1947 – Powiatowa Rada Narodowa w Chojnicach wypowiedziała się na temat zmian w podziale administracyjnym powiatu chojnickiego. W jednogłośnie głosowaniu przyjęto uchwały związane z: wyłączeniem gminy Lipnica z powiatu chojnickiego i włączeniem jej do powiatu bytowskiego; wyłączeniem z powiatu chojnickiego Gminy Brzeźno Szlacheckie i włączeniem jej do powiatu miastecckiego; wyłączeniem gromady Skoszewo wraz z osiedlem Peplin w gromadzie Windorp z terenu gminy Leśno

i włączeniem jej do gromady Studzienice w powiecie Bytów; wyłączeniem gromad Leśno i Zalesie z gminy Brusy i włączeniem ich do gminy Leśno; wyłączeniem gromad Sternowo i Jeziorki z gminy Chojnice-wieś i włączeniem tych gromad do gminy Rytel; wyłączeniem letniskowo-turystycznej gromady Charzykowy z gminy Chojnice-wieś i włączeniem jej do obszaru miasta Chojnice. Jednocześnie podjęto uchwały związane z poczynieniem odpowiednich kroków przygotowawczych oraz zarządzeniem zebrania materiałów dla opracowania wniosków co do dalszych koniecznych zmian granic powiatu chojnickiego, mających na uwadze potrzebę włączenia do powiatu chojnickiego gromady Czarna Woda z powiatu starogardzkiego oraz tych gromad z powiatu człuchowskiego, które graniczyły z terenem gminy Chojnice-wieś oraz Konarzyńny.

1947 – odsłonięto obelisk w miejscu straceń w lesie koło Czerska.

1947 – chojnickie koszykarki zajęły II miejsce na mistrzostwach Polski stowarzyszeń robotniczych w Łodzi. Trzon ówczesnego zespołu stanowiły cztery siostry Kirschenstein.

1947 – na terenie powiatu odnaleziono dalszych 121 grobów zbiorowych oraz 283 mogiły pojedyncze. Po dokonaniu ekshumacji zwłok urządzono w regionie 17 cmentarzy, na których pochowano ogółem 2215 zwłok.

13 II 1948 – w Chojnicach powstała biblioteka miejska, która mieściła się przy

ul. Młyńskiej, tuż obok istniejącej już biblioteki powiatowej. Często zmieniała swoje miejsce. Najdłużej, gdyż przez 34 lata, funkcjonowała na parterze chojnickiego ratusza.

23 II 1948 – władze powiatowe w Chojnicach, omawiając problem walki z alkoholizmem, postanowiły m.in. zabronić sprzedaży napojów alkoholowych młodzieży do lat 18 oraz sprzedaży i podawania w restauracjach napojów alkoholowych, z wyjątkiem niskoprocentowego wina i piwa, od godz. 12 w sobotę do godz. 8 w poniedziałek.

20 IV 1948 – w Chojnicach wprowadzono publiczną gospodarkę lokalami, co miało związek z dotkliwym brakiem mieszkań. Co prawda niektórzy mieszkańcy posiadali duże mieszkania, a inni nie mieli ich wcale, jednakże przyjęcie tej uchwały, zgodnej zresztą z wytycznymi władz centralnych, wprowadziło w życie obowiązującą w okresie PRL-u zasadę mieszkań kwaterunkowych. Niektórzy spośród właścicieli kamienic jeszcze w latach III RP musieli walczyć o odzyskanie rodzinnej własności.

V 1948 – mieszkańcy powiatu wsparli kwotą 300 000 zł pogorzalców ze wsi Lichnowy.

1 VII 1948 – oddano do użytku Dom Opieki dla Starców w Lichnowach, który mógł pomieścić 15 pensjonariuszy.

VII 1948 – wybudowano widownię na stadionie KS „Chojniczanka” w Chojnicach.

VII 1948 – w Chojnicach rozegrano mecz piłkarski między reprezentacją Chojnic i Czarska a drużyną czechosłowacką.

VII 1948 – w Rytle powstał pierwszy Ludowy Zespół Sportowy.

19 VIII 1948 – w miejsce Stanisława Bemowskiego na stanowisko przewodniczącego Powiatowej Rady Narodowej powołano Józefa Szuca.

31 VIII 1948 – uruchomiono bibliotekę miejską w Czarsku, a ponadto biblioteki gromadzkie w Brusach, Karsinie, Konażynach, Lipnicy i Ostrowitem.

31 VIII 1948 – zakończono budowę i oddano do użytku most stały na rzece Brdzie w Rytle i Męcikale.

31 VIII 1948 – w miejsce dotychczasowych hoteli prywatnych uruchomiono hotele komunalne w Chojnicach oraz Czarsku.

15 XII 1948 – w związku z zainaugurowaniem tzw. ruchu zjednoczeniowego w Politechnice Warszawskiej doszło do powstania Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, w miejsce funkcjonujących dwóch ogniw: Polskiej Partii Robotniczej i Polskiej Partii Socjalistycznej. W związku z tym także placówki regionalne i lokalne ugrupowań lewicowych otrzymały instrukcje co do wdrożenia uchwał kongresowych w życie. Na kongresie zjednoczeniowym środowisko powiatu chojnickiego reprezentował Franciszek Musiał z ramienia PPR i Zygmunt Przygodzki z PPS-u.

18 XII 1948 – z okazji zakończenia obrad Kongresu Zjednoczeniowego PPR i PPS Powiatowa Rada Narodowa w Chojnicach uchwaliła rezolucję, na mocy której wszyscy jej członkowie postanowili gremialnie wstąpić do Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej.

1 I 1949 – w związku z centralizacją życia społecznego i gospodarczego w państwie polskim po II wojnie światowej zlikwidowane zostały w Chojnicach komunalne kasy oszczędności, zarówno powiatowa, jak i miejska.

1 I 1949 – Centrala Mięsna w Warszawie utworzyła Wojewódzkie Zjednoczenie Przemysłu Mięsnego w Bydgoszczy, któremu podlegały Zakłady Mięsne w Chojnicach.

2 III 1949 – Gminna Rada Narodowa w Chojnicach, po uzyskaniu akceptacji ze strony Komisji Nazewnictwa powołanej przy ówczesnym Ministerstwie Administracji Publicznej, podjęła decyzję o zmianie dotychczasowej, historycznej nazwy miejscowości Szenfeld na Nieżychowice.

21 IV 1949 – władze powiatowe zatwierdziły zmianę nazwy miejscowości Grunsberg na Klawkowo.

9 VII 1949 – chojnicka drużyna seniorów rozegrała mecz z II-ligowym „Sokołem” z Brna na Morawach. Zakończył się on wynikiem 1:6 dla zespołu gości.

21 VII 1949 – władze powiatowe poinformowały o odbudowie kompletnie

zniszczonej w czasie działań wojennych gromady Silno.

6 IX 1949 – Franciszek Szczodrowski został burmistrzem Chojnic. Na stanowisku pozostawał do 15 VI 1950 r.

1 X 1949 – upaństwowiono chojnicki szpital, który w tym okresie posiadał 122 łóżka i zatrudniał trzech lekarzy.

27 X 1949 – oddano do użytku lecznicę zwierząt w Chojnicach.

27 X 1949 – uruchomiono biblioteki gromadzkie w Łęgu i Leśnie.

27 X 1949 – otwarto Powiatowy Dom Kultury w Chojnicach.

27 X 1949 – otwarto kino półstałe „Sława” w Brusach.

22 XI 1949 – władze miejskie w Chojnicach powołały do życia Komunalne Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane, które stało się z czasem jednym z największych zakładów pracy w regionie. W jego skład weszły wówczas jednostki gospodarcze, takie jak cegielnia, stolarnia, betoniarnia i baza transportowa. W 1972 r. zmieniło ono swoją nazwę na Przedsiębiorstwo Remontowo-Budowlane Gospodarki Komunalnej. Po 1990 r. nie wytrzymało jednak zmian systemowych i ogłosiło upadłość, czego powodem m.in. była konkurencja firm o zbliżonej działalności.

20 III 1950 – wprowadzono w życie ustawę o jednolitych organach władzy

państwowej, która w praktyce miała uzależnić samorząd terytorialny od władzy centralnej. W związku z kształtowaniem w warunkach polskich reżimu komunistycznego władze regionalne nie miały posiadać żadnej politycznej samodzielności. Sytuacja taka dotyczyła także powiatu chojnickiego.

15 V 1950 – utworzono w Chojnicach Powiatową Stację Pogotowia Ratunkowego, a także uruchomiono przy szpitalu powiatowym Punkt Krwiodawstwa.

2 VI 1950 – odbyła się pierwsza plenarna sesja Powiatowej Rady Narodowej po zmianach dokonanych w strukturze administracyjnej państwa. Na sesji tej wybrano nowy skład stale urzędujących członków Prezydium PRN w osobach: przewodniczący – Stanisław Lis; zastępca przewodniczącego – Zygmunt Nowicki; sekretarz – Feliks Lizakowski. Ponadto chojnicka PRN powołała do życia Komisje: Finansów, Budżetu i Planowania; Oświaty i Kultury; Rolnictwa i Leśnictwa; Budownictwa; Komunikacji; Zdrowia; Pracy i Pomocy Społecznej; Gospodarki Komunalnej, Mieszkaniowej i Handlu.

15 VI 1950 – Stanisław Rolbiecki został wybrany przez Miejską Radę Narodową w Chojnicach na przewodniczącego prezydium. Na stanowisku tym pozostawał do końca 1973 r., kiedy to przeszedł na emeryturę.

28 VI 1950 – ustawa Sejmu PRL zmieniła nazwę województwa pomorskiego na bydgoskie, potwierdzając jednocze-

śnie, że w skład tej struktury wchodził powiat chojnicki, który był najdalej na północ wysuniętym obszarem nowej jednostki.

22 VII 1950 – dokonano odsłonięcia pomnika Braterstwa Broni w Chojnicach przy ul. Sukienników (wówczas ul. Generalissimusa Stalina), który zaprojektował Zygmunt Pazda, chojniczanie zamieszkały w Poznaniu. Pomnik ten przez kilkadziesiąt lat był dla jednych symbolem wyzwolenia, a dla drugich – zniewolenia państwa polskiego przez Związek Radziecki. W związku z prowadzeniem prac modernizacyjnych w parku Tysiąclecia przez władze samorządowe Chojnic już w okresie III RP podjęto decyzję o jego rozbiórce, gdyż jego stan techniczny nie gwarantował bezpieczeństwa mieszkańcom miasta oraz osobom zwiedzającym.

30 XII 1950 – w wyniku dokonujących się zmian systemowych w sektorze rolnym gospodarstwa Państwowej Nieruchomości Ziemskiej w powiecie chojnickim przekształcono na 11 Państwowych Gospodarstw Rolnych.

30 XII 1950 – uruchomiono w Brusach trzecią w powiecie lecznicę zwierząt.

30 XII 1950 – na stanowisko dyrektora Szpitala Powiatowego w Chojnicach został powołany lek. med. Teodor Janicki.

31 XII 1950 – według spisu powszechnego za 1950 r. liczba mieszkańców powiatu chojnickiego wynosiła 64 434 osoby, w tym 30 099 mężczyzn i 34 335 kobiet.

Z ogólnej liczby 21 287 osób stanowiła ludność miast, a 43 147 osób ludność wiejska.

1950 – w związku z podjętą przez władze ludowe walką z drobną wytwórczością i rzemiosłem, w Czarsku zlikwidowano Fabrykę Mebli „Grabiński – Stopowski”. W jej miejsce powołano do życia Spółdzielnię Artystyczną Przemysłu Ludowego „Meblostyl”, która zatrudniała 80 stolarzy.

1 I 1951 – rozpoczęły działalność Chojnickie Zakłady Terenowego Przemysłu Materiałów Budowlanych, które powstały z połączenia zakładów instalacji siły i światła, wytwórni mebli oraz ram i listew, zakładu metalowego, drukarni, wytwórni sprzętu pszczelarskiego i punktów usługowych.

1 IX 1951 – nastąpiło przekształcenie Gimnazjum Handlowego i Liceum Spółdzielczego w Technikum Finansowe z siedzibą w Chojnicach. Jednostka ta mieściła się przy ul. Dworcowej.

IX 1951 – utworzono w Czarsku Spółdzielnię Inwalidów „Równość” z kierunkiem produkcji obuwia tekstylnego i odzieży ochronnej.

IX 1951 – nastąpiło przejście przez Spółdzielnię „Hydrometal” Zakładu Ślusarsko-Instalacyjnego F. Szyca w Chojnicach.

1951 – w Czarsku upaństwowiono cegielnię Dakowskiego, która zatrudniała 14 osób.

1951 – na zawodach w Giżycku chojnicka załoga, w skład której wchodził Paweł Sieradzki i Łucjan Gierszewski, uzyskała tytuł Mistrza Polski w bojerach Monotyp XV.

I 1952 – stolarnię Rejonu Lasów Państwowych w Czersku przekształcono na samodzielne przedsiębiorstwo pod nazwą Czerska Fabryka Mebli.

27 II 1952 – Powiatowa Rada Narodowa w Chojnicach zaakceptowała projekt Konstytucji PRL, podejmując w tym przedmiocie rezolucję.

6 III 1952 – administracja lasów państwowych przejęła Las Wolność, leżący przy drodze do Bytowa w odległości ok. 6 km od centrum Chojnic i stanowiący od 1346 r. własność miasta.

1 V 1952 – zostało utworzone Powiatowe Archiwum Państwowe w Chojnicach, które podlegało bezpośrednio pod Archiwum Państwowe w Bydgoszczy. Swą siedzibę początkowo znalazło przy ul. Młyńskiej, aby w 1960 r. przenieść się do budynku byłych koszar przy ul. Świętopełka. W 1973 r. jednostka ta została przeniesiona do odrestaurowanych pomieszczeń po tzw. Baszcie Więziennej zlokalizowanej przy ul. Sukienników. W końcu 1. dekady XXI w. jednostkę tę zlikwidowano, a jej zasoby przewieziono do Bydgoszczy. W obiekcie tym w 2010 r., dzięki inicjatywie władz miasta i po wykonaniu kompleksowego remontu, utworzono galerię z pracami artysty, chojniczanina Janusza Trzebiatowskiego.

1 VI 1952 – zakończono budowę i oddano do użytku powszechny Dom Towarowy w Chojnicach przy Starym Rynku. Stał się on ulubionym miejscem spotkań i zakupów dla mieszkańców całego powiatu.

22 VII 1952 – powołano do życia instytucję społeczno-polityczną pod nazwą Front Narodowy, która w 1956 r. zmieniła nazwę na Front Jedności Narodu. Skupiała ona partie polityczne, związki zawodowe i inne organizacje społeczne na terenie powiatu chojnickiego.

16 VIII 1952 – w Chojnicach powołano do życia 15 komitetów blokowych, które wedle głoszonych poglądów miały stanowić podstawy samorządu mieszkańców, a w rzeczywistości stały się komórką nadzoru nad obywatelami.

X 1952 – znacjonalizowano warsztat ślusarski T. Szycy funkcjonujący przy ul. Piłsudskiego (wówczas ul. Świerczewskiego) w Chojnicach. Na jego bazie uruchomiono w 1957 r. Zakład Remontowo-Montażowy Przemysłu Ziemniczanego.

9 XII 1952 – władze powiatowe oceniły przebieg wyborów do Sejmu PRL, które odbyły się w październiku. Ogółem na terenie powiatu chojnickiego głosowało 97,5% uprawnionych do głosowania. Na kandydatów Frontu Narodowego oddano 100% głosów.

30 XII 1952 – na koniec roku w Prezydium PRN funkcjonowały następujące wydziały i referaty wraz osobami odpo-

wiedzialnymi: Referat Gospodarczy – Łucjan Majewski; Referat Organizacyjny – Genowefa Lubecka; Kadry i Szkolenia – Władysław Lubacz; Referat Inspekcji – Zygmunt Jakubowski; Referat Społeczno-Administracyjny – Wacław Matuszak; Referat Wojskowy – Franciszek Kitowski; Referat do Spraw Wyznań – Maksymilian Paszek; Powiatowy Komitet Kultury Fizycznej – Stanisław Lipiński; TOPL – Józef Kurtys; Referat Geodezyjny – Tadeusz Wojciechowski; Powiatowa Komisja Planowania Gospodarczego – Czesław Czerniejewski; Wydział Finansowy – Henryk Jesiołowski; Wydział Podatków Wiejskich – Teofil Gierszewski; Referat Zatrudnienia – Gerard Synak; Referat Pracy i Pomocy Społecznej – Bonifacy Sromała; Wydział Zdrowia – Eugeniusz Pączka; Oddział Kultury – Jan Lange; Wydział Oświaty – Edmund Sadowski; Wydział Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej – Antoni Czarnowski; Wydział Handlu – Zygmunt Włodarczyk; Wydział Komunikacji Drogowej – Wincenty Sobocki; Wydział Budownictwa – Władysław Wyka; Wydział Rolnictwa i Leśnictwa – Aleksander Poręba; Referat Przemysłu – Józef Drobiński; Powiatowa Komisja Straży Pożarnych – Edmund Jarecki.

1952 – upaństwowiono czerską aptekę. Odtąd przez 28 lat kierował nią L. Wiśniewski.

1952 – na zawodach w Giżycku chojnicka załoga, w skład której wchodził Paweł Sieradzki i Łucjan Gierszewski, uzyskała drugi tytuł Mistrza Polski w bojerach Monotyp XV.

28 I 1953 – z inicjatywy Inspektoratu Oświaty powołano do życia Bibliotekę Pedagogiczną w Chojnicach. Głównym jej zadaniem było tworzenie bazy metodycznej dla nauczycieli powiatu chojnickiego i terenów przyległych. Kilkakrotnie zmieniała ona swoje lokum. W początku lat 90. XX w. mieściła się przy ul. Grunwaldzkiej, a w 2006 r. została ulokowana we Wszechnicy Akademickiej.

19 IV 1953 – parafię chojnicką wizytował prymas Polski ksiądz kardynał Stefan Wyszyński.

22 VII 1953 – władze powiatowe zaczęły wydawanie biuletynu o charakterze ideologiczno-propagandowym pt. „Życie Chojnic”, który jako miesięcznik był kolportowany wśród działaczy partyjnych do 1956 r.

13 X 1953 – duży pożar strawił część zabudowań w Kosobudach.

5 XI 1953 – władze powiatowe zatwierdziły uchwałę w sprawie zmian podziału administracyjnego powiatu. Zgodnie z tym projektem powstać miał nowy powiat czerski z siedzibą w Czersku z sześcioma gminami oraz powiat chojnicki z siedzibą w Chojnicach z dziewięcioma gminami, z równorzędną propozycją utworzenia trzech nowych gmin. Projekt ten jednak nie został zrealizowany.

1953 – zakończono budowę i oddano do użytku lecznicę zwierząt w Lipnicy.

1953 – przekształcono zakład szkutniczy w Chojnicki Zakład Wytwórczy Sprzętu

Wodnego, należący do Sportowej Wytwórni Sprzętu Wypoczynkowego w Warszawie.

1953 – w Czersku powstał komitet elektryfikacyjny, którego celem było dostarczenie prądu do wszystkich miejskich oraz wiejskich mieszkań i domów. Dzięki tej inicjatywie wybudowana została sieć wysokiego napięcia oraz stacja transformatorowa.

1953 – wraz z grupą młodzieży akademickiej Brdą płynął ksiądz Karol Wojtyła, późniejszy papież Jan Paweł II. Po raz drugi zwiedzał on urokliwy obszar ziemi chojnickiej w 1966 r. Upamiętniono te wydarzenia obeliskiem w Nowej Brdzie i drewnianą kapliczką w Czernicy.

3 VII 1954 – Powiatowa Rada Narodowa w Chojnicach podjęła uchwałę w sprawie zmiany podziału administracyjnego powiatu, czyli postanowiła wystąpić z wnioskiem do Wojewódzkiej Rady Narodowej o utworzenie, w miejsce dotychczasowych dziewięciu gmin, 37 gromad w następujących miejscowościach: Zbeniny, Męcikał, Pawłowo, Doręgowice, Krzyż, Brusy, Kosobudy, Czyczkowy, Lubnia, Silno, Borowy Młyn, Brzeźno, Karsin, Wiele, Borsk, Lipnica, Borzyszkowy, Zapceń, Rytel, Zapędowo, Leśno, Przymuszewo, Nowa Cerkiew, Angowice, Gotelp, Łąg, Malachin, Ostrowite, Osowo, Charzykowy, Zielona Chocina, Swornegacie, Odry, Ogorzeliny, Sławęcin, Małe Chełmy i Konarzyny. Ponadto PRN postanowiła wystąpić o dokonanie zmian granic miasta Chojnice, przez wyłączenie z jego obszaru miej-

scowości Charzykowy, Wolność, Zacisze i Pomoc oraz włączenie ich do projektowanej gromady Charzykowy. Nadto postanowiono o regulacji granic powiatu chojnickiego, które dotyczyć miały wyłączenia z gminy Karsin stacji kolejowej Bąk i włączenia jej do powiatu kościerskiego w województwie gdańskim; włączenia w granice powiatu chojnickiego gromady Obkas i Dąbrówka z powiatu sępoleńskiego, a także Obrowa z powiatu tucholskiego i Wojtała z dotychczasowej gminy Stara Kiszewa w powiecie kościerskim w województwie gdańskim.

1 IX 1954 – Technikum Finansowe w Chojnicach przekształcone zostało na Technikum Rachunkowości Rolnej. Jednostka mieściła się przy ul. Dworcowej.

1 IX 1954 – utworzono Liceum Ogólnokształcące w Czersku ze 156 uczniami.

1 IX 1954 – powołano w Chojnicach Społeczne Ognisko Artystyczne przy Powiatowym Domu Kultury z myślą o rozwijaniu uzdolnień muzycznych wśród dzieci i młodzieży. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był Stanisław Sierant.

5 XII 1954 – na terenie powiatu chojnickiego odbyły się po raz pierwszy wybory do rad narodowych. Do 37 gromadzkich rad narodowych istniejących na terenie powiatu wybranych zostało 757 radnych. W skład Powiatowej Rady Narodowej wybranych zostało 69 członków PRN i 19 zastępców członków. Radnymi PRN wybrani zostali: Kazimierz Arbat, Jan Bątkowski, Antoni Bejgrowicz, Henryk Bocian, Sylwester Bona,

Władysław Borzyszkowski, Władysława Chojnacka, Wiktor Cwidak, Medard Dończyk, Antoni Dembski, Alfons Rutkowski, Jan Dobek, Józef Daniels, Alojzy Dorszczyński, Edmund Grzegorek, Tadeusz Grubicki, Bolesław Gąsecki, Stanisław Jakubczak, Bernard Januszewski, Henryk Kielkowski, Jan Koczwarra, Władysława Kilichowska, Bolesław Kiżewski, Eleonora Kiedrowska, Maria Kowalska, Rudolf Kuldane, Marta Kurszewska, Paweł Laskowski, Izidor Lipiński, Stefan Laskowski, Alfons Łosiński, Irena Łakis, Bronisław Łukaszewski, Jan Litercki, Gertruda Lubińska, Sergiusz Melaniuk, Józef Malatyński, Jan Misztal, Tadeusz Osowski, Aniela Ochojna, Aleksander Poręba, Marta Pryba, Józef Pałubicki, Tadeusz Świerczewski, Klara Szturmowska, Maria Szywnelska, Bolesław Stelmach, Bolesław Sumionka, Alfreda Szlager, Teofil Spica, Franciszek Szczodrowski, Franciszek Sikorski, Jan Teusz, Paweł Tabath, Jan Tużyński, Maria Trapp, Klemens Rac, Piotr Rudnik, Albin Rekowski, Stanisław Ratajczak, Franciszek Włoch, Franciszek Warmbier, Augustyn Witkowski, Bronisława Warnke, Henryk Włosek, Rozalia Zdolska, Mikołaj Zawalski, Stanisław Zabrocki i Anna Żurek. Na zastępców radnych wybrani zostali: Stanisława Chmielewska, Leon Czapiewski, Wincenty Fryda, Małgorzata Jażdżewska, Irena Kniter, Waclaw Kulesza, Wiktor Kałdowski, Jan Klaman, Marcei Kapiszka, Jan Matylewicz, Czesław Pytlik, Augustyn Pestka, Teofil Piekarski, Genowefa Sala, Antoni Swoliński, Leokadia Stuwe, Antoni Szultka, Franciszek Ryduchowski i Władysław Wieczorek.

18 XII 1954 – odbyła się pierwsza sesja nowo wybranej Powiatowej Rady Narodowej. Na sesji tej wybrała ona Prezydium PRN w składzie: przewodniczący – Sergiusz Melaniuk, zastępca przewodniczącego – Jan Bątkowski, sekretarz – Władysława Chojnacka, członkowie – Aleksander Poręba, Edmund Grzegorek, Antoni Bejgrowicz, Tadeusz Świerczewski. Ponadto PRN powołała 11 Komisji Stałych: Rolnictwa i Leśnictwa; Pracy i Pomocy Społecznej; Komunikacji; Porządku Publicznego; Gospodarki Komunalnej; Zdrowia; Finansów; Oświaty i Kultury; Drobnej Wytwórczości; Handlu i Budownictwa. Ustaliła jednocześnie skład osobowy tych komisji.

1954 – w Czersku powstał Zespół Pieśni i Tańca „Kaszuby”.

1954 – w Chojnicach powstał pierwszy żłobek, który uruchomił 30 miejsc dla niemowlaków. Zaadoptowano na ten cel budynek byłego konwiktu przy ul. Grunwaldzkiej. W związku ze wzrastającymi potrzebami w tym zakresie rozpoczęto w 1973 r. budowę nowego żłobka w bliskim sąsiedztwie osiedla Budowlanych.

1 I 1955 – wprowadzone zostały zmiany w podziale administracyjno-terytorialnym powiatu chojnickiego. Z dniem tym na terenie powiatu rozpoczęło działalność 37 gromadzkich rad narodowych.

31 I 1955 – w Chojnicach zmieniono nazwę ulicy z Bydgoskiej na 14 Lutego, co miało upamiętnić zakończenie okupacji hitlerowskiej w tym mieście.

XI 1955 – uruchomiono biblioteki w Nowej Cerkwi i Swornegaciach.

31 XII 1955 – liczba ludności powiatu chojnickiego na koniec roku wynosiła 72 000 osób, z czego na miasto Chojnice przypadało 17 500 mieszkańców.

1955 – uruchomiono Ośrodek Zdrowia w Karsinie.

1955 – utworzono w Chojnicach Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących, jako filię Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących w Bydgoszczy, z 13 uczniami.

1955 – na zawodach w Giżycku Łucjan Gierszewski i Henryk Januszewski zdobyli tytuł Mistrza Polski w bojerach Monotyp XV.

30 V 1956 – Powiatowa Rada Narodowa przyjęła rezygnację Sergiusza Melaniuka ze stanowiska przewodniczącego Prezydium PRN i członka PRN z uwagi na objęcie przez niego stanowiska zastępcy Przewodniczącego Prezydium WRN w Bydgoszczy. Na stanowisko przewodniczącego Prezydium PRN powołany został Mieczysław Nogal, dotychczasowy zastępca przewodniczącego Prezydium PRN. Na zastępcę przewodniczącego Prezydium PRN wybrano Antoniego Bejgrowicza, dotychczasowego członka Prezydium PRN. Na sekretarza Prezydium PRN Rada wybrała Stanisława Nowaka, dotychczasowego pracownika KP PZPR, dokooptowując go również do składu PRN. W skład PRN powołano również

Czesława Pytlika, dotychczasowego zastępcę członka PRN.

1 VII 1956 – bruskim proboszczem został ksiądz Franciszek Chylewski.

1 IX 1956 – otwarto w Czersku Szkołę Podstawową dla Pracujących, co wynikało z ówczesnych potrzeb nie tylko miejscowej ludności, ale i założeń polityki państwa.

1956 – Łucjan Gierszewski i Zygmunt Tarka zdobyli kolejny tytuł Mistrza Polski w bojerach Monotyp XV.

1956 – Łucjan Gierszewski i Paweł Sieradzki otrzymali tytuł Mistrzów Sportu w kategorii klubów ludowych.

1956 – miasto Czersk otrzymało elektryczne oświetlenie ulic.

1956 – wytyczono nowe tereny pod budownictwo domków jednorodzinnych przy ul. Bytowskiej i dla planowanego osiedla Bytowskiego w Chojnicach.

1956 – uruchomiono kino związkowe „Kolejarz” w Chojnicach.

1 I 1957 – zainicjowała działalność w Chojnicach Wytwórnia Sprzętu Sportowego przy ul. Bytowskiej. Z czasem zakład ten był jednym z lepiej prosperujących przedsiębiorstw na rynku regionalnym, a jego wyroby trafiały do kilku państw europejskich. Wraz z przemianami systemowymi jego kondycja wyraźnie osłabła, w następstwie czego zakład rozwijano. Na terenach po nim

powstało kilka nowych inwestycji, m.in. postawiono supermarket sieci Lidl.

4 I 1957 – istniejący od 1930 r. klub sportowy w Chojnicach przybrał dawną nazwę KS „Chojniczanka”.

27 I 1957 – w Chojnicach powstał oddział Zrzeszenia Kaszubskiego, które to stowarzyszenie powołano do życia 2 XII 1956 r. w Gdańsku. W następstwie rozwoju ruchu regionalnego uzyskało ono miano Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego. W Chojnicach zaznaczyło swą wyraźną obecność poprzez podejmowane inicjatywy społeczne i kulturalne. Wśród jego założycieli i aktywnych działaczy wyróżniali się: Józef Osowicki, Stanisław Rolbiecki, Józef Bruski, Maksymilian Ichnowski i Julian Rydzkowski.

25 III 1957 – zarejestrowano pierwsze 23 kółka rolnicze w powiecie chojnickim.

III 1957 – chojnicki szpital przyjął za swego patrona współzałożyciela i pierwszego dyrektora tej placówki Jana Karola Łukowicza.

1 V 1957 – Koło Sportowe „Budowlani” pobudowało i oddało do użytku ośrodek sportów wodnych w Charzykowach.

22 VII 1957 – w Chojnicach oddano do użytku dwa pierwsze budynki z budownictwa społecznego przy ul. Dworcowej oraz pierwsze budynki z budownictwa zakładowego przy ul. Człuchowskiej i Kościuszki.

18 VIII 1957 – w Wielu dokonano odsłonięcia odrestaurowanego pomnika Hieronima Derdowskiego, którego piersie ukrywał w latach okupacji miejscowy pieśniarz Wincenty Rogala. Poza działaczami powiatowymi i wojewódzkimi w uroczystości tej wzięli udział przedstawiciele władz państwowych. Czesław Wycech stanął wówczas na czele honorowego prezydium Komitetu Odbudowy Pomnika.

31 VIII 1957 – Chojnice opuścił 31. Pułk Artylerii Pancерnej, który w 1950 r. zakwaterowano w koszarach przy ul. Świętopełka. Terenem ćwiczeń tej jednostki wojskowej była ul. Kościerska.

1 IX 1957 – oddano do użytku pierwszą wybudowaną po wojnie z inwestycji państwowych szkołę podstawową w Chojnicach przy ul. Wicka Rogali. Przyjęła ona za patrona Hieronima Derdowskiego, a fakt ten łączył się z odsłonięciem jego odrestaurowanego pomnika w Wielu. Jej pierwszym dyrektorem był Franciszek Pazda.

1957 – Janina Bartkiewiczówna po raz trzeci podjęła się dzieła renowacji harcerskiej stancy wodnej w Funce nad Jez. Charzykowskim, dzięki czemu dalej prowadzono kursy i obozy żeglarskie.

1957 – utworzono w Czersku Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej.

1957 – uruchomiono dalsze biblioteki, w Męcikale, Charzykowach, Krzyżu i Rytle, których celem było poszerzenie stanu czytelnictwa na wsi.

1957 – uruchomiono lecznicę zwierząt w Konarzynach.

1957 – powstały pierwsze w powiecie chojnickim szkoły Przynależności Rolniczego w Konarzynach i Karsinie.

1957 – przy chojnickim Społecznym Ognisku Artystycznym rozpoczęły działalność klasy muzyczne. Kolejne pokolenia chojniczan korzystały z możliwości nauki gry na instrumentach, ucząc się m.in. gry na fortepianie, gitarze czy akordeonie. Długoletnią dyrektorką placówki była Bogumiła Lange. Niezapomnianą postacią tej jednostki był Kazimierz Pułakowski, który swą osobowością wywierał wpływ na życie muzyczne regionu.

2 II 1958 – odbyły się po raz drugi powszechne wybory do rad narodowych wszystkich stopni. Na terenie powiatu chojnickiego wybrano 60 radnych, w Chojnicach 50 i Czarsku 35. W skład 37 gromadzkich rad narodowych weszło 589 radnych. Pod względem przynależności partyjnej w Powiatowej Radzie Narodowej było: członków PZPR 30 = 50%; członków ZSL 16 = 26,6%; członków SD 3 = 5%; bezpartyjnych 11 = 18,3%. Poszczególne grupy zawodowe przedstawiały się następująco: robotnicy 11 = 18,3%; robotnicy rolni 1 = 1,7%, rolnicy 17 = 28,3%; pracownicy umysłowi 29 = 48,3%; inni 2 = 3,4%. Na radnych Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy wybrani zostali: Jan Olkowski z Bydgoszczy, Franciszek Kumer z Chojnic, Marta Kurszewska ze wsi Wielkie Chełmy i Maksymilian Narloch z Czarska.

13 II 1958 – odbyła się I sesja nowo wybranej Powiatowej Rady Narodowej. Na sesji ta rada dokonała wyboru stałych komisji PRN, członków Prezydium PRN i 10 stałych komisji. Równocześnie PRN uchwaliła swój regulamin obrad.

III 1958 – rozpoczęła działalność w Chojnicach Powszechna Kasa Oszczędności. Oddział PKO mieścił się przy ul. Gimnazjalnej, a od 1966 r. znalazł siedzibę przy Starym Rynku.

21 VII 1958 – w Chojnicach zostały zakończone prace porządkowe i restauracyjne w fosie miejskiej, w której odtąd przedstawiano widowiska artystyczne dla mieszkańców miasta i powiatu.

22 VII 1958 – utworzono Spółdzielnię Inwalidów im. Hieronima Derdowskiego w Chojnicach.

19 VIII 1958 – władze powiatowe uchwaliły „Program obchodów uroczystości 1000-lecia istnienia Państwa Polskiego na terenie pow. chojnickiego”.

27 IX 1958 – w holu Szkoły Podstawowej nr 5 w Chojnicach umieszczono popiersie poety kaszubskiego Hieronima Derdowskiego, której był on patronem.

1958 – otwarto bibliotekę w Doręgowicach.

1958 – proboszczem parafii w Swornegaciach został ksiądz Benedykt Gierszewski.

1958 – zakończono budowę stadionu KS „Chojniczanka” w Chojnicach.

1958 – Przedsiębiorstwo Budownictwa Terenowego oddało do użytku dla swoich pracowników Ośrodek Wypoczynkowy w Funce nad Jez. Charzykowskim o 170 miejscach. Ośrodek ten na fali transformacji gospodarczej w latach 90. XX w. został przekazany chojnickim władzom samorządowym, a następnie sprzedany prywatnemu inwestorowi.

1958 – uruchomiono linię autobusową PKS Chojnice łączącą to miasto z Bydgoszczą przez Tucholę i Koronowo oraz linię KSK Chojnice-Bydgoszcz przez Sępólno-Koronowo.

1958 – utworzono w Chojnicach stację terenową PKS przy ul. Drzymały.

1958 – zelektryfikowano miejscowości: Karsin, Borsk, Cysewice, Brzeźno, Bąk, Pawłowo II i Lipnicę, a także założono punkty świetlne w Charzykowach i Brzeźnie.

1958 – w Czersku uruchomiono Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących.

1958 – chojniccy żeglarze w osobach Łucjana Gierszewskiego i Józefa Grzonki uzyskali kolejny tytuł na mistrzostwach Polski w sportach zimowych.

1 I 1959 – nastąpiła zmiana granic powiatu chojnickiego, a mianowicie z gromady Łąg wyłączono szereg parceli, które włączone zostały następnie do osiedla Czarna Woda, znajdującego się na terenie powiatu starogardzkiego w województwie gdańskim. Umożliwiło to powstanie Zakładu Płyt Piłśniowych.

15 VII 1959 – w Chojnicach rozpoczęła działalność komunikacja miejska. W tym dniu na trasę wyruszył pierwszy autobus marki San, który wyznaczył linię nr 1, łączącą dworzec kolejowy z Osadami Bytowskimi. Bardzo szybko linię tę wydłużono do Charzyków, popularnego już wówczas ośrodka turystycznego i wczasowego. W okresie tym Chojnice, jako jedno z nielicznych miast w regionie o tej wielkości, posiadały własną komunikację miejską, która z każdym rokiem rozwijała się. Początkowo baza tej komunikacji znalazła miejsce przy pl. Piastowskim, aby po roku przenieść się do nowej siedziby przy ul. Dworcowej.

20 VII 1959 – w miejscu kaźni ofiar fałszyżmu w chojnickiej Dolinie Śmierci odsłonięty został obelisk upamiętniający śmierć ok. 2000 Polaków zamordowanych przez hitlerowców w okresie II wojny światowej.

21 VII 1959 – zorganizowano w Chojnicach Rejonowy Urząd Stanu Cywilnego, który przeznaczony był także dla mieszkańców okolicznych wsi.

2 VIII 1959 – oddana została do użytku pierwsza wybudowana w Polsce wiejska szkoła podstawowa, jako pomnik 1000-lecia państwa polskiego, w Zamartem. Otwarcia szkoły dokonał Marszałek Sejmu PRL Czesław Wycech, były kierownik szkoły podstawowej w Chojnicach w okresie międzywojennym.

1 IX 1959 – oddane zostały do użytku, wybudowane z inwestycji państwowych, szkoły podstawowe w Krzyżu i Łęgu.

1 IX 1959 – w 20. rocznicę najazdu hitlerowskiego na Polskę odbyła się manifestacja ludności powiatu chojnickiego, podczas której miało miejsce odsłonięcie ufundowanego przez społeczeństwo pomnika przy cmentarzu ofiar faszyzmu hitlerowskiego przy ul. Gdańskiej w Chojnicach.

1 IX 1959 – utworzono trzy dalsze szkoły Przysposobienia Rolniczego: w Kosobudach, Zamartem i Ogorzelinach.

2 IX 1959 – zgodnie z uchwałami Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy nastąpiły na terenie powiatu chojnickiego zmiany w podziale administracyjnym, a mianowicie: 1) wyłączono z gromady Męcikał miejscowość Olszyny i włączono ją do gromady Rytel; z gromady Pawłowo wyłączono wsie Granowo i Raclawki oraz włączono je do gromady Silno; z gromady Gotelp wyłączono wieś Zawada i włączono do gromady Łąg; z gromady Krzyż wyłączono wieś Łukowo i włączono do gromady Ostrowite. Siedzibę Gromadzkiej Rady Narodowej Charzykowy przeniesiono z Charzyków do miasta Chojnice; 2) zniesiono gromady Nowa Cerkiew i Lutom, a ich obszary włączono się do gromady Rytel; zniesiono gromadę Borzyszkowy, a obszar jej włączono do gromady Lipnica; zniesiono gromadę Przymuszewo, a obszar włączono do gromady Leśno; zniesiono gromady Czyczkowy i Męcikał, a ich obszary włączono do gromady Brusy; zniesiono gromady Angowice, Zbeniny i Pawłowo, a obszary ich włączono do gromady Charzykowy; zniesiono gromady Ostrowite, Malachin

i Gotelp, a z ich obszarów utworzono gromadę Czersk z siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej w Czersku.

1959 – otwarto bibliotekę gromadzką w Ogorzelinach, a także uruchomiono bibliotekę w Malachinie.

1959 – rozpoczęto planową elektryfikację wsi powiatu chojnickiego, dzięki czemu zelektryfikowano wówczas 371 zagród chłopskich.

1959 – oddano do użytku w Czersku przy ul. Dworcowej pierwszy budynek budownictwa rad narodowych.

1959 – zakończono budowę sklepów wiejskich ogólnospożywczych w Kosobudach i Gotelpiu.

14 II 1960 – zorganizowano i otwarto Muzeum Regionalne w Chojnicach, które nawiązywało do tradycji międzywojennych, kiedy to powstała pierwsza taka jednostka w tym mieście powiatowym.

20 II 1960 – powstało Chojnickie Towarzystwo Kulturalne, jako najstarsze regionalne towarzystwo kultury działające w województwie bydgoskim. Jego inicjatorami był chojnicki Klub „Spojrzeń” oraz Towarzystwo Wiedzy Powszechniej. W swej treści nawiązywało ono do zasłużonego historycznie Towarzystwa Miłośników Chojnic i Okolicy. Do głównych inicjatyw podejmowanych przez to towarzystwo należała popularyzacja wiedzy o przeszłości, badania regionalne, opieka nad zabytkami,

pielęgnowanie folkloru i wydawanie pisma popularnonaukowego o tematyce regionalnej. Do najaktywniejszych działaczy tego towarzystwa należeli Albin Makowski i Olgierd Turek.

30 III 1960 – proboszczem parafii w Leśnie został ksiądz kanonik Franciszek Ringwelski.

29 IV 1960 – przewodniczącym Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Chojnicach został Antoni Witkowski, który sprawował tę funkcję przez kolejne lata.

22 VII 1960 – została przekazana do użytku druga w powiecie chojnickim szkoła 1000-lecia w Jarcewie. Placówce tej nadano imię „Obrońców Chojnic”. Szkoła, ze względu na małą liczbę uczących się dzieci, zaprzestała swej działalności na początku XXI w., a sam budynek został sprzedany prywatnemu inwestorowi.

1 IX 1960 – w związku z brakiem możliwości odbywania lekcji religii w szkołach, Kościół katolicki zdecydował się na zakładanie tzw. punktów katechetycznych. Sytuacja powyższa dotyczyła także parafii zlokalizowanych w dekanatach powiatu chojnickiego.

16 X 1960 – marszałek Sejmu PRL Czesław Wyczech otrzymał honorowe obywatelstwo miasta Chojnic.

X 1960 – uruchomiono Szkoły Przysposobienia Rolniczego w Wielu i Sławęcynie.

20 XI 1960 – w Chojnicach za Bramą Człuchowską przy ul. 31 Stycznia odsłonięto pomnik ku czci pomordowanych nauczycieli. Na tablicach otaczających obelisk wyryto kilkadziesiąt nazwisk nauczycieli z powiatu chojnickiego, którzy zginęli z rąk okupanta niemieckiego w latach II wojny światowej.

6 XII 1960 – wobec założeń centralnych w powiecie chojnickim przeprowadzono spis powszechny, w wyniku którego spisano ogółem 74 427 osób. W miastach spisano 27 795 osób, z czego 20 459 w Chojnicach i 7336 w Czarsku. Na terenie gromad spisano ogółem 46 632 osoby. W ogólnej liczbie wszystkich spisanych osób liczba mieszkańców stałych wyniosła 73 268 osób, a w tym 38 426 kobiet i 24 845 mężczyzn. Spisano ogółem 9892 nieruchomości zamieszkałych, w tym 9790 budynków mieszkalnych. Z ogólnej liczby budynków mieszkalnych przypadło na Chojnice 1245 o 4318 mieszkaniach i 12 804 izbach. Czarsk dysponował wówczas 913 budynkami o 1875 mieszkaniach i 5423 izbach. Na terenie wiejskim spisano 7632 budynki mieszkalne o 9950 mieszkaniach i 31 886 izbach. W Chojnicach 94,8% budynków mieszkalnych wyposażonych było w elektryczność, 84,1% w wodociąg sieciowy, 57,3% w kanalizację sieciową i 34,5% w gaz. W Czarsku 67,4% budynków wyposażonych było w elektryczność i 23,6% w gaz.

1960 – w Chojnicach została uruchomiona druga linia autobusowa komunikacji miejskiej na odcinku Podlesie-Małe Osady.

1960 – w wyniku dokonanych adaptacji i rozszerzenia specjalizacji Szpital Powiatowy w Chojnicach posiadał 358 łóżek oraz zatrudniał 18 lekarzy, cztery położne i 217 osób personelu.

1960 – uruchomiono dalsze biblioteki: w Wielu, Borsku, Borowym Młynie, Małych Chelmach i Brzeźnie Szlacheckim.

1960 – Łucjan Gierszewski i Józef Grzonka zostali wicemistrzami Polski na mistrzostwach bojerowych.

1960 – opublikowano w Bydgoszczy rozprawę Witolda Looka pt. *Chojnice a zakon krzyżacki w dobie Związku Pruskiego i wojny trzynastoletniej*, w której autor poruszył ciekawe aspekty życia Chojnic i okolic z okresu rządów krzyżackich w regionie.

16 IV 1961 – w wyborach do Sejmu PRL i rad narodowych liczba uprawnionych do głosowania na terenie powiatu chojnickiego wynosiła 44 690 osób. Do gromadzkich rad narodowych na terenie powiatu wybranych zostało 468 radnych. Z okręgu wyborczego posłami na Sejm PRL zostali: Tadeusz Rzeźniowiecki, Jan Kulas, Marian Miśkiewicz, Jan Frankowski i Franciszek Maj. Radnych Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy wybrano w składzie: Jan Olkowski, Marta Kurszewska, Kazimiera Szarek i Ireneusz Rudolf.

26 IV 1961 – odbyła się pierwsza sesja nowo wybranej Powiatowej Rady Narodowej w Chojnicach. Uformowało się jej Prezydium w składzie: przewodni-

czący Antoni Witkowski, zastępca przewodniczącego Władysław Izdebski, sekretarz Stanisław Nowak oraz członkowie – Walerian Rekowski, Jan Koczwara i Emil Kuchar.

14 VII 1961 – Sejm uchwalił ustawę *O rozwoju systemu oświaty i nauczania*, w której uznano nauczanie religii poza obrębem szkoły za słuszniejsze i korzystniejsze.

19 VIII 1961 – zarządzeniem ministra oświaty o prowadzeniu punktów katechetycznych zajęcia mogły być prowadzone w kościołach i pomieszczeniach parafialnych w wymiarze dwóch godzin tygodniowo przez duchownych świeckich, a nadzór nad nimi sprawować miał inspektor oświaty. Na terenie powiatu chojnickiego w parafiach, gdzie istniały budynki okołoparafialne, przystosowano je do nauczania religii. W mniejszych parafiach naukę religii prowadzono w kościołach.

1 IX 1961 – utworzono Technikum Ekonomiczne w Chojnicach z liczbą 80 uczniów. Obowiązki kierownika placówki powierzono dyrektorowi Liceum Ogólnokształcącego Wojciechowi Buchholzowi.

1 IX 1961 – istniejącą filię Liceum Ogólnokształcącego dla Pracujących w Chojnicach przekształcono w placówkę samodzielną łącznie z filią w Czersku.

5 IX 1961 – oddano do użytku pierwsze wybudowane w powiecie agronomówki w Brusach, Ogorzelinach i Silnie.

19 X 1961 – Chojnice i dekanat chojnicki odwiedził prymas Polski ksiądz kardynał Stefan Wyszyński, nazywany Prymasem Tysiąclecia. Uczynił to w trakcie nawiedzenia chojnickiej parafii przez wędrujący obraz Matki Bożej Częstochowskiej Królowej Polski. Miało to związek z przygotowywanym jubileuszem milenijnym chrztu Polski.

X 1961 – powstały kolejne Szkoły Przysposobienia Rolniczego – w Jarcewie, Czyczkowach i Ostrowitem.

20 XII 1961 – oznaką zmieniającej się rzeczywistości politycznej było przemianowanie chojnickiego głównego rynku, noszącego swą nazwę od momentu powstania tego ośrodka miejskiego, na plac Bojowników PPR. Mimo tych zabiegów dla chojniczan w mowie potocznej pozostał on i tak Starym Rynkiem. Po zmianach systemowych Rada Miasta postanowiła wrócić do pierwotnej nazwy tego miejsca.

1961 – w Czersku rozebrano kościół ewangelicki, który w latach wcześniejszych służył miejscowej gminie. W związku z wyjazdem ludności niemieckiej po II wojnie światowej nie był on praktycznie użytkowany.

1961 – powstał w Czersku Ludowy Klub Sportowy „Borowiak”.

1961 – uruchomiono lecznicę zwierząt w Brzeźnie.

1961 – oddano do użytku nowo wybudowany Wiejski Dom Towarowy w Leśnie.

1961 – uruchomiono dalsze biblioteki, w Zapcieniu, Gotelpiu i Odrach.

1 I 1962 – z dniem 31 XII 1961 r. nastąpiły zmiany w podziale administracyjnym powiatu, a mianowicie zniesiono: gromadę Krzyż, a obszar jej włączono do gromady Czersk; gromadę Osowo, a obszar jej włączono do gromady Karsin; gromadę Borsk, a obszar jej włączono do gromady Wiele; gromadę Zielona Chocina, a obszar jej włączono do gromady Konarzyny; gromadę Zapceń, a obszar jej włączono do gromady Lipnica; gromadę Kosobudy, a obszar jej włączono do gromady Brusy-Północ; gromadę Lubnia, a obszar jej (z wyjątkiem wsi Zalesie) włączono do gromady Leśno; wieś Zalesie włączono do gromady Brusy-Północ; gromadę Sławęcín, a obszar jej włączono do gromady Ogorzeliny; gromadę Doręgowice, a obszar jej (z wyjątkiem wsi Moszczenica) włączono do gromady Ogorzeliny. Moszczenicę włączono do gromady Charzykowy; gromadę Małe Chelmy, a obszar jej włączono do nowo utworzonej gromady Brusy-Południe; gromadę Borowy Młyn, a obszar jej włączono do gromady Brzeźno; gromadę Odry, a obszar jej włączono do gromady Karsin (z wyjątkiem wsi Wieck i Klonowice, które włączono do gromady Łąg). Wyłączono z powiatu chojnickiego wieś Obrowo i włączono ją do gromady Kęsowo w powiecie Tuchola. Utworzono też w Brusach dwie gromadzkie rady narodowe: Brusy-Północ i Brusy-Południe.

1 I 1962 – na terenie powiatu chojnickiego działało 15 gromadzkich rad na-

rodowych, za które odpowiedzialni byli: Brusy-Południe – przewodniczący Franciszek Piepióra; Brusy-Północ – Wacław Leszczyński; Brzeźno – Leon Urowski; Charzykowy – Marian Cieślęwicz; Czersk – Zygmunt Górniewicz; Karsin – Leon Jażdżewski; Konarzyny – Leon Kosecki; Leśno – Kazimierz Brunka; Lipnica – Jan Megier; Łąg – Stanisław Pawonkowski; Ogorzeliny – Jan Grygiel; Rytel – Marian Gierszewski; Silno – Józef Kunda; Swornegacie – Bronisław Kreński; Wiele – Teodor Kołduński. Funkcjonowały także dwa miasta, tj. Chojnice i Czersk.

23 III 1962 – rozpoczęto w Chojnicach przygotowania do inwestycji polegającej na utworzeniu po byłym Jez. Zakonnym parku Tysiąclecia.

1 V 1962 – wykonano kapitalny remont stadionu sportowego w Czersku.

24 VI 1962 – z okazji 700-lecia istnienia wsi Swornegacie odbyła się w tej miejscowości uroczystość, podczas której wieś została przyłączona do sieci energetycznej. Wmurowano także kamień węgielny pod budowę wiejskiego domu kultury.

29 VI 1962 – uruchomiono pierwszy telewizor zakupiony ze środków społecznych w świetlicy oddziału płucnego Szpitala Powiatowego w Chojnicach.

VI 1962 – w wyniku wielkiego pożaru, jaki nawiedził Swornegacie, 22 domy mieszkalne i inne budynki gospodarcze spłonęły.

1 IX 1962 – utworzona została w Chojnicach Zasadnicza Szkoła Asystentek Pielęgniarskich z liczbą 40 słuchaczek.

1 IX 1962 – uruchomione zostały następne szkoły Przystosobienia Rolniczego: w Chojnicach, Zalesiu i Malachinie.

X 1962 – Chojnickie Zakłady Przemysłu Terenowego Materiałów Budowlanych uruchomiły w miejscowości Zapceń kopalnię odkrywkową kredy pojeziernej, czyli wapna nawozowego dla potrzeb rolnictwa.

X 1962 – zakończono rozbudowę Szkoły Podstawowej w Pawłowie.

20 XII 1962 – zakończono budowę i oddano do użytku pierwszy w powiecie chojnickim Mały Wiejski Ośrodek Zdrowia w Ogorzelinach wybudowany ze środków społecznego Funduszu Odnowy Kraju i Stolicy.

1962 – rozpoczęto w Odrach zakrojone na szeroką skalę prace archeologiczne pod kierunkiem Jerzego Kmiecńskiego z Uniwersytetu Łódzkiego, które kontynuowane były w latach kolejnych. Po przejściu na emeryturę profesora zastąpił go Tadeusz Grabarczyk, także reprezentujący łódzki ośrodek naukowy.

1 I 1963 – Czerska Fabryka Mebli objęta została uchwałą nr 245/62 Rady Ministrów, jako przedsiębiorstwo eksportowe.

1 I 1963 – utworzono Zasadniczą Szkołę Zawodową dla Pracujących w Chojnicach, z filiami w Czersku i Brusach.

Jednostka ta powstała z byłej filii Zasadniczej Szkoły Zawodowej w Tucholi. W szkole pobierało naukę 313 uczniów, a w grupie tej 125 w Chojnicach, 138 w Czersku i 50 w Brusach.

23 I 1963 – uruchomiono w Pawłowie pierwszą w powiecie chojnickim klubo-kawiarnię „Ruch”.

15 II 1963 – Chojnice odwiedziła delegacja nauczycieli ze wschodnioniemieckiego okręgu Schwerin.

11 V 1963 – zorganizowano sesję popularyzacyjną poświęconą 100. rocznicy powstania styczniowego. Sesja zorganizowana została przez Zarząd Wojewódzki Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Bydgoszczy i Powiatowego Komitetu Frontu Jedności Narodu w Chojnicach. Referaty obejmowały tematy *Udział Pomorza w Powstaniu Styczniowym* oraz *Udział chojnickich filomatów w Powstaniu Styczniowym*.

22 VII 1963 – odrestaurowano jeden z najstarszych zabytków XIV-wiecznych Chojnic, gotycką Bramę Człuchowską, w której miejsce znalazło Muzeum Regionalne.

1 IX 1963 – uruchomiono dalsze szkoły Przysposobienia Rolniczego: w Lipnicy, Borowym Młynie, Brzeźnie, Łęgu i Lichnowach.

24 X 1963 – władze regionalne uchwaliły program rozwoju kultury na terenie powiatu chojnickiego na lata 1963-1980.

3 XI 1963 – nastąpiło otwarcie Gromadzkiego Ośrodka Kultury w Swornegaciach.

1963 – zakończono budowę i oddano do użytku pierwsze typowe sklepy handlowe w miejscowościach Kłodawa, Jeziorki i Konarzyny.

1963 – uruchomiono dalsze klubo-kawiarnie: w Kosobudach, Dąbrówce oraz Osowie.

2 II 1964 – otwarto szkołę podstawową w Charzykowach, jako trzeci pomnik 1000-lecia, który został wybudowany na terenie powiatu chojnickiego. Placówka pełniła funkcję szkoły zbiorczej siedmioklasowej dla dzieci z osad leśnych położonych w północno-zachodniej części powiatu.

19 V 1964 – oddano do użytku Wiejski Ośrodek Zdrowia w Konarzynie.

2 VI 1964 – w auli Szkoły Podstawowej nr 1 w Chojnicach odbyła się konferencja prasowa z udziałem dziennikarzy z całego kraju, a także przedstawicieli prasy zagranicznej, w sprawie byłego sędziego Sądu Specjalnego, działającego w tym mieście w latach II wojny światowej, Hansa Krügera.

1 VII 1964 – administratorem parafii w Leśnie został ksiądz Franciszek Szwaba.

1 VII 1964 – Uuruchomiono pierwszą w powiecie klubo-kawiarnię GS w Charzykowach, a następnie także w Swornegaciach i Męcikale.

20 VII 1964 – przekazano do użytku szkołę w Brzeźnie Szlacheckim, czwartą w powiecie chojnickim tego typu placówkę wybudowaną jako pomnik 1000-lecia.

22 VII 1964 – w Chojnicach ukazał się pierwszy numer periodyku „Zeszyty Chojnickie”. Czasopismo, to utworzone staraniem m.in. Witolda Looka, Juliana Rydzkowskiego i Franciszka Pabicha, przyjęło za cel przedstawianie przeszłości regionalnej Chojnic i okolic. Wyznaczyło ono rozwój środowiska naukowego Chojnic na najbliższe dwadzieścia kilka lat. Pierwszy jego numer przygotowano w 12 egzemplarzach.

1 IX 1964 – rozpoczęła działalność w Chojnicach Szkoła Podstawowa nr 4 Specjalna, do której uczęszczały dzieci z upośledzeniem umysłowym niemal z całego powiatu. Dzieci, które miały najtrudniejszy dojazd do szkoły, ulokowano w internacie w Charzykowach, skąd dowożono je autobusem szkolnym do miasta. Z czasem podobną placówkę uruchomiono również w Czersku, a klasy specjalne powołano także w Brusach.

4 X 1964 – w 25. rocznicę śmierci Jana Karnowskiego staraniem Zrzeszenia Kaszubskiego zorganizowano w Szkole Podstawowej nr 1 sesję popularnonaukową poświęconą tej znaczącej dla życia regionalnego osobowości. Przy okazji odsłonięto tablicę pamiątkową w gmachu Sądu Powiatowego przy ul. Młynskiej, która przypominała czas pracy J. Karnowskiego w Chojnicach.

1964 – zakończono budowę i przekazano do użytku nową lecznicę zwierząt w Czersku.

1964 – postawiono remizy strażackie w Krzyżu, Wielu, Lipnicy i Kloni.

1964 – do Chojnic przybyły pierwsze siostry zakonne ze Zgromadzenia Misjonarek Apostolstwa Katolickiego, czyli siostry pallotyńki. Wprowadziły się do zakupionego domu prywatnego znajdującego się przy ul. Gdańskiej.

30 V 1965 – odbyły się wybory do Sejmu PRL i regionalnych rad narodowych. Liczba uprawnionych do głosowania w całym powiecie wynosiła 45 859 osób. W wyborach do Powiatowej Rady Narodowej wzięły udział 43 852 osoby. Na kandydatów Frontu Jedności Narodu oddano 43 414 głosów. Na radnych PRN wybrane zostały następujące osoby: Jan Borzyszkowski, Władysław Borzyszkowski, Wojciech Bogaczewicz, Józef Borucki, Teofil Brzeziński, Antoni Ciemiński, Maria Czarnecka, Augustyna Czapiewska, Tadeusz Czapiewski, Zygmunt Cysewski, Maria Chrzanowska, Bernard Dorawa, Kazimierz Deja, Jan Dobek, Władysław Dobek, Jan Dudek, Tadeusz Grubicki, Alfons Gulgowski, Edmund Gała, Stanisław Gierszewski, Władysław Janik, Jan Jaźwiński, Ludomir Juniewicz, Alfons Kiedrowicz, Henryk Kowalski, Emil Kuchar, Elżbieta Krawczyk, Jan Knut, Jan Koczvara, Stanisław Kallas, Jan Kamiński, Augustyn Lemańczyk, Katarzyna Lewińska, Antoni Narloch, Stanisław Nowak, Maria Nowacka, Jan Pianowski, Teofil Piekarski, Broni-

sława Peplińska, Edmund Piękny, Cecylia Richter, Walerian Rekowski, Tadeusz Radziejewski, Jerzy Ryckowski, Franciszek Szczodrowski, Waclaw Stanek, Czesław Sikorski, Mieczysław Trzosek, Jan Talaśka, Jan Tarka, Waclaw Ulatowski, Augustyn Wera, Jadwiga Wojciechowska, Edmund Wenta, Kazimierz Wons, Antoni Witkowski, Augustyn Witkowski, Franciszek Warmbier, Elżbieta Ziółtkowska i Leon Zieliński.

30 V 1965 – posłami na Sejm PRL w okręgu wyborczym obejmującym powiat chojnicki, tucholski, wyrzyski, świecki i sępoleński wybrani zostali: Bronisław Owsianik, Jan Kulas, Franciszek Maj, Franciszek Grochowski i Jan Frankowski.

30 V 1965 – radnymi Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy wybrani zostali: Krystyna Bretner, Leon Musiał, Andrzej Marcinkowski, Małgorzata Karola i Jarosław Tomkiewicz.

9 VI 1965 – odbyła się pierwsza sesja nowo wybranej Powiatowej Rady Narodowej. Na sesji tej powołano Prezydium PRN w składzie: Antoni Witkowski – przewodniczący, Waclaw Stanek – zastępca, Stanisław Nowak – sekretarz oraz Walerian Rekowski, Kazimierz Deja i Waclaw Ulatowski – członkowie Prezydium PRN. Poza tym PRN powołała 11 stałych komisji PRN oraz dokonała oceny przebiegu wyborów do rad narodowych, ustalając równocześnie zadania na okres najbliższej kadencji.

IX 1965 – w szkołach średnich powiatu chojnickiego w roku szkolnym 1965/1966

pobierało naukę 1973 uczniów. Z liczby tej na Technikum Rachunkowości Rolnej w Chojnicach przypadło 387 uczniów, na Liceum Ogólnokształcące w Chojnicach – 506, na Liceum Ogólnokształcące w Czersku – 320, na Technikum Ekonomiczne w Chojnicach – 470 oraz na Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących w Chojnicach – 290.

24 X 1965 – odbył się „Sejmik Kulturalny” zorganizowany przez Powiatowy Komitet Frontu Jedności Narodu, w którym uczestniczyli działacze kultury z terenu powiatu chojnickiego.

29 XI 1965 – honorowe obywatelstwo Chojnic otrzymał kontradmirał Gereon Grzenia Romanowski, który wywodził się z tego miasta.

1965 – pobudowano i oddano do użytku most stały na rzece Brdzie w Cicholewach.

1965 – na terenie powiatu działało sześć klubów sportowych, 64 Ludowe Zespoły Sportowe i 14 Szkolnych Klubów Sportowych. Kluby te zrzeszały 5187 członków, w tym 1598 kobiet.

1965 – ludność powiatu chojnickiego na koniec roku liczyła 80 268 osób, z czego w Chojnicach mieszkało 22 500, a w Czersku 8252 osoby.

1965 – na terenie powiatu chojnickiego istniały 44 linie autobusowe, w tym siedem dalekobieżnych. Funkcjonowały bezpośrednie połączenia autobusowe z Warszawą, Ustką, Gdańskiem, Szcze-

cinem i Poznaniem oraz wszystkimi miastami wydzielonymi województwa bydgoskiego.

1 I 1966 – chojnicki Zakład Poprawczy został przejęty przez Ministerstwo Sprawiedliwości i odtąd byli tam umieszczeni wychowankowie skazani przez sądy na pobyt czasowy w celu resocjalizacji.

4 II 1966 – odbyła się wspólna sesja Powiatowej Rady Narodowej i Powiatowego Komitetu Frontu Jedności Narodu, na której uchwalony został program zakończenia obchodów 1000-lecia państwa polskiego w regionie. Program ten został rozszerzony na wspólnej sesji w dniu 21 IV 1966 r.

29 V 1966 – odbyła się w Charzykowie uroczystość otwarcia Ośrodka Żeglarskiego Ludowego Klubu Sportowego.

25 VI 1966 – nastąpiło otwarcie szkoły podstawowej we wsi Zapędowo znajdującej się na terenie gromady Rytel.

21 VII 1966 – wmurowany został akt erekcyjny pod budowę sali widowiskowej w Chojnicach. Wmurowania aktu dokonał Antoni Witkowski, przewodniczący Prezydium PRN w Chojnicach.

VIII 1966 – w ramach reformowania szkolnictwa polskiego w powiecie chojnickim wprowadzono ośmioletnią naukę w szkołach podstawowych.

11 IX 1966 – w Krojantach koło Chojnic odbyła się uroczystość odsłonięcia pomnika wzniesionego dla upamiętnie-

nia szarży 18. Pułku Ułanów Pomorskich przeciwko wojskom niemieckim 1 IX 1939 r. Odsłonięcia pomnika dokonał Antoni Witkowski, przewodniczący Prezydium PRN.

21 IX 1966 – oddano do użytku szkołę podstawową w Niezychowicach.

28 IX 1966 – na zakończenie obchodów uroczystości związanych z 500-leciem włączenia ziemi chojnickiej w skład państwa polskiego odbył się wielki wiec ludności Chojnic i powiatu z udziałem przedstawicieli władz wojewódzkich i centralnych, podczas którego odsłonięty został w parku Tysiąclecia kamień pamiątkowy dla uczczenia 500. rocznicy zwycięskiej bitwy pod Chojnicami. Ponadto z tym dniem park Tysiąclecia oddany został oficjalnie do użytku.

2 XI 1966 – oddano do użytku 19-izbową Szkołę Podstawową nr 1 w Czersku zlokalizowaną przy ul. Dworcowej i wybudowaną ze środków państwowych. Tym samym liceum ogólnokształcące w tym mieście miało możliwość dalszego rozwoju edukacyjnego i organizacyjnego.

1 XII 1966 – w Chojnicach rozpoczął pracę oddział redakcji „Gazety Pomorskiej”. Po likwidacji powiatów od 1 VI 1975 r. oddział zlikwidowano, a w Chojnicach rezydował tylko jeden dziennikarz i czynne było biuro ogłoszeń. Reaktywowanie oddziału nastąpiło w 1991 r. Przez długie lata o odpowiedni poziom materiałów z ziemi chojnickiej dbał Kazimierz Ostrowski.

1966 – prowadzono badania archeologiczne w okolicach kościoła farnego w Chojnicach, gdzie w okresie wczesnego średniowiecza miało się znajdować grodzisko. Odbywały się one pod kierunkiem Januarego Janikowskiego z Muzeum Okręgowego w Toruniu. W kolejnych latach badania tego typu prowadzili w Chojnicach Jerzy Kmiecński i Krzysztof Walenta z Uniwersytetu Łódzkiego.

2 I 1967 – utworzony został w Chojnicach Powiatowy Ośrodek Sportu, Turystyki i Wypoczynku, którego zadaniem była działalność organizacyjna i usługowa.

6 I 1967 – oddano do użytku szkołę podstawową siedmioizbową w Nowej Cerkwi.

14 I 1967 – odbyła się uroczystość nadania szkole 1000-lecia w Charzykowach imienia Aleksandra Zawadzkiego. Równocześnie przy szkole tej oddany został do użytku internat. Udział w budowie tego internatu mieli również górnicy kopalni „Bobrek”, którzy przeznaczyli określone środki finansowe na ten cel. W zamian za to dzieci górników mogły przyjeżdżać co roku do szkoły w Charzykowach na kolonie letnie. Przy okazji tej uroczystości z inicjatywy „Gazety Pomorskiej” i Towarzystwa Przyjaciół Sztuki szkoła otrzymała w darze od bydgoskich i toruńskich artystów zestaw dzieł plastycznych.

V 1967 – przez Chojnice i inne miejscowości powiatu chojnickiego przebiegała trasa jubileuszowego XX Wyścigu

Pokoju. Na ulice wyległy wówczas tysiące mieszkańców.

22 VII 1967 – oddano do użytku wiejskie ośrodki zdrowia w Charzykowach i Leśnie.

23 VII 1967 – miało miejsce uroczyste otwarcie Ośrodka Kultury w Silnie, w którym znalazła również pomieszczenie Gminna Rada Narodowa.

3 IX 1967 – oddano do użytku nową szkołę podstawową w Lipnicy.

4 IX 1967 – odbyła się uroczystość przekazania sztandaru dla Liceum Ogólnokształcącego im. Filomatów Chojnickich w Chojnicach, ufundowanego przez komitet rodzicielski działający przy tej placówce.

11 IX 1967 – oddany został do użytku Dom Rzemiosła w Chojnicach, m.in. ze składek rzemieślników miejskich.

12 IX 1967 – po 22 latach odwiedził Chojnice płk Wasilij Morozow, dowódca pułku, który w lutym 1945 r. dowodził oddziałami radzieckimi przejmującymi kontrolę nad Tucholą i Chojnicami. Spotkał się on z władzami miasta i powiatu. Przy tej okazji nadano mu Honorowe Obywatelstwo miasta Chojnic.

17 XII 1967 – odbyła się uroczystość oddania do użytku Ośrodka Kultury w Konarzynach.

1967 – pracownik naukowy z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

Gerard Wilke prowadził badania sondażowe w Charzykowach, których celem było ustalenie położenia dawnych grodzisk. Przebadano wówczas m.in. Górę Zamkową znajdującą się w bliskim sąsiedztwie Jez. Charzykowskiego.

1967 – wybudowano most na Czerskiej Strudze w Czersku, a w samym mieście mieszkały wówczas 8254 osoby.

27 V 1968 – Miejski Handel Detaliczny w Chojnicach, jako najlepsze przedsiębiorstwo handlowe w województwie bydgoskim, otrzymał sztandar przechodni za zajęcie I miejsca we współzawodnictwie między przedsiębiorstwami.

3 VII 1968 – oddano do użytku salę gimnastyczną przy szkole podstawowej w Pawłowie.

13 VII 1968 – z okazji 100-lecia istnienia Nadleśnictwa Państwowego w Rytlu i zajęcia I miejsca we współzawodnictwie odbyła się w Chojnicach wojewódzka akademia leśników.

31 VII 1968 – podjęto decyzję w sprawie zmian w podziale administracyjnym na terenie powiatu chojnickiego, a mianowicie: zniesiona została gromada Wiele, a obszary jej włączono z dniem 1 I 1969 r. do gromady Karsin; zniesione zostały gromady Brusy-Północ i Brusy-Południe, a z dniem 1 I 1969 r. z obszarów tych utworzona została gromada Brusy; zmniejszono ponadto obszar miast Chojnice oraz Czersk. Użytki rolne z terenu miasta Czerska włączone zostały do gromady Czersk,

natomiast użytki rolne z miasta Chojnice włączone zostały do gromady Charzykowy.

29 VIII 1968 – z granic miejskich Chojnic wyłączono Chojnaty, Karolewo, Topole, Igły i Władysławek, w następstwie czego włączono je do gromady Charzykowy.

1968 – w Chojnicach rozpoczęto prace związane z renowacją Baszty Więziennej przy ul. Sukienników wedle projektu E. Schulza. Była to pierwsza tego typu inwestycja w regionie. Prace budowlane i modernizacyjne trwały do 1972 r., a w gmachu tym umiejscowiono Powiatowe Archiwum Państwowe, które od 1975 do 2008 r. funkcjonowało jako Ekspozytura Archiwum Państwowego w Bydgoszczy.

1968 – w Czersku, poprzez wyłączenie z terenu miasta przyległych osiedli, utworzono sołectwo Złotowo.

1 VI 1969 – odbyły się wybory do Sejmu PRL i rad narodowych. Dla przeprowadzenia wyborów Prezydium PRN dokonało podziału powiatu na 11 okręgów wyborczych dla wyborów PRN, osiem okręgów wyborczych dla wyboru MRN w Chojnicach, sześć okręgów wyborczych dla wyboru MRN w Czersku i 45 okręgów wyborczych dla wyboru GRN w powiecie. Poza tym powiat chojnicki ustanowił jeden okręg wyborczy dla wyboru radnych do Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy. Powiat chojnicki wspólnie z powiatami Tuchola, Świecie, Sępólno i Wyrzysk stanowiły

jeden okręg wyborczy dla wyboru posłów na Sejm PRL. Na terenie powiatu utworzono 54 obwody głosowania, w tym: 10 obwodów głosowania w Chojnicach (dwa zamknięte – szpitale), trzy obwody głosowania w Czersku i 41 obwodów głosowania na terenie gromad. W dniu 1 czerwca wybranych zostało, pięciu posłów na Sejm PRL, pięciu radnych Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszczy, 60 radnych PRN, 50 radnych MRN w Chojnicach, 35 radnych MRN w Czersku i 293 radnych gromadzkich rad narodowych w powiecie. Posłami na Sejm PRL wybrani zostali: Jan Frankowski, Artur Górski, Jan Kulas, Mieczysław Medeński i Bronisław Owsianik. Radnymi Wojewódzkiej Rady Narodowej wybrani zostali: Krystyna Bretner, Bernard Furgoł, Gerard Kobus, Urszula Libera i Leon Musiał. Radnymi PRN zostali wybrani: Ryszard Bruski, Józef Borucki, Stefania Borzyszkowska, Jan Borzyszkowski, Wojciech Bogaczewicz, Jadwiga Czapiewska, Tadeusz Czapiewski, Zygmunt Cysewski, Władysław Dobek, Kazimierz Deja, Tadeusz Grubicki, Edmund Gała, Stanisław Gierszewski, Władysław Grzywacz, Kazimierz Gradowski, Stanisław Gruna, Władysław Janik, Jan Jaźwiński, Henryk Kowalski, Helena Kowalska, Edmund Knitter, Jadwiga Krenska, Paweł Kapiszka, Stanisław Kallas, Mieczysław Karnowski, Augustyn Lemańczyk, Kazimierz Lemańczyk, Henryk Linda, Mieczysław Lewandowski, Leonard Minikowski, Jerzy Molnar, Jan Narloch, Antoni Narloch, Stanisław Nowak, Maria Nowacka, Stanisław Najsz, Helena Półtorak, Jan Pianowski, Teofil Piekarski, Klemens Pluto-Pron-

dziński, Helena Przytalska, Edmund Pięknny, Walerian Rekowski, Jerzy Rożek, Tadeusz Radziejewski, Stanisław Rolbiecki, Waclaw Stanek, Franciszek Szczodrowski, Waclaw Sikorski, Jan Tarka, Bronisław Turzyński, Mieczysław Trzosek, Jarosław Tomkiewicz, Waclaw Ulatowski, Edmund Wenta, Emilia Waclawek, Jadwiga Wojciechowska, Antoni Witkowski, Jadwiga Wirkus i Leon Zieliński.

8/15 VI 1969 – odbyły się Dni Ziemi Chojnickiej, których celem stała się popularyzacja regionu.

11 VI 1969 – odbyła się pierwsza sesja nowo wybranej Powiatowej Rady Narodowej w Chojnicach. Na przewodniczących stałych komisji PRN powołani zostali: na przewodniczącego Komisji Planu Gospodarczego, Budżetu i Finansów radny Stanisław Najsz; na przewodniczącego Komisji Ochrony Porządku i Bezpieczeństwa Publicznego radny Jan Borzyszkowski; na przewodniczącego Komisji Rolnictwa i Leśnictwa radny Henryk Kowalski; na przewodniczącego Komisji Budownictwa i Gospodarki Komunalnej radny Zygmunt Cysewski; na przewodniczącego Komisji Zaopatrzenia Ludności radny Waclaw Ulatowski; na przewodniczącego Komisji Przemysłu Drobного i Rzemiosła radny Stanisław Gierszewski; na przewodniczącego Komisji Oświaty radny Tadeusz Radziejewski; na przewodniczącego Komisji Kultury i Turystyki radny lek. med. Stanisław Rolbiecki; na przewodniczącego Komisji Zdrowia, Opieki Społecznej i Zatrudnienia radny Wojciech Bogaczewicz; na przewodniczącego Komisji

Komunikacji radny Franciszek Szczodrowski; na przewodniczącego Komisji Mandatowej radny Tadeusz Czapiewski; na przewodniczącego Komisji Podatkowej radny Tadeusz Grubicki.

11 VI 1969 – w Chojnicach zakończył się 3. etap V Bałtyckiego Wyścigu Przyjaźni. Zwycięzcą tego etapu była drużyna polska.

15 VI 1969 – w Męcikale odsłonięto pomnik wybudowany ku czci poległych w dniu 21 i 22 III 1944 r. partyzantów, członków oddziału „Gryfa”, mającego swą bazę w pobliżu wsi.

21 VII 1969 – w Brusach odbyła się uroczystość oddania do użytku Gromadzkiego Ośrodka Kultury. W ośrodku tym znalazła pomieszczenie siedziba Gromadzkiej Rady Narodowej.

VII 1969 – w Charzykowach i Chojnicach staraniem Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Kulturalnego zorganizowano międzynarodowy plener malarski, w którym uczestniczyło 30 artystów.

2 IX 1969 – oddano do użytku nową ośmioklasową szkołę podstawową we wsi Dąbrówka, położonej na terenie gromady Ogorzeliny.

14 IX 1969 – w Chojnicach odbyła się spartakiada Ligi Obrony Kraju i Związku Młodzieży Wiejskiej.

31 X 1969 – decyzją ministra gospodarki komunalnej został zamknięty dla pochówku cmentarz parafialny w Choj-

nicach znajdujący się przy ul. Kościerskiej. Ponownie został on otwarty dla grzebania zwłok w 1998 r.

2 XI 1969 – został oddany do użytku w Chojnicach cmentarz komunalny zlokalizowany na peryferiach miasta, przy ul. Kościerskiej.

1969 – w podchojnickim Karolewie wybudowano przepompownię wody, która ułatwiła pracę miejskim wodociągom.

1969 – pracownik Uniwersytetu Warszawskiego S.K. Kozłowski podjął badania archeologiczne w Swornegaciach w zakresie występowania najstarszego osadnictwa ludzkiego w regionie, datowanego na środkową epokę kamienia, czyli na okres IX tys. p.n.e. Efektem jego pracy było wprowadzenie do archeologii kultury chojnicko-pieńkowskiej, która stała się charakterystyczna dla grup ludzkich żyjących w mezolicie.

1969 – nakładem WKKFiT oraz Wojewódzkiego Ośrodka Informacji Turystycznej wydany został przewodnik turystyczny pt. *Chojnice i okolice*, którego autorem był Julian Rydzkowski. Przez długie lata pozycja ta cieszyła się uznaniem podróżników i turystów.

14 II 1970 – w sesji Powiatowego Komitetu Frontu Jedności Narodu oraz Powiatowej i Miejskiej Rady Narodowej w Chojnicach, odbywającej się z okazji 25. rocznicy wyzwolenia miasta, udział wzięli charge d'affaires reprezentujący Tymczasowy Rewolucyjny Rząd Wietnamu Południowego w Polsce Le Hoanh.

Z tej okazji przewodniczący PKFJN i I sekretarz Komitetu Powiatowego PZPR Tadeusz Czapiewski przekazał przedstawicielowi walczącego Wietnamu pozdrowienia i dar społeczeństwa powiatu chojnickiego w postaci 100 000 złotych zebranych ze składek społecznych.

18 IV 1970 – z okazji uroczystości „Dnia Pracownika Służby Zdrowia” nastąpiło otwarcie klubu służby zdrowia „Medyk”.

20 VI 1970 – w Chojnicach zakończył się 11. etap VI Bałtyckiego Wyścigu Przyjaźni. Zwycięzcą etapu został Jacek Pożarlik, reprezentant Ministerstwa Obrony Narodowej. Drużynowo wygrała etap reprezentacja kolarzy sportowych MON. Start do następnego etapu wyścigu nastąpił w dniu 21 czerwca z Charzyków.

9 VII 1970 – z wizytą u młodych nauczycieli, absolwentów Studiów Nauczycielskich, którzy przebywali w Ośrodku Harcerskim w Funce, gościł Minister Oświaty i Szkolnictwa Wyższego Henryk Jabłoński.

22 VII 1970 – odbyła się uroczystość otwarcia Wiejskiego Domu Kultury w Czyczkowach wybudowanego w czynie społecznym.

1 IX 1970 – Zasadnicza Szkoła Zawodowa nr 1 w Chojnicach, której dyrektorem był Jan Kulesza, rozpoczęła nowy rok szkolny w oddanych do użytku budynkach zlokalizowanych przy ul. Kościarskiej. Dotychczas zajęcia odbywały

się w gmachu Szkoły Podstawowej nr 2 przy ul. Szpitalnej.

5 IX 1970 – w Chojnicach odbyła się wojewódzka inauguracja „Roku kulturalnego” 1970/1971 powiązana z uroczystością oddania do użytku kino-teatru wybudowanego w ramach czynów społecznych mieszkańców powiatu.

26 IX 1970 – odbyła się uroczystość otwarcia nowej szkoły podstawowej w Ogorzelinach.

29 X 1970 – władze Chojnic osiedlu spółdzielczemu budowanemu w rejonie ulic Staszica, Bytowskiej i Kopernika postanowiły nadać nazwę Wzgórze Sobieskiego.

1970 – ukazały się w Chojnicach jako nr 5 „Zeszyty Chojnickie” *Kartki z dziejów ziemi chojnickiej*, których autorem był Witold Look.

1970 – w wyniku połączenia KS „Chojniczanka” i KSW „Szkutnik” powstał Chojnicki Klub Żeglarski. Jego pierwszym komandorem został Edward Windak.

1 I 1971 – w miastach powiatu chojnickiego w miejsce dotychczas działających referatów utworzono wydziały. Zakres ich obowiązków pozostał bez większych zmian.

14 II 1971 – podczas imprezy zorganizowanej w Powiatowym Domu Kultury pt. „Niedzielny Kramik” odbyło się spotkanie z zasłużonym działaczem kultury

Julianem Rydzkowskim, który w dniu 13 lutego ukończył 80. rok życia.

19 IV 1971 – rozpoczęto budowę Zakładu Konstrukcji Stalowej „Mostostal” w Chojnicach przy ul. Przemysłowej. Była to największa inwestycja gospodarcza w tym mieście, a jednocześnie zwiastun tzw. „dekady Gierka”, gdyż z tym I sekretarzem KC PZPR inwestycja ta jest niekiedy w regionie łączona.

1 X 1971 – w Chojnicach został utworzony, jako jeden z pierwszych z kraju, Zespół Opieki Zdrowotnej, w którym skupione zostały szpital powiatowy oraz wszystkie ośrodki zdrowia i przychodnie w powiecie, jak również pogotowie ratunkowe.

3 X 1971 – drużyna „Chojniczanki” zwycięstwem zakończyła mecz nad I-ligowym Zagłębiem Sosnowiec w 1/16 Pucharu Polski w piłce nożnej stosunkiem bramek 2:1. Była to sportowa sensacja na skalę ogólnokrajową, a wynik ten podały wszystkie serwisy informacyjne. Na trybunach triumf ten świętowało wówczas 10 000 widzów z miasta i województwa bydgoskiego.

31 XII 1971 – wraz z końcem roku zniesione zostały w powiecie chojnickim gromady Łąg i Swornegacie. Gromada Łąg w całości została włączona do gromady Czerniewice, a gromada Swornegacie częściowo do gromad Konarzyny, Brusy, Leśno i Lipnica.

1971 – w Czerniewicach oddano do użytku ciąg handlowy przy ul. Kościuszki.

1971 – Zakład Narodowy im. Ossolińskich wydał monografię powiatu chojnickiego pt. *Chojnice. Dzieje miasta i powiatu*, której redaktorem był, związany rodzinnie z regionem i zaprzyjaźniony z miastem Chojnice, Stanisław Gierszewski, pracownik naukowy Uniwersytetu Gdańskiego. Autorami poszczególnych części składowych tego tomu byli z kolei: Jerzy Szukalski, Leon Jan Łuka, Edwin Rozenkranz, Wojciech Buchholz, Stanisław Gierszewski, Witold Look, Anna Perlińska, Bernard Szczęsny, Bogdan Głębowicz i Ryszard Kukier.

14 II 1972 – na przewodniczącego Powiatowego Komitetu Frontu Jedności Narodu wybrano Jana Kulasa, a na jego zastępców Tadeusza Czapiewskiego, I sekretarza Komitetu Powiatowego PZPR, Kazimierza Deję, sekretarza Powiatowego Komitetu ZSL oraz Jana Borzyszkowskiego, prezesa Sądu Powiatowego w Chojnicach. Funkcję sekretarza PKFJN powierzono ponownie Stanisławowi Nowakowi, sekretarzowi Prezydium PRN.

19 III 1972 – odbyły się wybory do Sejmu PRL VI kadencji. Z okręgu wyborczego nr 15 obejmującego powiaty świecki, chojnicki, tucholski, sępoleński i wyrzyski wybrani zostali: Edmund Lehmann – wiceprezes WK ZSL w Bydgoszczy, Witold Lubiński – maszynista Lokomotywni Parozozowej na PKP w Chojnicach, Zygmunt Filipowicz – prezes Zarządu Głównego Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego w Warszawie, Artur Górski – przewod-

niczący Spółdzielni Produkcyjnej w Olszewce na terenie powiatu wyrzyskiego i Mieczysław Medeński – rolnik z Topolna na terenie powiatu świeckiego.

22/28 V 1972 – w ramach przeglądu kulturalnego powiatów „Bydgoszcz – 72” przedstawił swój dorobek powiat chojnicki. Zaprezentowano mieszkańcom Bydgoszczy twórców ludowych „ziemi chojnickiej”, zespoły artystyczne, plastyków amatorów, fotografików oraz piękno i walory turystyczne regionu. Zorganizowano interesujące wystawy, ciekawe spotkania, kiermasz książek oraz występy zespołów artystycznych z terenu powiatu.

26 VI 1972 – Powiatowa Rada Narodowa uchwaliła plan rozwoju społeczno-gospodarczego powiatu chojnickiego na lata 1971-1975.

28 VI 1972 – wobec trudności w porozumieniu się między Watykanem a Polską Rzeczpospolitą Ludową Konstytucja Apostolska *Episcoporum Poloniae* zatwierdziła kształt administracyjny diecezji na Pomorzu, potwierdzając tym samym przynależność ziemi chojnickiej do biskupstwa chełmińskiego.

1 IX 1973 – w Chojnicach rozpoczęła działalność Poradnia Wychowawczo-Zawodowa. Początkowo mieściła się przy Szkole Podstawowej nr 1, a później otrzymała własną siedzibę przy ul. Koszarowej.

1 IX i 15 XI 1972 – w związku z 33. rocznicą najazdu hitlerowskiego na Pol-

skę oraz wybuchu II wojny światowej w programie telewizyjnym nadana została audycja telewizyjna zrealizowana przez TV Gdańsk o bohaterskiej obronie Chojnic, które pierwsze padły ofiarą agresji, a także o ówczesnych osiągnięciach w tym mieście.

17 X 1972 – miał miejsce próbny rozruch produkcyjny zakładu mleczarskiego Kaszubskiej Spółdzielni Mleczarskiej w Chojnicach przy ul. Igielskiej. Uroczyste otwarcie tego zakładu nastąpiło 13 listopada.

18 XI 1972 – z okazji jubileuszu istnienia Spółdzielni Inwalidów im. Hieronima Derdowskiego nastąpiło otwarcie nowego zakładu tejże spółdzielni, wybudowanego w Chojnicach przy drodze do Chojniczek.

27 XI 1972 – na sesji Powiatowej Rady Narodowej dokonano zmiany na stanowisku przewodniczącego Prezydium PRN. Przyjęto rezygnację Antoniego Witkowskiego z uwagi na jego przejście na emeryturę i wybrano na to stanowisko Tadeusza Przytarskiego, długoletniego sekretarza Prezydium PRN w Tucholi, a następnie przewodniczącego Prezydium PRN w Sępólnie Krajeńskim.

31 XII 1972 – na pół roku przed planowanym terminem oddany został do użytku nowy zakład przy ul. Przemysłowej w Chojnicach, jako filia Kujawskich Zakładów Mechanizacji Budownictwa „Zremb” w Solcu Kujawskim. Zakład rozpoczął pracę 2 stycznia następnego roku.

1972 – utworzono w Chojnicach Zakład Opieki Zdrowotnej w miejsce dotychczasowej struktury organizacyjnej.

1972 – chojnicki stadion piłkarski KS „Chojniczanka” przeszedł generalny remont.

1972 – proboszczem czerskim został ksiądz Witold Szpręga, który założył ogrzewanie w kościele oraz wybudował dwie salki katechetyczne i kostnicę.

1 I 1973 – nastąpiła zmiana w zakresie podziału administracyjnego powiatu. W miejsce dotychczasowych 11 gromad utworzono osiem gmin. Władzę administracyjną przejęły utworzone urzędy gminne. Wśród nich znajdowały się: gmina Brusy – powstała z połączenia gromad Brusy i Leśno; gmina Chojnice – z połączenia obszarów gromad Charzykowy i Silno; gmina Lipnica – z połączenia obszarów gromad Lipnica i Brzeźno; gmina Konarzyny – z połączenia dotychczasowych terenów gromady oraz obszarów wsi Korne. Ponadto obszary gmin pozostały w miejscowościach: Czersk, Karsin, Ogorzeliny i Rytel. Władzą administracyjną w miastach Chojnice i Czersk pozostały nadal prezydium miejskich rad narodowych. Tadeusz Przytarski występował odtąd jako naczelnik powiatu.

I 1973 – nominacje na stanowiska naczelników gmin z rąk przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej otrzymali: Józef Szulc – na naczelnika gminy Brusy; Henryk Gostomczyk – na naczelnika gminy Choj-

nice; Mieczysław Pruski – na naczelnika gminy Czersk; Franciszek Studziński – na naczelnika gminy Karsin; Jerzy Szultka – na naczelnika gminy Konarzyny; Czesław Wódzik – na naczelnika gminy Lipnica; Józef Kapiszka – na naczelnika gminy Ogorzeliny; Tadeusz Dobiesz – na naczelnika gminy Rytel. Funkcję przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Chojnicach pełniła Irena Klajna, a przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Czersku Stefan Jędrzejewski.

1 V 1973 – zakończyło działalność kino „Kolejarz” znajdujące się w Domu Kultury Kolejarza w Chojnicach.

20 VI 1973 – nastąpił rozruch zakładu konstrukcji stalowych „Mostostal” w Chojnicach.

1 VII 1973 – uchwałą Prezydium Powiatowej Rady Narodowej z dnia 28 VI 1973 r. utworzone zostały następujące wydziały, jako jednostki równorzędne w Prezydium PRN: Wydział Prezydialny – z dotychczasowych Wydziałów: Organizacyjno-Prawnego, Budżetowo-Gospodarczego i Zatrudnienia; Powiatowa Komisja Planowania Gospodarczego; Wydział Oświaty i Wychowania oraz Kultury; Wydział Finansowy; Wydział Spraw Wewnętrznych; Wydział Rolnictwa, Wydział Leśnictwa i Skupu – z dotychczasowych wydziałów: Rolnictwa i Leśnictwa, Skupu, Gospodarki Wodnej i Ochrony Powietrza; Wydział Gospodarki Komunalnej, Przestrzennej Ochrony Środowiska i Komunikacji; Wydział Handlu, Przemysłu i Usług;

Wydział Zdrowia i Opieki Społecznej; Komitet Kultury Fizycznej i Turystyki.

18 VII 1973 – oficjalnie oddano do użytku największy chojnicki zakład produkcyjny Wytwórnię Konstrukcji Stalowych „Mostostal”. Na uroczystość tę przybył do Chojnic ówczesny minister budownictwa Alojzy Karkoszka, który wizytował budowę obok przedstawicielei szczebla centralnego, wojewódzkiego i powiatowego.

VIII 1973 – w związku z reformą administracyjną kraju powołano na terenie powiatu chojnickiego szkoły gminne, koordynujące sprawy oświaty w poszczególnych gminach. Poprzez tę inicjatywę powstała m.in. Zbiorcza Szkoła Gminna w Czersku, która miała zapowiadać zmiany w szkolnictwie polskim. Ich efektem miało być wprowadzenie dziesięcioletnich szkół powszechnych na wzór radziecki. Reforma ta ostatecznie nie weszła w życie.

27 IX 1973 – władze chojnickie podjęły decyzję o nadaniu nazwy osiedla Kolejarzy domkom jednorodzinnym budowanym między ulicami 14 Lutego i Człuchowską.

1 X 1973 – odbyła się XXVIII, ostatnia w kadencji, sesja Powiatowej Rady Narodowej.

1 XI 1973 – nastąpiło połączenie gminy i miasta Czersk w jeden organ – Urząd Miasta i Gminy Czersk. Na stanowisko naczelnika miasta i gminy powołany został Stefan Jędrzejewski, dotychczasowy

przewodniczący Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Czersku. Stanowisko sekretarza Urzędu Gminy powierzono Krystynie Lorczak, byłej sekretarz Urzędu Gminy Czersk.

9 XII 1973 – odbyły się wybory do rad narodowych wszystkich stopni. Na radnych Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bydgoszcy wybrani zostali: Ryszard Dorożyński, Stefania Filipkowska, Leon Musiał, Józef Borucki, Stefan Lemańczyk, Bernard Kobus i Jan Kiedrowicz. W skład Powiatowej Rady Narodowej spośród 103 kandydatów wybrano 75 radnych, w tym członków PZPR 35, ZSL 18, SD trzech, kobiet 17, członków ZMS/ZMSW dziewięciu oraz bezpartyjnych 19. Radnymi wybrani zostali: Wacław Ackerman, Barbara Bijakowska, Teresa Buze, Wojciech Bogaczewicz, Jan Borzyszowski, Genowefa Cieślik, Helena Copa, Zygmunt Cysewski, Alfred Ćwiok, Franciszek Chabowski, Tadeusz Czapiewski, Jerzy Czapiewski, Jan DREWek, Stanisław Dykier, Stanisław Gierszewski, Irena Gierszewska, Gertruda Gliszczyńska, Teodor Gliszczyński, Edmund Głodowski, Kazimierz Gradowski, Bernard Hoppe, Czesława Jażdżewska, Zygmunt Jurgowski, Stanisław Kallas, Anna Kaleta, Mirosław Kamiński, Wacław Kaproń, Mieczysław Karnowski, Leon Kaszubowski, Adelajda Kiedrowicz, Helena Kłoskowska, Wojciech Krzemieński, Jan Kulas, Edmund Kujawski, Irena Lewandowska, Mieczysław Lewandowski, Henryk Linda, Tadeusz Łuczyński, Konrad Mazurek, Józef Miętki, Józef Miszewski, Stefan Miszewski, Czesława Misiura, Stanisław Najsz, Kazimierz Nar-

loch, Jan Pestka, Alojzy Perowicz, Bogdan Pokarski, Stefan Polasik, Tadeusz Przytarski, Walerian Rekowski, Jan Rudnik (Chojnice), Jan Rudnik (Borowy Młyn), Czesław Stoltman, Barbara Staśńska, Konrad Szmagliński, Franciszek Szczodrowski, Werner Spica, Kazimierz Tomaszewicz, Józef Trzebiatowski, Stanisław Tryba, Mieczysław Trzosek, Wacław Ulatowski, Roman Urbaniak, Czesław Wajdzik, Irena Waryńska, Edmund Wenta, Antoni Witkowski, Witold Wodowski, Jadwiga Wirkus, Halina Wróbel, Franciszek Zakrzewski, Kazimierz Zalewski i Małgorzata Żydowska.

9 XII 1973 – do rad narodowych niższych szczebli powiatu chojnickiego wybrano łącznie 387 osób, w tym: członków PZPR – 176, członków ZSL – 64, członków SD – 11, bezpartyjnych – 136. Kobiet wybrano łącznie 79, natomiast członków ZMS i ZMSW 37. Liczba radnych w poszczególnych radach narodowych kształtowała się następująco: Gminna Rada Narodowa w Brusach 50 radnych; Gminna Rada Narodowa w Chojnicach 50 radnych; Gminna Rada Narodowa w Karsinie 35 radnych; Gminna Rada Narodowa w Konarzynach 27 radnych; Gminna Rada Narodowa w Lipnicy 35 radnych; Gminna Rada Narodowa w Ogorzelinach 30 radnych; Gminna Rada Narodowa w Rytle 30 radnych; Miejska Rada Narodowa w Chojnicach 70 radnych; Rada Narodowa Miasta i Gminy Czarsk 60 radnych.

9 XII 1973 – nastąpiło przekształcenie dotychczasowych organów władzy i administracji państwowej. Władzę orga-

nów administracji państwowej na szczeblu województw, powiatów i miast przejęły, zgodnie z ustawą z 22 XI 1973 r. o zmianie konstytucji PRL, wojewodowie, prezydenci miast lub naczelnicy miast oraz naczelnicy powiatów. Pełnienie obowiązków naczelnika powiatu w Chojnicach powierzono dotychczasowemu przewodniczącemu Prezydium Powiatowej Rady Narodowej Tadeuszowi Przytarskiemu.

18 XII 1973 – odbyła się pierwsza w nowej kadencji sesja Powiatowej Rady Narodowej, której otwarciu dokonał najstarszy wiekiem radny Jan Kulas. Na Przewodniczącego PRN wybrany został Tadeusz Czapiewski, długoletni radny poprzednich kadencji i I sekretarz Komitetu Powiatowego PZPR w Chojnicach. Zastępcami jego wybrani zostali radny Stefan Polasik – sekretarz Organizacyjny KP PZPR, radny Bernard Hoppe – sekretarz Powiatowego Komitetu ZSL oraz radny Stanisław Najsz – prezes Powiatowego Komitetu SD. Powiatowa Rada Narodowa powołała pięć stałych komisji: Komisję Rozwoju Gospodarczego, Komunikacji i Łączności – przewodniczący Mirosław Kamiński; Komisję Gospodarki Komunalnej, Zdrowia i Ochrony Środowiska – przewodniczący Wojciech Bogaczewicz; Komisję Produkcji Rolnej i Zaopatrzenia Ludności – przewodniczący Walerian Rekowski; Komisję Wychowania, Oświaty i Kultury – przewodniczący Alfred Cwiok; Komisję Przestrzegania Prawa i Porządku Publicznego – przewodniczący Jan Borzyszkowski. W skład Prezydium PRN weszli: Tadeusz Czapiewski

– przewodniczący PRN; Stefan Polasik – zastępca przewodniczącego PRN; Bernard Hoppe – zastępca przewodniczącego PRN; Stanisław Najsz – zastępca przewodniczącego PRN; Mirosław Kamiński – członek Prezydium; Wojciech Bogaczewicz – członek Prezydium; Walerian Rekowski – członek Prezydium; Alfred Ćwiok – członek Prezydium; Jan Borzyszkowski – członek Prezydium.

1973 – chór mieszany działający pod patronatem Chojnickiego Domu Kultury, skupiający amatorów śpiewu związanych z Klubem Seniora, przyjął nazwę „Astry”. Jego dyrygentem został wówczas Kazimierz Pułakowski, wychowanek kilku pokoleń muzyków chojnickich.

1 I 1974 – w związku z przejściem na emeryturę Stanisława Rolbieckiego naczelnikiem miasta Chojnice została Irena Klajna, która była pierwszą i dotąd jedyną kobietą zasiadającą na tym ważnym stanowisku. Pozostawała na nim do 31 V 1975 r. W późniejszych latach I. Klajna była wieloletnim kierownikiem Urzędu Stanu Cywilnego w Chojnicach.

10 VI 1974 – administratorem parafii chojnickiej został ksiądz Stanisław Wiśniewski.

20/26 VI 1974 – w Chojnicach przebywała z rewizytą delegacja zaprzyjaźnionego miasta Lenzen we wschodniemieckim okręgu Schwerin. Przewodniczył jej burmistrz Rudolf Dieter.

30 VI 1974 – zakończono w Chojnicach restaurację Baszty Wroniej, znajdującej

się na murach miejskich pomiędzy ulicami 31 Stycznia i Młyńską.

18 VII 1974 – w siedzibie chojnickiego „Mostostalu” przy ul. Przemysłowej otwarto wystawę bogatego dorobku artysty plastyka Janusza Trzebiatowskiego, chojniczanina, który większość swego artystycznego życia spędził w Krakowie.

27 VIII 1974 – w Powiatowym Domu Kultury została otwarta wystawa kończąca I ogólnopolski plener architektury wnętrz, zorganizowana z inicjatywy Związku Polskich Artystów Plastyków i Kujawsko-Pomorskiego Towarzystwa Kulturalnego w Bydgoszczy.

23 IX 1974 – na oddziale wewnętrznym szpitala powiatowego wybuchł pożar, spowodowany przez nieostrożność spawaczy montujących instalację tlenową. Spłonął wówczas dach nad oddziałem wewnętrznym i okulistycznym, a pożarem objęte były także inne oddziały. Do końca tego roku szpital wyremontowano.

1974 – w Chojnicach oddano do użytku pierwsze bloki na nowym osiedlu nazwanym imieniem Aleksandra Zawadzkiego. W 1990 r. osiedle to przemianowano na gen. Józefa Hallera.

1974 – w Chojnicach ukazały się trzy numery czasopisma lokalnego pt. „Baszta”, pisanego na maszynie i powielanego w 10 egz., którego redakcją zajmował się Maksymilian Ichnowski.

1 II 1975 – w Chojnicach oddano do użytku hotel „Olimp” przy ul. Kościer-

skiej, który wybudowano jako zaplecze dla centrum sportowego.

14 II 1975 – zainaugurowano w mieście powiatowym obchody 700-lecia Chojnic, odnoszące się do pierwszej wzmianki o najbliższej okolicy, pochodzącej z 1275 r. Jak pokazały najnowsze badania historyczne, w XIII w. wzmiankowane było w źródłach Jarcewo i kilka innych miejscowości zlokalizowanych w bliskim sąsiedztwie Chojnic, aczkolwiek w tradycji regionalnej data ta dalej funkcjonowała jako początki miasta.

V 1975 – powstała samodzielna parafia w Kosobudach, a na pierwszego jej proboszcza powołano dotychczasowego stałego wikarego księdza Bolesława Śledzia.

30 V 1975 – ustawa Sejmu PRL ustanawiała nowy podział administracyjno-terytorialny państwa, wprowadzając 49 mniejszych jednostek wojewódzkich w miejsce dotychczasowych 17 i likwidując struktury powiatów. Chojnice pozostały w granicach nowego województwa bydgoskiego, przestawały być siedzibą struktur powiatowych i nadal znajdowały się na granicy kilku województw, których stolicami były odtąd miasta Bydgoszcz, Gdańsk i Słupsk.

I VI 1975 – Tadeusz Przytarski, dotychczasowy naczelnik powiatu, został naczelnikiem miasta Chojnice i na tym stanowisku pozostał do 31 VIII 1981 r.

I VII 1975 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Roman Lewandowski.

30 X 1975 – rozpoczęto budowę Szkoły Podstawowej nr 7 w Chojnicach przy ul. Kopernika. W założeniach budynek miał mieć dwa piętra, 22 sale lekcyjne oraz połączenie z salą gimnastyczną. Przewidziano także podpiwniczenie obiektu oraz rozległe tereny rekreacyjne oraz boiska sportowe.

27/28 XII 1975 – w dwóch najruchliwszych punktach Chojnic zaczęła funkcjonować sygnalizacja świetlna. Zainstalowano ją na przejściu dla pieszych z ul. Kościuszki na pl. Niepodległości, gdzie potrącenia pieszych zdarzały się nader często oraz na skrzyżowaniu ulic Sukienników i Człuchowskiej z ul. Szeroką i pl. Piastowskim.

1975 – w Cziersku powstał Międzyszkolny Zespół Pieśni i Tańca „Kaszuby” kierowany przez J. Warczaka.

1975 – rozpoczęto cykliczne badania archeologiczne w Leśnie, których kierownikiem został Krzysztof Walenta z Uniwersytetu Łódzkiego. Badania te były następnie kontynuowane do chwili obecnej, a każdy kolejny sezon archeologiczny przynosił nowe odkrycia i dokonania, które prezentował sam zainteresowany na sympozjach, seminariach czy spotkaniach popularnonaukowych i naukowych.

1975 – do Muzeum Regionalnego w Chojnicach przekazane zostały zabytki archeologiczne wykopane w Odrach, w powiecie chojnickim. Na początku XX w. odkryto w Odrach kamienne kręgi, które wzbudziły zainteresowanie

naukowców. Znaleźiska najpierw wykorzystano do badań i opracowań naukowych w Łodzi, a dopiero wówczas powróciły do Chojnic.

1975 – biskup chełmiński ustanowił przy kościele Zwiastowania Najświętszej Marii Panny w Chojnicach, czyli dawnym kościele jezuickim, ośrodek duszpasterski, który w roku kolejnym przekształcił się w samodzielną parafię. Odtąd Chojnice posiadały dwa kościoły parafialne, położone w centrum miasta i sąsiadujące ze sobą.

1 I 1976 – rozpoczęła działalność Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Brusach.

25 VII 1976 – wskutek pogarszającej się sytuacji gospodarczej rozpoczęła się w kraju reglamentacja żywności. Na rynku chojnickim po raz pierwszy od okresu powojennego pojawiły się kartki na cukier, które miały się stać nieodłącznym atrybutem każdego obywatela na kolejnych kilkanaście lat.

1 IX 1976 – zarządzeniem Kuratorium Oświaty i Wychowania w Bydgoszczy rozpoczęło działalność Centrum Kształcenia Ustawicznego w Chojnicach. W skład tej placówki weszło kilka jednostek: LO dla Pracujących oraz osiem działających w mieście szkół zawodowych dla pracujących – wieczorowych i zaocznych techników, studiów policealnych oraz średnich studiów zawodowych. Organizatorem i pierwszym dyrektorem CKU był Alfred Ćwiok, ówczesny dyrektor ZDZ CZSP przy ul. Sukienników, gdzie odbywały się zajęcia.

W 1993 r. placówka uzyskała nową i stała już siedzibę przy ul. Świętopelka w Chojnicach.

1 IX 1976 – powstało w Chojnicach Technikum Mechaniczne przy ul. Kościerskiej.

1976 – przyjęto do gminy Czersk sołectwa Rytel i Zapędowo, a nieco wcześniej sołectwo Odry. Liczba mieszkańców gminy wzrosła tym samym do 19 389 mieszkańców, a jej obszar zajmował powierzchnię 38 065 ha.

1976 – odsłonięto w chojnickim parku Tysiąclecia pomnik wzniesiony w hołdzie Mikołajowi Kopernikowi. Odsłonięcia dokonał Eugeniusz Rogala. Inicjatorem budowy pomnika był Julian Rydzkowski, kustosz chojnickiego muzeum.

1976 – w Bydgoszczy ukazała się praca autorstwa Witolda Looka przy współpracy z Kazimierzem Ostrowskim *Chojnice, kronika dziejów miasta 1275-1975*.

1976 – Zbigniew Stanisławski z LKS Charzykowy został wicemistrzem świata w żeglarskim lodowym.

3 I 1977 – w Chojnicach przy Starym Rynku otwarto ekspozycję Polskiego Biura Podróży „Orbis”, którą prowadziła Barbara Stasińska.

12/13 XI 1977 – Chojnickie Towarzystwo Kulturalne wspólnie z KPTK w Bydgoszczy zorganizowało w Chojnicach rzadką wystawę. Jak pisała ówczesna

sna prasa: „przedmiotem ekspozycji są filigrany, czyli znaki wodne, którymi mistrzowie przez wieki sygnowali swe wyroby. Filigran był znakiem gwarantującym wysoką jakość i szlachetność produktu. Na światło dziennie wydobywa je i gromadzi chojniczanin Franciszek Pabich – z wykształcenia artysta-plastyk; zgromadził ok. 3 tysiące znaków. Wystawa nosi nazwę »I Krajowa Wystawa Filigranów«”.

17 XI 1977 – w Chojnicach przekazany został do użytku amfiteatr letni. Usytuowany w parku Tysiąclecia odznaczał się nowoczesną architekturą, obszerną, zadaszoną sceną i dobrze wyposażonym zapleczem. Niestety, miejsce to stało się punktem spotkań ludzi z marginesu społecznego, co też spowodowało jego przedwczesne zamknięcie.

1977 – badania archeologiczne w Swornegaciach kontynuował Zbigniew Bagniewski z Uniwersytetu Wrocławskiego, który potwierdził wyniki badań prowadzonych przez S.K. Kozłowskiego.

1977 – proboszczem czerskim został ksiądz Jan Friedel, którego dziełem było umieszczenie ołtarza posoborowego i ambony, a także założenie w świątyni nowego nagłośnienia.

1977 – Zbigniew Stanisławski reprezentujący LKS Charzykowy po raz drugi z rządu został wicemistrzem świata w żeglarstwie lodowym.

5 II 1978 – w regionie odbyły się wybory do rad narodowych. Ze względu

na ogłoszenie stanu wojennego w grudniu 1981 r., ich kadencja została wydłużona do sześciu lat. W Czersku wybrano wówczas 55 przedstawicieli. Przewodniczącym rady został ponownie Waław Leszczyński, a naczelnikiem Miasta i Gminy Czersk od 1977 r. był Tadeusz Dobiesz.

V 1978 – z inicjatywy dyrektora Chojnickiego Domu Kultury odbyły się w Chojnicach Dni Folkloru Kaszubskiego. Imprezami towarzyszącymi były wówczas konkurs współczesnej sztuki ludowej Kaszub organizowany przez miejscowe muzeum oraz I Przegląd Pieśni, Tańca i Muzyki Kaszubskiej o statuetkę Złotego Tura. Impreza ta odbywała się do 2004 r.

22 X 1978 – Telewizja Polska transmitowała w całości uroczystą inaugurację pontyfikatu Jana Pawła II, który jako metropolita krakowski ksiądz kardynał Karol Wojtyła został 16 października wybrany na konklawe kardynalskim w Watykanie na głowę Kościoła katolickiego. W kościołach chojnickich odbyły się wieczorne i nocne czuwania w intencji pierwszego w historii Polaka, który objął Stolicę Apostolską. Był pierwszym Polakiem, ale nie duchownym z ziem polskich, gdyż w 1458 r. papieżem został biskup warmiński z siedzibą we Fromborku, Eneaszy Sylwiusz Piccolomini, który przybrał imię Pius II.

1978 – w Czersku powołano Miejsko-Gminny Ośrodek Kultury.

1978 – zaczął nieregularnie ukazywać się periodyk Zrzeszenia Kaszubsko-Po-

morskiego w Chojnicach pt. „Bazuny”, którego kolegium redakcyjne tworzyli: Kazimierz Ostrowski, Zbigniew Stromski, Klemens Szczepański i Stefan Ścisłowicz. Wydawany był przez kolejnych dziesięć lat. Ostatni, dwunasty jego numer ujrzał światło dzienne w grudniu 1987 r.

2 VI 1979 – rozpoczęła się pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny. W spotkaniach z papieżem wzięło udział ok. 6 mln Polaków, a wśród nich liczne grono mieszkańców ziemi chojnickiej, którzy jechali na miejsca papieskich mszy św. W całym regionie widoczne były oznaki solidarności z Kościołem katolickim poprzez wywieszanie flag oraz wystawianie w oknach obrazów z podobiznami świętych, a także z samym papieżem.

VII 1979 – na Jez. Charzykowskim zorganizowano Mistrzostwa Europy w klasie 420. Zwycięstwo odniosła wówczas załoga ChKŻ – Wiesław Ossowski i Grzegorz Grau.

1 VIII 1979 – bruskim proboszczem został ksiądz Zdzisław Wirwicki.

1 IX 1979 – w 40. rocznicę wybuchu II wojny światowej na budynku szkoły w Brusach odsłonięto tablicę pamiątkową ku czci tamtejszych harcerzy zamordowanych przez hitlerowców.

1979 – w Chojnicach oddano do użytku pierwszy blok na nowym osiedlu, po wschodniej stronie ul. Kościerskiej, które nazwano osiedlem 700-lecia.

1979 – obszar Czerska wynosił 973 ha, w tym 59,9% stanowiły użytki rolne. Ludność tego miasta liczyła 7824 osoby. Poziom scholaryzacji w Czersku kształtował się następująco: 1,6% mieszkańców powyżej 15. roku życia miało wykształcenie wyższe; 13,5% średnie, 25,7% zasadnicze zawodowe, a 59% podstawowe.

1979 – powstała parafia Matki Boskiej Częstochowskiej w Charzykowach.

1979 – mistrzem Polski w żeglarstwie lodowym został przedstawiciel chojnicko-charzykowskiego ośrodka sportowego Zbigniew Stanisławski.

VII-VIII 1980 – w związku z falą protestów i strajków robotniczych, jakie wystąpiły w całym kraju, w Chojnicach organizowane były pierwsze próby dołączenia miejscowych zakładów pracy do protestów ogólnopolskich. 25 sierpnia zainicjowano strajk w największym chojnickim zakładzie produkcyjnym „Mostostalu”.

20/28 IX 1980 – zorganizowano po raz czwarty Dni Chojnic.

21 IX 1980 – Polskie Radio nadało pierwszą oficjalną transmisję niedzielnej mszy św. z kościoła św. Krzyża w Warszawie. Tysiące mieszkańców ziemi chojnickiej zasiadło przed radioodbiornikami, aby jej wysłuchać.

27 IX 1980 – w Chojnicach powstał Międzyzakładowy Komitet Założycielski NSZZ „Solidarność”, jako pokłosie

spotkania przedstawicieli istniejących już ośmiu zakładowych komisji związku w terenie.

1980 – w Brusach powstał zespół folklorystyczny „Krëbanë”.

1980 – w Chojnicach została założona placówka zakonna Zgromadzenia Misjonarzy Ducha Świętego, którego prowincja polska miała swą siedzibę w Bydgoszczy. Osobą odpowiedzialną za powołanie tego ośrodka był ojciec Hieronim Lewandowski.

1980 – targowisko miejskie w Chojnicach zostało przeniesione z pl. Jagiellońskiego na ul. Angowicką. Sąsiadowało ono odтъąd z parkiem Tysiąclecia, a dniami targowymi stały się wtorek, piątek i sobota.

II 1981 – do użytku oddany został w Chojnicach popularny „Blaszak” przy ul. Kościerskiej. Wzniesiony został przez Spółdzielnię Mieszkaniową w ramach tzw. budownictwa towarzyszącego, w sąsiedztwie intensywnie budowanych bloków mieszkalnych. Znalazły tam miejsce biura zarządu Spółdzielni Mieszkaniowej, świetlica osiedlowa, filia biblioteki miejskiej, urząd pocztowy, przychodnia lekarska oraz zakłady handlowo-usługowe.

1 V 1981 – chojnicka „Solidarność”, w miejsce corocznie organizowanego pochodu z okazji 1 Maja, przygotowała mszę polową na Starym Rynku, w której masowo uczestniczyli mieszkańcy regionu.

3 V 1981 – chojnicka „Solidarność” zaczęła wydawanie biuletynu informacyjnego na powielaczu pt. „Wolny Głos”.

13 V 1981 – zamach na życie papieża Jana Pawła II dokonany w Rzymie na placu św. Piotra wywołał konsternację i oburzenie mieszkańców ziemi chojnickiej. Jednocześnie tysiące osób skupiły się na modlitwie i czuwaniu w swoich kościołach parafialnych, w celu przyścia z pomocą duchową rannemu biskupowi Rzymu.

31 V 1981 – w Warszawie, w manifestacyjnym pogrzebie Prymasa Tysiąclecia kardynała Stefana Wyszyńskiego uczestniczyli duchowni i mieszkańcy regionu chojnickiego. Tysiące wiernych modliły się w swych kościołach.

14 VI 1981 – w chojnickim kościele farym poświęcono sztandar lokalnej „Solidarności”.

15 VIII 1981 – w hali chojnickiego Ośrodka Sportu i Rekreacji odbył się koncert muzyczny zespołu Maanam z udziałem popularnej solistki tej grupy Kory. Koncert ten zgromadził licznych fanów tego zespołu.

1 IX 1981 – Jerzy Szczukowski został naczelnikiem miasta Chojnice. Obowiązki gospodarza miasta pełnił do 19 VII 1985 r.

19 X 1981 – przy parafii Matki Bożej Królowej Polski w Chojnicach powołano do życia chór „Consono”, który prowadziła siostra Dobrawa.

31 X 1981 – w ramach rozgrywek Pucharu Polski odbył się w Chojnicach mecz piłkarski między drużyną „Chojniczanki” i „Widzewa” Łódź, który zakończył się wynikiem 1:2. Tłumy widzów na stadionie przy ul. Mickiewicza obserwowały wówczas grę polskich kadrowców: Zbigniewa Bońka, Władysława Żmudy, Włodzimierza Smolarka i innych.

11 XI 1981 – chojnickie franciszkanki przeniosły się do domu zakonnego wybudowanego przy ul. Wysokiej, gdzie poza nim poświęcono 31 XII 1981 r. także kaplicę p.w. Niepokalanego Poczęcia NMP.

13 XII 1981 – w niedzielę w całym kraju ogłoszony został stan wojenny. Chojnice i inne większe miejscowości w regionie zamaryły w oczekiwaniu na rozwój wydarzeń. Wprowadzono godzinę policyjną, a fabrykowane plotki mówiły nawet o rozpoczęciu działań wojennych. Na potrzeby stanu wojennego zmobilizowano jednostki Milicji Obywatelskiej i jej Ochotniczych Rezerw oraz Zmotoryzowanych Odwodów. Nie bez znaczenie była także działalność lokalnych Służb Bezpieczeństwa. Do regionu przyjechały Wojskowe Grupy Operacyjne, których zadaniem było wprowadzenie założeń stanu wojennego w poszczególnych miejscowościach. W regionie dzień ten przebiegał raczej spokojnie. W następnych dniach internowani zostali aktywni działacze regionalnych struktur NSZZ Solidarność i przewiezieni, najczęściej przez Bydgoszcz, do więzienia w Potulicach, które pełniło rolę ośrodka

internowania. Szykany dotknęły Stanisława Dembka i Ludwika Gólskiego z „Mostostalu” oraz Zbigniewa Reszkowskiego z PKP. Osoby te zwolniono z internowania po sześciu tygodniach.

14 XII 1981 – jako odpowiedź na ogłoszenie stanu wojennego w chojnickim „Mostostalu” odbył się krótkotrwały strajk, który poparła znaczna część pracowników na pierwszej zmianie.

1981 – w Czערску powstał oddział Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego.

1981 – w Chojnicach ukazało się opracowanie przygotowane przez Klemensa Szczepańskiego: *Chojnicki wrzesień. Wspomnienia z 1939 roku.*

1 I 1982 – utworzony został dekanat w Brusach, zwany zaborskim, który obejmował parafie: w Borowym Młynie, Borzyszkowach, Brusach, Brzeźnie Szlacheckim, Konarzynach, Kosobudach, Leśnie, Swornegaciach i Zapceniu.

21 I 1982 – utworzono w Chojnicach Obywatelski Komitet Ocalenia Narodowego, który nawiązywał swą strukturą i treścią do powołanej 13 XII 1981 r. Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego. Była to próba przeniesienia struktur centralnych na poszczególne regiony kraju.

18 IX 1982 – w Wielu na placu przed szkołą odsłonięto pomnik upamiętniający postać Wincentego Rogali.

1982 – dokończono budowę reprezentacyjnego gmachu PKO w Chojnicach

przy ul. Kościerskiej. Budynek ten w latach 80. XX w. spełniał funkcje gospodarcze, gdyż udzielał kredytów na rozwój budownictwa mieszkaniowego czy na zakup samochodów. W latach 90. XX w. stracił nieco swą pozycję, ze względu na pewne oddalenie od centrum miasta, gdzie usytuowały się główne jednostki finansowo-ubezpieczeniowe.

1982 – w poszczególnych ośrodkach miejskich i gminnych ukonstytuowały się Rady Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego, które miały się stać wyrazem poparcia dla Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego oraz osób inicjujących stan wojenny w państwie.

1982 – na budynku Urzędu Miasta i Gminy w Czersku umieszczono tablicę pamiątkową, dotyczącą przemarszu powstańców listopadowych przez ten ośrodek przed 150 laty.

III 1983 – w gminie Chojnice na spotkaniu nauczycieli zawiązał się 10-osobowy komitet założycielski Związku Nauczycielstwa Polskiego. Na czele komitetu stanął Klemens Szczepański, który następnie przewodniczył temu gronu.

4 VI 1983 – z okazji zjazdu uczennic i absolwentek Miejskiego Gimnazjum Żeńskiego w Chojnicach ufundowano przy ul. Sukienników kamień upamiętniający wydarzenia edukacyjne z lat 1930-1939.

21 VII 1983 – zakończył działalność w powiecie chojnickim Front Jedności

Narodu, a na jego miejsce powołano Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego. Jego kolejnymi przewodniczącymi w Chojnicach zostali Tadeusz Rzeźnicki i Stanisław Gierszewski.

22 VII 1983 – oficjalnie zniesiony został stan wojenny w całym kraju, aczkolwiek życie na ziemi chojnickiej już wcześniej wróciło do normalności. Ewidentnym pokłosiem tego faktu stały się nie tylko kartki żywnościowe, ale także i na inne artykuły potrzebne mieszkańcom. Przed nielicznymi sklepami w regionie tworzyły się kolejki, a mieszkańcy kupowali towary, które jeszcze znajdowały się na półkach sklepowych.

24 IX 1983 – w Lasku Miejskim przy ul. Strzeleckiej w Chojnicach odsłonięto pomnik poświęcony 300. rocznicy odsieczy wiedeńskiej Jana III Sobieskiego. Była to wierna kopia obelisku wystawionego przez chojniczan w 1933 r.

2 X 1983 – biskup chełmiński Marian Przykucki poświęcił pierwszą część nowej budowli sakralnej w Chojnicach, położonej tuż za ul. Majkowskiego z przeznaczeniem dla os. 700-lecia. Później powstał tam kompleks składający się z dużego i małego kościoła oraz kaplicy, dwóch plebanii, salek katechetycznych i zaplecza gospodarczego. Dekretem biskupa z 1 XI 1983 r. utworzono w miejscu tym parafię p.w. Matki Bożej Królowej Polski, której proboszczem mianowano księdza Aleksandra Kłosa. Kapłan ten od kilku lat pełnił, jako proboszcz kościoła Zwiastowania NMP, obowiązki dziekana chojnickiego.

24 XI 1983 – amatorzy muzyki młodzieżowej uczestniczyli w chojnickim OSiR-ze w koncercie zespołu Banda i Wanda, będącego typowym przedstawicielem nowego nurtu muzycznego, który w latach 80. XX w. cieszył się dużą popularnością.

1983 – dzięki inicjatywie Muzeum Historyczno-Etnograficznego w Chojnicach zrekonstruowano i przygotowano do użytku według projektu Jana Sabiniarza Basztę Szewską.

II 1984 – w odrestaurowanej Baszcie Szewskiej znalazła swoje miejsce Biblioteka Muzealna, którą od poprzedniego roku prowadziła Anna Czapczyk.

3/4 III 1984 – film pt. „Akademia Pana Kleksa” cieszył się w Chojnicach dużą frekwencją. Tym samym był on emitowany w następujących dniach także w innych miejscowościach regionu.

25 V 1984 – Kurza Stopa, zlokalizowana w południowo-zachodniej części chojnickich murów miejskich, po gruntownej modernizacji zaczęła pełnić funkcje muzealne. Umieszczono w niej galerię współczesnej sztuki polskiej. W momencie otwarcia galeria liczyła 128 prac pozyskanych od 84 autorów.

17 VI 1984 – w regionie odbyły się kolejne wybory do rad narodowych.

1 IX 1984 – z inicjatywy Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego został odsłonięty przy ul. Świętopępka pomnik Obrońców Chojnic.

1 IX 1984 – rozpoczęto zajęcia dydaktyczne w oddanej do użytku szkole podstawowej w Brusach.

3 XI 1984 – przed kościołem św. Stanisława Kostki na Żoliborzu w Warszawie pod przewodnictwem prymasa Polski kardynała Józefa Glempa odbył się pogrzeb księdza Jerzego Popiełuszki. Został on 19 października między Bydgoszczą a Toruniem uprowadzony, a następnie zamordowany przez oficerów MSW. W pogrzebie uczestniczyły setki tysięcy wiernych z całego kraju, w tym i z ziemi chojnickiej. Od 27 grudnia tysiące osób z regionu oglądały w Telewizji Polskiej proces oficerów MSW, jaki został im wytoczony w sądzie toruńskim. W regionie wyczuwało się wówczas powszechną niechęć do aparatu władzy.

1984 – w Chojnicach ukazało się opracowanie przygotowane przez Klemensa Szczepańskiego: *Krojanty. Szlak bojowy 18. Pułku Ułanów Pomorskich we wrześniu 1939 r.*

1984 – czerskim proboszczem został ksiądz Henryk Kotlenga, który dokonał w latach późniejszych generalnego remontu całego kościoła i domu parafialnego.

7 I 1985 – z inicjatywy grupy uczniów LO im. Filomatów Chojnickich odbyła się pierwsza projekcja filmowa, która doprowadziła do powstania DKF „Cisza”. Opiekunem DKF-u został miłośnik kina, historyk i działacz społeczny Bogdan Kuffel. Inicjatywa ta popularna była w Chojnicach i w latach następujących,

a sam zainteresowany organizował spotkania z filmem polskim, europejskim i światowym w każdy poniedziałek wieczorem.

19 VII 1985 – Jerzy Badziąg został naczelnikiem miasta Chojnice i na urzędzie pozostawał do 14 VII 1988 r.

29 VIII 1985 – popularna audycja radiowa „Lato z Radiem” emitowana była na antenie programu I Polskiego Radia z Charzyków. Odbiorcy mogli usłyszeć o ciekawym zakątku Borów Tucholskich, o ludziach regionu oraz najbliższej okolicy tego urokliwego miejsca.

1985 – chojnickie muzeum przyjęło nowy statut oraz zmieniło nazwę na Muzeum Historyczno-Etnograficzne.

1985 – na terenie Czerska działało 25 zakładów zatrudniających ogółem 1290 pracowników. Do największych z nich należały: Czerska Fabryka Mebli, Spółdzielnia Rękodzieła Artystycznego „Meblostyl” oraz Spółdzielnia Inwalidów „Równość”.

1 I 1986 – powołano Państwowy Dom Pomocy Społecznej w Charzykowach dla osób przewlekle chorych. Po półtorarocznej adaptacji budynku „Na Skarpie” pierwszych kuracjuszy przyjęto 23 IV 1987 r. W miejscu tym była poprzednio popularna wśród wczasowiczów restauracja i klub nocny z danciem.

26 IV 1986 – nastąpiła awaria elektrowni atomowej w Czarnobylu. Skażenie objęło swym zasięgiem nie tylko Biało-

ruś i Ukrainę, ale i znaczne obszary Europy. W Chojnicach i innych miejscach regionu dopiero po kilku dniach zaczęto aplikować jodynę dzieciom i młodzieży do określonego wieku. Podobnie jak w całym kraju, komunikaty prasowe i telewizyjne niewiele mówiły na temat tego wydarzenia.

23 V 1986 – Chojnice wizytował ówczesny premier rządu Zbigniew Messner.

22 VI 1986 – w Brusach odsłonięto pomnik Jana Karnowskiego. Uroczystości tej towarzyszył festyn kaszubski, występ zespołów folklorystycznych i kiermasz książek.

27 IX 1986 – w Leśnie odsłonięto pomnik ku czci pomordowanych w okresie II wojny światowej.

4 X 1986 – powstało Chojnickie Towarzystwo Polsko-Francuskie, jako oddział Towarzystwa Polsko-Francuskiego w Warszawie. Samodzielne stowarzyszenie zarejestrowano 18 II 1992 r.

18 X 1986 – zakończono budowę 23. km nitki gazowej łączącej Tucholę z Chojnicami, dzięki czemu ziemia chojnicka uzyskała dostęp do korzystania z zasobów gazu ziemnego.

19 X 1986 – na antenie TVP 2 pokazywany był przez cały dzień turniej miast Chojnice-Dzierżoniów. W czasie całodziennej audycji rozegranych zostało wówczas osiem konkurencji, a rywalizację wygrały Chojnice stosunkiem punktów 5:3.

1986 – w Chojnicach ukazało się opracowanie przygotowane przez Klemensa Szczepańskiego: *W mroku nocy. Z lat okupacji na ziemi chojnickiej 1939-1945.*

1986 – w Funce odsłonięto tablicę pamiątkową poświęconą Janinie Bartkiewiczównie, która 50 lat wcześniej rozpoczęła tam dzieło powołania do życia harcerskiej stancji wodnej.

1986 – w nawiązaniu do inicjatywy Maksymiliana Ichnowskiego z 1974 r. chojnickie Muzeum Historyczno-Etnograficzne rozpoczęło wydawanie kolejnej edycji czasopisma „Baszta”.

1986 – w Czerniechu otwarto Szkołę Podstawową nr 3 z przeznaczeniem dla dzieci specjalnej troski. Oddano także do użytku nowy budynek dla Szkoły Podstawowej nr 2 przy ul. Kościuszki. Z kolei czerniechowskiemu Liceum Ogólnokształcącemu nadano imię Wincentego Pola, dzięki którego twórczości Czerniech zaczął być rozpoznawalny w poezji polskiej.

1986 – powstał w Czerniechu Dyskusyjny Klub Filmowy „Raczek”, który skupiał kilkudziesięciu członków.

1986 – w Gdańsku Józef Borzyszkowski ogłosił drukiem pracę pt. *Wielewskie Góry. Dzieje Wielki i jego kalwarii.*

4 V 1987 – w Wielku otwarto Muzeum Ziemi Zaborskiej oraz Galerię Współczesnej Sztuki Ludowej Kaszub.

8 IX 1987 – staraniem Muzeum Historyczno-Etnograficznego w Chojnicach

doszło w tym mieście do spotkania przedstawicieli i sympatyków świata nauki, które miało się następnie zorganizować, jako sekcja Bydgoskiego Towarzystwa Naukowego. Mimo że powołano struktury lokalne tej inicjatywy, nie rozwinęła ona szerszej działalności.

18 XII 1987 – Rada Państwa podjęła uchwałę o nadaniu praw miejskich Brusom.

1987 – w Chojnicach ukazał się *Mały leksykon chojnicki* autorstwa Franciszka Pabicha, któremu w prosty i przystępny sposób udało się przybliżyć przeszłość regionalną widzianą poprzez pryzmat przedmiotów, budynków, postaci i ciekawostek regionalnych.

1987 – padł swoisty rekord w pomiarze mgły w Chojnicach i najbliższej okolicy. W Chojnicach mgła utrzymywała się bez przerwy przez 72 godziny. W całym roku odnotowano z kolei w mieście i regionie 111 dni z zalegającą mgłą, co stanowiło 30,4% dni w skali roku. Oba te wydarzenia zostały zapisane jako rekord kraju pod względem największej liczby dni z utrzymującą się mgłą w skali roku, ale odnoszący się do terenów zamieszkałych. Więcej mgły notowano jedynie na Śnieżce w Sudetach. Ten swoisty rekord nie został jak dotąd w Polsce pobity.

1 I 1988 – Brusy formalnie uzyskały status miasta. Mieszkało w nich wówczas 3864 mieszkańców na 12 271 osób w gminie. Budynków mieszkalnych było w mieście 671, a mieszkań 1061.

7 I 1988 – podjęto decyzję o nadaniu tytułu zasłużonych obywateli dla Brus.

12 II 1988 – odbyła się uroczysta sesja inauguracyjna działalności władz miejskich w Brusach. W jej trakcie wybrano naczelnika miasta i gminy w osobie Waldemara Bruskiego i przewodniczącego rady narodowej w osobie Henryka Narlocha.

V 1988 – powstał w Chojnicach Zakład Produkcji Materiałów Budowlanych inż. Kazimierza Gintera przy ul. Kolejowej. W następnych latach stał się on jednym z najlepiej rozwijających się na runku lokalnym i regionalnym zakładów w branży budowlanej.

19 VI 1988 – w regionie odbyły się ostatnie wybory do rad narodowych na szczeblu miejskim i gminnym.

1 VII 1988 – dekretem biskupa chełmińskiego Mariana Przykuckiego utworzono w Chojnicach kolejną parafię na os. Kolejarzy. Prowadzenie jej powierzono ojcom duchaczom, którzy w 1980 r. powołali tam do życia ośrodek misyjny.

14 VII 1988 – Antoni Szlanga został naczelnikiem miasta Chojnice, jako ostatni niedemokratycznie wybrany na ten urząd przedstawiciel społeczności lokalnej. Zakończył urzędowanie 4 VI 1990 r., wraz z pierwszymi demokratycznymi wyborami do samorządu terytorialnego.

VII 1988 – z inicjatywy władz lokalnych powołano Międzyzakładowy Klub

Sportowy „Tęcza” w Brusach, który został wpisany do rejestru stowarzyszeń.

1 IX 1988 – w Chojnicach na bazie Społecznego Ogniska Artystycznego utworzono Państwową Szkołę Muzyczną I stopnia.

19 XI 1988 – zapoczątkowano współpracę między Chojnicami a ukraińskim Korsuniem.

1988 – wicemistrzem Europy w klasie DN został wychowanek LKS Charzykowy Andrzej Dalecki.

1988 – Chojnice nawiązały stosunki partnerskie z francuskim miastem Bayeux położonym w Normandii. Na cześć tego wydarzenia nazwano we wschodniej dzielnicy deptak miejski łączący ulicę Gdańską z Jana Pawła II. Zabudowa przy niej przypominała styl normandzki, co symbolizować miało akt przyjaźni z miastem partnerskim. W Bayeux z kolei jedną z ulic miejskich nazwano Rue Chojnice.

1988 – w warunkach chojnickich doszło do odrodzenia Klubu Sportowego „Kolejarz”, który w 1971 r. włączono w strukturę „Chojniczanki”. Od 1996 r. nosił on nazwę Chojnicki Klub Sportowy „Kolejarz”. Znana była szczególnie jego sekcja biegowa, odnotowująca corocznie znakomite wyniki w kraju i za granicą. Jednym z niestrudzonych działaczy tej sekcji był przez lata Andrzej Górniewicz.

1 I 1989 – rozpoczął działalność w Chojnicach jeden spośród 42 oddziałów Ban-

ku Gdańskiego w miejsce dotychczasowego oddziału Narodowego Banku Polskiego. Było to spowodowane ówczesną restrukturyzacją systemu bankowego w Polsce. W wyniku kolejnych przekształceń został on zastąpiony oddziałem Banku Millennium, który uruchomił już na początku XXI w. dwa mniejsze oddziały w bliskim sąsiedztwie centrum miasta.

I 1989 – nastąpił montaż centrali automatycznej w chojnickim oddziale Urzędu Telekomunikacyjnego przy ul. Kościarskiej. Mimo okazałego wówczas gmachu, centrala nie mogła spełnić pokładanych w niej nadziei ze względu na błyskawiczny rozwój usług teleinformatycznych w następnych latach.

6 II 1989 – zainaugurowano rozmowy przy „okrągłym stole” między czynnikami partyjno-rządowym i opozycyjno-solidarnościowym. W ich trakcie jednym z przedmiotów dyskusji była demokratyzacja kraju i kwestia odrodzenia władzy samorządowej w poszczególnych regionach.

13 II 1989 – po rozpoczęciu rozmów w Warszawie doszło do odrodzenia struktur „Solidarności” na ziemi chojnickiej. Na zebraniu w „Mostostalu” z inicjatywy Stanisława Kalemby podjęto uchwałę o ujawnieniu działalności związkowej w Chojnicach i regionie.

5 IV 1989 – w Warszawie zakończono obrady „okrągłego stołu”, które to porozumienia na ziemi chojnickiej przyjęto z wielką ulgą.

9 V 1989 – opozycyjni działacze związkowi, w osobach Stanisława Dembka, Stanisława Kalemby i Andrzeja Patery, otrzymali od władz związkowych w Bydgoszczy upoważnienie do zorganizowania struktur NSZZ „Solidarność” w ówczesnym Podregionie Chojnickim, który obejmował poza Chojnicami także Brusy, Czersk i Tucholę.

4 VI 1989 – na ziemi chojnickiej, jak i w całym kraju, odbyły się wybory parlamentarne. Do sejmu na zasadzie kontraktu 35% miejsc przypadło demokratycznej opozycji. Do senatu były to w pełni wolne wybory, pierwsze od zakończenia II wojny światowej. Na listach wyborczych znaleźli się przedstawiciele najbliższego regionu.

18 VI 1989 – trwała druga tura wyborów parlamentarnych na ziemi chojnickiej. W jej trakcie Ignacy Günther, gospodarz z Nowego Dworu, otrzymał rekomendację Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego w Bydgoszczy i reprezentował ziemię chojnicką w Sejmie RP z ramienia „Solidarności” Rolników Indywidualnych.

22 VII 1989 – rozpoczęły się uroczystości związane z nadaniem sztandaru miastu Chojnice. Jego poświęcenia dokonał ksiądz kanonik Roman Lewandowski, proboszcz chojnickiego kościoła farnego.

11 IX 1989 – biskup chełmiński Marian Przykucki poświęcił budynek w Lubni, który otrzymał nazwę Domu Nawiedzenia Matki Boskiej.

16 IX 1989 – w 50. rocznicę pierwszych mordów hitlerowskich na ludności polskiej i kaszubskiej w regionie, w Dolinie Śmierci odbyła się specjalna msza św. koncelebrowana z udziałem biskupa chełmińskiego Mariana Przykuckiego, w której udział wzięły rzesze mieszkańców regionu.

1 X 1989 – biskup chełmiński Marian Przykucki poświęcił duży kościół w parafii Matki Bożej Królowej Polski, którego budowa trwała sześć ostatnich lat. Jednocześnie kościół ten stał się największym w mieście, w którym pomieścić się mogło 5000 wiernych.

23 XI 1989 – Miejska Rada Narodowa w Chojnicach podjęła uchwałę o przywróceniu nazw ulic i placów w mieście. I tak centrum zamiast placu Bojowników PPR przyjęło nazwę Stary Rynek, plac Feliksa Dzierżyńskiego zastąpiono placem św. Jerzego, a placem Niepodległości nazwano wcześniejszy plac 22 Lipca.

1989 – na peryferiach Chojnic od strony osiedla Igły została oddana do użytku oczyszczalnia ścieków.

1989 – w Bydgoszczy, staraniem Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej oraz władz samorządowych, opublikowano monografię Czarska pt. *Czarsk. Przeszłość i teraźniejszość*, przygotowaną pod redakcją Sławomira Kalembki.

1989 – jednym z widomych oznak zmian gospodarczych zachodzących w państwie była likwidacja kina „Palladium” w Czarsku.

27 I 1990 – na XI zjeździe rozwiązaniu uległa powołana do życia w 1948 r. przez przymusowe połączenie PPS i PPR Polska Zjednoczona Partia Robotnicza. Jednocześnie zaczęto likwidować bądź zmieniać jej struktury regionalne i lokalne, co dotyczyło i ziemi chojnickiej.

28 II 1990 – utworzono Zaborski Park Krajobrazowy o powierzchni 340,26 km², rozciągający się na obszarze gmin Chojnice i Brusy.

8 III 1990 – ustawa o samorządzie terytorialnym zapowiadała daleko idące zmiany w życiu społeczności lokalnych i wspólnot terytorialnych.

30 III 1990 – ukazał się pierwszy numer „Bruskich Rozmów Obywatelskich” sygnowanych przez lokalną „Solidarność”.

27 V 1990 – w całym kraju odbyły się pierwsze, w pełni wolne, wybory na szczeblu regionalnym. Tym samym w praktyce powstał wolny i niezależny samorząd terytorialny. W poszczególnych gminach miejskich i wiejskich odradzała się samorządność, czyli niezależni przedstawiciele wybrani przez ogół społeczeństwa mogli decydować o wspólnocie, w której żyli i pracowali. W Chojnicach na 28 miejsc w Radzie Miejskiej 27 przypadło przedstawicielowi rekomendowanemu przez NSZZ Solidarność, a jeden mandat uzyskała osoba wskazana przez postkomunistyczną lewicę. Funkcję przewodniczących powierzono kolejno Zbigniewowi Opasowi, Andrzejowi Górnowiczowi i Stanisławowi Sobczakowi.

27 V 1990 – wybory samorządowe w Czersku wprowadziły do rady 24 przedstawicieli. Przewodniczącym Rady Miejskiej został Piotr Ferens, uprzedni przewodniczący MRN. Jako pierwszego demokratycznie wybranego burmistrza Czerska rada powołała Krzysztofa Gogolewskiego. Jednocześnie tworzono w tym mieście jednostki wydzielone, m.in. Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.

4 VI 1990 – Leszek Chamier-Cieminski został pierwszym demokratycznie wybranym burmistrzem Chojnic od zakończenia II wojny światowej. Urząd swój sprawował do 16 X 1992 r.

18 VI 1990 – burmistrzem Brus wybrano Kazimierza Cyranowicza. Został on rekomendowany na to stanowisko przez Radę Miejską i ponownie wybrany także w 1994 r.

3 VIII 1990 – minister edukacji narodowej w rządzie III RP wydał instrukcję przywracającą naukę religii w szkołach państwowych. Od 1 września zaczęto przygotowywać się do zmian organizacyjnych i programowych w szkolnictwie regionalnym.

6 IX 1990 – zaczął ukazywać się miesięcznik „Gazeta Chojnicka”, jako niezależna inicjatywa, wydawana przez Społeczną Oficynę Wydawniczą „Gazeta Chojnicka”. Ukazywał się do maja 2004 r. Jego redaktorem przez cały ten okres była Maria Eichler.

IX 1990 – Grażyna i Tomasz Winieczy w odrestaurowanym dworze w Krojan-

tach otworzyli Klinikę Rehabilitacyjną, która była pierwszą prywatną kliniką w Polsce. Od tego momentu placówka rozwijała się i poszerzała swoją działalność, przejmując i budując nowe obiekty oraz modernizując swoje zaplecze. Poprzez prowadzoną działalność znana jest na terenie całego kraju, a także i za granicą.

25 XI 1990 – w pierwszej turze wyborów prezydenckich, które miały w pełni demokratyczny charakter, mieszkańcy ziemi chojnickiej głosowali głównie na Lecha Wałęsę. Poparli tę osobę także 9 XII 1990 r. w drugiej turze wyborów, w której zdecydowanie kandydat ten zdystansował Stanisława Tymińskiego.

29 XI 1990 – w Chojnicach powołano do życia Związek Sybiraków, który skupiał osoby deportowane w głąb Związku Radzieckiego w latach II wojny światowej oraz bezpośrednio po jej zakończeniu.

1990 – założono w Chojnicach oddział Bydgoskiego Banku Komunalnego S.A., który stał się symbolem zachodzących zmian własnościowych w tym mieście. Jego problemy z wypłacalnością po kilku latach działalności spowodowały także odwrócenie się części mieszkańców od takich inicjatyw gospodarczych i tęsknotę za czasem minionym. W 1994 r. jego udziały przejął Pierwszy Komercyjny Bank S.A. w Lublinie. W wyniku dalszych przekształceń jego właścicielem stał się Powszechny Bank Kredytowy S.A., który po kolejnej fuzji stał się Bankiem Przemysłowo-Handlowym S.A.

1990 – chojnicka stacja meteorologiczna przeniosła się z os. Bytowskiego do nowych obiektów zlokalizowanych na os. Leśnym.

1990 – w wyniku rozłamu, jaki nastąpił w łonie zespołu „Kaszuby”, powstał Dziecięco-Młodzieżowy Zespół Folklorystyczny „Kaszëbë”, którego założycielką i kierowniczką była Maria Renata Wróblewska.

II 1991 – Chojnicki Klub Żeglarski zorganizował III Mistrzostwa Świata w Windsurfingu Śniegowo-Lodowym.

20 III 1991 – w Chojnicach powołano do życia Straż Miejską.

23 VII 1991 – do Chojnic, po kilkuletniej przerwie, powrócił hejnał. Jego melodia rozbrzmiewała każdego dnia w południe z ratusza na Starym Rynku.

2 IX 1991 – w dawnym kościele augustiańskim i późniejszym konwikcie dla gimnazjalistów uruchomiono Katolickie Liceum Ogólnokształcące, którego organem prowadzącym była kuria biskupia w Pelplinie. Placówka otrzymała imię Romualda Traugutta. Jej dyrektorem była Marianna Ziarno, a prefektem i ojcem duchowym ksiądz Jarosław Kaźmierczak.

2 IX 1991 – w Brusach rozpoczęło działalność Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące.

2 IX 1991 – Szkoła Podstawowa nr 1 w Czarsku otrzymała imię Janusza Korczaka.

2 IX 1991 – w Chojnicach zaczął ukazywać się dwutygodnik „Goniec Chojnicki”, który na lokalnym rynku utrzymał się przez rok.

3 X 1991 – powstał w Chojnicach zakład produkcji środków transportowych przy ul. Zakładowej jako CMT Chojnice. Firma uzyskała w 2001 r. certyfikat jakości ISO.

27 X 1991 – w wyborach parlamentarnych do sejmu i senatu, które miały w pełni demokratyczny charakter, brali udział przedstawiciele ziemi chojnickiej. Popierano wówczas głównie ugrupowania postsolidarnościowe.

1991 – chojnickie biblioteki, miejska i pedagogiczna, przeniosły się do przyziemia parterowego budynku przy ul. Grunwaldzkiej, gdzie współwystępowały z przedszkolem „Bajka”.

1991 – w Czarsku zaczął wychodzić miesięcznik miejscowego Komitetu Obywatelskiego pt. „Echo Czarska”, którego ukazało się ogółem 100 numerów. Powstanie niezależnej prasy było widocznym znakiem postępującej demokracji kraju.

1 II 1992 – na mocy ustawy dotychczasowa struktura pożarnictwa uległa w Polsce przekształceniom, w związku z czym w Chojnicach powołano Państwową Straż Pożarną, która od 1999 r. skupiała także Komendę Powiatową.

25 III 1992 – bulla papieska Jana Pawła II *Totus Tuus Poloniae Populus* zmie-

niła strukturę administracyjno-terytorialną polskiej prowincji kościelnej. Na Pomorzu powstała metropolia gdańska, w skład której weszła m.in. diecezja pelplińska. Jednostka ta powstała z części dotychczasowej diecezji chełmińskiej oraz dekanatów archidiecezji gnieźnieńskiej i diecezji koszalińsko-kolobrzeskiej. Jednocześnie zaznaczono, że diecezja pelplińska miała być spadkobierczynią tradycji chełmińskiej. W strukturze diecezji pelplińskiej pozostały dekanaty ziemie chojnickie – borzyszkowski, bruski, chojnicki i czerski. Później powstał także dekanat rytelski.

III 1992 – po wykonaniu remontu i niezbędnych modernizacji Chojnicki Dom Kultury przeniósł się do nowej siedziby w Kinoteatrze przy ul. Swaróżyca, którą to budowlę otrzymał we wrześniu 1991 r.

V 1992 – w Chojnicach zorganizowano I Festiwal Teatrów Ulicznych, a dzięki temu przedsięwzięciu stała się to impreza cykliczna, która przyjęła następnie tytuł Międzynarodowy Minifestiwal Teatrów Ulicznych oraz Międzynarodowy Festiwal Sztuki Ulicznej „O Maskę Pierrota”.

V 1992 – chojnicka filia Wojewódzkiej Biblioteki Pedagogicznej w Bydgoszczy przyjęła imię wybitnego nauczyciela, poety i działacza kaszubskiego Stefana Bieszka.

14 VI 1992 – podczas uroczystej mszy polowej biskup pelpliński Jan Bernard Szłaga poświęcił pomnik Serca Pana Jezusa błogosławiącego miasto w Brusach.

1 X 1992 – z inicjatywy Rady Miejskiej utworzono w Chojnicach kolegium językowe w celu przygotowania nauczycieli języków niemieckiego i angielskiego. Akademicki patronat nad tym przedsięwzięciem objęły bydgoska WSP oraz Uniwersytet Gdański.

29 X 1992 – Edmund Pytel, w trudnych warunkach transformacji systemowej, został wybrany na burmistrza Chojnic, którą to funkcję sprawował do 14 VI 1993 r.

30 XII 1992 – uchwałą Rady Miasta w Chojnicach przekształcono ogródki działkowe istniejący przy ul. Bytowskiej na osiedle domów jednorodzinnych „Słoneczne”, w następstwie czego wydzielono wkrótce 500 działek budowlanych.

1992 – przy Szkole Podstawowej nr 1 w Chojnicach powołany został dziecięcy zespół pieśni i tańca „Bławatki”, którego opiekunami byli Katarzyna Drewek i Leszek Karasiewicz. Zespół ten mógł w następnych latach poszczycić się licznymi nagrodami osiąganymi na konkursach o charakterze lokalnym, regionalnym i ogólnopolskim. Koncertował także poza granicami kraju, m.in. na Białorusi i w Turcji, a także nagrał kasetę magnetofonową i płytę CD oraz występował przed kamerami Telewizji Polskiej.

1992 – w Chojnicach reaktywowano Bractwo Kurkowe, dzięki inicjatywie podjętej przez Wandę Tyborską i Zdzisława Stochelskiego. Swymi korzeniami

bractwo sięgało czasów średniowiecza, a obecny statut odwoływał się do kulturowania sześćsetletnich tradycji i zwyczajów bractwa, pielęgnowania cnót obywatelskich, przywiązania do miasta i regionu oraz udziału w jego życiu kulturalnym.

1992 – w Cziersku Rada Miasta i Gminy ponownie zatwierdziła Krzysztofa Gogolewskiego na stanowisku burmistrza, a miasto podpisało umowę partnerską z Boizenburgiem. Jednocześnie w gminie zarejestrowano 1754 bezrobotnych, w tym 1033 kobiety.

1992 – w Cziersku powstało Stowarzyszenie Rodzin Katolickich.

1992 – powołano samodzielną parafię w Nieżychowicach, obejmującą rozbudowany kościół w tej miejscowości oraz sąsiadujący kościół w Moszczenicy, wraz z okolicznymi osadami. Pierwszym proboszczem mianowano księdza Ryszarda Ptaka, dotychczasowego wikarego chojnickiej fary. Dokończył on rozbudowę tamtejszego kościoła oraz budynków sąsiadujących.

1992 – wicemistrzem Europy w klasie DN został po raz drugi wychowanek LKS Charzykowy Andrzej Dalecki.

7/12 II 1993 – w Charzykowach odbyły się mistrzostwa świata w windsurfingu lodowym pod nazwą „Ice Surfing '93”.

11 III 1993 – chojnicka fara uzyskała tytuł papieski Bazyliki Mniejszej nadany jej przez biskupa Rzymu Jana Pawła II.

1 IV 1993 – proboszczem parafii w Leśnie został ksiądz Stanisław Pluto Prondzinski.

17 IV 1993 – w Chojnicach odbyła się po raz pierwszy masowa impreza sportowa pod nazwą „Chojnicka Miła”.

28 VI 1993 – Andrzej Gąsiorowski został przez Radę Miejską powołany na urząd burmistrza Chojnic. Funkcję tę pełnił do 1 XI 1998 r.

1 IX 1993 – chojnicką rozgłośnię Radio Weekend przejął Zakład Usług Antenowych „Petrus” Anny i Piotra Granowskich. Inicjatywa ta powstała w kwietniu 1992 r., kiedy nadawano audycje z mieszkania prywatnego w soboty i niedziele. Od tego czasu programy emitowano przez cały tydzień w systemie całodobowym, a później radio otrzymało własną siedzibę przy ul. Jana Pawła II.

19 IX 1993 – w wyborach parlamentarnych głosy społeczeństwa chojnickiego rozbiły się między ugrupowaniami mającymi postsolidarnościowy i postkomunistyczny charakter.

22 X 1993 – otwarty został Posterunek Celny z siedzibą w Chojnicach przy ul. Gdańskiej 110.

8 XII 1993 – dekretem biskupa pelplińskiego Jana Bernarda Szłagi oficjalnie powołano do życia, działające od kilku miesięcy, hospicjum w Chojnicach.

10 XII 1993 – chojnickie Radio Weekend zwiększyło zasięg słyszalności do

60 km od swej centrali. Tym samym objęło wszystkie większe miasta w okolicy.

24 XII 1993 – swym dekretem biskup pelpliński Jan Bernard Szlaga powołał do życia Biskupi Uniwersytet Ludowy w Chojnicach, wyznaczając na jego opiekuna duchowego księdza Kazimierza Matyję z parafii w Ostrowitem.

30 XII 1993 – z inicjatywy Michała Karpiaka, Ryszarda Szumigaja, Marka Wituszyńskiego i Łukasza Zalewskiego powstała Fundacja Ekologiczna Ziemi Chojnickiej i Zaborskiej, której zadaniem było m.in. prowadzenie edukacji ekologicznej dzieci, młodzieży i dorosłych.

XII 1993 – powstała w Chojnicach telewizja kablowa utworzona staraniem Zakładu Usług Antenowych „Petrus”. Początkowo objęła ona miasto, ale później odbierano ją także w miejscowościach i powiatach sąsiadujących.

1993 – Czerskie Fabryki Mebli przejęła niemiecka firma „Karl Heinz Klose”. W roku tym odnotowano też pierwszy sygnał nadajnika Radia Maryja umieszczonego na dachu czerskiego kościoła. W gminie Czersk było 20 128 mieszkańców, z czego w samym mieście 9374 osoby.

11 III 1994 – w pierwszą rocznicę nadania chojnickiej farze papieskiego tytułu Bazyliki Mniejszej nuncjusz apostolski ksiądz arcybiskup Józef Kowalczyk niósł krzyż ulicami miasta i wygłosił kazanie, a prymas Polski ksiądz kardynał Józef

Glemp w bazylice przewodniczył mszy św., głosząc homilię.

19 VI 1994 – przy frekwencji wynoszącej 33,8% odbyły się w Polsce drugie w pełni demokratyczne wybory samorządowe na szczeblu gmin i województw. W Chojnicach do rady zostali wybrani przedstawiciele Unii Wolności, którzy wespół z Sojuszem Lewicy Demokratycznej i klubem Przymierza dla Chojnic stworzyli większościową koalicję. W opozycji występowali radni pravicowi, tworzący później klub Ligi Miejskiej.

19 VI 1994 – w wyniku czerskich wyborów samorządowych do miejscowej rady desygnowano 28 radnych. Przewodniczącym Rady Miejskiej został Roman Ptach, a stanowisko burmistrza objął Waldemar Bruski. W gminie oddano do użytku nowe jednostki, które służyć miały mieszkańcom. Otwarto nowe gminne wysypisko śmieci w Nieżurawie, a także uruchomiono Ośrodek Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, co było związane z kształtowaniem lokalnej polityki społecznej w ówczesnym województwie bydgoskim.

21 VI 1994 – zarejestrowane zostało Chojnickie Towarzystwo Miłośników Roweru „Cyklista”, którego pomysłodawcą i inspiratorem był Andrzej Beger.

1 IX 1994 – w Chojnicach rozpoczęło działalność II Liceum Ogólnokształcące, którego organizatorem i pierwszym dyrektorem został Aleksander Mrów-

czyński. W 2002 r. szkoła przyjęła imię gen. Władysława Andersa.

1 IX 1994 – powstała Zasadnicza Szkoła Zawodowa w Brusach, jako jednostka samodzielna. Później uzyskała ona patrona w osobie Kazimierza Sikorskiego.

1994 – staraniem księdza Benona Lubieńskiego rozpoczęto w Pawłowie budowę kościoła katolickiego p.w. św. Mikołaja. Świątynia została ukończona w 1996 r.

16 II 1995 – Rada Miejska Chojnic uchwaliła, że flagą miasta będzie prostokątny płat tkaniny, składający się z trzech równych szerokością pasów poziomych barwy czarnej, złotej i srebrnej.

5 VIII 1995 – zainicjowano Chojnicką Noc Poetów, jako cykliczną imprezę kulturalną, odbywającą się odtąd w pierwszą sobotę sierpnia. Na imprezie tej goszczono od tej pory znane postacie książki, teatru i filmu polskiego.

1 IX 1995 – oddano do użytku nowy budynek szkolny w Ostrowitem. W 2004 r. dobudowano do niego salę gimnastyczną.

5 XI 1995 – w czasie wyborów prezydenckich sympatie mieszkańców ziemi chojnickiej podzielone były między dotychczasowego prezydenta Lecha Wałęsę i jego najgroźniejszego rywala Aleksandra Kwaśniewskiego. 19 XI 1995 r. nieznaczące zwycięstwo odniósł ten drugi.

10 XI 1995 – do Chojnic przyjechał minister zdrowia i opieki społecznej Jacek Zochowski.

1995 – w Czersku zaczął ukazywać się miesięcznik „Echo nie tylko dla Czerska”, jako ciekawy przejaw inicjatywy społecznej. W okresie tym przewodniczącym Rady Miejskiej w mieście został Ireneusz Bojanowski, a z myślą o czerszczanach oddano do eksploatacji oczyszczalnię ścieków.

1995 – dzięki inicjatywie zespołu „Krëbanë” został po raz pierwszy zorganizowany w Brusach Międzynarodowy Festiwal Folklorystyczny, który cieszył się dużym powodzeniem. Wzięły w nim udział zespoły z Estonii, Holandii, Słowacji i Szwajcarii oraz polonijne z Ukrainy i Czech.

1995 – staraniem Marcina Synoradzkiego i Adama Ciemińskiego powołano do życia Chojnickie Towarzystwo Sportowe „Red Devils”, które zaczęło propagować futsal, jako odmianę halową piłki nożnej. Powołana do życia drużyna osiągnęła w latach późniejszych znaczące sukcesy, awansując do I ligi i zdobywając puchar Polski.

20 IV 1996 – Chojnice podpisały umowę o partnerstwie z miastem Emsdetten położonym w Republice Federalnej Niemiec nad rzeką Ems, w kraju związkowym Nadrenia-Północna Westfalia. Odpowiednie preliminaria w tej sprawie przygotowano 12 III 1996 r.

1 VII 1996 – na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 14 V 1996 r. utworzono Park Narodowy „Bory Tucholskie”, który zlokalizowany został w północno-zachodniej, najpiękniejszej

i najbardziej nienaruszonej pod względem przyrodniczym części wielkiego kompleksu Borów Tucholskich. Obejmował on powierzchnię 4789,34 ha i w całości znajdował się na terenie gminy Chojnice.

1996 – w Charzykowach zbudowano w pobliżu plaży gminnej amfiteatr imienia zasłużonego propagatora żeglarstwa śródlądowego Ottona Weilanda w celu organizacji w sezonie letnim plenerowych imprez rozrywkowych i artystycznych. W miejscu tym odbywały się coroczne festiwale piosenek żeglarskich, koncerty międzynarodowego festiwalu folkloru oraz koncerty muzyki popularnej.

1996 – burmistrzem Czerska został Marek Jankowski. A w mieście tym rozpoczęto budowę centrum handlowego przy ul. Ostrowskiego, oddano do użytku nowe targowisko pomiędzy Szkołą Podstawową nr 1 a cmentarzem parafialnym, a miejscowa Ochotnicza Straż Pożarna otrzymała wóz ratownictwa drogowego. Ponadto Jerzy Rogański i Józef Ostrowski (pośmiertnie) otrzymali tytuł Honorowego Obywatela Czerska.

1996 – w Gdańsku ukazała się pierwsza edycja książki autorstwa Czesława Gierszewskiego *Z kart historii żeglarstwa chojnicko-charzykowskiego 1912-1995*.

II 1997 – w wyniku prywatyzacji powstała spółka pod nazwą „Zremb – Chojnice” S.A., której większościowym akcjonariuszem był „Mostostal Eksport” S.A. w Warszawie.

2 V 1997 – w związku z uroczystymi obchodami 75-lecia Polskiego Związku Żeglarskiego, połączonymi z Ogólnopolskim Otwarcie Sezonu Żeglarskiego, odsłonięto w Charzykowach obelisk upamiętniający nestora miejscowego żeglarstwa Ottona Weilanda.

13 V 1997 – dekretem biskupa pelplińskiego, w 80. rocznicę objawień fatimskich, utworzono w Chojnicach parafię p.w. Matki Boskiej Fatimskiej. Jej proboszczem został ksiądz Wiesław Madziąg.

27 V 1997 – w odbywającym się wówczas referendum konstytucyjnym na ziemi chojnickiej padły głosy zarówno za przyjęciem nowej ustawy zasadniczej, jak też i za jej odrzuceniem.

VI 1997 – prowadzono badania archeologiczne w Chojnicach przy ul. Szewskiej i Podmurnej.

VII 1997 – na Jez. Charzykowskim w związku z jubileuszowymi obchodami zorganizowano Międzynarodowe Mistrzostwa Polski w klasie „OK. Dinghy” oraz regaty Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży.

31 VIII 1997 – z Chojnic wyruszyła pielgrzymka biegowa do Watykanu. W ciągu ośmiu dni 12 biegaczy z sekcji „Florian” biegnąc parami po ok. 20 km dziennie, pokonało trasę o długości ponad 1600 km. Nagrodą była audiencja u papieża Jana Pawła II.

21 IX 1997 – w wyborach parlamentarnych społeczeństwo powiatu chojnic-

kiego oddało swe głosy głównie na Akcję Wyborczą Solidarność, ale nie zabrakło także poparcia dla dawnego ugrupowania rządzącego, jakim był Sojusz Lewicy Demokratycznej.

1 X 1997 – w Chojnicach oficjalnie zainicjowano działalność Zamiejscowego Ośrodka Dydaktycznego Politechniki Koszalińskiej. Początkowo zajęcia odbywały się w chojnickich szkołach, a od 2001 r. uczelnia wynajęła, a następnie kupiła zaadoptowany przez firmę „Izobud” dla celów dydaktycznych obiekt po byłych koszarach przy ul. Świętopelka.

XI 1997 – w Chojnicach zaczął ukazywać się „Czas Chojnic”, jako tygodnik o zasięgu powiatowym, wydawany przez wydawnictwo Agora S.A. Na jego miejscu pojawił się później „Nowy Czas Chojnic”, którego pierwszy numer wyszedł 4 VII 2002 r.

24 XII 1997 – Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach zorganizowało po raz pierwszy ogólnopolski konkurs dla rzeźbiarzy ludowych na szopkę bożonarodzeniową. Od tego czasu organizowany był on co dwa lata.

1997 – chojnickie władze miejskie sprzedały szczecińskiej spółce Netto parcelę budowlaną przy pl. Niepodległości, na której wybudowano pierwszy w życiu miasta i regionu supermarket. Od tego momentu coraz więcej takich inwestycji pojawiało się w regionie. W poszczególnych miastach zaczęły działać sieci Polo Market, Biedronka, Hypernova (później Carrefour), Kaufland, Lidl czy Tesco.

1997 – w Czersku poświęcono na cmentarzu Honorowym tablicę dotyczącą „Pamięci pomordowanych na Uralu 1945-1956”. Była to cenna inicjatywa upamiętnienia tych obywateli powiatu chojnickiego, którzy po II wojnie światowej zostali aresztowani przez radziecki NKWD bądź polski UB oraz następnie deportowani w głąb Związku Radzieckiego. W gminie Czersk sytuacja ta dotyczyła kilkuset osób.

1997 – w Czersku ukazał się pierwszy numer „Głosu Katolickiego”, pisma Akcji Katolickiej czerskiej parafii.

1997 – Rada Miejska w Czersku podjęła uchwałę o nadaniu imienia Jana Pawła II Szkole Podstawowej nr 2.

1997 – w Chojnicach, po 10-letniej przerwie, wznowiono wydawanie „Zeszytów Chojnickich”, cennej inicjatywy regionalnej, której zadaniem była popularyzacja ziemi chojnickiej poprzez artykuły naukowe i popularnonaukowe. Redaktorami czasopisma zostali Jacek Knoppek i Kazimierz Lemańczyk. Po kolejnej przerwie periodyk zaczął się ukazywać od 2003 r. corocznie pod redakcją Jacka Knopka.

1 IV 1998 – rozpoczęło działalność w Chojnicach Towarzystwo Budownictwa Społecznego.

18 VI 1998 – w obecności wojewody bydgoskiego Teresy Piotrowskiej chojniccy radni opowiedzieli się zdecydowaną przewagą głosów za włączeniem miasta i ziemi chojnickiej w struktury nowej

jednostki administracyjno-terytorialnej, jaką miało być województwo pomorskie. Inicjatywa ta miała duży wpływ na ukształtowanie nowych podziałów administracyjno-terytorialnych w regionie.

1 VII 1998 – proboszczem parafii w Kosobudach został ksiądz Mirosław Romanowski.

24 VII 1998 – ustawa parlamentu RP o wprowadzeniu trójstopniowego zasadniczego podziału terytorialnego państwa, tzw. „ustawa o podziale terytorialnym”, zapowiedziała daleko idące zmiany w strukturze administracyjno-terytorialnej kraju. W Chojnicach, przewidzianych do pełnienia funkcji powiatowych, zaczęto przygotowywać struktury organizacyjne i administracyjne, mające na celu przejście nowych praw i obowiązków samorządowych.

22 VIII 1998 – w Brusach powstało Kurkowe Bractwo Strzeleckie.

VIII 1998 – po raz pierwszy zorganizowano w charzykowskim amfiteatrze festiwal piosenki żeglarskiej.

IX 1998 – rozpoczęła działalność terenowa redakcja „Dziennika Bałtyckiego”, emitująca tygodniowy dodatek lokalny pt. „Dziennik Chojnicki”.

11 X 1998 – w kraju odbyły się trzecie wybory samorządowe w warunkach III RP. W związku z powołaniem do życia powiatów wybory te przesunięto na jesień, aby kolejny szczebel samorządu mógł przejść swoje zadania i obowiązki

od 1 stycznia kolejnego roku. Po raz pierwszy w warunkach III RP wybierano radnych do Sejmiku Powiatowego w Chojnicach. Radnymi zostali: Zbigniew Bieliński, Zenon Bieliński, Przemysław Biesek, Stefan Błaszczak, Waldemar Bruski, Marek Buza, Marek Czajkowski, Michał Dudzic, Jan Gadzała, Andrzej Gąsiorowski, Grażyna Gibas, Krzysztof Gogolewski (mandat wygasł 26 X 2001 r.), Marian Grela, Ignacy Günther, Edmund Hapka, Franciszek Kaszubowski, Edward Klunder, Jacek Kowalik (mandat wygasł 26 X 2001 r.), Henryk Krajewicz, Jerzy Megger, Edward Meyer, Zbigniew Muchowski, Piotr Mysiura, Józef Narloch, Piotr Niciejewski, Zbigniew Ossowski, Jan Pacek, Leszek Pestka, Mieczysław Pruski, Sławomir Starszak, Marek Stępień, Regina Szymańska, Jerzy Wawrzyniak, Stanisław Weltrowski, Stanisław Wereszczyński, Mirosław Koliński (wstąpienie 26 XI 2001 r., wygaśnięcie mandatu 16 IX 2002 r.), Marian Watrak (wstąpienie 26 XI 2001 r.).

11 X 1998 – do Sejmiku Województwa Pomorskiego wybrano Jerzego Fijasa, który uzyskał rekomendację Akcji Wyborczej Solidarność.

14 X 1998 – biskup pelpliński Jan Bernard Szłaga poświęcił kapliczkę Matki Bożej wzniesioną w Czernicy z okazji 20-lecia pontyfikatu Jana Pawła II. Umieszczona tam tablica upamiętniała pobyt Karola Wojtyły w okolicach Brdy w 1953 i 1966 r.

29 X 1998 – na burmistrza Brus wybrano Jerzego Fijasa, który uzyskał reko-

mendację ze strony Akcji Wyborczej Solidarność. Osoba ta wygrała także w gminie pierwsze bezpośrednie wybory na urząd burmistrza Brus w 2002 r.

2 XI 1998 – Arseniusz Finster został wybrany przez Radę Miejską w Chojnicach na urząd burmistrza tego miasta. Na funkcji tej pozostawał przez kolejne kadencje, wygrywając wybory bezpośrednie w 2002, 2006 i 2010 r. zdecydowaną większością głosów.

10 XI 1998 – w czasie I sesji Rady Powiatu Chojnickiego udział wzięli nowo wybrani radni oraz osoby spoza składu rady. Wśród tych drugich wymienić można ówczesne kierownictwo Urzędu Rejonowego w Chojnicach oraz burmistrzów poszczególnych gmin wchodzących w skład powiatu chojnickiego. W trakcie sesji wyłoniony został zarząd powiatu w osobach: Janusz Palmowski jako starosta, Marek Buza jako wicestarosta oraz członkowie – Zbigniew Bieliński, Zenon Bieliński, Stefan Błaszczak i Grażyna Gibas. Wybrano także przewodniczącego Rady Powiatu I kadencji oraz jego zastępców, w osobach Edmunda Hapki oraz Jana Gadzały i Stanisława Wereszczyńskiego.

11 XI 1998 – na chojnickim cmentarzu komunalnym poświęcono pomnik w formie głazu z krzyżem i leżącą przed nim tablicą z napisem: „Ofiarom Sybiru deportowanym z Ojczyzny w latach 1939-1945”.

23 XI 1998 – na Zamku Królewskim w Warszawie wręczono pierwszemu sta-

roście Januszowi Palmowskiemu akt powołania powiatu chojnickiego.

25 XI 1998 – w oddziale Muzeum Historyczno-Etnograficznego im. Albina Makowskiego w Chojnicach przy ul. Drzymały odbyło się inicjatywne spotkanie sympatyków nauki, które dało początek Chojnickiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk w tym mieście. W gronie inicjatorów-założycieli znaleźli się: Janina Cherek, Kazimierz Jaruszewski, Jan Klepin, Jacek Knopek i Robert Wajlonis. Stowarzyszenie uzyskało osobowość prawną 28 X 1999 r., a pierwszym jego prezesem został Jacek Knopek.

12 XII 1998 – w sali widowiskowej Chojnickiego Domu Kultury odbyła się konferencja naukowa pt. *Przeszłość i przyszłość powiatu chojnickiego*, która zorganizowana została w związku z powołaniem powiatów w strukturze administracyjno-terytorialnej III RP. Wykłady wówczas wygłosili Jacek Knopek, Jerzy Szwankowski i Włodzimierz Jastrzębski.

1998 – do Zamartego przybył zakon karmelitów bosych, który na miejscu uruchomił dom zakonny oraz zaczął prowadzić parafię p.w. Narodzenia NMP.

1 I 1999 – w życie weszła reforma administracyjno-terytorialna kraju, która dzieliła państwo na 16 województw o statusie regionów, nadto 308 powiatów terytorialnych i 65 grodzkich oraz 2489 samorządowych gmin. W nowej konfiguracji zaznaczył swą obecność powiat chojnicki, który organizował pięć jednostek administracyjnych: Gminę

Brusy, Gminę Czerny, Gminę Konarzy-
ny, Gminę Miejską Chojnice oraz Gminę
Wiejską Chojnice. Powierzchnia po-
wiatu wynosiła 1364 km², a liczba jego
ludności przekroczyła w terenie 90 ty-
sięcy. Niektóre instytucje zmieniły swe
nazewnictwo, np. Komenda Rejonowa
Policji w Chojnicach zmieniła status na
Komendę Powiatową Policji, a Komenda
Rejonowa Straży Pożarnej w Chojni-
cach na Komendę Powiatową Straży Po-
żarnej.

4 I 1999. – pierwszy poniedziałek no-
wego roku stał się oficjalnym rozpoczę-
ciem pracy w urzędzie powiatowym.
Nastąpiło wówczas przejście budowy
szpitala chojnickiego przez Starostwo
Powiatowe w Chojnicach. Wieloletnie
starania władz Chojnic o budowę no-
wej lecznicy ziściły się dopiero w 1988 r.,
kiedy to wojewoda bydgoski podjął de-
cyzję o budowie szpitala w Chojnicach.
Powołano także geodetę powiatowego,
który odtąd realizował zadania starosty
w zakresie prawa geodezyjnego i karto-
graficznego. Powołano Pełnomocnika
ds. Przekazywania Mienia Powiatowego.
Było to jedno z ważniejszych stanowisk
w początkowym okresie funkcjonowa-
nia odrodzonego powiatu.

5 I 1999 – w związku z powołaniem
nowej struktury samorządowej uchwa-
lono statut powiatu chojnickiego, który
następnie został ogłoszony w Dzienniku
Urzędowym Województwa Pomorskiego.

5 I 1999 – zgodnie z treścią uchwały
podjętej przez Radę Powiatu Chojnic-
kiego I kadencji, w sprawie uchwalenia

Regulaminu Organizacyjnego Starostwa
Powiatowego w Chojnicach, w skład
starostwa wchodziły następujące ko-
mórki organizacyjne (wydziały i biura):
Biuro Rady – sekretarz powiatu Teresa
Kalinkiewicz; Wydział Organizacyjno-
-Prawny i Spraw Obywatelskich – se-
kretarz powiatu Teresa Kalinkiewicz;
Wydział Finansowo-Budżetowy – skar-
bnik Ewa Jankowska; Wydział Promocji
i Rozwoju Gospodarczego – dyrektor
Marcin Wozikowski; Wydział Zdrowia
– dyrektor Jadwiga Pestka; Wydział Ar-
chitektury i Budownictwa – dyrektor
Tadeusz Walczak; Wydział Ochrony
Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa –
dyrektor Lilla Szaszor; Wydział Geode-
zji, Kartografii, Katastru i Gospodarki
Nieruchomościami – dyrektor Kazimierz
Wycinka; Wydział Komunikacji i Dro-
gownictwa – dyrektor Franciszek Ślaski;
Wydział Edukacji, Kultury, Sportu i Tu-
rystyki – dyrektor Andrzej Stopa.

30 III 1999 – nastąpił akt założenia Ze-
społu Szkół Specjalnych w Czerny,
w skład którego weszła Szkoła Podsta-
wowa Specjalna nr 3 oraz Gimnazjum
Specjalne.

30 III 1999 – zostało powołane Po-
wiatowe Centrum Pomocy Rodzinie
w Chojnicach. Głównym obszarem jego
działalności stała się realizacja zadań
z zakresu szeroko rozumianej pomocy
społecznej.

16 IV 1999 – w Pruszczu Gdańskim po-
wołano Konwent Starostów Wojewódz-
twa Pomorskiego, do którego wszedł
także powiat chojnicki.

29 IV 1999 – powołano Powiatowy Zarząd Dróg w Chojnicach.

26 V 1999 – chojnicka fosa uzyskała oświetlenie miejskie, dzięki czemu średniowieczne mury stały się bardziej widoczne także w porze nocnej.

31 V 1999 – powołano Radę Społeczną przy Samodzielnym Publicznym Zakładzie Opieki Zdrowotnej w Chojnicach.

31 V 1999 – powołano Powiatowego Rzecznika Praw Konsumentów.

31 V 1999 – przystąpiono do stowarzyszenia pn. Związek Samorządów na Rzecz Modernizacji Dróg Krajowych nr 22, nr 50 i nr 508. Zasadniczym celem i obszarem działania tego stowarzyszenia było dążenie do modernizacji dróg, lobbowanie na rzecz inwestycji w tym zakresie oraz współpraca samorządów.

9 VI 1999 – zaczął ukazywać się periodyk o nazwie „Kurier Chojnicki”, który przetrwał do końca 2000 r.

13 VI 1999 – w trakcie mszy św. sprawowanej na placu Józefa Piłsudskiego w Warszawie papież Jan Paweł II beatyfikował księdza Józefa Jankowskiego w gronie 108 innych męczenników.

30 VI 1999 – Piotr Ferens został pośmiertnie wyróżniony tytułem Honorowego Obywatela Czerska.

1 VII 1999 – proboszczem chojnickiej fary został ksiądz Jacek Dawidowski.

1 IX 1999 – w związku z reformą oświatową w powiecie zaczęły funkcjonować sześcioletnie szkoły podstawowe, następnie obowiązkowe trzyletnie gimnazja oraz nieobowiązkowe trzy- lub czteroletnie szkoły ponadgimnazjalne. We wszystkich gminach powiatu wprowadzono odpowiednie zmiany w tym zakresie.

1 IX 1999 – w szkole podstawowej w Rytlu oddano do użytku salę gimnastyczną.

1 IX 1999 – szkoła podstawowa w Wielkich Chełmach uzyskała patrona w osobie Stanisława Sikorskiego.

9 IX 1999 – Rada Miejska w Brusach podjętą uchwałą ustanowiła nowy herb i flagę gminy.

IX 1999 – po raz pierwszy zorganizowano staraniem DKF „Cisza” chojnickie „Filmobranie”, która to impreza corocznie gościła miłośników kina w Chojnickim Domu Kultury.

IX 1999 – w chojnickim „Mostostalu” rozpoczęto prace związane z budową mostu Millenium Bridge w pobliżu londyńskiego centrum. Most miał mieć 330 metrów długości i 17 metrów szerokości. Do jego budowy posłużyło 440 ton konstrukcji stalowej. Otwarcia mostu dokonała królowa brytyjska Elżbieta II, a wydarzenie to transmitowała Telewizja Polska.

22 XI 1999 – podjęto prace nad Strategią Ekorozwoju Powiatu Chojnickiego

zgodnie z założeniami AGENDY 21. Głównym przesłaniem Strategii było wyznaczenie zasadniczych celów i priorytetów na rzecz ochrony środowiska.

1999 – oddano do użytku nowoczesną wyluszczeniową nasion w Klosnowie, która jak dawniej zaopatrywała w nasiona drzew iglastych szkółkarstwo leśne w krajach europejskich. Stary zakład, istniejący od 1913 r., stał się ciekawym zabytkiem budownictwa przemysłowego w regionie.

17 II 2000 – zaczęto przejmowanie przez powiat jednostek i instytucji, które stanowić miały jego mienie. Wykaz sporządzony przez urzędników starostwa zawierał następujące jednostki: Urząd Rejonowy w Chojnicach; Dom Pomocy Społecznej w Charzykowach; Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Chojnicach; Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach; Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Chojnicach; Zespół Szkół Specjalnych w Czersku; Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące w Brusach; II Liceum Ogólnokształcące w Chojnicach; Liceum Ogólnokształcące im. Wincentego Pola w Czersku; Zespół Szkół w Chojnicach; Zespół Szkół Zawodowych nr 1 w Chojnicach; Zespół Szkół Zawodowych nr 2 w Chojnicach; Zespół Szkół Zawodowych nr 3 w Chojnicach; Zasadnicza Szkoła Zawodowa im. Kazimierza Sikorskiego w Brusach; Zasadnicza Szkoła Zawodowa w Malachinie; Zespół Szkół Centrum Kształcenia Rolniczego w Chojnicach; Powiatowa Bursa dla Młodzieży Szkolnej w Chojnicach; Młodzieżowy Dom

Kultury w Brusach; Centrum Kształcenia Ustawicznego w Chojnicach; Powiatowy Zarząd Dróg w Chojnicach; Powiatowy Urząd Pracy w Chojnicach.

11 III 2000 – w Chojnicach zainicjowano działalność Uniwersytetu Trzeciego Wieku, popularnej w Europie inicjatywy związanej z integracją osób starszych i niepełnosprawnych.

9/10 VI 2000 – w związku z 80. rocznicą przyłączenia ziemi chojnickiej do odrodzonego państwa polskiego po I wojnie światowej w Chojnicach odbyła się konferencja naukowa pt. „Polityka regionalna a historyczna i obronna świadomość Polaków. W 80. rocznicę przyłączenia Chojnic do II Rzeczypospolitej”, której organizatorem było Chojnickie Towarzystwo Przyjaciół Nauk i bydgoska Wyższa Szkoła Pedagogiczna.

19 VI 2000 – ustanowiono herb i flagę powiatu chojnickiego. Zgodnie z treścią podjętej przez Radę Powiatu uchwały symbole te miały stanowić swoistą wizytówkę, znak rozpoznawczy powiatu, ale także i element jego promocji. Herb miał być także najbardziej opłacalną i jednocześnie najtańszą inwestycją. Poza tym flaga i herb powodować miały integrację miejscowego społeczeństwa, które skupiało się wokół swojego symbolu, a także chciano propagować patriotyzm lokalny i zainicjować budowę społeczeństwa obywatelskiego.

19 VI 2000 – powiat chojnicki przystąpił do stowarzyszenia „Forum Szkół Rycerskich”.

14 IX 2000 – zarejestrowano Stowarzyszenie „Ziemia Zaborska” z siedzibą w Leśnie.

8 X 2000 – w przeprowadzonych na ziemi chojnickiej wyborach prezydenckich większą sympatią cieszyła się dotychczasowa głowa państwa – Aleksander Kwaśniewski, który już w pierwszej turze zdystansował swoich rywali politycznych.

21 XI 2000 – rozpoczęło działalność Towarzystwo Przyjaciół Liceum Ogólnokształcącego im. Filomatów Chojnickich.

2000 – Jakub Stanisławski reprezentujący barwy LKS został mistrzem Polski juniorów w bojerach w klasie DN.

2000 – w Czersku zaczął się ukazywać miesięcznik „Echo Prawicy Miasta i Gminy Czersk”. W mieście tym przeprowadzono także modernizację oświetlenia ulicznego, a centrum handlowym Czerska stał się pasaż przy ul. Ostrowskiego. Jednocześnie w Czersku odnotowano 2129 bezrobotnych, a w grupie tej 1276 osób stanowiły kobiety.

2000 – Miejski Zakład Komunikacji Sp. z o.o. w Chojnicach otrzymał nową bazę przy ul. Angowickiej po byłym przedsiębiorstwie transportu budowlanego. Tym samym opuścił on tereny przy ul. Dworcowej, które stały się intratnym obszarem dla inwestycji gospodarczych.

2000 – w celu udzielania pomocy żywnościowej i rzeczowej rodzinom i osobom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej, a także łagodzenia skutków ubóstwa powstał Chojnicki Bank Żywności. Członkami ChBŻ zostały osoby prawne, czyli miasta i gminy Chojnic, Czerska, Brus, Konarzyn, Człuchowa i Kamienia Krajeńskiego.

2000/2001 – w związku z planowaną przebudową płyty Starego Rynku w Chojnicach podjęto wykopaliska w centrum miasta na znacznej powierzchni. W ich trakcie odkopano podziemia kościoła ewangelickiego p.w. św. Trójcy, który znajdował się w centralnej części miasta i wzniesiony został częściowo na fundamentach starego ratusza, a także piwnice nowego magistratu, pochodzące z I poł. XVII w.

XIX w.

21 V 2001 – burmistrzowie oraz wójtowie gmin wiejskich Chojnic i Człuchowa podpisali umowę o wzajemnej współpracy, której zasadniczym celem był rozwój aglomeracji chojnicko-człuchowskiej.

2 VIII 2001 – w Chojnicach i na ziemi chojnickiej gościli przedstawiciele Polonii kaszubsko-pomorskiej, wywodzący się z kilkudziesięciu państw i kilku kontynentów. W Chojnicach przygotowano dla nich zwiedzanie miasta i seminarium popularnonaukowe dotyczące emigracji z Kaszub i Pomorza.

1 IX 2001 – na polu bitwy pod Krojan-tami, która miała miejsce we wrześniu 1939 r., odsłonięty został obelisk upamiętniający to wydarzenie, przedstawiono także inscenizację szarży ułańskiej w wykonaniu Polskiego Klubu Kawaleryjskiego z Poznania. Odtąd niemal corocznie na początku września na pole bitwy ściągały rzesze mieszkańców miasta i regionu, a także licznych podróżników i osób pasjonujących się militariami oraz historią II wojny światowej.

23 IX 2001 – w wyborach parlamentarnych na ziemi chojnickiej zwyciężył Sojusz Lewicy Demokratycznej oraz Unia Pracy. Sukces wyborczy odnieśli wówczas także kandydaci z ziemi chojnickiej. Startujący w tych wyborach, dotychczasowy wiceburmistrz Chojnic, Jacek Ko-

walik uzyskał mandat poselski z ramienia SLD. Z kolei Stanisław Kalinowski został posłem z ramienia Polskiego Stronnictwa Ludowego.

30 IX 2001 – odbyło się referendum w sprawie odwołania Rady Miasta i Gminy w Brusach. Uczestniczyło w nim 15,77% uprawnionych do głosowania, a zatem nie miało ono mocy obowiązującej.

2001 – w Czersku powołano Zespół Szkół im. Jana Pawła II, jako szkołę podstawową i gimnazjum z klasami sportowymi. Nastąpiło także otwarcie hali sportowej im. Romana Bruskiego.

2001 – Rada Miejska Czerska ustanowiła medal „Zasłużony dla Czerska”.

2001 – zaczął wychodzić biuletyn informacyjny miasta i gminy Czersk pt. „Panorama Czerska”.

2001 – reprezentant LKS Charzykowy Andrzej Dalecki zdobył pierwsze miejsce w Międzynarodowych Mistrzostwach Polski w bojerach w klasie DN.

2001 – w Chojnicach i Bydgoszczy na półkach księgarskich pojawiła się książka: *Polityka regionalna a historyczna i obronna świadomość Polaków. W 80. rocznicę przyłączenia Chojnic do Drugiej Rzeczypospolitej*, której redaktorami byli Jacek Knopek i Adam Marcinkowski.

1 I 2002 – w wyniku przekształceń własnościowych powstała spółka z o.o. pod nazwą Przedsiębiorstwo Turystyczne

„Tur”, która prowadziła hotele w Chojnicach.

16 III 2002 – uroczyste obchodzono w Charzykowach 80-lecie powstania Klubu Żeglarskiego Chojnice. W związku z tym wydarzeniem Czesław Gierszewski wydał także uzupełnioną i poszerzoną pracę autorską: *Z kart historii żeglarstwa chojnicko-charzykowskiego 1912-2002*.

25 III 2002 – przyjęto program ochrony środowiska pn. „Strategia Ekorozwoju Powiatu Chojnickiego, zgodnie z zaleceniami AGENDY 21”.

19 IV 2002 – oddano do użytku nowoczesną pływalnię Aquapark w Chojnicach, wybudowaną staraniem władz miejskich. Poprzez tę inicjatywę utworzono Park Wodny Spółka z o.o., w skład którego weszły pływalnia z barem, siłownią i solariami oraz obiekty dotychczasowego Ośrodka Sportu i Rekreacji, czyli hala widowiskowo-sportowa, boiska trawiaste i asfaltowe. Po restrukturyzacji w 2007 r. przyjął on nazwę Centrum Park Chojnice, a jego prezesem ponownie wybrano Mariusza Palucha.

25 V 2002 – w Chojnicach powstała restauracja McDonald's, która była pierwszą tego typu placówką w regionie. Jej budowę rozpoczął w marcu tego roku chojnicki PBR-ol.

25 VII 2002 – miało miejsce uroczyste otwarcie nowo wybudowanego szpitala chojnickiego, który rozpoczął swoją podstawową działalność statutową w paź-

dzierniku, przyjmując pierwszych pacjentów.

VII 2002 – otwarto w Topoli koło Chojnic fabrykę materaców „Relaks”, wybudowaną na bazie kapitału niemieckiego.

6 VIII 2002 – na skutek gwałtownej ulewy część Chojnic została zalana. Ucierpiały budynki prywatne i publiczne, a ponadto kilkudziesięciu kierowców utknęło w ulicznych korkach na skutek zalania ich samochodów.

22 VIII 2002 – na lokalnym rynku wydawniczym pojawił się periodyk „Życie Chojnic i Okolic”, funkcjonujący jako niezależny tygodnik lokalny, jednakże finansowany przez prywatne przedsiębiorstwo „ABC” Bogdana Duraja.

29 VIII 2002 – patronem Chojnic został św. Jan Chrzyciel.

30 VIII 2002 – nadano imię Towarzystwa Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski” Zespołowi Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 w Chojnicach.

27 X 2002 – w kraju wybierano, zgodnie z nową ordynacją, radnych szczebla gminnego, powiatowego i wojewódzkiego. Po raz pierwszy społeczeństwo bezpośrednio wybierało wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Do Rady Powiatu Chojnickiego II kadencji weszli: Zbigniew Bieliński, Zenon Bieliński, Przemysław Biesek, Marek Buza, Jan Gadzała, Andrzej Gąsiorowski, Andrzej Górniewicz, Edmund Hapka, Janusz Janik, Józef Januszewski, Henryk

Krajewicz (wstąpienie 26 XI 2004 r.), Zbigniew Mania, Jerzy Megger, Edward Meyer, Janusz Palmowski, Mieczysław Pruski, Stanisław Skaja, Henryk Sikorski, Tomasz Sołtysiński (mandat wygasł 15 XII 2004 r.), Aleksandra Stasińska, Regina Szymańska i Stanisław Wereszczyński.

19 XI 2002 – nastąpił wybór przewodniczącego Rady Powiatu II kadencji oraz jego zastępców. Przewodniczącą została Regina Szymańska, wiceprzewodniczącymi Zbigniew Mania i Jerzy Megger. W czasie sesji nastąpił także wybór Zarządu Powiatu Chojnickiego II kadencji. W wyniku tajnego głosowania członkami zarządu zostali: Marek Buza – starosta, Stanisław Skaja – wicestarosta, Andrzej Gąsiorowski – członek, Edward Meyer – członek, Janusz Janik – członek.

2002 – w Angowicach powołano do życia Stowarzyszenie Rozwoju Wsi, które skupiając okolicznych mieszkańców, chciało zadbać o unowocześnienie oraz upiększenie miejsca ich zamieszkania.

2002 – w Czersku odbył się I Ogólnopolski Memoriał im. Romana Bruskiego w piłce ręcznej dziewcząt i chłopców.

2002 – reprezentantka LKS Charzykowy Aldona Lewandowska zdobyła w Tallinie wicemistrzostwo Europy junierek w bojerach klasy DN.

3 II 2003 – utworzono spółkę „Promocja Regionu Chojnickiego”. Rozpoczęła ona statutową działalność 1 IV 2003 r., a jej kierownikiem został Roman Guzelak.

V 2003 – powstał Uczniowski Klub Sportowy Rugby „Tur” Chojnice przy Policealnej Bałtyckiej Szkole Turystyki, którego inicjatorem był Marek Wiśniowski, były trener „Brdy” Ryteł. Drużyna żeńska zdobyła w 2004 r. brązowy medal mistrzostw Polski w Sopocie, a w następstwie tego wydarzenia kilka osób zostało powołanych do reprezentacji Polski. Drużyna męska w 2006 r. awansowała do krajowej Ekstraligi Rugby 7.

2 VI 2003 – Chojnice odwiedził premier RP Leszek Miller.

1 VII 2003 – Zarząd Powiatu Chojnickiego przystąpił do stowarzyszenia „Kaszubski Pierścień”, zajmującego się rozwojem turystyki i propagowaniem regionalnych treści historycznych.

8 VIII 2003 – zorganizowano pierwsze oficjalne Dni Powiatu Chojnickiego. Jednym z głównych punktów każdego święta stały się „potyczki samorządowe”, w których rywalizowały ze sobą drużyny składające się z przedstawicieli poszczególnych samorządów w powiecie.

VIII 2003 – przed Bramą Człuchowską w Chojnicach stanął metalowy wizerunek tura, który został wykonany z części samochodowych.

6 IX 2003 – odbyły się I Dożynki Powiatowe. Pierwsza tego typu impreza została zorganizowana w Moszczenicy. Od tej pory uroczystości dożynkowe powiatu na stałe wpisały się w kalendarz imprez organizowanych przez powiat chojnicki.

1 X 2003 – biskup pelpliński Jan Bernard Szłaga poświęcił kościół p.w. św. Jadwigi Królowej przy ul. Wiśniowej w Chojnicach. Budowla ta stała się 18 IV 2004 r. siedzibą kolejnej parafii, którą nadzorował ksiądz Henryk Cyrzan.

2003 – w Czernsku powołano Młodzieżową Radę Miejską, a także otwarto nową remizę Ochotniczej Straży Pożarnej.

2003 – w Chojnicach wydano pierwszą w języku polskim monografię tego miasta przygotowaną pod redakcją Kazimierza Ostrowskiego. Ukazała się jako *Dzieje Chojnic*, a publikacja została w całości sfinansowana przez Urząd Miasta w Chojnicach.

1 I 2004 – powołano placówkę rodzinną „Świat Dzieciom” w Chojnicach. Zadaniem tej instytucji było zapewnienie opieki dzieciom pozbawionym jej ze strony rodziców biologicznych z terenu powiatu chojnickiego. Placówka istniała do 31 XII 2007 r.

9 I 2004 – mistrz olimpijski w żeglarskim Mateusz Kusznerewicz oraz wójt gminy Chojnice Zbigniew Szczepański podpisali akt notarialny, dzięki któremu sportowiec stał się na 99 lat właścicielem Psiej Góry w Swornegaciach. M. Kusznerewicz zobowiązał się, że w roku następnym rozpocznie się tam budowa ośrodka żeglarskiego oraz przystani.

18 II 2004 – oficjalnie otwarto Warsztaty Terapii Zajęciowej w Chojnicach. Placówka ta zaczęła prowadzić różnego

rodzaju zajęcia dla osób niepełnosprawnych w formie tzw. terapii zajęciowej.

9 III 2004 – Minister Edukacji Narodowej i Sportu wydał pozwolenie na wpisanie do rejestru niepaństwowych uczelni zawodowych pod nr. 152 Powszechnej Wyższej Szkoły Humanistycznej „Pomerania” z siedzibą w Chojnicach. Rozpoczynając kształcenie od 1 X 2004 r., uczelnia ta stała się pierwszą jednostką mającą swą główną siedzibę w tym mieście.

9 III 2004 – zgodnie z dekretem biskupa pelplińskiego w skład nowego dekanatu chojnickiego wchodziły parafie: Charzykowy – parafia Matki Boskiej Częstochowskiej z proboszczem Henrykiem Borkowskim; Chojnice – parafia Chrystusa Króla i bł. Daniela Brottier z proboszczem Mirosławem Zabrockim; Chojnice – parafia Chrystusa Miłosiernego z proboszczem Jarosławem Burandtem; Chojnice – parafia św. Jadwigi Królowej z proboszczem Henrykiem Cyrzanem; Chojnice – parafia Ścięcia św. Jana Chrzciciela z proboszczem Jackiem Dawidowskim; Chojnice – parafia Matki Bożej Królowej Polski z proboszczem Aleksandrem Kłosem; Chojnice – parafia Matki Boskiej Fatimskiej z proboszczem Wiesławem Madziągiem; Niezychowice – parafia Trójcy Świętej z proboszczem Ryszardem Ptaikiem.

1 IV 2004 – otwarto Dom Pomocy Społecznej w Chojnicach. W związku z niespełnianiem wymogów standardowych DPS w Charzykowach przeniesiony zo-

stał do nowego obiektu w Chojnicach przy ul. Leśnej.

9 IV 2004 – oficjalnie odsłonięto tablicę z nazwiskiem patrona chojnickiego szpitala Jana Karola Łukowicza, którego dokonała wnuczka patrona Regina Synak.

18 IV 2004 – biskup pelpliński Jan Bernard Szlaga powołał w Chojnicach parafię p.w. Chrystusa Miłosiernego, która obejmować miała os. Bursztynowe. Na potrzeby nowej jednostki przeniesiono drewnianą kaplicę z ul. Wiśniowej.

22 IV 2004 – patronem miasta i gminy Brusy został błogosławiony ksiądz Józef Jankowski. Uroczystości związane z przyjęciem tego patronatu odbyły się w obecności biskupa pelplińskiego Jana Bernarda Szlagi 16 X 2004 r. W tym samym dniu poświęcono nowy sztandar gminy oraz insygnia burmistrza i przewodniczącego rady.

8/9 V 2004 – odbyła się I Wiosna Muzyczna w Powiecie Chojnickim. Odtąd pod tą imprezą kryły się koncerty solistów i Młodzieżowej Orkiestry Kameralnej Zespołu Szkół Muzycznych z Poznania. Koncerty dedykowane były Polsce z okazji wejścia do Unii Europejskiej.

13 V 2004 – w Chojnicach oddano do użytku na potrzeby wiernych część obiektu sakralnego w parafii Matki Boskiej Fatimskiej. Był to tzw. kościół dolny, dokąd przeniesiono odprawianie nabożeństw i gdzie odtąd odprawiano msze święte. Świątynię tę poświęcił w październiku 2004 r. ksiądz kardynał Jose

Saraiva Martins z Watykanu, który przewodniczył uroczystej mszy w tym kościele. Patronem świątyni został św. Ojciec Pio, którego relikwie przyjechały do Chojnic w 2008 r.

25 VI 2004 – honorowym obywatelem Miasta i Gminy Brusy została pośmiertnie pisarka kaszubska Anna Łajming.

28 VI 2004 – nadano imię gen. Władysława Andersa II Liceum Ogólnokształcącemu w Chojnicach.

VI 2004 – z inicjatywy młodych archeologów odbył się na cmentarzysku kurhanowym w Leśnie festyn pod nazwą „Wspólne korzenie”.

1 IX 2004 – w Brusach powstał Zespół Szkół, w którego skład weszło kilka podmiotów: Kaszubskie Liceum Ogólnokształcące, Zasadnicza Szkoła Zawodowa oraz nowo utworzone Liceum Uzupełniające.

18/19 IX 2004 – odbył się I Powiatowy Zlot Turystyczny w Przymuszewie. Głównym celem Zlotu było uroczyste oddanie do użytku Literackiego Szlaku Turystycznego im. Anny Łajming.

IX 2004 – staraniem Chojnickiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk zorganizowano w mieście i powiecie Festiwal Nauki.

20 XII 2004 – Rada Miejska Chojnic podjęła decyzję o nawiązaniu stosunków partnerskich z Korsuniem Szewczenkowskim, położonym na Ukrainie.

2004 – w Starostwie Powiatowym w Chojnicach wprowadzono System Zarządzania Jakością (ISO).

2004 – książką pt. *Bitwa pod Chojnicami 18 IX 1454 r. w tradycji historycznej i regionalnej* zainicjowano serię wydawniczą pt. „Biblioteka Chojnicka”, której redaktorem został Jacek Knopek.

5 I 2005 – działalność zainaugurowało Biuro Karier, placówka świadcząca pomoc osobom bezrobotnym w aktywnym poszukiwaniu pracy.

4 III 2005 – zorganizowano I Targi Edukacyjne „Akademus”, skierowane do uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, kończących się maturą. Podczas targów swoją ofertę prezentowały uczelnie wyższe z całej Polski.

2-9 IV 2005 – zorganizowano I Targi Edukacyjne dla Gimnazjalistów „Ku przyszłości”. Targi te skierowane były do uczniów ostatnich klas gimnazjów.

5 IV 2005 – w uroczystości żałobnej po śmierci zmarłego 2 kwietnia papieża Jana Pawła II na Starym Rynku w Chojnicach wzięło udział kilkanaście tysięcy osób.

25 IV 2005 – chojnicki szpital wizytował minister zdrowia Marek Balicki.

19 V 2005 – szkole podstawowej w Leśnie nadano patrona w osobie księdza kardynała Stefana Wyszyńskiego.

27 VI 2005 – zorganizowano I edycję Powiatowych Targów Pracy w Chojnicach.

22 VII 2005 – powołano Towarzystwo Przyjaciół Hospicjum w Chojnicach.

31 VIII 2005 – po podjętej modernizacji kilku głównych ulic Rada Miejska Chojnic nadała nazwę powstałemu połączeniu komunikacyjnemu „rondo 25-lecia Solidarności”.

9 IX 2005 – nastąpiły oficjalne uroczystości związane z oddaniem i poświęceniem Zespołu Szkół Specjalnych w Chojnicach. Przekazanie szkoły do użytku odbyło się 1 września.

18 IX 2005 – przy parafii Matki Bożej Fatimskiej w Chojnicach powstał chór „Cantabile”, którego twórcą i pierwszym dyrygentem był tamtejszy organista Sebastian Makowski.

24 IX 2005 – wydano pierwszy tom „Filomaty – Chojnickiego Biuletynu Informacyjnego”, który przypominał głównie historię LO im. Filomatów Chojnickich, jako 13. najstarszej szkoły w Polsce.

9 X 2005 – w odbywających się wyborach prezydenckich sympatie mieszkańców ziemi chojnickiej były podzielone pomiędzy zwolenników Lecha Kaczyńskiego i Donalda Tuska. 23 X 2005 r. zwycięstwo odniósł niewielką liczbą głosów ten pierwszy.

XII 2005 – miała miejsce pierwsza edycja Prezentacji Gospodarczych Powiatu Chojnickiego. Główną ideą prezentacji była edukacja społeczności lokalnych dotycząca producentów najbliższego regionu.

2005 – w wyniku prac renowacyjnych prowadzonych w chojnickiej bazylice p.w. Ścięcia św. Jana Chrzciciela podjęto penetrację części krypt znajdujących się w nawie bocznej tej świątyni. W późniejszym czasie część posadzki w lewej nawie kościoła zastąpiono szklaną płytą, co umożliwiło zwiedzającym zapoznanie się z efektami tych prac.

2005 – w Czerniechowie odsłonięto i poświęcono pomnik Jana Pawła II przy Zespole Szkół jego imienia.

2005 – ukazała się praca przygotowana pod redakcją Kazimierza Jaruszewskiego pt. *Poczet filomatów chojnickich*, która jednocześnie zainaugurowała serię wydawniczą „Biblioteka Filomaty”.

V 2006 – otwarto Centrum Powiadomienia Ratunkowego, mieszczące się w siedzibie Komendy Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Chojnicach.

27 VI 2006 – nadano imię św. Józefa Patrona Rzemieślników Zespołowi Szkół Ponadgimnazjalnych nr 2 w Chojnicach.

VI 2006 – w nawiązaniu do tradycji z okresu I Rzeczypospolitej zorganizowano w Chojnicach dwudniowy Jarmark Świętojański.

1 X 2006 – Sopotcka Szkoła Wyższa otworzyła Wydział Zamiejscowy w Chojnicach. Głównym kierunkiem dydaktycznym była ekonomia, a w późniejszym czasie uruchomiono także nabór na europeistykę.

25 X 2006 – podjęto współpracę partnerską między Powiatem Chojnickim a Powiatem Ludwigslust w Niemczech. Nastąpiło wzajemne porozumienie na wielu płaszczyznach życia społecznego i gospodarczego.

25 X 2006 – podjęto współpracę partnerską między Powiatem Chojnickim a Korsuń-Szewczenkowskim Powiatem na Ukrainie, której celem było m.in. poszerzenie i rozwój wzajemnych stosunków w dziedzinie kultury, oświaty, medycyny, ekologii, kultury fizycznej i sportu.

12 XI 2006 – w kraju wybierano radnych samorządowych na szczeblu gminnym, powiatowym i wojewódzkim. Ziemia chojnicka była reprezentowana w Sejmiku Wojewódzkim przez dwóch przedstawicieli. Piotr Stanke uzyskał rekomendację Prawa i Sprawiedliwości, a Leszek Bonna Platformy Obywatelskiej. Ponadto Piotr Stanke został wiceprzewodniczącym tego gremium.

12 XI 2006 – wyłoniona została Rada Powiatu Chojnickiego III kadencji w osobach: Zbigniew Bieliński, Przemysław Biesek, Marek Buza (mandat wygasł 30 I 2009 r.), Jan Gadzała, Edmund Hapka, Janusz Janik, Stefan Kwiatkowski, Edward Mania, Zbigniew Mania, Jerzy Megger, Aleksander Mrówczyński, Maciej Nawrot, Witold Ossowski (mandat wygasł 29 XI 2006 r.), Mariusz Paluch, Józef Pokrzywnicki, Mieczysław Pruski, Marek Reder, Leszek Redzimski, Arkadiusz Ryczek, Adam Sawicki, Elżbieta Singer (wstąpienie 5 III 2009 r.), Stanisław Skaja i Marek Szczepański.

23 XI 2006 – nastąpił wybór przewodniczącego Rady Powiatu III kadencji oraz jego zastępców. Przewodniczącym został Stefan Kwiatkowski, a wiceprzewodniczącymi Jerzy Megger i Józef Pokrzywnicki.

24 XI 2006 – nastąpił wybór Zarządu Powiatu Chojnickiego III kadencji. W wyniku przeprowadzonego tajnego głosowania członkami Zarządu zostali: Stanisław Skaja jako starosta, Marek Szczepański jako wicestarosta, Marek Buza – członek, Janusz Janik – członek, Leszek Redzimski – członek.

XI 2006 – chojnickie instytucje społeczne i kulturalne zostały przeniesione do odrestaurowanego gmachu Wszehnicy Chojnickiej, czyli wcześniejszego szpitala publicznego.

2006 – wydzielono w strukturach kościelnych dekanat rytelski, w skład którego weszły miejscowości: Lotyń, Sternowo, Jeziorki, Kruszka, Młynki, Jakubowo, Szlachetna, Raclawki i Objezierze. Pierwszym dziekanem nowej jednostki został mianowany ksiądz Jarosław Kaźmierczak, proboszcz z Nowej Cerkwi.

2006 – w Brusach, staraniem zespołu autorskiego pod redakcją Józefa Borzyszkowskiego, a także przy wsparciu finansowym władz samorządowych, wyszła na 1150 stronach monografia tego miasta i okolicy. Jej tytuł brzmiał *Historia Brus i okolicy*.

2006/2007 – prowadzono w Chojnicach modernizację i generalną przebudowę

stadionu miejskiego, na którym poza boiskiem wyróżniała się bieżnia i urządzenia do zawodów lekkoatletycznych.

15 III 2007 – jedno z przodujących przedsiębiorstw przetwórstwa rybnego w Polsce, chojnickie SEKO S.A., stało się spółką notowaną na Gieldzie Papierów Wartościowych.

17 V 2007 – na stanowisko Zastępcy Komendanta Głównego Państwowej Straży Pożarnej został powołany Komendant Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej w Chojnicach Józef Szrama.

28 VII 2007 – odbył się IX Zjazd Kaszubów. Tym razem Kaszubi z całego Pomorza przybyli na uroczystości do Brus.

26 VIII 2007 – odbył się pojedynek bokserski chojnickiego radnego Andrzeja Mielke i radnego powiatowego Mariusza Palucha, jako pokłosie politycznego sporu trwającego od kilku lat między zainteresowanymi. W tym czasie Chojnice stały się „centrum” zainteresowania ogólnopolskich mediów. Walka zakończyła się sędziowskim remisem, jednak dla zgromadzonej licznie publiczności zwycięzcą był radny Mariusz Paluch.

3 IX 2007 – w Chojnicach rozpoczęło działalność Akademickie Liceum Ogólnokształcące, działające pod patronatem Politechniki Koszalińskiej. Jego dyrektorem został Kazimierz Jaruszewski.

21 IX 2007 – Towarzystwo Przyjaciół LO reaktywowało Uniwersytet Powszechny, którego założycielem w 1927 r. był

dyrektor gimnazjum chojnickiego Józef Korzeniowski. Jego celem było popularyzowanie języka polskiego i polskiej kultury. Towarzystwo postanowiło tę ideę przywrócić. Pierwszy wykład reaktywowanego uniwersytetu pt. „Prawa obywatelskie a problem bezpieczeństwa” wygłosił profesor uniwersytecki, były rzecznik praw obywatelskich oraz były przewodniczący Trybunału Konstytucyjnego Andrzej Zoll.

21 X 2007 – w przeprowadzonych wyborach parlamentarnych na ziemi chojnickiej rywalizacja toczyła się wokół zwolenników Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości. W cieniu pozostali zwolennicy Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Polskiego Stronnictwa Ludowego. W wyborach tych sukces odniósł chojniczanin Piotr Stanke, który uzyskawszy rekomendację Prawa i Sprawiedliwości, został posłem na Sejm RP.

8 XI 2007 – powołano Młodzieżową Radę Powiatu Chojnickiego, jako reprezentanta młodzieży szkół ponadgimnazjalnych powiatu chojnickiego. Inicjatorami tego gremium byli radni powiatowi – Aleksander Mrówczyński oraz Arkadiusz Ryczek. Pierwsza sesja młodzieżowej rady odbyła się 20 XII 2007 r. W sesji uczestniczyło 20 spośród 21 przedstawicieli młodzieży szkół ponadgimnazjalnych powiatu chojnickiego.

2007 – z inicjatywy Mariusza Palucha, prezesa spółki Centrum Park Chojnice, zaczęto tworzyć Radio RCh+.

2007 – powstał jeden z bardziej popularnych internetowych portali informacyjnych www.chojnice24.pl będący pomocą dla użytkowników sieci elektronicznej oraz informujący nie tylko o bieżących, aktualnych wydarzeniach z miasta i regionu, ale także odwołujący się do przeszłości.

2007 – ukazała się książka autorstwa Józefa Borzyszkowskiego i Cezarego Obracht-Prondzyńskiego pt. *Ludzie Czerska i okolicy XIX i XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 80-lecia nadania praw miejskich*, której celem było odwołanie biografii osób, które zasłużyły się dla tego miejsca.

1 I 2008 – uruchomiona została w formie elektronicznej mapa ewidencji gruntów i budynków Starostwa Powiatowego w Chojnicach.

1 II 2008 – powołano placówkę rodzinną „Przystań” w Czersku, której zadaniem było zapewnienie opieki dzieciom pozbawionym jej ze strony rodziców biologicznych z terenu powiatu chojnickiego.

25 III 2008 – odbył się w Chojnicach Konwent Starostów Województwa Pomorskiego, na którym dyskutowano m.in. o kompetencjach i kondycji finansowej samorządów powiatowych.

1 V 2008 – ksiądz Marek Weltrowski z parafii konarzyńskiej został dziekanem dekanatu borzyszkowskiego. W skład tej struktury administracyjnej wchodziły parafie w Borowym Młynie, Borzyszkowach,

Brzeźnie Szlacheckim, Konarzynach, Lipnicy, Przechlewie, Sąpolnie Człuchowskim, Swornegaciach i Zapceni.

22 VI 2008 – Rada Miejska Chojnic postanowiła nadawać tytuł Zasłużony Obywatel osobom wybitnie wyróżniającym się w życiu społecznym miasta. Jako pierwsi w ten sposób zostali wyróżnieni muzyk Kazimierz Pułakowski oraz regionalista i popularyzator historii miasta i regionu Zbigniew Stromski.

8 VIII 2008 – oddano do użytku tzw. „starą szkołę” w Malachinie, mieszczącą się przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych i swą historią sięgającą XIX w.

9 VIII 2008 – wychowanek ChKŻ Kacper Ziemiński reprezentował w sportach wodnych barwy Polski na olimpiadzie w Pekinie. Jako najmłodszy polski żeglarz na tej imprezie zajął 19. miejsce w klasie 470.

17 IX 2008 – przed gmachem Komendy Powiatowej Policji przy ul. Warszawskiej odsłonięto tablicę upamiętniającą 11 policjantów, więźniów obozów radzieckich w Twerze i Miednoje, a także ofiar zbrodni katyńskiej.

30 IX 2008 – technikum należące do Zespołu Szkół w Chojnicach otrzymało sztandar oraz imię Stefana Bieszka.

1 X 2008 – ukazał się pierwszy numer „Acta Pomerania”, Zeszytów Naukowych Powszechnej Wyższej Szkoły Humanistycznej „Pomerania” w Chojnicach. Redaktorem periodyku był Jacek Knopek.

6 XI 2008 – ustanowiono tytuł „Zasłużony dla Powiatu Chojnickiego”, jako wyraz szczególnego wyróżnienia i uznania Rady Powiatu za wybitne zasługi dla rozwoju powiatu.

6 XI 2008 – podjęto działania mające na celu utworzenie Zakładu Aktywności Zawodowej na terenie powiatu chojnickiego. Celem funkcjonowania zakładu miałyby być zatrudnianie oraz rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych.

8 XI 2008 – został uroczystie przekazany do użytku kompleks boisk sportowych „Orlik 2012” oraz sala sportowa przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 im. TOW „Gryf Pomorski” w Chojnicach. Symbolicznego przecięcia wstęgi dokonali: minister sportu Mirosław Drzewiecki, marszałek województwa pomorskiego oraz starosta chojnicki.

15 XI 2008 – władze Starostwa Powiatowego w Chojnicach podpisały list intencyjny w sprawie opracowania i wydania monografii powiatu chojnickiego. W preambule do listu zapisano: „Mając na uwadze konieczność upowszechnienia wiedzy na temat polskiego doświadczenia historycznego, w szczególności dotyczącego obszaru ziemi i powiatu chojnickiego, wyrażamy wolę przygotowania monografii pt. »Dzieje ziemi i powiatu chojnickiego«. Zgodnie z wytyczonymi celami opracowanie to miało składać się z czterech tomów, ukazujących się corocznie od 2008 r. poczynając, a na 2011 r. kończąc.

28 XI 2008 – oficjalnie przekazano do użytku obwodnicę dla Chojnic, która liczyła 14 150 m długości. Obwodnicę podzielono na trzy odcinki, a na jej trasie znajdowało się osiem wiaduktów.

2008 – chojnicki szpital specjalistyczny według rankingu przygotowanego przez „Rzeczpospolitą” znalazł się na czwartym miejscu w kraju i na pierwszym w województwie pomorskim w placówkach tego typu.

2008 – w Chojnicach ostatecznie zlikwidowano Ekspozyturę Archiwum Państwowego w Bydgoszczy, która od momentu dokonania zmian strukturalnych mieściła się w tzw. Baszcie Więziennej przy ul. Sukienników.

2008 – powiat chojnicki zdobył I miejsce w rankingu „Gmina – Manager 2008” jako najlepiej zarządzany powiat w województwie pomorskim w kategorii powiatów ziemskich.

15 I 2009 – Rada Powiatu Chojnickiego przyznała tytuł „Zasłużony dla Powiatu Chojnickiego”: Januszowi Palmowskiemu, Małgorzacie Kaczmarek, Edmundowi Hapce, Markowi Biernackiemu oraz Janowi Kozłowskiemu.

31 I 2009 – w gmachu chojnickiego ratusza odsłonięto tablicę upamiętniającą pierwszego polskiego burmistrza po latach zaboru pruskiego Alojzego Sobierajczyka.

I 2009 – powiat chojnicki został zwycięzcą konkursu „Samorząd na 6” w wo-

jewództwie pomorskim, organizowanego przez Centrum Edukacji i Rozwoju EFEKTY.

19 II 2009 – nastąpiły zmiany w składzie Zarządu Powiatu Chojnickiego III kadencji spowodowane zrzeczeniem się mandatu przez Marka Buzę w związku z zatrudnieniem go na stanowisku sekretarza powiatu. Nowym członkiem Zarządu Powiatu został Jerzy Megger.

20 II 2009 – w Starostwie Powiatowym w Chojnicach odbyło się Forum Sekretarzy Samorządów Województwa Pomorskiego. Inicjatorem spotkania był Marek Buza.

3 IX 2009 – nad miejscowością Malachin przeszła trąba powietrzna, która wyrządziła wiele szkód, niszcząc dachy domów, stodoły i budynki gospodarcze.

X 2009 – Szpital Specjalistyczny im. J.K. Łukowicza w Chojnicach uzyskał 1. miejsce na Pomorzu oraz 19. w kraju w rankingu dziennika „Rzeczpospolita” w konkursie „Bezpieczny Szpital”.

1 XII 2009 – otwarto Warsztaty Terapii Zajęciowej w Brusach. Placówka ta dała osobom niepełnosprawnym z terenu miasta i gminy Brusy możliwość uczestniczenia w rehabilitacji społecznej i zawodowej poprzez tzw. terapię zajęciową.

2009 – ukazał się *Bedeker chojnicki*, którego autorem był Kazimierz Ostrowski. To ciekawe wydawnictwo na 400 stronach dokumentowało najważniejsze wydarzenia, osady, obiekty, miejsca i po-

stacie, które wpisały się w życie i twórczość ziemi chojnickiej.

21 I 2010 – zmarł w Czersku Jerzy Rogoński, który w pamięci miejscowej społeczności zachował się jako kolekcjoner i pasjonat, a także miłośnik Czerska i ziemi czerskiej. Przez całe życie zbierał informacje o zdarzeniach i ludziach związanych z Czerskiem. Wielokrotnie podkreślał: „Czynię tak po to, aby przeszłość przetrwała i nie zaginęła w pamięci następnych pokoleń”.

III 2010 – Tomasz Klunder z LKS Charzykowy zdobył mistrzostwo Polski w bojerowej klasie DN Junior na zawodach, które odbywały się na jez. Śniardwy. Natomiast Zuzanna Rybicka z ChKŻ zdobyła mistrzostwo Polski w klasie Ice-Optymist oraz wywalczyła brązowy medal mistrzostw Europy w tej samej klasie.

III 2010 – po raz trzeci z rzędu mistrzem Polski w boksie amatorskim w wadze do 64 kg został Marcin Łęgowski z UKS Ósemka Chojnice.

III 2010 – chojnicki Red Devils po rocznej karencji w I lidze ponownie awansował do ekstraklasy futsalu. W decydującym spotkaniu „Czerwone Diabły” rozgromiły Tacho/Radio System Toruń 14:1. Królem strzelców ligi został Mariusz Kaźmierczak.

10 IV 2010 – na skutek katastrofy lotniczej prezydenckiego samolotu pod Smoleńskiem w Federacji Rosyjskiej śmierć poniosło wiele osobistości życia politycznego, publicznego i partyjnego.

W miejsce dotychczas urzędujących osób należało powołać kolejne w drodze wyboru bezpośredniego lub pośredniego. Do sejmu wszedł w ten sposób Jacek Kowalik, który w ostatnich wyborach parlamentarnych uzyskał rekomendację Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Zastąpił on tragicznie zmarłą posłankę z województwa pomorskiego.

12 V 2010 – podpisano umowę w celu realizacji projektu pn. „Centrum Edukacyjno-Wdrożeniowe w Chojnicach”. Przedmiotem projektu była modernizacja i zagospodarowanie funkcjonalno-użytkowe budynków po chojnickich młynach.

V 2010 – szachiści UKS Ósemka Chojnice zwyciężyli w rozgrywkach kujawsko-pomorskiej III ligi.

12 VI 2010 – na jedną kolejkę przed zakończeniem rozgrywek w piłce nożnej „bałtyckiej” III ligi „Chojniczanka” Chojnice zapewniła sobie historyczny awans do klasy wyższej. W 80-letniej historii tego klubu wyczyn taki jeszcze nie miał miejsca. Wydarzenie to zbiegło się z faktem zakończenia kariery sportowej przez Andrzeja Borowskiego, jednego z najlepszych strzelców w historii chojnickiego klubu.

20 VI 2010 – z powodu przedwczesnej śmierci Lecha Kaczyńskiego odbyły się w regionie wybory prezydenckie, w których rywalizacja toczyła się głównie wokół osoby dotychczasowego marszałka sejmu Bronisława Komorowskiego oraz lidera opozycji Jarosława Kaczyńskiego.

W drugiej turze wyborów 4 VII 2010 r. zwycięstwo odniósł ten pierwszy.

31 VII 2010 – pierwszy mecz „Chojniczanki” w II lidze okazał się remisowy, a barw przeciwnej drużyny broniła „Polonia” Słubice.

1 IX 2010 – nadano imię „Bohaterów Szarzy pod Krojantami” technikum w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 3 w Chojnicach.

1 IX 2010 – nadano imię Augustyna Szpręgi technikum w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych w Malachinie. Jednocześnie oddano tam do użytku salę gimnastyczną oraz boisko „Orlik 2012”.

13 IX 2010 – na boisku „Orlik” przy Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych nr 1 im. TOW „Gryf Pomorski” w Chojnicach odbyła się ogólnopolska inauguracja turnieju Orlika „O puchar premiera Donalda Tuska”. W inauguracji uczestniczyli m.in. premier Donald Tusk, minister sportu Adam Giersz, minister Paweł Graś oraz przedstawiciele władz samorządowych wszystkich szczebli.

16 IX 2010 – otwarto Centrum Aktywizacji Zawodowej w siedzibie Powiatowego Urzędu Pracy w Chojnicach.

25 IX 2010 – otwarta została galeria Janusza Trzebiatowskiego, mieszcząca się w Baszcie Więziennej w Chojnicach przy ul. Sukienników. Uroczystości odbyły się przy udziale artysty, zaproszonych gości i publiczności w sobotę o godz. 19. Na pięciu kondygnacjach

wyremontowanego budynku można było zobaczyć ok. 350 eksponatów, a wśród nich dominowały obrazy, medale i wyroby etnograficzne.

1 X 2010 – władze ministerialne nadały Medal Komisji Edukacji Narodowej zasłużonym nauczycielom akademickim mieszkającym w Chojnicach.

21 XI 2010 – zarówno w kraju, jak i w regionie odbyły się szóste w III RP demokratyczne wybory do samorządu terytorialnego. Wybrano wójtów w gminach Chojnice i Konarzyny oraz burmistrzów miast w Brusach, Chojnicach i Czersku. Jednocześnie w pięciu gminach wybrano radnych. Ponadto wybrano przedstawicieli do Sejmiku Wojewódzkiego w Gdańsku. Rywalizacja toczyła się wokół partii politycznych i komitetów wyborczych. Te ostatnie, ze względu na wartości lokalne i regionalne, miały największy udział w wyłanianiu swych przedstawicieli do gmin wiejskich i miejskich, a także do powiatu. W przypadku desygnowania reprezentantów do Sejmiku Wojewódzkiego największy udział miały partie polityczne, które posiadały zdecydowanie większe możliwości logistyczne i finansowe. Znalazło to także odzwierciedlenie na ziemi chojnickiej. Do Sejmiku Wojewódzkiego z najbliższego otoczenia został po raz drugi wybrany Leszek Bonna, dyrektor chojnickiego szpitala. Radnych wybrano także i w samorządzie powiatowym. Do Rady Powiatu weszli: z komitetu wyborczego Razem dla Powiatu – Przemysław Biesek, Jan Gadzała, Katarzyna Karpus, Krystyna Kijek, Maciej

Nawrot, Mariusz Paluch, Mieczysław Pruski, Jarosław Schumacher, Stanisław Skaja i Aleksandra Stasińska; z Platformy Obywatelskiej – Leszek Redzimski, Andrzej Sabiniarz, Robert Skórzewski, Bożena Stępień, Marek Szczepański i Jan Zieliński; z Prawa i Sprawiedliwości – Aleksander Mrówczyński, Wojciech Rolbiecki, Adam Sawicki i Zenon Biełliński; z komitetu wyborczego Projekt Samorządność – Edmund Hapka. Wygaśnięcie mandatu Jana Zielińskiego nastąpiło 2 XII 2010 r., a na jego miejsce wstąpił 28 XII 2010 r. Andrzej Plata.

30 XI 2010 – nastąpił wybór starosty oraz Zarządu Powiatu Chojnickiego IV kadencji. W wyniku przeprowadzonego tajnego głosowania członkami Zarządu zostali: Stanisław Skaja jako starosta, Przemysław Biesek jako wicestarosta i Marek Szczepański jako członek. Na tej samej sesji dokonano także wyboru przewodniczącego Rady Powiatu IV kadencji oraz jego zastępców. Przewodniczącym został Robert Skórzewski, a wiceprzewodniczącymi Edmund Hapka i Jan Gadzała.

1 XII 2010 – w wyniku przeobrażeń dokonanych na przestrzeni kilkunastu ostatnich lat struktura Starostwa Powiatowego w Chojnicach przedstawiała się następująco: Wydział Organizacyjno-Prawny i Spraw Obywatelskich, w skład którego weszły Biuro Obsługi Interesantów z sekretarzem powiatu Markiem Bużą oraz Zespół ds. Remontów; Wydział Finansowo-Budżetowy – skarbnik Elżbieta Smagłinska; Wydział Architektury i Budownictwa – dyrektor Tadeusz Walczak;

Wydział Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Leśnictwa – dyrektor Lilla Szaszor; Wydział Geodezji i Nieruchomości – dyrektor Kazimierz Wycinka; w skład Wydziału Geodezji i Nieruchomości weszły: Biuro Ewidencji Gruntów i Budynków, Powiatowy Ośrodek Dokumentacji Geodezyjnej i Kartograficznej, Zespół Uzgadniania Dokumentacji Projektowej oraz Biuro Gospodarki Nieruchomościami; Wydział Komunikacji i Transportu – dyrektor Krzysztof Piekarski; Wydział Edukacji, Kultury, Sportu i Zdrowia – dyrektor Maria Wróblewska; Biuro Rady – sekretarz powiatu Marek Buża; Biuro ds. Zarządzania Kryzysowego i Ochrony Ludności – kierownik Andrzej Nogal; Biuro ds. Funduszy – kierownik Mirosław Kwapiszewski. Ponadto utworzone zostały samodzielne stanowiska oraz pełnomocnicy starosty w zakresie realizacji poszczególnych zadań: Samodzielne stanowisko Powiatowego Rzecznika Konsumentów; Samodzielne stanowisko ds. audytu wewnętrznego; Samodzielne stanowisko ds. kontroli; Pełnomocnik ds. Ochrony Informacji Niejawnych; Pełnomocnik ds. Zamówień Publicznych; Pełnomocnik ds. Osób Niepełnosprawnych; Pełnomocnik ds. Systemu Zarządzania Jakością; Pełnomocnik ds. Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego.

3 XII 2010 – dyrektor Parku Narodowego „Bory Tucholskie” Janusz Kochanowski odebrał akt nominacyjny dla Rezerwatu Biosfery „Bory Tucholskie”.

14 XII 2010 – w wyniku zwycięstwa odniesionego w wyborach samorządowych niektóre postacie życia parlamen-

tarnego musiały opuścić ławy poselskie. W związku z tym do Sejmu RP powołany został Leszek Redzimski, który w ostatnich wyborach parlamentarnych uzyskał rekomendację Platformy Obywatelskiej. W ten sposób ziemia chojnicka posiadała reprezentację trzech parlamentarzystów z ramienia trzech różnych partii politycznych.

31 XII 2010 – na koniec roku w strukturze administracyjno-terytorialnej Polski występowało 16 województw, 314 powiatów terytorialnych, 65 powiatów grodzkich, 903 miasta oraz 2478 gmin. Wśród tej struktury powiat chojnicki liczył trzy miasta: Brusy, Chojnice i Czernik oraz pięć gmin: Brusy, Chojnice-miasto, Chojnice-wieś, Czernik i Konarzyny.

2010 – oddano do użytkowania Dom Kapłana Seniora diecezji pelplińskiej, który zlokalizowano w Chojnicach w sąsied-

twie dawnego szpitala przy ul. Sukieników. Otwarcia i poświęcenia dokonał ksiądz biskup diecezjalny. Znalazło się w nim 12 mieszkań, a na koniec roku zamieszkiwało go sześciu pensjonariuszy – kapłanów emerytów.

2010 – na regionalnym rynku wydawniczym ukazała się reedycja *Dziejów Chojnic* przygotowana pod redakcją Kazimierza Ostrowskiego. Pozycja ta miała nie tylko okładkę innego koloru, ale też poszerzono w niej historię miasta z okresu PRL i III RP o 130 stron. W reedycji wykorzystano także barwne ilustracje przedstawiające miasto Chojnice.

2010 – powiat chojnicki otrzymał tytuł „Mistrzowski Powiat 2010/2011” w województwie pomorskim. Ideą konkursu było wyłonienie najlepszych, najbardziej aktywnych i skutecznych powiatów w Polsce.

Wykorzystana bibliografia

Źródła

Źródła niepublikowane

- Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie; zespoły: Archiwum Radziwiłłów; Inwentarze starostwa tucholskiego
- Archiwum Państwowe w Bydgoszczy; zespoły: Akta miasta Chojnic 1356-1945; Komitet Miejski PZPR w Chojnicach; Komitet Powiatowy PPR w Chojnicach; Komitet Powiatowy PZPR w Chojnicach; Landratsamt Konitz 1772-1920; Landratsamt Konitz 1939-1945; Miejska Rada Narodowa w Chojnicach 1950-1975 i 1975-1990; Prezydium MRN w Chojnicach; Starostwo Powiatowe Chojnickie 1945-1950; Starostwo Powiatowe w Chojnicach 1920-1939; Wydział Powiatowy powiatu chojnickiego
- Muzeum Historyczno-Etnograficzne w Chojnicach, Biblioteka Muzealna: Druki okolicznościowe dotyczące życia społecznego i kulturalnego ziemi chojnickiej; Materiały rękopiśmienne i spuścizny rodzinne, m.in. A. Makowskiego, W. Looka, F. Pabicha, J. Osowickiego i in.; Kronika powiatu chojnickiego za okres od roku 1945; Wycinki i informacje prasowe 1975-2006
- Starostwo Powiatowe w Chojnicach: Dokumentacja bieżąca i statystyczna; Kronika powiatu chojnickiego od roku 1999; Materiały, informacje i wycinki prasowe od 1999 r.; Protokoły posiedzeń Zarządu i Rady oraz podejmowanych uchwał
- Zbiory własne: foldery, fotografie i zdjęcia z imprez lokalnych, kalendaria i materiały regionalne z różnych lat, korespondencja, wycinki prasowe, wywiady

Dokumenty i materiały publikowane

- Biskup M., Tomczak A., *Mapy województwa pomorskiego w drugiej połowie XVI wieku*, Toruń 1955
- Documenta capitaneatus slochoviensis (1471-1770)*, wyd. P. Panske, Toruń 1935
- Dziennik Polskiego Sejmu Dzielnicowego w Poznaniu w grudniu 1918*, Poznań 1918
- Fuhrmann W., *Statistische Darstellung des Kreises Konitz*, Konitz 1871

- Handfesten der Komturei Schlochau*, oprac. P. Panske, Danzig 1913
- Historia Residentiae Conecensis Societatis Jesu*, oprac. P. Panske, „Fontes TNT” 1910, t. 14; toż: *Historia rezydencji Jezuitów w Chojnicach*, oprac. L. Stoltmann, Bielefeld 2006
- Ilustrowana Jednodniówka Pamiątkowa* wydana pod redakcją Ludwika Łydko z okazji przyjazdu Prezydenta Rzeczypospolitej Stanisława Wojciechowskiego, Chojnice 1923
- Inwentarz starostwa człuchowskiego z roku 1753*, oprac. M. Fryda, Człuchów-Gdańsk 2008
- Jahresbericht über das Königliche Katholische Gymnasium in Konitz*, Konitz 1821/1822-1914/1915, Bd. 1-94
- Klima L., Mróz K., *Powiat chojnicki w świetle cyfr*, Chojnice 1938
- Kloss E., *Das Bürgerbuch der Stadt Konitz von 1550-1850*, Danzig 1927
- Kratochwil Z., *Inwentarz rejestrów – streszczeń akt chojnickich opracowanych przez Maksymiliana Ichnowskiego*, Gdańsk 1991
- Kronika Międzyzakładowego Klubu Sportowego „Chojniczanka” 1930-1980*, oprac. A. Elas, Z. Łasicki, W. Menard i A. Szlanga, Chojnice 1980
- Książka adresowa miasta Chojnic 1937, z uwzględnieniem administracji powiatu chojnickiego*, oprac. L. Posłuszny, Chojnice 1937
- Księga adresowa gospodarstw rolnych województwa pomorskiego*, red. S. Manthey, Toruń 1929
- Księga pamiątkowa Zakładu św. Boromeusza w Chojnicach 1885-1935*, Chojnice 1935
- Liber Regestrorum... proventus ecclesiae parochialis conecensis tum quoque fructus praepositum eiusdem ecclesiae... anno domini 1738...*, oprac. A. Szweda, Chojnice 2001
- Look W., *Inwentarz archiwum miasta Chojnic 1356-1772-1801*, Warszawa 1975
- Okręg Pomorze Armii Krajowej w dokumentach 1939-1945*, Toruń 1991
- Pamiętnik Bractwa Kurkowego w Chojnicach, wydany z okazji 550-let. jubileuszu*, Chojnice 1938
- Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 12: *Prusy Królewskie*, wyd. J.T. Baranowski, Warszawa 1911
- Pomorze Gdańskie 1807-1850. Wybór źródeł*, oprac. A. Bukowski, Wrocław 1958
- Pommerellisches Urkundenbuch*, wyd. M. Perlbach, Danzig 1882
- Preussisches Urkundenbuch*, wyd. M. Hein i E. Maschke, Königsberg 1932, Bd. 2; wyd. H. Koepen, Marburg 1958-1960, Bd. 3-4
- Rewindykacja Pomorza i Wielkopolski, 1920 r.*, oprac. B. Polak, Koszalin 1999
- Spis kościołów i duchowieństwa diecezji chełmińskiej 1969*, Pelplin 1968
- Sprawozdanie administracyjne chojnickiego Wydziału Powiatowego za czas od 1 stycznia do 31 grudnia 1924 r.*, Chojnice b.r.w.
- Sprawozdanie administracyjne Wydziału Powiatowego powiatu chojnickiego na rok 1922-1923*, Chojnice b.r.w.

Urkunden der Komturei Tuchel. Handfesten und Zinsbuch, wyd. P. Panske, Danzig 1911
Źródła wojskowe do dziejów Pomorza w czasach Księstwa Warszawskiego, cz. 1: *Zajęcie Pomorza 1806/1807 r.*, oprac. J. Staszewski, „*Fontes*” 1933, nr 26

Prasa i wydawnictwa nieperiodyczne

- „Biuletyn Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego i Pomerania” 1963-2010
- „Czas Chojnic” 1997-2010 (od 2002 r. jako „Nowy Czas Chojnic”)
- „Dziennik Pomorski” 1921-1939 (do 1923 r. jako „Dziennik Chojnicki”)
- „Gazeta Chojnicka” 1990-2004
- „Gazeta Pomorska” 1966-2010
- „Goniec Chojnicki” 1991-1992
- „Konitzer Zeitung” 1872-1882
- „Kreisblatt des Kgl. Preussischen Landratsamtes zu Konitz” 1848
- „Kurier Chojnicki” 1999-2000
- „Lud Pomorski” 1923-1939
- „Neue Konitzer Zeitung” 1881-1939
- „Niwa Pomorska”, dodatek do „Ludu Pomorskiego” 1926-1927
- „Orędownik Powiatowy Starostwa Chojnickiego” 1920-1939
- „Tygodnik Chojnicki” 1993
- „W Rodzinie” 1994-2010
- „Zabory”, dodatek do „Dziennika Pomorskiego”, 1935-1939

Literatura

Monografie i opracowania

- Biskup M., *Trzynastoletnia wojna z zakonem krzyżackim 1454-1466*, Warszawa 1967
- Biskup M., *Wojny Polski z zakonem krzyżackim*, Gdańsk 1993
- Biskup M., Labuda G., *Dzieje zakonu krzyżackiego w Prusach*, Gdańsk 1986
- Bitwa pod Chojnicami 18 IX 1454 r. w tradycji historycznej i regionalnej*, red. J. Knopek i B. Kuffel, Chojnice 2004; toż: wyd. 2 popr., Chojnice 2006
- Borowka B., *Aus Sage und Geschichte von Konitz*, Konitz 1905
- Borzyszkowski J., *Tam gdzie Kaszëb kuńc. Monografia wsi Karsin*, Gdańsk 1973
- Borzyszkowski J., *Tam gdzie Kaszëb początk. Dzieje i współczesność wsi gminy Karsin*, Gdańsk-Karsin 2003
- Borzyszkowski J., *Wielewskie Góry. Dzieje Wiela i jego kalwarii*, Gdańsk 1986
- Borzyszkowski J., *Z dziejów pracy organicznej na Pomorzu. Działalność gospodarcza Stanisława Sikorskiego w okresie zaboru pruskiego*, Gdańsk 1979
- Borzyszkowski J., Obracht-Prondzyński C., *Ludzie Czerska i okolicy XIX i XX wieku. Księga pamiątkowa z okazji 80-lecia nadania praw miejskich*, Gdańsk-Czersk 2007

- Breza E., *Pochodzenie przydomków szlachty pomorskiej*, Gdańsk 1986
- Bruski K., *Lokalne elity rycerstwa na Pomorzu Gdańskim w okresie panowania zakonu krzyżackiego. Studium prozopograficzne*, Gdańsk 2002
- Bukowski A., *Pomorze Gdańskie w powstaniu styczniowym*, Gdańsk 1964
- Chojnice. *Dzieje miasta i powiatu*, red. S. Gierszewski, Wrocław 1971
- Chojnice w latach 1939-1945, oprac. W. Buchholz, Chojnice brw.
- Chrzanowski B., *Związek Jaszczurczy i Narodowe Siły Zbrojne na Pomorzu 1939-1947*, Toruń 1997
- Chrzanowski B., Gąsiorowski A., Steyer K., *Polska podziemna na Pomorzu w l. 1939-1945*, Gdańsk 2005
- Ciechanowski K., *Ruch oporu na Pomorzu Gdańskim 1939-1945*, Warszawa 1972
- Ciechanowski K., *TOW Gryf Pomorski*, Gdańsk 1972
- Czapiewski P., *Collegium Marianum 1836-1936*, Pelplin 1936
- Czersk. *Przeszłość i teraźniejszość*, red. S. Kalembka, Bydgoszcz 1989
- Człuchów. *Zarys dziejów*, red. T. Gasztold i W. Zybajło, Człuchów 1998
- Dąbrowski K., *Opactwo cystersów w Oliwie od XII do XVI wieku*, Gdańsk 1975
- Dzieje Brus i okolicy*, red. J. Borzyszkowski, Chojnice-Gdańsk 1984
- Dzieje Chojnic*, red. K. Ostrowski, Chojnice 2003
- Dzieje Pomorza Nadwiślańskiego od VII wieku do 1945 roku*, red. W. Odynec, Gdańsk 1978
- Edukacja i wychowanie a żeglarstwo w warunkach regionalnych*, red. J. Knopek, Ł. Popławski i E. Rudnik, Toruń 2009
- Filomaci pomorscy. Księga pamiątkowa sesji naukowej oraz Zjazdu Filomatów w Wejherowie w dniu 20 maja 1972 roku*, oprac. J. Szews, Gdańsk 1975
- Gąsiorowski A., *Polska Armia Powstania. Największa tajemnica konspiracji pomorskiej*, Toruń 1997
- Gąsiorowski A., *Szare Szeregi na Pomorzu 1939-1945*, Toruń 1998
- Gierszewski C., *Z kart historii żeglarstwa chojnicko-charzykowskiego (1912-2002)*, Gdańsk 2002
- Goedtke I.G., *Geschichte der Stadt Konitz*, Danzig 1724; toż: Goedtke I.G., *Historia miasta Chojnic*, tłum. L. Stoltmann i in., Chojnice 1991
- Gulgowski L., *Kaszubi*, Kraków 1924
- Hamerska-Rymarz R., Hamerski H., *Rodowód Hamerskich. Potomstwo Wawrzyńca Hamerskiego z Gieldona koło Brus oraz zarys spokrewnionych rodów Cysewskich, Czarnowskich, Kolińskich, Ostrowskich, Prądzynskich i Leliwa Pruszków*, Pelplin 1998
- Historia Brus i okolicy*, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk-Brusy 2006
- Hoffmann B., *Z historii Gimnazjum Państwowego w Chojnicach*, Chojnice 1935
- Ichnowska K., *Maksymilian Ichnowski. Życie, twórczość, działalność regionalna i genealogiczna*, Chojnice 2009

- Jacewicz W., Woś J., *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, Warszawa 1977
- Jankowski J., *Harcerstwo Pomorza Gdańskiego i Kujaw 1911-1945*, Warszawa 1987
- Jastrzębski W., Sziling J., *Okupacja hitlerowska na Pomorzu Gdańskim w latach 1939-1945*, Gdańsk 1979
- Karnowski J., *Filomaci pomorscy*, Toruń 1926, cz. 1
- Kontynuacja dobrej tradycji. Z okazji 50-lecia Średnich Szkół Zawodowych w Chojnicach*, oprac. S. Wartecki, Chojnice 1974
- Kościierzyna. Zarys dziejów miasta do 1939 roku*, red. M. Kallas, Toruń 1994
- Kowalkowski K., *Rytel. W stulecie parafii*, Rytel 1999
- Kozłowski R., *Partie polityczne w województwie pomorskim (1945-1950)*, Toruń 1991
- Krótki zarys historii Czerska i jego kościoła katolickiego*, Czersk 1913
- Księga pamiątkowa dziesięciolecia Pomorza*, Toruń 1930
- Labuda G., *Kaszubi i ich dzieje*, Gdańsk 1996
- Lemańczyk M., *Lipusz. Przeszłość wsi w pamięci jej mieszkańców*, Gdańsk 1989
- Liceum Ogólnokształcące im. Filomatów Chojnickich*, oprac. P. Boczek i B. Kuffel, Chojnice b.r.w.
- Lipusz – Dziemiany. Monografia*, red. J. Borzyszkowski, Gdańsk 1994
- Look W., *Chojnice a zakon krzyżacki w dobie Związku Pruskiego i wojny trzynastoletniej*, Bydgoszcz 1964
- Look W., Ostrowski K., *Chojnice. Kronika dziejów miasta 1275-1975*, Bydgoszcz 1976
- Martyrologia mieszkańców gminy Brusy*, oprac. M. Jutrzenka Trzebiatowski, Chojnice 2009
- Michalski R., *Polskie duchowieństwo katolickie pod panowaniem pruskim wobec sprawy narodowej w latach 1870-1920*, Toruń 1998
- Mikulski K., *Osadnictwo województwa pomorskiego od połowy XVI do końca XVII wieku*, Toruń 1994
- Milewski J., *Czersk i okolice. Z pogranicza Borów, Kaszub i Kociewia*, Gdańsk 1988
- Milewski J., *Polscy parlamentarzyści Kociewia w państwie pruskim i polskim 1848-1945*, Starogard Gd. 1997
- Obracht-Prondzyński C., *Jan Karnowski (1886-1939). Pisarz, polityk i kaszubsko-pomorski działacz regionalny*, Gdańsk 1999
- Poczet filomatów chojnickich*, red. K. Jaruszewski, Chojnice 2005
- Porożyński H., *Szkolnictwo średnie Chojnic w latach 1920-1939*, Słupsk 1985
- Porożyński H., *Z dziejów Liceum Ogólnokształcącego im. Filomatów Chojnickich (1623-2002)*, Słupsk 2004
- Porożyński H., *Zakład Poprawczy w Chojnicach w latach 1885-1985*, Słupsk 1991
- Prasa chojnicka wczoraj i dziś (1912-2005)*, red. K. Ostrowski, Chojnice 2005
- Przeszłość i teraźniejszość powiatu chojnickiego*, red. J. Knopek i B. Kuffel, Chojnice 2005
- Reszka B., *Ewangelicy na Gochach*, Borowy Młyn-Rumia 2008

- Reszka B., *Ich losy. Z życia kaszubskich Gochów 1939-1948*, Rumia-Borowy Młyn 2005
- Rosentreter B., *Saga rodziny Rosentreter*, b.r.m.w.
- Rys dziejów szpitala im. Jana Karola Macieja Łukowicza w Chojnicach 1886-1986, oprac. K. Ostrowski i L. Chojnacki, Chojnice 1986
- Sadkowski T., *Drewniana architektura sakralna na Pomorzu Gdańskim w XVIII-XX wieku*, Gdańsk 1997
- Scheffs A., *Parafialny kościół pojezuicki p.w. Zwiastowania NMP w Chojnicach*, Chojnice 1994
- 75 lat Średniej Szkoły Zawodowej w Chojnicach przy ul. Dworcowej 1-5..., oprac. Z. Modrzejewski, Chojnice 1999
- Skóra W., *Placówka w Chojnicach. Z działalności wywiadu polskiego na Pomorzu Zachodnim w dwudziestoleciu międzywojennym*, Słupsk-Chojnice 2006
- Spors J., *Podziały administracyjne Pomorza Gdańskiego i Sławiensko-Słupskiego od XII do początku XIV w.*, Słupsk 1983
- Stoltmann L., *Ostrowite. Zarys dziejów parafii*, Ostrowite 2002
- Stoltmann L., *Ród pomorsko-kaszubski Stoltmann/Stolpmann (1377-1890). Zarys historyczno-genealogiczny*, Bielefeld 2004
- Stulecie koła filomatów przy Państwowym Gimnazjum w Chojnicach, Chojnice 1937
- Szczepański K., *Krojanty. Szlak bojowy 18. Pułku Ułanów Pomorskich we wrześniu 1939 r.*, Chojnice 1984
- Szews J., *Filomaci pomorscy. Tajne związki młodzieży polskiej na Pomorzu Gdańskim w latach 1830-1920*, Warszawa 1992
- Szwankowski J., *Powiat tucholski w latach 1875-1920: administracja – ludność – gospodarka – kultura*, Tuchola 2005
- Śliwiński B., *Rola polityczna możnowładztwa na Pomorzu Gdańskim w czasach Mściwoja II*, Gdańsk 1987
- 30-lecie strajku szkolnego na Pomorzu 1906-1907, red. A. Szpręga, Grudziądz 1937
- Tuchola. Zarys monograficzny, red. J. Wojtowicz, Toruń 1962
- Uppenkamp A., *Geschichte der Stadt Konitz*, Konitz 1873
- Walka podziemna na Pomorzu w l. 1939-1945, red. J. Sziling, Toruń 1990
- Walkusz J., *Duchowieństwo katolickie diecezji chełmińskiej 1918-1939*, Pelplin 1992
- Wapiński R., *Życie polityczne Pomorza w latach 1920-1939*, Warszawa 1983
- Wojciechowski M., *Powrót Pomorza do Polski 1918-1920*, Toruń 1981
- Wycech C., *Powiat chojnicki. Ziemia – ludzie – przeszłość. Życie gospodarcze i społeczne*, Chojnice 1936
- Z dziejów ziemi człuchowskiej, red. K. Ślaski, Poznań-Słupsk 1967
- Załęski S., *Jezuici w Polsce, Lwów-Kraków 1900-1906*, t. 1-5
- Zagiel z lilijką. 60 lat harcerskiego Ośrodka Wodnego w Funce, red. U. Sobkowiak, Bydgoszcz 1996

Rozprawy i artykuły

- Benwitz N.G., *Kirchengeschichte der Stadt Konitz*, „Preussische Provinzial-Blätter” 1837-1838, Bd. 18-19
- Brillowski A., *Geschichte der Stadt Conitz in Westpreussen*, „Preussische Provinzial-Blätter” 1829-1830, Bd. 1-3
- Kratochwil Z., *Augustianie w Chojnicach (1356-1819)*, „Rocznik Gdański” 1989, z. 1 „Zeszyty Chojnickie” 1964-2010, nr 1-25

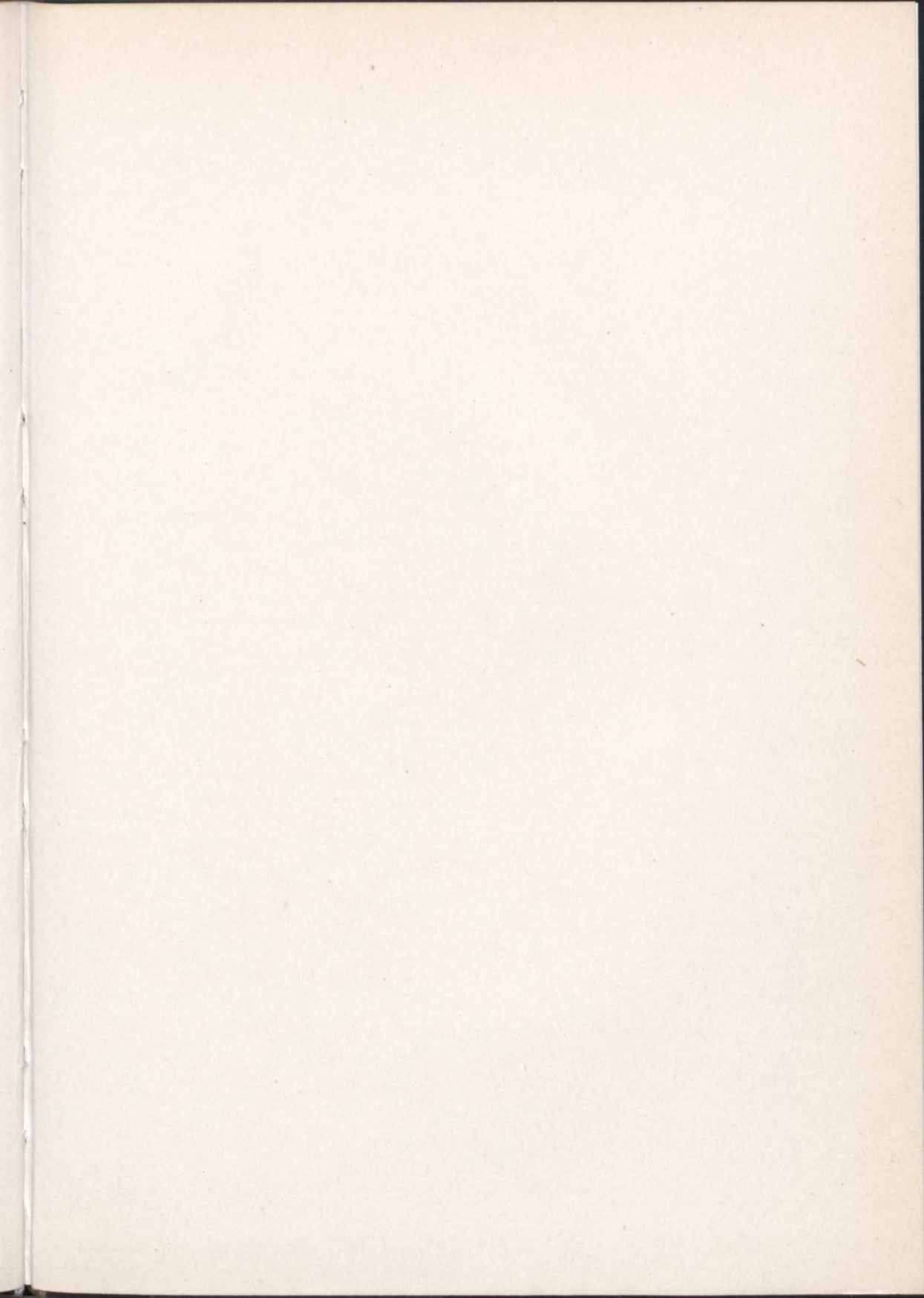
Encyklopedie, katalogi, leksykony, przewodniki i słowniki

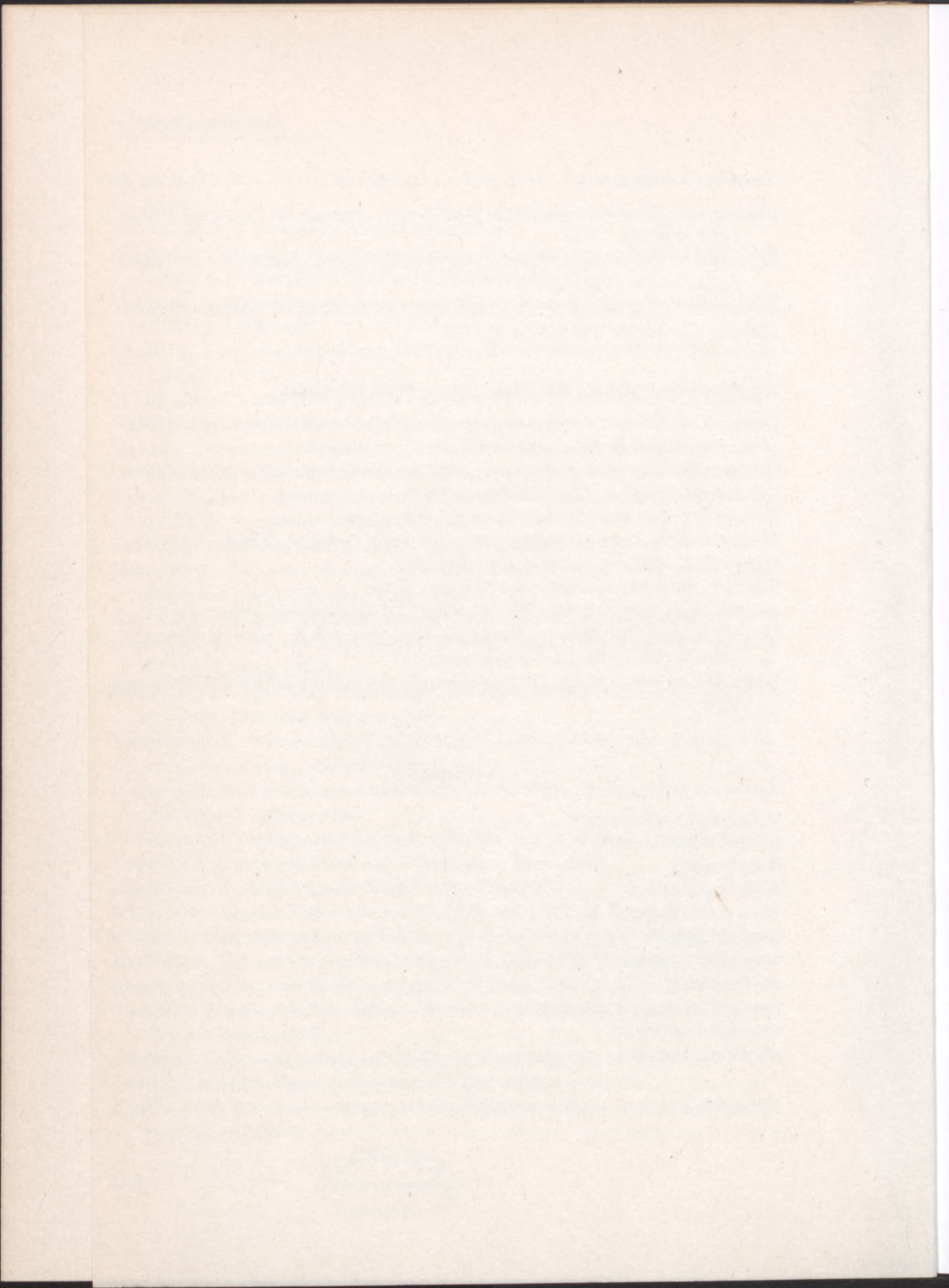
- Grzegorz M., *Słownik historyczno-geograficzny komturstwa tucholskiego w średnio-wieczu*, Tuchola-Bydgoszcz 2010
- Grzegorz M., *Słownik historyczno-geograficzny ziemi chojnickiej w granicach kom-turstwa człuchowskiego*, Chojnice 2005
- Knopek J., *Poczet jezuitów chojnickich*, Chojnice 2006
- Komorowski K., *Konspiracja pomorska 1939-1947. Leksykon*, Gdańsk 1993
- Ostrowski K., *Bedecker chojnicki*, Chojnice 2009
- Pabich F., *Mały leksykon chojnicki*, Chojnice 1987
- Rocznik Diecezji Pelplińskiej 1995. Spis parafii i duchowieństwa*, Pelplin 1995
- Słownik biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, pod red. S. Gierszewskiego i in., Gdańsk 1992-1998, t. 1-4 + suplementy
- Stromski Z., *Pamięci godni. Chojnicki słownik biograficzny 1275-1980*, Bydgoszcz 1986

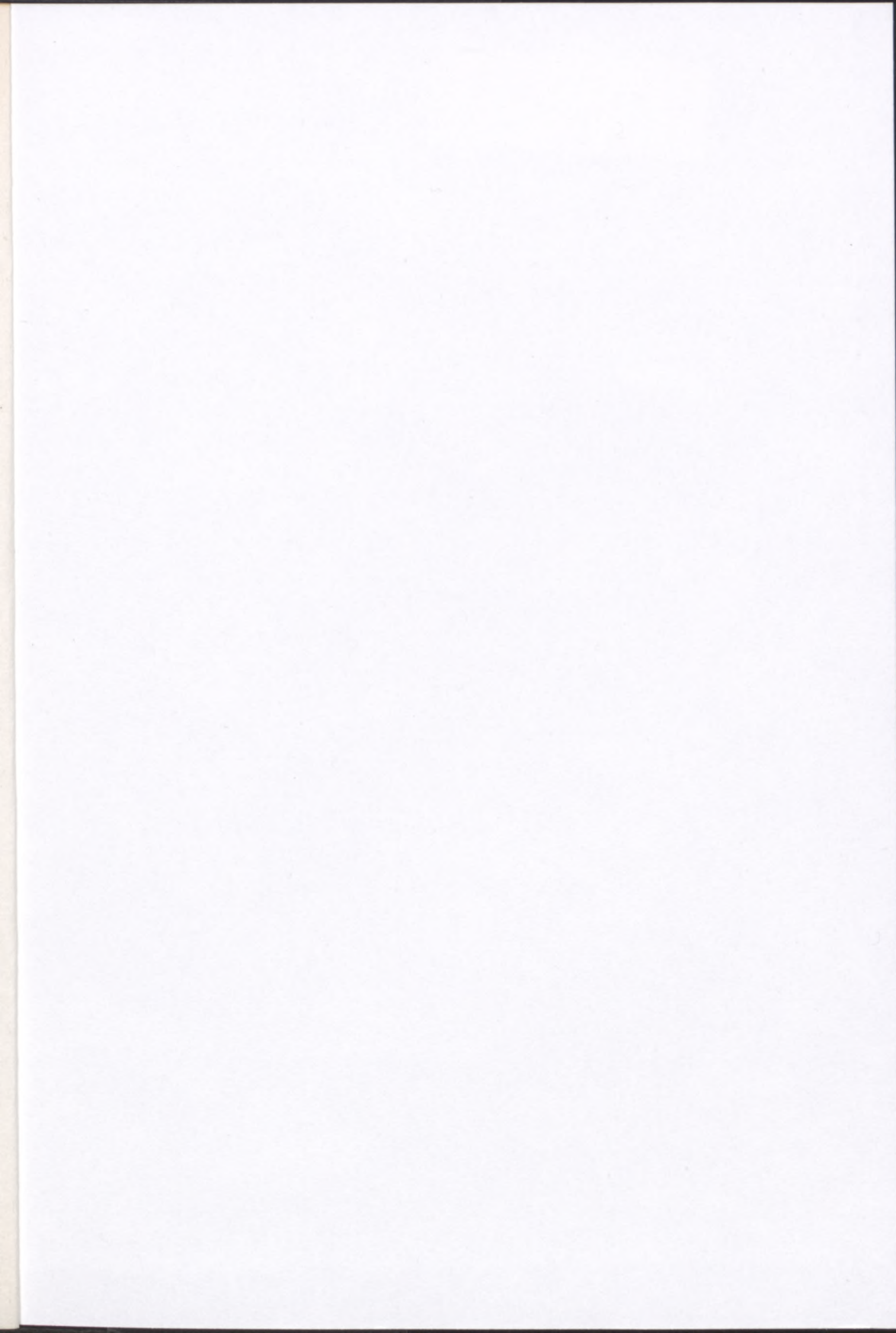
Netografia

- www.borytucholskie.com
- www.brusy.net
- www.brusy.pl
- www.brusy.vcity.pl
- www.chojnice.com
- www.chojnice.pl
- www.chojnice24.pl
- www.czersk.pl
- www.gminachojnice.com.pl
- www.infokaszuby.pl
- www.konarzyny.pl

40,01

Biblioteka Główna UMK

300045791878

Biblioteka
Główna
UMK Toruń

1073902

Biblioteka Główna UMK

300045791878

Historia – testis temporum,
lux veritatis,
vita memoriae,
magistra vitae,
nuntia vetustatis

Historia jest świadkiem czasu,
światłem prawdy,
życiem pamięci,
nauczycielką życia,
zwiastunką przyszłości

Biblioteka Uniwersytecka UMK

300045791878

1073902

ISBN 978-83-62097-